

ARCHEOLOGICKÉ
VÝSKUMY
A
NÁLEZY
NA SLOVENSKU

V ROKU 2019

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED, V. V. I.

ARCHEOLOGICKÉ
VÝSKUMY
A
NÁLEZY
NA SLOVENSKU

V ROKU 2019

NITRA 2023

Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2019

Editori / Editors Klaudia Daňová, Ivan Cheben, Dominika Oravkinová

Redakčná rada / Editorial board Klaudia Daňová, Ivan Cheben, Dominika Oravkinová, Marek Vojteček,
Jiří Doležel, Martin Krenn

Recenzenti / Reviewers Rastislav Hreha, Erik Hrnčiarik

Anglický preklad / English translation Viera Tejbusová a autori

Počítačová sadzba / Layout Beáta Jančíková

© Archeologický ústav SAV, v. v. i., 2023

Vydanie a distribúcia / Published and distributed by Archeologický ústav SAV, v. v. i.
Akademická 2
SK – 949 21 Nitra
nraukniz@savba.sk

Tlač / Printed by VEDA, vydavateľstvo SAV, Centrum spoločných činností SAV, v. v. i., Bratislava
www.veda.sav.sk

ISSN 0231-925X

ISBN 978-80-8196-070-3

Za jazykovú úpravu zodpovedajú autori. / Authors are responsible for their contributions.

Na obálke je masívny trojuholník a hrot s vrubom z jaskyne Hučivá diera.

On the cover is massive triangle and shouldered point from Hučivá diera cave.

OBSAH / CONTENT

Mapa lokalít / Map of sites	10
Prehľad lokalít / Overview of sites	11
Igor B a z o v s k ý – Radoslav Č a m b a l – Katarína H l a d í k o v á	
Tretia sezóna zisťovacieho výskumu v Tvrdošovciach	14
The Third Season of the Trial Excavation in Tvrdošovce	14
Jozef B á t o r a – Martin N e u m a n n – Tibor P á l i n k á s	
Výskum opevneného sídliska badenskej a hatvanskej kultúry v Šahách	14
Excavation of the Fortified Settlement of the Baden and Hatvan Cultures in Šahy	15
Peter B e d n á r	
Výskum vápenných pecí v katastroch obcí Oreské a Chlmec	16
Excavation of Lime Kilns in the Cadastres of the Villages of Oreské and Chlmec	17
Peter B e d n á r – Michal Š i m k o v i c	
Ôsma sezóna výskumu Vinianskeho hradu	18
The Eighth Excavation Season at Vinné Castle	19
Ján B e l j a k – Noémi B e l j a k P a ž i n o v á – Miloš Č i e r n y – Mária P u t š k o	
Výskum Pustého hradu vo Zvolene	20
Excavation at the Pustý hrad Castle in Zvolen	23
Ján B e l j a k – Peter D e b n á r	
Archeologické prieskumy v bansko-bystrickom kraji	24
Archaeological Surveys in the Banská Bystrica Region	27
Ján B e l j a k – Peter D e b n á r	
Sídlisko z doby bronzovej v Lučatíne	29
The Bronze Age Settlement in Lučatín	29
Ján B e l j a k – Peter D e b n á r	
Záchranný výskum vo Zvolene-Podborovej	29
The Rescue Excavation in Zvolen-Podborová	30
Noémi B e l j a k P a ž i n o v á – Mária P u t š k o	
Výskum prikostolného cintorína a rímskokatolíckeho kostola sv. Martina v Trní	30
The Excavation of the Church Cemetery and the Roman-Catholic Church of St. Martin in Trnie	31
Lucia B e n e d i k o v á – Karol P i e t a – Peter G á b o r – Michal G r ó f	
Železiarske stredisko z doby rímskej/sťahovania národov v Prašiciach (Duchonka)	31
The Centre of Iron Metallurgy from the Roman/Great Migration Period in Prašice (Duchonka)	32
Mário B i e l i c h	
Siedma sezóna výskumu hradu Hrušov	33
The Seventh Excavation Season at the Hrušov Castle	33

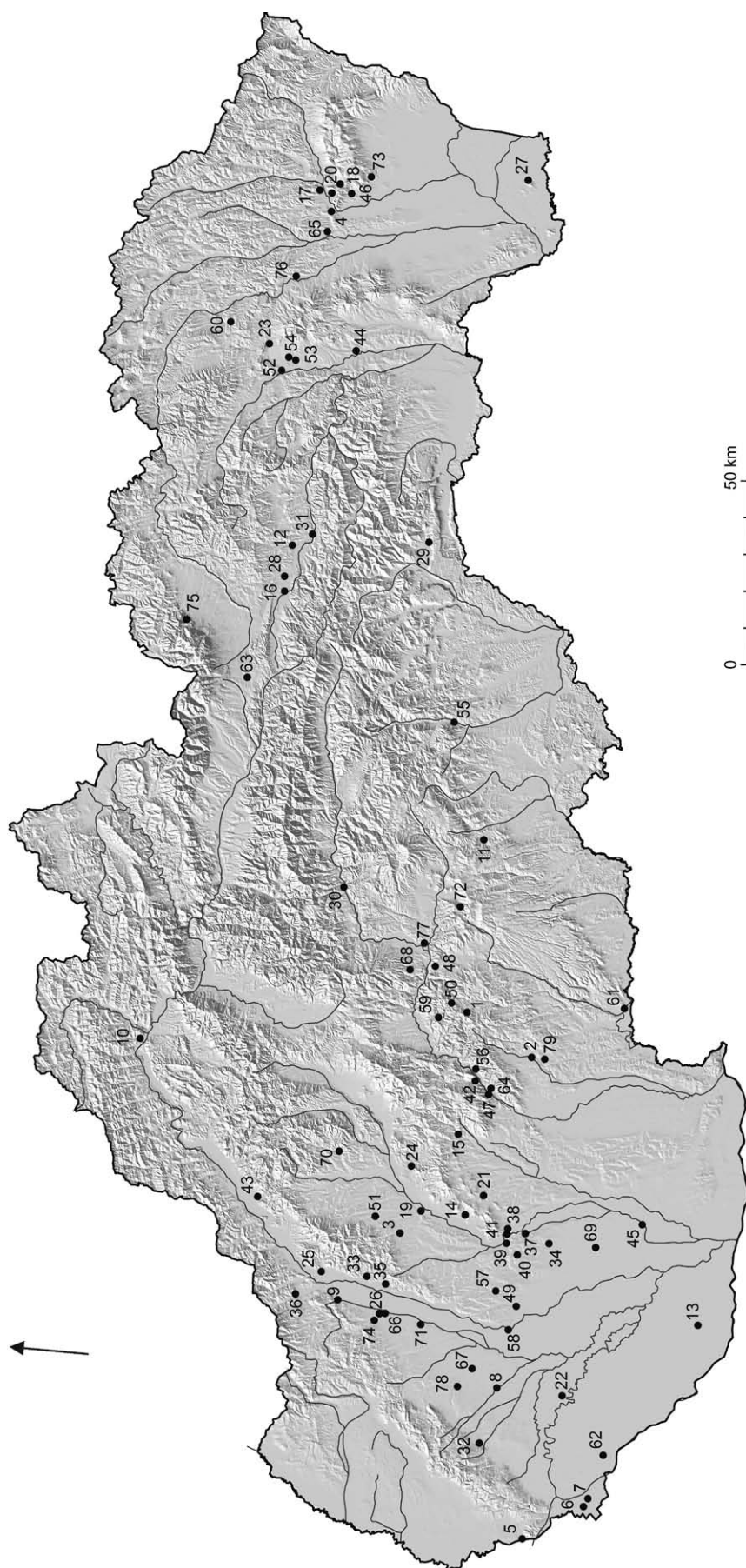
Mário B i e l i c h	
Piata sezóna archeologického výskumu hradu Gýmeš	34
The Fifth Season of the Archaeological Excavation at the Gýmeš Castle	35
Mário B i e l i c h – Ján T i r p á k – †Ján H u n k a	
Geofyzikálny výskum zaniknutej neskorostredovekej dediny Tomanová	35
The Geophysical Investigation of the Extinct Late Medieval Village of Tomanová	36
Zora B i e l i c h o v á	
Archeozoologická analýza kostenej a parohovej industrie z Pustého hradu vo Zvolene	37
Archaeozoological Analysis of Worked Antlers and Bones from the Pustý hrad Castle in Zvolen	39
Pavol B o b e k – Branislav K o v á r	
Sídlisko z doby rímskej v Holiaroch	39
The Settlement from the Roman Period in Holiare	40
Pavol B o b e k – Vladimír M i t á š	
Novoveké nálezy z Horných Lefantoviec	40
The Modern Era Finds from Horné Lefantovce	41
Pavol B o b e k – Peter D e b n á r – Vladimír M i t á š	
Záchranný výskum polykultúrnej lokality v Mojmírovciach	41
Rescue Excavation of the Polycultural Site in Mojmírovce	43
Klaudia D a ň o v á	
Archeologický výskum v Pate	44
The Archaeological Excavation in Pata	44
Klaudia D a ň o v á	
Výskum na líniovej stavbe v Seredi	45
The Excavation at the Linear Construction in Sered'	46
Marcela Ď u r i š o v á – Gabriel L e š i n s k ý – Elena M i r o š š a y o v á	
Nové nálezy z katastra obce Lipovník	47
The New Finds from the Cadastral Area of the Village of Lipovník	48
Eva F o t t o v á	
Ôsma sezóna archeologického výskumu na hrade Divín	48
The Eighth Season of the Archaeological Excavation at the Divín Castle	51
Gabriel F u s e k	
Siedma, posledná sezóna výskumu na hradisku Veľký vrch v Divinke	51
The Seventh and the Last Excavation Season at the Hillfort of Veľký vrch in Divinka	52
Monika G a b u l o v á – Klaudia D a ň o v á	
Výskum polykultúrnej lokality v Nitre-Dolných Krškanoch	52
The Excavation at the Polycultural Site in Nitra-Dolné Krškany	54
Jakub G o d i š – Martin H u s á r	
Hlavica fokoša z obdobia osmansko-habsburských vojen z Nových Zámkov	55
The Head of an Ottoman-Habsburg Wars Period Fokos Axe from Nové Zámky	56

Lenka H o r á k o v á – Michaela D ö r n h ö f e r o v á – Andrej Ž i t ň a n	
Kostrové pohrebisko z doby bronzovej v Čachticiach	56
The Inhumation Burial Ground from the Bronze Age in Čachtice	59
 Eva H o r v á t h o v á	
Piata výskumná sezóna v Prešove-Solivare	59
The Fifth Excavation Season in Prešov-Solivar	61
 Bibiána H r o m a d o v á – Adrián N e m e r g u t – Laurent K l a r i c – Martina M o r a v c o v á – Martin V l a č i k y	
Pokračovanie archeologického výskumu v Moravanoch nad Váhom-Podkovici	62
The Continuation of the Archaeological Excavation in Moravany nad Váhom-Podkovica	63
 Mária K o t o r o v á J e n č o v á – Peter H a r č a r	
Ojedinelý nález bronzovej sekerky zo Stulian	64
The Rare Find of a Bronze Axe from Stulňany	66
 Jozef L a b u d a	
Jedinečný nález bronzového typária z hradu Glanzenberg v Banskej Štiavnici	66
The Unique Find of the Bronze Typarium from the Glanzenberg in Banská Štiavnica	67
 Juraj M a l e c	
Nálezy z doby bronzovej v Kočovciach-Rakoľuboch	67
The Bronze Age Finds in Kočovce-Rakoľuby	67
 Juraj M a l e c	
Sídlisko z prelomu eneolitu a doby bronzovej v Kráľovskom Chlmci	68
The Settlement from the Turn of the Eneolithic and Bronze Age in Kráľovský Chlmec	68
 Juraj M a l e c	
Archeologický výskum pri zaniknutom kaštieli v Tovarnom	69
The Archaeological Excavation at the Extinct Manor in Tovarné	69
 Juraj M a l e c – Štefan D r á b i k	
Archeologický výskum v Kapušanoch	69
The Archaeological Excavation in Kapušany	70
 Juraj M a l e c – Štefan D r á b i k	
Archeologický výskum polykultúrnej lokality v Novej Polhore	70
The Archaeological Excavation at the Polycultural Site in Nová Polhora	72
 Juraj M a l e c – Štefan D r á b i k	
Archeologické výskumy v Prešove	72
The Archaeological Excavations in Prešov	73
 Vladimír M i t á š – Pavol B o b e k	
Prieskum v katastri obce Klátova Nová Ves	74
The Survey in the Cadastral Area of the Village of Klátova Nová Ves	76
 Gabriel N e v i z á n s k y	
Bronzové predmety z 10.–11. stor. v Nitre-Párovských Hájoch	77
The Bronze Artifacts from the 10 th –11 th Centuries in Nitra-Párovské Háje	78

Karol P i e t a – Z b i g n i e w R o b a k	
Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2019	78
Research of the Early Medieval Agglomeration Bojná in 2019	80
Marián S o j á k	
Výskum v Kostole Nepoškvrneného Počatia panny Márie v Harichovciach	81
The Excavation in the Church of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary in Harichovce	83
Marián S o j á k	
Líniová stavba v katastroch obcí Hrabušice a Letanovce	83
The Linear Construction in the Cadastral Areas of the Villages of Hrabušice and Letanovce	84
Marián S o j á k – P a v e l V a l d e - N o w a k	
Prvá etapa interdisciplinárneho výskumu jaskyne Hučivá diera v Belianskych Tatrách	84
The First Stage of the Interdisciplinary Excavation at the Hučivá Diera Cave in the Belianske Tatry Mountains	86
Marián S o j á k – M a c i e j W a w r z c z a k	
Problematický praveký artefakt z importovanej suroviny zo Štrby	86
The Problematic Prehistoric Artifact from an Imported Raw Material found in Štrba	87
Ivana S t r a k o š o v á	
Archeologický výskum na hrade Brekov	87
The Archaeological Excavation at the Brekov Castle	90
Ivana S t r a k o š o v á	
Výskumné aktivity Vihorlatského múzea v Humennom	91
Excavation Activities of Vihorlat Museum in Humenné	93
Matej S t y k – N o é m i B e l j a k P a Ź i n o v á	
Prvá etapa výskumu na šachte Althandel v Novej Bani	94
The First Stage of Excavation at the Shaft Althandel in Nová Baňa	94
Kamil Š v a ň a – M a r t i n B ó n a – M i c h a l Š i m k o v i c – J á n R á k o š	
Archeologický výskum opevneného šľachtického sídla v Markušovciach	95
Archaeological Excavation of Fortified Manor in Markušovce	96
Terézia V a n g l o v á	
Druhá sezóna predstihového archeologického výskumu v historickom centre Trnavy	97
The Second Season of the Development-Led Archaeological Excavation in the Historical Centre of Trnava	101
Ondrej Ž a á r – L u b i c a Ž a á r o v á – R ó b e r t Ö l v e c k y – R ó b e r t I v á n – M i r i a m a T á b i o v á	
Záchranné výskumy spoločnosti PAMARCH v roku 2019	101
Rescue Excavations of the PAMARCH Company in 2019	111
Ondrej Ž a á r – L u b i c a Ž a á r o v á	
Výskum polykultúrnej lokality vo Veľkých Kostolňanoch	115
The Excavation of the Polycultural Site in Veľké Kostolňany	116

Ondrej Ž a á r – Ľ ubica Ž a á r o v á – M iriama T á b i o v á	
Nové pohrebisko mezöcsátskej kultúry vo Veľkých Kostolánoch	117
The New Burial Ground of the Mezöcsát Culture in Veľké Kostolány	118
František Ž á k M a t y a s o w s z k y – M iloš B o r d á č – D aniel J a v o r e k – D anieľa K r a j č i o v á – B o h u s l a v Š e b e s t a – M arek Š ú t o r	
Nález ľudských kostrových pozostatkov z prikostolného cintorína v Jelke	119
The Discovery of Human Skeletal Remains from the Church Cemetery in Jelka	119
František Ž á k M a t y a s o w s z k y – R a d o s l a v Č a m b a l – D enisa D i a č i k o v á – D aniel J a v o r e k – D anieľa K r a j č i o v á – M ichal O n t k o – B o h u s l a v Š e b e s t a – M arek Š ú t o r – M iroslav V r a b l e c	
Vzácné hrobové celky zo záchranného výskumu v Jarovciach	120
The Rare Burial Complexes from the Rescue Excavation in Jarovce	122
František Ž á k M a t y a s o w s z k y – D enisa D i a č i k o v á – D aniel J a v o r e k – D anieľa K r a j č i o v á – M ichal O n t k o – B o h u s l a v Š e b e s t a – M arek Š ú t o r – M iroslav V r a b l e c	
Predstihový výskum v centre Nitry	123
The Rescue Excavation in the Centre of Nitra	124
František Ž á k M a t y a s o w s z k y – M ichal O n t k o – B o h u s l a v Š e b e s t a – M arek Š ú t o r – D anieľa K r a j č i o v á	
Pozostatky novovekých architektúr v Prešove na Levočskej ulici	124
The Remains of Modern Architectures in Prešov, Levočská Ulica Street	125
Abecedný zoznam autorov / List of Authors in Alphabetical Order	198

Mapa lokalit k prehľadu archeologických výskumov a nálezov na Slovensku v roku 2019 (číslovanie nálezísk zodpovedá poradovým číslam v tabuľke na s. 11 – 13.
 Map of the archaeological excavations and finds in Slovakia in 2019 (numbers correspond with the site numbers in the table on pp. 11 – 13.

Prehľad slovenských lokalít, na ktorých sa v roku 2019 uskutočnili výskumy alebo zistili archeologické objekty a nálezy (poradové čísla zodpovedajú číslam na s. 10).

Overview of the Slovak sites where the archaeological excavations were carried out or the archaeological features and finds were detected in 2019 (numbers correspond with the numbers on p. 10).

Poradové číslo	Obec (lokalita)	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov													Príspevok na strane	
			pravek	paleolit a mezolit	neolit	eneolit	doba				stredovek				bez možnosti datovania		
							bronzo	halštatská	laténska	rimska a sťahovania národov	stredovek	6. – 9. storočie	10. – 12. storočie	13. – 16. storočie			novovek
1	Banská Štiavnica	Banská Štiavnica									*				*		66
2	Bátovce	Levice														*	24
3	Bojná	Topoľčany									*	*					78
4	Brekov	Humenné								*					*		87
5	Bratislava, časť Devínska Nová Ves	Bratislava IV													*		101
6	Bratislava, časť Jarovce	Bratislava V				*	*		*								120
7	Bratislava, časť Rusovce	Bratislava V							*	*					*		102
8	Cífer, časť Pác	Trnava							*								102
9	Čachtice	Nové Mesto nad Váhom					*										56
10	Divinka	Žilina				*		*		*							51
11	Divín	Lučenec													*		48
12	Harichovce	Spišská Nová Ves												*	*		81
13	Holiare	Komárno							*								39
14	Horné Lefantovce	Nitra													*		40
15	Hostie	Zlaté Moravce											*	*			33
16	Hrabušice	Spišská Nová Ves								*					*		83
17	Humenné	Humenné												*	*		91
18	Chlmec	Humenné													*		16
19	Chrabrany	Topoľčany			*	*	*								*		103
20	Jasenov	Humenné	*						*				*	*			92
21	Jelenec	Nitra											*	*			34
22	Jelka	Galanta													*		119
23	Kapušany	Prešov													*		69
24	Klátova Nová Ves	Partizánske			*	*	*	*	*	*	*	*	*	*			74
25	Kočovce, časť Rakofuby	Nové Mesto nad Váhom					*										67
26	Krakovany, časť Stráže	Piešťany													*		103

Poradové číslo	Obec (lokalita)	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov													Príspevok na strane		
			pravek	paleolit a mezolit	neolit	eneolit	doba					stredovek					bez možnosti datovania	
							bronzová	halštatská	laténska	rímska a sťahovania národov	stredovek	6. – 9. storočie	10. – 12. storočie	13. – 16. storočie	novovek			
27	Kráľovský Chlmec	Trebišov				*	*											68
28	Letanovce	Spišská Nová Ves										*				*		83
29	Lipovník	Rožňava					*											47
30	Lučatín	Banská Bystrica					*											29
31	Markušovce	Spišská Nová Ves										*	*	*				95
32	Modra	Pezinok	*								*					*		104
33	Modrovka	Nové Mesto nad Váhom	*															105
34	Mojmírovce	Nitra				*	*	*				*		*				41
35	Moravany nad Váhom	Piešťany		*														62
36	Moravské Lieskové	Nové Mesto nad Váhom														*		105
37	Nitra, časť Dolné Krškany	Nitra					*	*	*									52
38	Nitra, časť Chrenová	Nitra			*					*					*			105
39	Nitra, časť Mlynárce	Nitra			*	*												106
40	Nitra, časť Párovské Háje	Nitra									*							77
41	Nitra, časť Staré Mesto	Nitra			*				*	*	*	*	*					123
42	Nová Baňa	Žarnovica													*			94
43	Nová Dubnica	Ilava	*												*			107
44	Nová Polhora	Košice-okolie			*	*		*										70
45	Nové Zámky	Nové Zámky												*	*			55
46	Oreské	Michalovce												*				16
47	Orovnica	Žarnovica														*		26
48	Ostrá Lúka	Zvolen					*							*				26
49	Pata	Galanta	*			*	*											44
50	Podhorie	Banská Štiavnica											*					26
51	Prašice	Topoľčany							*									31
52	Prešov	Prešov												*				72, 124
53	Prešov, časť Solivar	Prešov			*	*												59
54	Prešov, časť Šalgovík	Prešov			*													73
55	Rimavské Brezovo	Rimavská Sobota													*			26
56	Rudno nad Hronom	Žarnovica										*						25

Poradové číslo	Obec (lokalita)	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov													Príspevok na strane	
			pravek	paleolit a mezolit	neolit	eneolit	doba					stredovek			novovek		bez možnosti datovania
							bronzová	halštatská	laténska	rímska a sfahovania národov	stredovek	6. – 9. storočie	10. – 12. storočie	13. – 16. storočie			
57	Rumanová	Nitra												*			35
58	Sereď	Galanta											*		*		45
59	Sklené Teplice	Žiar nad Hronom													*		26
60	Stuľany	Bardejov					*										64
61	Šahy	Levice			*	*									*		14
62	Šamorín	Dunajská Streda								*					*		106
63	Štrba	Poprad	*			*											86
64	Tekovská Breznica	Žarnovica												*	*		25
65	Tovarné	Vranov nad Topľou													*		69
66	Trebatice	Piešťany	*			*	*	*						*	*		107
67	Trnava	Trnava								*	*	*	*	*	*		97, 108
68	Tŕnie	Zvolen													*		30
69	Tvrdošovce	Nové Zámky						*	*	*							14
70	Uhrovec	Bánovce nad Bebravou	*							*	*						110
71	Veľké Kostolany	Piešťany		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*		110, 115, 117
72	Vígľašská Huta-Kalinka	Detva				*											27
73	Vinné	Michalovce											*	*			18
74	Vrbové	Piešťany				*			*								110
75	Vysoké Tatry, časť Tatranská Lomnica	Poprad	*										*	*			84
76	Vyšný Žipov	Vranov nad Topľou													*		93
77	Zvolen	Zvolen	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*		20, 29, 37
78	Zvončín	Trnava													*		110
79	Žembovice	Levice													*		25

TRETIA SEZÓNA ZISŤOVACIEHO VÝSKUMU V TVRDOŠOVCIACH¹

Igor B a z o v s k ý – Radoslav Č a m b a l – Katarína H l a d í k o v á

T v r d o š o v c e (okr. Nové Zámky), poloha Včelíny (miestny názov Méhes puszta), sídlisko, doba laténska, doba rímska, stredovek. Uloženie nálezov: SNM – Archeologické múzeum a SNM – Historické múzeum, Bratislava.

Aj v tejto sezóne pokračoval zisťovací archeologický výskum vybraných sídliskových objektov, ako aj povrchový prieskum na polohe Včelíny. Výskum bol primárne zameraný na skúmanie osídlenia z doby laténskej a rímskej. V predchádzajúcich sezónach boli preskúmané dve zemnice z doby laténskej (objekty 1/2017 a 3/2018) a polozemnica z doby rímskej (objekt 2/2017). Okrem dvoch ďalších zemníc z doby laténskej sme preskúmali aj jamy z obdobia stredoveku. Prvá zemnica (objekt 4/2019) mala typickú dvojkoľovú konštrukciu, pričom bola v superpozícii s dvomi laténskymi sídliskovými jamami. Chronologicky citlivejšie nálezy (spony, kolkovaná keramika) ju umožnili datovať do záveru stupňa LT C1. Zemnica bola narušená dvoma jamami z doby laténskej (objekty 4a a 4b). Druhú zemnicu dvojkoľovej konštrukcie (objekt 5/2019) sme skúmali s cieľom upresnenia datovania zvyškov príbytkov v „radovej“ zástavbe. V rade domov, zistenom vďaka leteckej a geofyzikálnej prospekcii, sme už počas prvej sezóny preskúmali zemnicu z doby laténskej (objekt 1/2017). Dôležitým nálezom z objektu 5/2019, a zároveň dokladom kovolejárstva, je zlomok taviaceho téglika. Na základe nepočetných nálezov laténskej keramiky, dvoch fragmentov sapropelitových náramkov a železnej spony spojenej konštrukcie datujeme objekt do stupňov LT C1/LT C2(?). V superpozícii s laténskou chatou sa tu nachádzali aj dva sídliskové objekty z obdobia stredoveku (objekty 5a a 5b). V jednom z nich sa, okrem zlomkov keramiky predbežne datovanej do 13. stor., našiel pomerne raritný nález – železné srdce zvona.

Popri výskume archeologických objektov sme pokračovali v obmedzenom rozsahu aj v systematickej povrchovej prospekcii, ktorá doložila osídlenie skúmanej plochy od doby bronzovej po stredovek. Výskum bol realizovaný v spolupráci s dobrovoľníkmi, ktorí sa ho zúčastnili bez nároku na honorár.

THE THIRD SEASON OF THE TRIAL EXCAVATION IN TVRDOŠOVCE. Tvrdošovce (Nové Zámky district), Včelíny (Méhes puszta) site, settlement, La Tène period, Roman period, Middle Ages. Finds deposited at: SNM – Archaeological Museum and SNM – Historical Museum, Bratislava. At the site, the trial excavation of selected settlement features and surface survey continued. In the course of the works, two pithouses from the La Tène period and features from the Middle Ages were examined. First, there was a pithouse (feature 4/2019), with a typical shape of a double-stake construction, which was in superposition with two La Tène settlement features. Chronologically more sensitive finds (fibulae, stamped pottery) allowed its dating to the end of stage LT C1. The pithouse was disturbed by two pits from the La Tène period (features 4a and 4b). The second pithouse with a double-stake construction (feature 5/2019) was studied to specify the dating of remains of the dwellings in the so-called “terraced” architecture, in which a La Tène pithouse (feature 1/2017) had been previously examined. A fragment of a crucible discovered in feature 5/2019 is an important find as well as evidence of metallurgy. Based on the few finds of La Tène pottery, two fragments of sapropelite bracelets and an iron fibula with one-piece construction, the feature is dated to stages LT C1/LT C2(?). In superposition with the La Tène hut, there were two settlement features from the Middle Ages (features 5a and 5b). In one of them, a rather rare find – an iron bell clapper – was discovered together with fragments of pottery, preliminarily dated to the 13th century. Along with the excavation of the archaeological features, the systematic surface prospecting continued, documenting settlement from the Bronze Age to the Middle Ages in the examined area.

VÝSKUM OPEVNENÉHO SÍDLISKA BADENSKEJ A HATVANSKEJ KULTÚRY V ŠAHÁCH²

Jozef B á t o r a – Martin N e u m a n n – Tibor P á l i n k á s

Š a h y (okr. Levice), extravilán, poloha Na vršku a Strážny vrch, opevnené a otvorené sídlisko, systematický výskum, eneolit (badenská kultúra), staršia doba bronzová (hatvanská kultúra), 20. stor. (2. svetová vojna). Uloženie nálezov: Hontianske múzeum a Galéria Ľudovíta Simonyiho, Šahy.

¹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0941.

² Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-14-0550. Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 1/0100/19.

V Šahách pokračoval systematický výskum, ktorý nadviazal na predchádzajúce výskumné sezóny (Bátora/Neumann/Pálinkás 2020; 2022). Výskum realizoval Archeologický ústav SAV, v. v. i., v úzkej spolupráci s Katedrou archeológie FF UK v Bratislave, Hontianskym múzeom a Galériou Ľudovíta Simonyiho v Šahách. Na výskume sa v rámci odbornej praxe podieľali študenti archeológie z Katedry archeológie FF UK v Bratislave a Ústavu pro archeologii FF UK v Prahe. V rámci projektu Grampus Heritage & Training sa na výskume zároveň zúčastnilo osem študentov archeológie z rôznych univerzít vo Veľkej Británii. Archeologický výskum sa sústredil na dve skúmané plochy – prvá sa nachádzala vo vrcholovej časti polohy Strážny vrch, druhá ležala v polohe Na vršku (parc. č. 3802/3, v priestore bývalých sond D a E). Výskum v tretej plánovanej polohe (poloha Na vršku, parc. č. 3802/26) nebolo možné uskutočniť kvôli neskorému termínu žatvy.

V polohe Strážny vrch sa výskumné práce koncentrovali v areáli sondy G (skúmanej už v predchádzajúcom roku), ktorá bola rozšírená západným smerom. V rámci nej sa podarilo identifikovať niekoľko nových objektov (objekty 7–18; objekt 6 bol známy už z predchádzajúcich výskumných sezón), ktorých chronologické zaradenie siaha do stredného eneolitu, staršej doby bronzovej a do obdobia 2. svetovej vojny. V prípade väčšiny pravekých objektov bola v dôsledku dlhodobej pôdnej erózie a poľnohospodárskych prác ich vrchná časť zničená. Podarilo sa tak zachytiť len spodné časti viacerých pravekých objektov – päť z nich patrilo do obdobia stredného eneolitu (badenská kultúra – objekty 7, 11, 13, 14 a 18), tri z nich boli datované do obdobia staršej doby bronzovej (hatvanská kultúra – objekty 9, 10 a 17). Kultúrno-chronologické zaradenie dvoch objektov sa nepodarilo určiť (objekty 8 a 16). Do obdobia 2. svetovej vojny bolo možné na základe nálezov priradiť okrem už známeho objektu 6 aj objekt 15, čím sa rozšírila skupina príbuzných objektov z uvedeného obdobia na tejto lokalite na štyri.

Prínosom výskumu bola revízia východného profilu vonkajšej priekopy (hatvanská kultúra). Okrem skutočnosti, že dosahovala hĺbku až 4,1 m (oproti pôvodnej hĺbke 3,4 m zdokumentovanej v roku 2018) sa podarilo doložiť jej trojnásobné prehĺbovanie.

V polohe Na vršku bol počas odhumusovania plochy sledovaný pôdorys rozsiahlejšieho objektu skúmaného postupne už niekoľko sezón (tzv. kultový objekt). Počas odkrývania bol zachytený jeho juhovýchodný okraj a potvrdilo sa chronologické zaradenie jednotlivých zásypových vrstiev objektu do obdobia staršej doby bronzovej (hatvanská kultúra). Nálezový súbor z minulých rokov rozšírili nálezy hlinených zoomorfných plastiek, kamenných nástrojov a keramiky, čím sa potvrdil predpoklad o špecifickej funkcii tohto objektu.

Všetky objekty odkryté počas tejto výskumnej sezóny dopĺňajú obraz o osídlení vrcholovej časti lokality v dvoch dominantných pravekých obdobiach – v období stredného eneolitu a v staršej dobe bronzovej. Dlhodobá antropogénna činnosť na tejto lokalite však negatívnym spôsobom ovplyvnila stav zachovania archeologických objektov. Dá sa predpokladať, že v nižšie položených miestach, ktoré neboli do takej miery zasiahnuté eróziou a ľudskou činnosťou, budú doklady o pravekých aktivitách početnejšie a zároveň lepšie zachované. Obmedzujúcim faktorom však zostáva skutočnosť, že veľká časť prilahlého priestoru (zo severu a severovýchodu) bola v minulosti zasiahnutá odhumusovaním a stavbou továrne firmy ZF Slovakia, a. s. Napriek tomu však neporušené miesta poskytujú perspektívu na ďalší výskum.

Literatúra

Bátora/Neumann/Pálinkás 2020 – J. Bátora/M. Neumann/T. Pálinkás: Výskum opevneného sídliska badenskej a hatvanskej kultúry v Šahách. *AVANS* 2015, 2020, 15–17.

Bátora/Neumann/Pálinkás 2022 – J. Bátora/M. Neumann/T. Pálinkás: Výskum opevneného sídliska badenskej a hatvanskej kultúry v Šahách. *AVANS* 2016, 2022, 15, 16.

EXCAVATION OF THE FORTIFIED SETTLEMENT OF THE BADEN AND HATVAN CULTURES IN ŠAHY. Šahy (Levice district), rural area, Na vršku and Strážny vrch sites, fortified and open settlement, systematic excavation, Eneolithic (Baden culture), Early Bronze Age (Hatvan culture), 20th century (WWII). Finds deposited at: Hontianske múzeum and Galéria Ľudovíta Simonyiho, Šahy. The systematic excavation followed from the previous excavation seasons (Bátora/Neumann/Pálinkás 2020; 2022). The field works focused on two examined areas – the first one was located on the hilltop part of the site of Strážny vrch and the second one was located at the site called Na vršku (plot no. 3802/3, in previous trenches D and E). Excavation at the third planned site (Na vršku, plot no. 3802/26) was not possible due to the late harvest. At the site of Strážny vrch, the excavation works focused in the area of trench G (excavated in 2018), extended westwards. Only the bottom parts of several prehistoric features were detected and examined in the trench, as their upper parts were destroyed by the long-term soil erosion and cultivation. Five of them belonged of the Middle Eneolithic (Baden culture – features 7, 11, 13, 14 and 18), three of them were dated

to the Early Bronze Age (Hatvan culture – features 9, 10 and 17) and as for two features, their cultural-chronological classification was not possible (features 8, 16). Apart from the previously known feature 6, the period of WWII might include feature 15, which extends the group of related features from this period at this site to four. The benefits of the excavation at the site of Strážny vrch include the completion of the image of settlement on the hilltop part of the site in two dominant prehistoric periods – the Middle Neolithic and the Early Bronze Age. Revision of the eastern profile of the external ditch (Hatvan culture) was particularly useful. Besides the fact that the ditch reached as much as 4.1 m deep (compared to the original depth 3.4 m documented in 2018), its triple deepening was documented.

The ground plan of a feature examined in several seasons (the so-called cultic feature) was monitored at the site of Na vršku. During its uncovering, its southeastern periphery was detected and chronological classification of individual backfill layers in the Early Bronze Age (Hatvan culture) was confirmed. The assemblage of finds from the previous years was extended by finds of zoomorphic clay figurines, lithic tools and pottery, which confirms the assumption of a specific function of this feature.

VÝSKUM VÁPENNÝCH PECÍ V KATASTROCH OBCÍ ORESKÉ A CHLMEC³

Peter B e d n á r

Náleziská v katastroch obcí Oreské a Chlmec sa skúmali v rámci rozsiahleho záchranného archeologického výskumu na trase prepojovacieho VTL-plynovodu Poľsko – Slovensko. Ležali v 49,7–51,5 km na rozhraní okresov Michalovce a Humenné. Ide o dve samostatné lokality, ktoré sa nachádzajú v Beskydskom predhorí v Humenských vrchoch na oboch stranách horského masívu, ktorému dominuje vrchol Skaly. Obe lokality však spolu úzko súviseli. Spája ich spoločný kopec a využitie dolomitu, ktorý tu tvorí geologické podložie a na mnohých miestach kopca vystupuje na povrch. Objekty, ktoré vznikli ľudskou činnosťou, sa vyskytujú na oboch zalesnených svahoch horského masívu – na južnom, ktorý patrí do katastra obce Oreské i severnom, patriacom do katastra obce Chlmec. Môžeme ich v zásade rozdeliť do dvoch skupín. Prvú tvoria kráterovité priehlbne s kruhovým pôdorysom v svahovitom teréne. Ich priemer sa pohybuje v rozmedzí od 3 do 9 m. Na niektorých miestach sú dnes zanesené lístím a hlinou a rysujú sa iba ako vodorovné plošiny. Ide o pece na pálenie vápna. Ďalšou skupinou objektov sú menšie či väčšie lomy na dolomit, ktorý používali ako surovinu na výrobu vápna. Okrem týchto objektov sme pod vrcholom kopca Skaly zachytili zvyšok vojenského zákopu, ktorý bol súčasťou obrannej línie proti postupu ruských cárskych vojsk v 1. svetovej vojne (obr. 1: A).

1. O r e s k é (okr. Michalovce), poloha Uhlisko, parc. č. 588/10, záchranný predstihový výskum, novovek (18.–20. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Prvá lokalita sa nachádzala na južnom svahu kopca Skaly, v katastri obce Oreské. Objekty, ktoré môžeme interpretovať ako vápenné pece, sa tu zreteľne dali a dodnes dajú pozorovať v celej zalesnenej časti svahu. Množstvo pecí, ktoré sa v tomto priestore vyskytujú, svedčí o dlhodobej produkcii vápna. V trase plynovodu sa odkryla jedna pec. Tú tvorila jednoduchá kruhová jama, vykopaná do ílovitého podložia v spodnej časti svahu údolia. V čase výskumu bolo jej okolie silno narušené vytrhávaním koreňov stromov. V zásype a okolitom sedimente sa vyskytovalo veľké množstvo dreveného uhlia a zhluky vápna, resp. prepálené balvany vápenca. Po začistení mala pec oválny pôdorys s rozmermi 390 × 350 cm. Steny pece tvorilo do červena prepálené podložie pokryté vrstvou vápna. Rovné dno bolo zdokumentované v hĺbke 120 cm. V spodnej časti bola vyplnená mohutnou vrstvou dreveného uhlia, vo vrchnej časti zmesou hliny, vápna a prepálených vápencových kameňov. Náplň pece po výpale vybrali a na dne ponechali iba nedohorené drevené uhlie, ktoré mohli použiť pri ďalšom výpale. V okolí pece sa vo vrstve lesnej pôdy nachádzalo väčšie množstvo dreveného uhlia a drobných kúskov vápna. Iné nálezy sa pri výskume nezistili.

2. C h l m e c (okr. Humenné), poloha Uhliská, parc. č. 388/2, 391, 392/1, 392/3, 392/4, záchranný predstihový výskum, novovek (18.–20. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Druhá lokalita leží v katastri obce Chlmec, na severnej strane kopca na oboch svahoch údolia zarezaného do horského masívu. Pri povrchovom prieskume tu zvyšky pecí na pálenie vápna, či lomy na

³ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0563. Príspevok vznikol v rámci riešenia grantových projektov VEGA 2/0115/22 a 2/0124/20.

vápenec, neboli tak zreteľné, ako na prvej lokalite. Minulú ľudskú aktivitu naznačoval názov polohy – Uhliská, preto sme tu predpokladali existenciu uhliarskych milierov. Tú naznačovali aj zhľuky dreveného uhlia v okolí menších terénnych terás na svahoch údolia. Tento predpoklad sa však nepotvrdil. Po odstránení stromov a kríkov sme v neupravenom teréne objavili zvyšky dvoch pecí na pálenie vápna. Ďalšie štyri pece sa našli pri terénnych úpravách trasy plynovodu a počas jeho stavby. Aj tu išlo väčšinou o jednoduché kruhové, či oválne jamy s priemerom ústia od 280 do 430 cm so šikmými, či zaoblenými stenami, ktoré tvorila vypálená podložná hlina so zvyškami vápna na povrchu. Ich hĺbka sa pohybovala v rozmedzí od 100 do 120 cm. V okolí sa vyskytovali zhľuky dreveného uhlia a vápna, či kusov vápenca, premiešané s prepálenou hlinou. Všetky boli vyplnené v spodnej časti dreveným uhlím, v hornej časti vrstvami hliny, premiešanými s vápnom a dreveným uhlím.

Výnimku tvorila pec, zistená v južnej časti údolia. Rovnako ako ostatné mala kruhový pôdorys s priemerom ústia cca 200–230 cm a bola vyhlbená do podlažia. Bola však výrazne hlbšia (takmer 300 cm), pričom jej steny obložili lomovými kameňmi. Odlišovala sa aj výplňou. Na dne ležala vrstva dreveného uhlia, na ktorej boli naukladané slabšie vypálené veľké vápencové balvany, na ktorých nebol ukončený proces „vypaľovania“ na vápno. Vyššie ležala vrstva veľkých vápencových balvanov a nad ňou vrstva menších kameňov. Stredná časť kamenistej výplne bola výrazne tmavšia a obsahovala veľké množstvo zotletých zvyškov dreva. Preto predpokladáme, že tento objekt obsahoval náplň pece na ďalší už nezrealizovaný výpál (obr. 1: B).

Z typologického hľadiska boli na oboch lokalitách preskúmané pece, ktoré môžeme radiť ku konštrukčne jednoduchému typu určenému na pálenie vápna. Tento typ sa vyskytoval na rozsiahlom území v celej strednej a západnej Európe prinajmenšom od stredoveku až do novoveku. Pece sa jednoducho stavali i obsluhovali. Vápenec a drevo nakladali do plytšej, či hlbšej jamy z vrchu, odtiaľ sa potom počas vypaľovania pridávalo drevo. Po výpale sa z vrchu vyberalo aj vypálené vápno. Vďaka tomu boli dlhodobo používané na veľkom území a ich výskyt nie je možné ani časovo ohraničiť. Žiaľ pri výskume sa nenašli žiadne nálezy, ktoré by umožnili ich bližšie datovanie. V okolí jednej z pecí v Chlmci sa našiel jeden malý črep novovekej keramiky a zlomok hlinenej fajky, ktoré sa sem mohli dostať aj náhodou v čase, keď pece neboli používané. Boli preto datované pomocou rádiokarbonového datovania vzoriek dreveného uhlia zo zásyrov. Tie naznačujú, že pec skúmanú v Oreskom používali v 18. stor. a jednu z pecí v katastri Chlmca v 19. stor. Z ústnych tradícií je známe, že v oboch obciach sa vápno páliť až do 20. stor. V Oreskom v druhej polovici 20. stor. fungovala aj menšia vápenka. Preskúmané pece v Chlmci a množstvo pecí, ktorých zvyšky je dodnes možné vidieť v lesoch nad Oreským svedčia o tom, že výroba vápna tu mala dlhú tradíciu a bola dôležitou súčasťou obživy miestnych obyvateľov.

EXCAVATION OF LIME KILNS IN THE CADASTRES OF THE VILLAGES OF ORESKÉ AND CHLMEC.

The sites in the cadastral areas of the villages of Oreské and Chlmec were excavated during the rescue archaeological excavation along the route of the interconnecting high pressure gas pipeline Poland – Slovakia. The sites are situated in the Beskydské predhorie mountains of the Humenské vrchy hills on both sides of the Skaly massif. The features created by human activity can be divided into two groups. The first one contains the crater-shaped depressions with circular ground plans in the slopy terrain. Their diameters vary from 3 to 9 m. They are covered in some places and they only loom in forms of horizontal flats. They are lime kilns. Another group of features includes small and large quarries for exploitation of dolomite used for production of lime. Besides these features, remains of a military trench were detected under the hilltop of Skala hill. The trench was part of the defence line against Russian and imperial troops in WWI (Fig. 1: A).

1. Oreské (Michalovce district), Uhlisko site, plot no. 588/10, rescue evaluation excavation, Modern period (18th–20th centuries). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The site was located on the southern slope of the hill Skaly, in the cadastre of Oreské. The features which can be interpreted as lime kilns were – and still are – observable in the whole forested part of the slope. The number of kilns documents the long-term production of lime. One kiln was uncovered in the line of the gas pipeline.

2. Chlmec (Humenné district), Uhliská site, plots nos. 388/2, 391, 392/1, 392/3, 392/4, rescue evaluation excavation, Modern period (18th–20th centuries). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The second site is situated in the cadastre of the village of Chlmec. During the surface survey, remains of the kilns were not very distinct. The excavation along the route of the gas pipeline discovered remains of six lime kilns. Most of them were also circular or oval, with the mouth diameter of 280–430 cm, with slanting or rounded walls made of burnt subsoil with remains of lime on the surface. Their depth varied from 100 to 120 cm. The kiln in the southern part of the valley was different. It was excavated in the subsoil and it was considerably deeper (almost 300 cm). Its walls were tiled with quarry stones (Fig. 1: B).

In terms of typology, both sites contained kilns which can be classified as constructionally simple lime kilns. This type occurred over the whole area of Central and Western Europe at least from the Middle Ages until the Modern period. During the excavation, no finds allowing reliable dating were discovered. The radiocarbon dating of charcoals suggests that the kiln examined in Oreské was used in the 18th century and one of the kilns in the cadastral area of Chlmec was used in the 19th century. We know from the oral tradition that both were used for lime production until the 20th century.

ÔSMA SEZÓNA VÝSKUMU VINIANSKEHO HRADU⁴

Peter Bednár – Michal Šimkovič

V i n n é (okr. Michalovce), NKP Viniansky hrad (č. ÚZPF 102), záchranný predstihový výskum, stredovek, novovek (13.–20. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Archeologický výskum Vinianskeho hradu sa v tomto roku sústredil na upresnenie priebehu a stavu zachovania opevnenia hradu a jeho súčastí. Vykonával sa pri západnej, južnej a juhovýchodnej hradbe. V priebehu sezóny sme tu siedmimi sondami overili priebeh a stav zachovania opevnenia a objektov, ktoré boli pristavané k hradbe, resp. tvorili jej súčasť (obr. 2).

Sondou 57 sme ukončili odkrytie vonkajšieho líca opevnenia na západnej strane. Sonda bola vyhĺbená až na skalné podložie a v celom profile tu bola zachytená stavebná sutina zo zdeštruovaného hradobného múru. Líce bolo na viacerých miestach zdeštruované až po plytké základové murivo hradby, z ktorého sa zachovali iba veľmi krátke a nízke úseky. Obdobne ako na iných skúmaných miestach sa hlinité sedimenty zachovali iba v depresiách v skalnom podloží.

Pri západnej hradbe, na jej vnútornej strane, sa vytýčila sonda 63. Touto sme upresnili priebeh koruny vnútorného líca hradby a vnútorných priečok prístavieb zo 16.–17. stor. na vnútornej strane hradby.

Ďalšie dve sondy 58 a 59 boli umiestnené v juhovýchodnej časti hradu. Ich cieľom bolo odkryť opevnenie v tejto časti hradu a overiť priebeh murív južného paláca. V oboch sa zistilo, že vonkajšie líce hradby bolo výrazne porušené. V sonde 59 sa zachovala iba časť spodného riadku hradby v mieste styku s pristavanou baštou. V južnejšie situovanej sonde 58 bola hradba zdeštruovaná v celej výške a zachovala sa iba pri vežici, pristavanej k juhovýchodnému nárožiu hradby. K narušeniu hradby a celej terénnej situácie došlo v nedávnej minulosti. Potvrdzujú to recentné nálezy z konca 80. rokov 20. stor. ležiace na vnútornej strane hradby v spodnej časti zásypu interiéru paláca, kde sme z bezpečnostných dôvodov výskum ukončili v úrovni recentného zásypu. V sonde 59 sa okrem hradby zachytila aj severná stena južného paláca. V odkrytej časti bola previazaná s hradbou, čo naznačuje, že prinajmenšom poschodie paláca je súčasné s hradbou. Okrem toho bola na vnútornej strane hradby odkrytá časť jednoduchej valenej klenby prízemja východnej časti paláca. Klenba naznačuje, že miestnosť bola dlhšou osou orientovaná severojužným smerom. V úrovni povrchu klenby sme výskum ukončili.

Ďalšími dvomi sondami 60 a 61 sme odkryli priestor pri tzv. južnej, či juhozápadnej bašte a v otvore v južnej hradby východne od stojaceho západného múru bašty. Z bašty sa zachovala iba západná stena so zvyškom zaklenutia prízemja. Stena bola pristavaná k už stojacej južnej hradbe. Po odstránení časti sutinového kužeľa sa zistilo, že otvor v hradbe je vrchnou časťou dverí dodatočne vybudovaných v obvodovej hradbe. Otvor bol široký 140 cm. Vo vonkajšej časti otvoru sa v spodnej časti zachovali odtlačky po zárubni. Dvere na vnútornej strane hradby vyúsťovali do prechodu, na východnej strane zasekaného do vystupujúceho skalného podložja. V spodnej časti dverí sme v sutinovom násype identifikovali zvyšky dvoch fáz schodiska z nasucho kladených lomových kameňov. Obe schodiská vznikli až po opustení a čiastočnom zdeštruovaní murív.

Pod schodiskom boli odkryté relikty južnej a východnej steny bašty, ktoré boli navzájom previazané. Obe boli asanované približne po úroveň podlahy v interiéru objektu a zachovaného prahu dverí. Bašta s rozmermi 420 × 400 cm (vnútorný rozmer 260 × 150 cm) bola pristavaná k vonkajšiemu lícu obvodovej hradby. V celej výške ju tvorilo ukladané murivo z kameňov a ojedinelých tehál so šírkou 120–140 cm, pričom spodná časť muriva bola na vnútornej strane ukladaná menej starostlivo. Severná časť východnej steny, pri jej styku s hradbou, resp. so skalným podloží, má náznaky dvoch stavebných etáp. Mohli súvisieť s potrebou statického zabezpečenia staršej hradby v prvej etape stavby. V interiéru sme preskúmali iba východnú časť zásypu. V celom profile sa striedali sutinové vrstvy, ktoré

⁴ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0563. Príspevok vznikol v rámci riešenia grantových projektov VEGA 2/0115/22 a 2/0124/20.

obsahovali novoveké nálezy. Nálezovú situáciu interpretujeme ako doklad existencie ďalšej – 3. brány, ktorou sa vstupovalo do hradu z južnej strany. Brána široká 140 cm bola vybudovaná sekundárnym prebúraním južného opevnenia v prvej polovici 16. stor. Vstup do hradu doplnili pristavanou bránovou baštou. V tom čase zanikla 2. brána na západnej strane hradu. Interiér bránovej bašty ponechali nezasypaný a po premostení bol pravdepodobne využívaný ako vlčia jama pred samotným vstupom do hradu.

Opätovne sme overili aj situáciu pri 2. bráne na západnej strane hradu. Odkryla sa severná časť brány, čiastočne skúmaná už v roku 2015 (*Bednár/Šimkovic 2020*). Brána bola dlhá 6,5 m s dvomi prejazdmi postavenými zo starostlivo opracovaných kamenných kvádrov. V prejazde na vonkajšej strane bola vytvorená drážka pre padaciu mrežu. Prejazd na vnútornej strane bol jednoduchý. Murivo medzi prejazdmi postavili z lomového kameňa. V interiéri brány sa nezistili žiadne úpravy podlažia, či dlažba prejazdu. Bezprostredne na nerovnom skalnom podlaží ležala vrstva, z obdobia keď brána stratila funkciu, obsahujúca množstvo odpadu (novoveká keramika, zvieracie kosti). Zánik brány a jej asanáciu datujeme na základe týchto nálezov do druhej polovice 15. a prvej polovice 16. stor. Oba prejazdy boli zamurované a následne terén v interiéri vyrovnaný stavebnou sutinou. Na pozostatkoch murív vybudovali v 16. stor. nový objekt, ktorý bol súčasťou prístavieb na vnútornej strane západnej hradby. Ten zanikol spolu s ostatnými objektmi renesančnej fázy hradu v priebehu prvej polovice 18. stor.

Výskum Vinianskeho hradu doplnil významnou mierou poznatky o vývoji opevnenia hradu. Vylúčil hypotézu o možnej bráne v prieluke hradby na východnej strane hradu. Situácia v tejto časti potvrdzuje, že prieluka v opevnení vznikla až v 20. stor. a že v tejto časti hradu bola pravdepodobne aj staršia gotická zástavba. Úpresnili sa poznatky o podobe a rozmeroch tzv. 2. gotickej brány na západnej strane opevnenia. Potvrdilo sa, že brána bola v druhej polovici 15., príp. na začiatku 16. stor. nefunkčná. Jej vrchnú časť asanovali, spodnú zamurovali na oboch stranách a zaplnili odpadom a stavebnou sutinou. Zároveň sa spodné časti murív brány čiastočne využili ako základové murivo pre nový renesančný objekt. Ten postavili k novému vstupu do hradu – 3. bráne vybudovanej sekundárne v južnej obvodovej hradbe. Pred vstup postavili južnú bránovú baštu s vlčou jamou v interiéri. Vybudovanie novej brány na najťažšie prístupnom mieste hradu mohlo súvisieť s nepokojným vnútropolitickým vývojom v Uhorsku a osmanskou expanziou do Uhorska. Avšak mohlo byť podmienené aj rozsiahlou obnovou a prestavbou hradu v 16. stor.

Literatúra

Bednár/Šimkovic 2020 – P. Bednár/M. Šimkovic: Výskum Vinianskeho hradu. *AVANS* 2015, 2020, 21–23.

THE EIGHTH EXCAVATION SEASON AT VINNÉ CASTLE. Vinné (Michalovce district), NCM Viniansky hrad castle (CLM no. 102), rescue development-led excavation, Middle Ages, Modern period (13th–20th centuries). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The excavation at Vinné castle focused on specification of the course and preservation of the castle fortification and its parts. It was carried out at the western, southern and southeastern defensive walls. In the course of the season, seven trenches verified the course and the state of preservation of the fortification and features (Fig. 2) added to the defensive wall or incorporated in it. Information on the development of the castle fortification was considerably extended. On the one hand, the hypothesis of a possible gate in the empty area in the defensive wall on the eastern side of the castle was denied. The situation in this part confirms that the empty space in the defensive wall was created as late as the 20th century and that there was probably an older Gothic architecture in this part of the castle. Information on the shape and dimensions of the so-called 2nd Gothic gate on the western side of the fortification was specified. It was confirmed that the gate was defunct in the second half of the 15th or in the beginning of the 16th century. Its upper part was destroyed, the lower part was bricked up on both sides and filled with refuse and constructional debris. The lower parts of gate masonries were partly used as foundation masonry for a new Renaissance feature. It was built at the new entrance to the castle, the 3rd gate, secondarily built in the southern circumferential defensive wall. The southern gate bastion with a wolf pit in its interior was built in front of the entrance. Building of the new gate at the hardest accessible spot of the castle might have been associated with the political unrest in Hungary and the Osman expansion in Hungary. On the other hand, it could have been demanded by the extensive renovation and reconstruction of the castle in the 16th century.

VÝSKUM PUSTÉHO HRADU VO ZVOLENE⁵

Ján B e l j a k – Noémi B e l j a k P a ž i n o v á – Miloš Č i e r n y – Mária P u t š k o

Z v o l e n (okr. Zvolen), NKP Pustý hrad (č. ÚZPF 1131), Dolný hrad, Horný hrad, fortifikácia, obytná veža, archeologický výskum pre vedecké a dokumentačné účely v súvislosti s obnovou NKP, pravek, eneolit (lengyelská kultúra, badenská kultúra), mladšia a neskorá doba bronzová, doba laténska, doba rímska, vrcholný stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Archeologický výskum na Dolnom hrade

Archeologické výskumné práce na Dolnom hrade sme touto sezónou po jedenástich rokoch uzavreli. Medzi poslednými miestami bola skúmaná ďalšia časť západnej hradby (sonda 1; obr. 5), ktorá sa pripravila na stavebnú obnovu (obr. 6: 1). Začistená bola koruna hradby a jej líca po prvú hlinitú vrstvu nadložia, ktorá obsahovala okrem recentných predmetov, zmiešaný keramický materiál z obdobia praveku (eneolit) a stredoveku.

Rozsiahlejšie vykopávky boli realizované pri jej vnútornom líci, teda v priestore nádvorcia (sonda 2; obr. 6: 2). Zdokumentovaná tu bola premiešaná kultúrna vrstva z vrcholného stredoveku a mladšieho praveku. Miestami tu boli pozorovateľné stopy po stredovekých drevených stavbách, pravdepodobne pristavaných zadnou stenou k západnej hradbe.

Výskum bol realizovaný aj v centrálnej časti nádvorcia Dolného hradu (sonda 3). Už takmer od povrchu tu boli prítomné keramické fragmenty z vrcholného stredoveku, početná kolekcia keramiky badenskej kultúry z eneolitu. Zdokumentované tu boli aj zvyšky kamenných podmuroviek stavieb a maltová kamenno-hlinitá vrstva, pravdepodobne zostatok podlahy, súvisiace s vrcholnostredovekým osídlením hradného nádvorcia (obr. 6: 3).

V rámci stavebnej obnovy bola v tejto sezóne realizovaná sanácia západnej hradby Dolného hradu medzi hlavnou vstupnou bránou a kráľovskou vežou v celkovej dĺžke 44 m, hrúbke 2,5 m a výške 1,5–2 m (obr. 6: 4).

Charakter nálezov z Dolného hradu

Z hľadiska nálezov sa získalo takmer 2600 kusov (celkovo 2593 ks). Nie je pritom prekvapujúce, že opätovne aj tento rok dominovali praveké nálezy keramiky, ktoré možno datovať do troch období: epilengyelská kultúra, badenská/postbadenská kultúra, mladšia a neskorá doba bronzová. Črepy z epilengyelského obdobia sú veľmi sporadické a túto sezónu sa podarilo objaviť len niekoľko fragmentov. Ide o typické tvary s výčnelkami, ktoré dovoľujú priradiť nálezy do zmieneného obdobia. Z hľadiska počtu sú oveľa výraznejšie črepy badenskej kultúry. Už počas minulých výskumných sezón sa preukázalo, že na Dolnom hrade bolo v postbadenskom období zrejme výšinné sídlisko podobného významu ako blízka lokalita Lieskovec – Hrádok. Nálezy badenskej kultúry pochádzali zo všetkých troch sond skúmaných v roku 2019 a objavili sa medzi nimi aj typické črepy s „kvadríkovou výzdobou“. Okrem badenskej keramiky boli v priestore nádvorcia hradu prítomné aj fragmenty z mladšej a neskoršej doby bronzovej, ktoré sa sústreďovali hlavne v sondách 1 a 2.

Celkovo bol praveký nálezový materiál značne fragmentárny, pričom väčšie kusy predstavovali hlavne fragmenty keramiky badenskej kultúry s plastickou lištou, či zdobením prostredníctvom „kvadríkovaní“. Z drobných pravekých predmetov stojí za zmienku štiepaná industria. Z nej bolo celkovo objavených až 29 kusov úštepov z lokálneho limnosilicitu s ložiskami v Žiarskej kotline. Industria pochádzala opäť zo všetkých troch sond, pričom dominovala hlavne v sonde 3, čo nie je prekvapujúce, nakoľko práve táto sonda obsahovala v rámci sezóny najbohatšiu kultúrnu vrstvu.

Ďalším výrazným medzníkom v dejinách hradu je obdobie vrcholného stredoveku. Už vďaka výsledkom minulých sezón vieme, že nálezy z tohto obdobia pochádzajú z 13. až polovice 14. stor. Nálezový materiál stredovekej keramiky je fragmentárny a pochádzal prevažne z tiel nádob (vydutiny, spodné časti), v menšej miere boli zastúpené okraje, ústia a dná. Z hľadiska tvarov dominovali bezuché hrnce vajcovitého a súdkovitého tvaru. Najčastejším typom výzdoby boli ryté obežné línie v motíve závitnice vo forme hrubších žliabkov (hrúbka viac ako 2 mm). Ojedinele boli prítomné aj fragmenty bielej červeno-maľovanej keramiky, ktorá predstavuje import z oblasti juhu stredného Slovenska – Gemera.

⁵ Práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-17-0063.

Z keramických nálezov nesmieme opomenúť ani fragmenty novovekej glazovanej keramiky z 19. stor., ktoré sa objavili v sonde 1. Spájame ich s aktivitami prvých výskumníkov Pustého hradu z konca 19. stor. V tomto kontexte je zaujímavý nález fragmentu kachlice, ktorý zatiaľ nevieme bližšie datovať.

Z kovových nálezov dominovali hlavne železné klnice (objavených bolo 282 ks). Spomenúť však treba aj nález železnej obruče/krúžku zo sondy 2 a takmer kompletnú železnú ostrohu zo sondy 3. Objavená bola aj stredoveká bronzová ozdobná pracka, väčšia železná pracka (vojenská?) a dva hroty šípov.

K najvzácnejším nálezom tejto sezóny patria dve mince: stredoveký strieborný denár Štefana V. (1270–1272) a novoveká minca Maximiliána II. (s nápisom „MAXI SECUN 1574“). Mince boli objavené detektorom kovov južne od vstupnej brány, pod rozobranou skládkou kameňa, ktorá sa nachádzala v blízkosti vnútorného líca západnej línie opevnenia hradu. S drobnými nálezmi súvisí aj fragment skla (pohára?) objavený v sonde 3.

Archeologický výskum na Hornom hrade

Skúmaná plocha v novej sezóne na Hornom hrade sa nachádzala na plošine v blízkosti hlavnej vstupnej brány (sonda 1; obr. 4: 1). Po stiahnutí prvej vrstvy sa v nej črtal kvadratický pôdorys pravdepodobne zrubového objektu, ktorý bol tvorený čiernou vrstvou bohatou na archeologické nálezy (minca Ondreja II. razená v rokoch 1205–1235, torzá celých nádob z vrcholného stredoveku a ranného novoveku). Unikátnym nálezom bolo mosadzné kovanie s nápisom „hILF“, ktoré je najstarším nápisom v nemčine na území Slovenska. Prvá litera nápisu je minuskulná, zvyšné tri sú majuskulné. Použitie minuskuly v kombinácii s majuskulou podčiarkuje archaickosť nápisu, ktorý vznikol v prvých desaťročiach 14. stor.

Pri veži komitátneho hradu, na najvyššom mieste Horného Pustého hradu, sa skúmal spôsob založenia veže z dôvodu zistenia skutkového stavu a čo najrychlejšieho začatia jej rekonštrukcie (sonda 2; obr. 4: 2). Preskúmané plochy boli na archeologické nálezy najchudobnejšie, čo súvisí s intenzívnym bádáním v tomto priestore už v závere 19. stor.

Najväčšia a z hľadiska nálezov najbohatšia plocha bola skúmaná na vrcholovej plošine Horného hradu v tesnej blízkosti vnútorného líca východnej línie opevnenia (sonda 3; obr. 4: 3). Nachádzala sa tu stredoveká a praveká kultúrna vrstva s množstvom archeologických nálezov v podobe keramiky, zvieracích kostí a kovových predmetov. K výnimočným stredovekým nálezom radíme vyše dve desiatky mincových plieškov pripravených na razbu falzifikátov mincí uhorských a českých kráľov a taviace tégliky. Potvrdzujú peňazokazeckú činnosť na Pustom hrade vo vrcholnom stredoveku. Okrem hnutelných nálezov sa na tejto ploche podarilo identifikovať aj maltovo-hlinitú vrstvu, ktorá tvorila stredovekú pochôdznu úroveň a bola súčasťou podlahy. Pod úrovňou stredovekého opevnenia sa nachádzala tmavá hlinitá vrstva z doby bronzovej, na ktorej bol múr postavený. Praveká kultúrna vrstva siahala až naandezitové bralo.

Rezmi pri veži vo východnej línii opevnenia Horného hradu boli skúmané plochy cez južnú a severnú priekopu (sondy 4 a 5; obr. 4: 4, 5). Medzi nimi sa nachádzalo menšie plató, kde boli ešte v roku 2017 identifikované maltové podlahy. Realizovanými rezmi v tejto sezóne sa overilo ich pokračovanie smerom k priekopám. Najväčšiu hĺbku, vyše 2 m, dosahovala severná priekopa. Z hľadiska nálezov tu bola popri črepoch z druhej polovice 13. stor. a zvieracích kostí, objavená minca Bela IV. (1235–1270), ostrohy, hroty šípov, bronzová nášivka/prívesok v tvare mušle a heraldické kovania s kvetinovým vzorom, či s nápisom.

Posledný skúmaný priestor na Hornom hrade sa nachádzal v exteriéri hradu pri veži vo východnej línii opevnenia (sonda 6; obr. 3) a tvoril základ pre stĺp na osadenie panoramatickej kamery na živé vysielanie. V sonde boli identifikované nálezy z mladšej a neskorej doby bronzovej, ktoré pochádzali z telesa kamenno-zemného valu.

Charakter nálezov z Horného hradu

Z výskumu Horného hradu sa inventár obohatil o vyše 50 000 nálezov (presne 50 831 ks). Tie zaberajú širší časový úsek od praveku až do novoveku a objavené boli nielen v rámci šiestich výskumných sond, ale aj vďaka povrchovému prieskumu.

Najstaršie obdobie zastúpené na Hornom Pustom hrade je eneolit. Doložené je osídlenie so sporadickými nálezmi badenskej kultúry. Typickým predstaviteľom tohto obdobia sú hrnce s prelamanými plastickými lištami, ktoré sa objavili v tejto sezóne napr. v sonde 5.

Oveľa výraznejšie je zastúpená mladšia a neskorá doba bronzová. Nálezy z doby bronzovej sa objavili vo všetkých skúmaných sondách, avšak najväčšie zastúpenie mali v sonde 3, t. j. pozdĺž vnútorného líca východnej hradby v strednej časti areálu hradu. Všetky nálezy zo sledovaného obdobia pochádzali z kultúrnych vrstiev. Okrem črepov boli objavené aj drobné predmety. Väčšinu tvorili hlinené prasleny, kolieska, cievky, vyskytli sa však aj predmety netradičného tvaru ako ozubené kolieska a plastika, resp. závažia. Z kamenných nálezov sa zdokumentovala málopočetná štiepaná a brúsená industria. K zriedkavým nálezom patria fragmenty bronzových ihlíc, bronzové tyčinky a kruhový šperk s rytou výzdobou. Objavil sa aj zámerne prehnutý bronzový šíp, fragment bronzového kosáka i bronzového plechového kruhu.

Najväčšiu prezenciu v rámci sezóny mali vrcholnostredoveké nálezy. Súbor stredovekej keramiky tvorilo vyše 14 000 črepov. Stredoveká keramika bola objavená v každej z preskúmaných sond. Najmenšie zastúpenie mala v sondách 2 a 6. Najväčší počet bol objavený v sonde 3 (vyše 5300 črepov). Viac ako 1300 kusov bolo v sonde 1, viac ako 2600 kusov v sonde 4 a vyše 4400 kusov bolo v sonde 5. Keramický nálezový fond zo sezóny možno datovať prevažne do obdobia 13. až 14. stor.

Z drobných vrcholnostredovekých nálezov túto sezónu v počtosti vynikali opracované kosti a parožie, resp. hotové kostené výrobky, ktoré sa našli v počte vyše 50 kusov. Išlo o polotovary z kostí a parožia, aj s rôznymi perforáciami a lešteným povrchom. K hotovým výrobkom patrí napr. kostená platnička, kostený hrot a ihla, parohový dierkovač, nukleus z kuše, šidlo, ihla a ihla s očkom, ohreblo. Hry a zábavu na hrade v stredoveku dokumentuje kostená hracia kocka, žetón a astragal. Súčasťou odevu, resp. ako dekoratívny predmet slúžila zrejme kostená ozdoba so stredovou perforáciou s rytou výzdobou – gombík.

Medzi predmety osobnej výbavy, poukazujúce zároveň na vyššie sociálne postavenie majiteľa, patria kovové pracky, pliešky a ozdoby, vyrobené prevažne zo železa, ale aj luxusnejšie z farebných kovov (meď, bronz). Vo väčšine ide zrejme o súčasti rytierskych opaskov, ako napr. kovové nášivky rôznych tvarov upevnené na hlavnom remeni. Významný je nález predmetu v tvare Anjouovskej lalie z čistého striebra s nitom na pripevnenie, ktoré sa zrejme používalo na spínanie odevov. Jedinečný je aj pečatný gotický prsteň s rastlinným motívom. Unikátne sú tiež dve zdobené kovania s nápismi a rastlinným motívom v podobe štylizovanej lalie. V prípade prvého kovania ide o gotické písmo s nápisom „HILF“ (pozn. značí Maria Hilf – Panna Maria Pomocná, prípadne Jesus Hilf a pod.).

Najpočetnejšiu skupinu kovových nálezov z Horného hradu tvorili predmety zo železa. Z neho sa, okrem zbraní a jazdeckej výstroje, vyrábali aj remeselnícke nástroje vrátane viacerých častí stavebného vybavenia hradu. Rozdeliť ich môžeme na spojovací materiál (klince a klinčeky rôznych veľkostí a tyčov, celkovo 2593 ks) a mechanizmy (kovania, západky, a pod.). Samostatnú skupinu tvoria aj militárie, ku ktorým patria rôzne podkovy (celkovo 10 ks), ostrohy (celkovo 4 ks) a početnú časť tvorili hroty šíпов s trňom i s tuľajkou, ktoré sa objavili v počte 23 kusov. Hroty šíпов sa sústredili v sondách 1 (7 ks) a 5 (8 ks).

Unikátnym nálezom bola bronzová nožička zvieratá (leva?) pravdepodobne z aquamanile – nádoby, ktorú používala aristokracia vo vrcholnom stredoveku na umývanie rúk pred jedlom. V stredoveku boli nádoby vyrábané z hlíny, alebo vzácnejšie z bronzu alebo mosadze. Často zobrazovali zvieratá alebo ľudí, aj v podobe jazdcov sediacich na ich chrbte. Na Pustom hrade ide zatiaľ o prvý nález tohto typu. Nožička je zlomená tesne pod kolenom zvieratá, pričom mohlo ísť aj o fragment, ktorý sa mohol použiť na pretavenie, azda na výrobu falzifikátov mincí. Tie sa v aktuálnej sezóne na Hornom hrade našli v početnom množstve – celkom tri desiatky mincových plieškov pripravených na razbu falzifikátov mincí uhorských a českých kráľov. Okrem mincových plieškov boli objavené aj mince s razbou (presne 20 ks). Zahŕňajú niekoľko pravých uhorských denárov kráľa Bela IV., Ondreja III., Ladislava IV. Kumánskeho, Ondreja II., ale aj český parvus Václava II., alebo fenig Rudolfa III. O tavení predmetov na Pustom hrade svedčia aj nálezy fragmentov taviacich téglíkov.

Mimoriadnu hodnotu má nález bronzovej svätajakubskej mušle hrebanatky (cca 2 × 2 cm) s otvorom na našitie na klobúk alebo odev, ktorú dostávali pútnici absolvujúci púť do Santiaga de Compostela v Španielsku.

Je potrebné spomenúť aj nepočtený súbor včasnónovovekých nálezov, ku ktorým patrili hlinené glazované črepy a fragmenty skla. Nálezy môžu súvisieť s osídlením Pustého hradu počas bojov s Turkami, keď bola postavená zrejme na tzv. Dončovom hrade bližšie nelokalizovaná protiturecká vartovka. Menšie množstvo glazovanej a neglazovanej novovekej keramiky pochádzalo hlavne zo sondy 5. Unikátny je objav formy na odlievanie medaile alebo mince (grajciara Leopolda I.?) z druhej polovice 17. stor. s motívom Panny Márie a nápisom „PATRON...“, ktorá sa vo viacerých fragmentoch našla v sonde 4.

Zhrnutie

Archeologický výskum bol v roku 2019 realizovaný na Dolnom aj Hornom Pustom hrade. Spolu bolo počas výskumnej sezóny odkrytých 53 424 kusov nálezov (Horný hrad – 50 831 ks, Dolný hrad – 2593 ks), čo je doposiaľ najvyšší počet archeologických nálezov za jednu výskumnú sezónu od začiatku realizácie archeologických výskumov v roku 1992. Archeologický materiál bol nielen početný, ale aj bohatý na rôzne kategórie nálezov. Počas výskumu na Dolnom hrade boli okrem keramiky z vrcholného stredoveku objavené aj početné nálezy črepov z obdobia badenskej/postbadenskej kultúry a tiež z obdobia mladšej až neskorej doby bronzovej. V nálezovom súbore boli zistené tiež nepočítané nálezy z obdobia epilengyelu. Z pravekých nálezov boli na Dolnom hrade význačné predovšetkým badenské črepy s plastickou lištou, zdobené formou „kvadríkovania“. Z drobných predmetov boli objavené početné nálezy kamennej štiepanej industrie, celkovo 29 kusov úštepov vyrobených z limnosilicitu z neďalekých ložísk v Žiarskej kotline. Medzi stredovekými nálezmi keramiky z 13. až z polovice 14. stor. prevažovali bezuché hrnce vajcovitého a súdkovitého tvaru s rytým zdobením vo forme obežných línií (závitníc). Kovové predmety objavené na Dolnom hrade tvorili najmä úžitkové predmety – klince (282 ks) a železné obruče. Objavené boli aj militária z kovu, napr. kompletná železná ostroha, pracky a dva kusy hrotov šípov. K vzácnym nálezom objavených počas sezóny na Dolnom hrade radíme fragment stredovekého skla (pohára?) a dve mince – strieborný denár Štefana V. (1270–1272) a novoveká minca Maximiliána II. (nápis „MAXI SECUN 1574“).

Na Hornom hrade, rovnako ako na Dolnom, tvorila najpočetnejší nálezový materiál keramika. Najstaršie osídlenie, rovnako ako v polohe Dolného hradu, pochádza z obdobia eneolitu s rozdielom, že v polohe Horný hrad boli nálezy badenskej kultúry len sporadické. Typickými nálezmi z tohto obdobia boli fragmenty hrncov s prelamovanými plastickými lištami, ktoré boli nájdené predovšetkým v sonde 5. Výrazne zastúpené boli na Hornom hrade nálezy keramiky a drobných predmetov z obdobia mladšej až neskorej doby bronzovej, ktoré boli zistené vo všetkých sondách, pričom najväčšie zastúpenie mali v sonde 3. Z tohto obdobia boli z drobných predmetov objavené hlinené prasleny, kolieska a plastiky vo forme závaží. Kamenné nálezy brúsenej a štiepanej industrie boli na Hornom hrade objavené len v menšom množstve. Z kovových nálezov z mladšej až neskorej doby bronzovej pribudli fragmenty bronzových ihlíc, tyčiniek a tiež kruhový šperk s rytou výzdobou. Zaujímavé boli aj ďalšie nálezy z bronzu, napr. zámerne prehnutý šíp, fragment kosáka a plechový kruh. Stredoveké nálezy z Horného hradu boli zastúpené početným súborom keramiky, spolu bolo objavených viac ako 14 000 črepov. Najväčší počet bol objavený v sonde 3 (vyše 5300 ks). Nálezy možno datovať prevažne do 13. až 14. stor. Medzi drobnými predmetmi z obdobia vrcholného stredoveku dominovali predmety vyrobené zo železa. Okrem bežných úžitkových predmetov, ako železné klince, skoby, obruče a i., boli objavené tiež militária – hroty šípov, ostrohy a podkovy. Počas sezóny boli objavené aj predmety indikujúce vyššie spoločenské postavenie nositeľov, napr. kovové pracky, pliešky a ozdoby, ktoré mohli byť súčasťou rytierskych opaskov. K najvzácnejším kovovým nálezom patrí predmet v tvare Anjouovskej ľalie s nitom na uchytenie vyrobený zo striebra. Vzácné je tiež kovanie s gotickým nápisom „HILF“, či bronzová svätojakubská pútnická mušľa (2 × 2 cm), ktorú získavali pútnici za vykonanie púte do španielskeho mesta Santiago de Compostela. K významným nálezom patrí aj časť bronzovej nožičky pravdepodobne z aquamanile v tvare leva(?). Početné boli aj nálezy razobných plieškov (cca 30 ks), ktoré dokladajú falšovanie mincí na Hornom hrade. Okrem falošných mincí boli objavené aj mince s razbou, prevažne uhorské denáre panovníkov Bela IV., Ondreja III., Ladislava IV. Kumánskeho a Ondreja II. Z výskumu pochádzajú tiež predmety vyrobené z kostí a parohoviny v rôznych štádiách opracovania. Z hotových predmetov boli identifikované pracovné nástroje, šidlá, dierkovače, ihly a hroty. Objavené boli tiež hracie predmety (kocky, žetóny, astragal) a militária (nukleus z kuše). Počas archeologickej sezóny boli objavené aj nepočítané nálezy z obdobia včasného novoveku (hlinené glazované črepy, fragmenty skla). Unikátnym z obdobia novoveku bol nález formy na odlievanie medaile alebo mince (grajciara Leopolda I.?) z druhej polovice 17. stor. s motívom Panny Márie s nápisom „PATRON“, ktorá bola objavená v sonde 4.

EXCAVATION AT THE PUSTÝ HRAD CASTLE IN ZVOLEN. Zvolen (Zvolen district), NCM Pustý hrad castle (CLM no. 1131), Dolný hrad and Horný hrad sites, fortification, residential tower, archaeological excavation for scientific and documentation purposes associated with the renovation of the NCM, prehistory, Eneolithic (Lengyel culture, Baden culture), Late and Final Bronze Age, La Tène period, Roman period, High Middle Ages, Modern period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The archaeological excavation was carried out at the Dolný hrad and Horný hrad sites of Pustý hrad castle. 53,424 finds (50,831 from the Horný hrad, 2,593 from the Dolný hrad) were uncovered during the excavation season. It is

the highest number of archaeological finds in one excavation season since the start of the archaeological excavations in 1992. The archaeological material was not only numerous, but also rich in various categories of archaeological finds. In the course of the excavation at the Dolný hrad site, numerous sherds from the Baden/Post-Baden culture and from the Late and Final Bronze Age were discovered together with pottery. In the assemblage, several Epi-Lengyel finds were also detected. As for prehistoric finds, Baden sherds with a decorated plastic tape stand out among the prehistoric finds from the Dolný hrad site. As for miniature artifacts, there were numerous finds of chipped lithic industry, 29 exemplars of flakes from limnosilicite from the nearby deposits in the Žiarska kotlina basin. Among the medieval finds from the 13th to the middle of the 14th century, fragments of mostly handleless pots prevailed. The pots had an egg or barrel shape with engraved decoration in form of girth lines (spirals). The metal artifacts found at the Dolný hrad site were mainly utility items, such as nails (282 pcs.) and iron hoops. Metal militaria were also discovered, such as a complete iron spur, various buckles and two arrowheads. Rare finds discovered during the season at the Dolný hrad site include a fragment of medieval glass (a cup?) and two coins – the silver denarius Stephan V (1270–1272) and the postmedieval coin Maximilian II (inscription „MAXI SECUN 1574“). At the Horný hrad site, just like at the Dolný hrad site, the most numerous material assemblage consists of pottery. The oldest settlement, like at the site of the Dolný hrad, comes from the Eneolithic; however, finds from the Baden culture are only rare. The typical finds from this period were fragments of pots with open-work plastic tapes, which were found mainly in trench 5. Finds of pottery and miniature artifacts from the Late to Final Bronze Age, which were found in all trenches – most of them in the trench 3, are frequently represented at the Horný hrad site. As for miniature artifacts from this period, there were clay spindle whorls, wheels and figurines in form of weights. Lithic finds of polished and chipped industry were found in small numbers at the Horný hrad. Metal finds from the Late to Final Bronze Age included finds of fragments from bronze pins, bars and also an annular jewel with engraved decoration. Finds made of bronze were also interesting, e. g. an intentionally bent arrow, a fragment of a sickle and a metal plate disc. The medieval finds from the Horný hrad site at Pustý hrad castle were represented by a numerous collection of pottery – more 14,000 sherds from this period were discovered. The highest number comes from trench 3 (more than 5,300 sherds). The finds were mostly dated to the 13th–14th centuries. The miniature artifacts from the High Middle Ages were dominated by artifacts made of iron. Apart from common utility items, such as iron nails, hooks, hoops, etc., militaria were also discovered – arrowheads, spurs and horseshoes. During the season, artifacts indicating a higher social status of the bearers were also found, e. g. metal buckles, plates and decorations which might have been parts of knight belts. The most precious metal finds include the artifact in form of the Anjou fleur-de-lis with a rivet for attachment made of silver. The fitting with the Gothic inscription „HILF“ or the bronze St. Jacob's scallop (2 x 2 cm) obtained by pilgrims for their pilgrimage to the Spanish town of Santiago de Compostela are also rare. Important finds include the part of a bronze foot, probably from a lion-shaped aquamanile. Minting plates documenting counterfeiting of coins at the Horný hrad site of Pustý hrad castle were also numerous finds (approx. 30 pcs.). Apart from counterfeit coins, embossed coins – mainly Hungarian denarii of Bela IV, Andrew III, Ladislaus IV the Cuman and Andrew II – were also discovered. The excavation also revealed artifacts made from bones and antlers in various stages of processing. Among the finished products, working tools like awls, perforators, needles and various tips were identified. The finds also contained artifacts related to games (dice, tokens, astragal) as well as militaria (nucleus from a cross-bow). In the course of the archaeological season, several finds from the early Modern era were found (glazed clay sherds, fragments of glass). Nevertheless, the find of a mould for casting medals or kreuzer coins (probably Leopold I) from the second half of the 17th century with the motif of Virgin Mary and inscription „PATRON“, which was discovered in trench 4, is unique.

ARCHEOLOGICKÉ PRIESKUMY V BANSKOBYSSTRICKOM KRAJI⁶

Ján B e l j a k – Peter D e b n á r

V priebehu roka sa uskutočnilo viacero archeologických prieskumov na lokalitách v Banskobystrickom kraji, ktorých stručný opis a výsledky sú obsahom príspevku.

1. B á t o v c e (okr. Levice), poloha Hrádok, líniové valové opevnenie, archeologický výskum pre vedecké a dokumentačné účely, nedatované (včasný stredovek?).

Archeologický prieskum sa uskutočnil v mesiaci február. Skúmaná lokalita sa nachádza 3 km východne od stredu obce Bátovce, v lese na južných výbežkoch Štiavnických vrchov. Známa bola už z predchádzajúcich prieskumov priebehu tzv. spečeného valu alebo hontianskeho spečeného valu (*Beljak*

⁶ Práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-17-0063.

2010, 359–362; *Beljak/Pažinová* 2013, 43, 44; *Janšák* 1938, 94–96; *Kolník* 1977, 139–141). Jeho priebeh je dobre rozpoznateľný na dátach z leteckého laserového skenovania, ktoré boli pri prieskume využité. Nadmorská výška skúmanej časti sa pohybuje od 373 do 375 m a terén je tu takmer rovný. Počas prieskumu bol zdokumentovaný viditeľný priebeh valu v polohe Hrádok v dĺžke približne 250 m v smere S – J a pokračoval mimo skúmaný priestor južným smerom. Dosahoval šírku približne 5–7 m a maximálnu výšku 2 m. V zalesnenom území bol dobre rozpoznateľný a narušený bol len v miestach prechodu lesných ciest, ktoré ho prerážali, pričom niektoré miesta boli zasiahnuté ťažbou dreva. Na poľnohospodársky využívaných plochách bol val zničený s ťažko sledovateľným priebehom. Jeho deštrukcia na týchto miestach naďalej pokračuje. Výskumom sa nepodarilo získať žiadne hnutelné archeologické nálezy.

2. **Ž e m b e r o v c e** (okr. Levice), poloha Čiernece, líniové valové opevnenie, archeologický výskum pre vedecké a dokumentačné účely, nedatované (včasný stredovek?).

Archeologický prieskum sa uskutočnil vo februári. Lokalita sa nachádza 4 km východne od stredu obce Žemberovce v lese na južných výbežkoch Štiavnických vrchov. Známa bola už z predchádzajúcich prieskumov priebehu tzv. spečeného valu alebo hontianskeho spečeného valu (*Beljak* 2010, 359–362; *Beljak/Pažinová* 2013, 43, 44; *Janšák* 1938, 94–96; *Kolník* 1977, 139–141). Jeho priebeh je dobre rozpoznateľný na dátach z leteckého laserového skenovania, ktoré boli využité. Nadmorská výška skúmanej časti sa pohybuje od 324 do 363 m a terén tu stúpa severným smerom. Počas prieskumu bol zdokumentovaný viditeľný priebeh valu v polohe Čiernece v dĺžke približne 500 m, ktorý sa tiahol v smere S – J od doliny Súdovského potoka. Dosahoval šírku približne 5–7 m a maximálnu výšku 2 m, pričom bol zosilnený priekopou. V zalesnenom území bol val dobre rozpoznateľný. Na poľnohospodársky využívaných plochách v severnej časti bol val zničený a jeho priebeh bolo možné sledovať len ťažko. Deštrukcia na poľnohospodársky využívaných plochách naďalej pokračuje. Výskumom sa nepodarilo získať žiadne hnutelné archeologické nálezy.

3. **R u d n o n a d H r o n o m** (okr. Žarnovica), poloha Hrádok, hrad Rudno, stredoveký hrad, archeologický výskum na vedecké a dokumentačné účely, stredovek (13. stor).

Pozostatky zaniknutého dvojdielného hradu sú situované približne 1,3 km juhovýchodne od stredu obce Rudno nad Hronom na vrchole zalesneného kopca Hrádok. Horný hrad oválneho pôdorysu s rozmermi 75 × 25 m je v odstupe 11–25 m obklopený valom a priekopou, ktoré vytvárajú predhradie. Celkový pôdorys hradu tak dosahuje rozmery 115 × 52 m. Z východnej strany je hrad opevnený dvomi polprstencovými valmi a priekopami. Výskum sa zamerával, okrem samotného hradu, na homolovitú vyvýšeninu v polohe Kaštieľ nachádzajúcu sa približne 200 m severozápadne od hradu, kde neboli zistené stopy nasvedčujúce existenciu opevnenia. Na hrade už v minulosti prebehol zisťovací výskum A. T. Ruttkaya v rokoch 1985 a 1986, ktorý priniesol bližšie informácie o hrade. Získaný hnutelný materiál nepresahoval 13. stor. a dokladá rýchly zánik hradu (*Ruttkay* 1986, 208–210; 1987, 94, 95; 2012, 124–134). Zámerom prieskumu hradu bolo overenie situácií zistených z dát leteckého laserového skenovania a zdokumentovanie aktuálneho stavu nehnuteľnej archeologickej pamiatky za účelom zistenia nepriaznivých vplyvov na jej zachovanie. Súčasťou aktivít bol aj stavebno-historický výskum M. Bónu a presné geodetické zameranie a 3D sken firmou Ornth, s. r. o.

4. **T e k o v s k á B r e z n i c a** (okr. Žarnovica)

a) Poloha Pustý hrad, hrad Teplica, hrádok Sokolia skala, hrad, archeologický výskum na vedecké a dokumentačné účely, stredovek (13.? – 15. stor).

Výskum sa uskutočnil v marci a zamerával sa na prieskum trojdielného hradu na zalesnenom vrchole kopca Hrádok nachádzajúceho sa približne 1 km juhovýchodne od obce Tekovská Breznica s rozmermi 240 × 260 m a hradu Sokolia skala situovanom približne 160 m juhovýchodne po hrebeni. Najstaršia spohľadlivá písomná správa o hrade pochádza z roku 1311, pričom bol opustený niekedy na začiatku 16. stor. Zámerom prieskumu hradu bolo overenie situácií zistených z dát leteckého laserového skenovania a zdokumentovanie aktuálneho stavu nehnuteľnej archeologickej pamiatky za účelom zistenia nepriaznivých vplyvov na jej zachovanie a získanie podkladov pre ďalšie aktivity. Súčasťou bol aj stavebno-historický výskum M. Bónu. Neboli vyzdvihnuté žiadne hnutelné archeologické nálezy.

b) Poloha Pustý hrad, strážna veža Luchtov, strážna veža, archeologický výskum na vedecké, dokumentačné účely, novovek.

Výskum lokality nachádzajúcej sa na zalesnenom vrchu Pustý hrad približne 3,5 km juhozápadne od obce sa uskutočnil v marci. Ide o zvyšky strážnej veže, ktorá bola pravdepodobne súčasťou strážnej a signalizačnej sústavy na ochranu stredoslovenských banských miest pred tureckou hrozbou. Veža

je zachovaná asi do úrovne druhého podlažia a má štvorcový pôdorys s dĺžkou stien 7,8 m a hrúbkou muriva 2 m. V severozápadnom rohu sa na úrovni prvého podlažia zachoval deštruovaný vstup do veže. Účelom prieskumu bolo overenie situácií zistených z dát leteckého laserového skenovania a zdokumentovanie aktuálneho stavu nehnuteľnej archeologickej pamiatky za účelom zistenia nepriaznivých vplyvov na jej zachovanie.

5. **S k l e n é T e p l i c e** (okr. Žiar nad Hronom), poloha hrad Teplica, Pustý hrad, hrad, archeologický výskum na vedecké a dokumentačné účely, stredovek (13.–16. stor.).

Výskum hradu Teplica prebehol v marci a pozostával z overenia situácie a zdokumentovania aktuálneho stavu nehnuteľnej archeologickej pamiatky za účelom zistenia nepriaznivých vplyvov na jej zachovanie. Zameral sa na samotný hrad v polohe Pustý hrad situovanej severozápadne od Sklených Teplíc na ploche 35 × 25–45 m a obliehaciu pevnosť z 15. stor. nachádzajúcu sa cca 400 m južne od samotného hradu na ploche približne 27 × 15 m. V minulosti práve v mieste obliehacej pevnosti prebehol v roku 2001 archeologický výskum (*Bednár/Fottová 2002*, 30, 31). Hrad Teplica bol vybudovaný na kontrolu prístupovej cesty z Pohronia do Banskej Štiavnice pravdepodobne v druhej polovici 13. stor. a zanikol na prelome 16. a 17. stor., kedy bol ešte využívaný ako signálne miesto. Súčasťou bol aj stavebno-historický výskum M. Bónu a presné geodetické zameranie a 3D sken firmou Ornth, s. r. o.

6. **P o d h o r i e** (okr. Banská Štiavnica), poloha hrad Žakýl, hrad, archeologický výskum na vedecké a dokumentačné účely, stredovek (13.–15. stor.).

Stredoveký hrad sa nachádza na zalesnenom kopci cca 1,5 km severovýchodne od obce Podhorie na vrchole kopca Hrad alebo Brezový vrch. Najvyššie položený bod hradu sa nachádza v nadmorskej výške 813 m, pričom je orientovaný v smere SZ – JV. Vybudovaný bol na kontrolu prístupových ciest vedúcich do Banskej Štiavnice. Celková rozloha dvojdielného hradu, skladajúceho sa z horného hradu a predhradia je 0,6 ha. Zámerom prieskumu bolo overenie situácií zistených na snímkach LiDAR a zdokumentovanie aktuálneho stavu nehnuteľnej archeologickej pamiatky za účelom zistenia nepriaznivých vplyvov na jej zachovanie. Súčasťou bol aj stavebno-historický výskum M. Bónu, presné geodetické zameranie a 3D sken firmou Ornth, s. r. o. Účelom bolo zozbierať informácie potrebné pre ďalší výskum hradu Žakýl, ktorého realizácia je plánovaná v najbližších rokoch.

7. **O r o v n i c a** (okr. Žarnovica), poloha Ukolne, líniový val, archeologický výskum na vedecké a dokumentačné účely, nedatované (stredovek?).

Výskum líniového valového opevnenia v katastri obce Orovnica sa uskutočnil v apríli. Lína sa nachádza približne 1,5 km juhozápadne od obce Orovnica. Začína na vrchu Ukolne (378 m n. m.) nad brehom rieky Hron, odkiaľ sa tiahnu smerom na sever dve rovnobežné línie valu s priekopami po ich východnej strane až do sedla v polohe Viničky, kde je línia valov porušená mladšími zásahmi a lesnými cestami. Ďalej pokračuje k Orovníckemu potoku, kde sa oba valy spájajú a stáčajú smerom na severozápad po svahu Vysokého dreva paralelne s potokom. Tu, na strmom kamenistom svahu, línia zaniká. Celkovo bol priebeh líniového opevnenia zdokumentovaný v dĺžke 1300 m. Zároveň prebehla dokumentácia aktuálneho stavu nehnuteľnej archeologickej pamiatky za účelom zistenia nepriaznivých vplyvov na jej zachovanie. Výskumom sa nepodarilo získať žiadne hnutelné archeologické nálezy.

8. **O s t r á L ú k a** (okr. Zvolen), poloha Hradisko Gunda, hradisko, archeologický výskum na vedecké a dokumentačné účely, doba bronzová?, novovek?.

Výskum lokality Gunda sa uskutočnil v apríli a pozostával z obhliadky terénnej situácie, overenia aktuálneho stavu náleziska a zistenia nepriaznivých vplyvov na zachovanie pamiatky. Samotná lokalita sa nachádza 2,8 km severovýchodne od obce Ostrá lúka nad tokom rieky Hron. V teréne bol overený viditeľný priebeh valového opevnenia v dĺžke cca 800 m, ktorý obklopoval plochu s rozmermi 320 × 180 m, čo predstavuje takmer 5 ha. Zároveň boli sledované aj štruktúry identifikované vo vnútri opevnenej polohy na snímkach LiDAR. Napriek tomu, že ide o známu lokalitu doteraz tu neprebehol archeologický výskum, ktorý by umožnil lokalitu presnejšie datovať. Výskumom sa nepodarilo získať žiadne hnutelné archeologické nálezy.

9. **R i m a v s k é B r e z o v o** (okr. Rimavská Sobota), poloha Sinec, líniový val, archeologický výskum na vedecké a dokumentačné účely, nedatované (stredovek?).

Výskum líniového valu v katastri obce Rimavské Brezovo sa uskutočnil v apríli a pozostával z obhliadky terénnej situácie a z archeologickej prospekcie zalesnenej polohy Sinec. Nachádza sa približne 3 km

východne od obce na svahu klesajúcom východným smerom k rieke Rimave. Samotná línia valu sa nachádza v nadmorskej výške 745–766 m a je orientovaná v smere S – J. Výskumom bol zachytený priebeh v dĺžke viac ako 250 m. Zároveň prebehla dokumentácia aktuálneho stavu nehnuteľnej archeologickej pamiatky za účelom zistenia nepriaznivých vplyvov na jej zachovanie. Výskumom sa nepodarilo získať žiadne hnutelné archeologické nálezy.

10. V í g l a š s k á H u t a, časť K a l i n k a (okr. Detva), poloha Lysec, výšinné sídlisko/hradisko, archeologický výskum na vedecké a dokumentačné účely, doba bronzová.

Výskum lokality sa uskutočnil v apríli a pozostával z obhliadky terénnej situácie zalesnenej polohy Lysec nachádzajúcej sa približne 2,5 km západne od stredu obce Víglašská Huta, časť Kalinka. Počas výskumu sme využili dáta z leteckého laserového skenovania, ktoré boli overené priamo v teréne. Skúmaný priebeh terénnej vlny, pravdepodobne valu, sa nachádza na západnom a južnom svahu vrchu. Za touto vlnou sa zistili terénne terasy. Lokalita sa rozkladá na ploche s rozmermi 140 × 170 m a nadmorská výška sa pohybuje v rozmedzí 868–886 m. Zároveň prebehla dokumentácia aktuálneho stavu nehnuteľnej archeologickej pamiatky za účelom zistenia nepriaznivých vplyvov na jej zachovanie.

Literatúra

- Bednár/Fottová 2002* – P. Bednár/E. Fottová: Stredoveké opevnenie v Sklených Tepliciach. *AVANS* 2001 2002, 30, 31, 231.
- Beljak 2010* – J. Beljak: Spečené valy v Honte. In: P. Urban (ed.): *Zlatá kniha Hontu*. Martin 2010, 359–362.
- Beljak/Pažinová 2013* – J. Beljak/N. Pažinová: Hontiansky spečený val. *AVANS* 2009, 2013, 43, 44.
- Janšák 1938* – Š. Janšák: *Staré osídlenie Slovenska. Dolný Ipeľ a Hron v praveku*. Turčiansky Sv. Martin 1938, 94–96.
- Kmeť 1924* – A. Kmeť: Sitno a jeho okolie. In: Medvecký (ed.): *K. A. Andrej Kmeť, jeho život a dielo* 2. Bojnice 1924, 145–152.
- Kolník 1977* – T. Kolník: Zisťovací výskum tzv. spečeného valu v Žemberovciach. *AVANS* 1976, 1977, 139–141.
- Ruttkay 1986* – A. Ruttkay: Stredoveký hrad na vrchu Ivanovo pri Rudne nad Hronom. *AVANS* 1985, 1986, 208–210.
- Ruttkay 1987* – A. Ruttkay: Výskum v Rudne nad Hronom. *AVANS* 1986, 1987, 94, 95.
- Ruttkay 2012* – A. Ruttkay: Zaniknutý hrad v Rudne nad Hronom v kontextoch feudálnych sídel pred 14. storočím. *Acta historica Neosoliensia* 15, 2012, 124–134.

ARCHAEOLOGICAL SURVEYS IN THE BANSKÁ BYSTRICA REGION.

1. Bátovce (Levice district), Hrádok site, linear rampart fortification, archaeological excavation for scientific and documentation purposes, undated (Early Middle Ages?). The studied site is located 3 km east of the centre of the village of Bátovce. The site is known from previous excavation along the course of the so-called fired rampart or the Hont fired rampart (*Beljak 2010; Beljak/Pažinová 2013; Janšák 1938; Kolník 1977*). During the excavation, the visible course of the rampart was documented at the site of Hrádok, approx. 250 m long, in the N – S direction; it continued southwards, outside the excavated area. It was 5–7 m wide and sometimes up to 2 m high.
2. Žemberovce (Levice district), Čiernce site, linear rampart fortification, archaeological excavation for scientific and documentation purposes, undated (Early Middle Ages?). The site is 4 km east of the centre of the village of Žemberovce, in the forest on the southern juts of the Štiavnické vrchy hills. It is known from previous surveys of the course of the so-called fired rampart or the Hont fired rampart (*Beljak 2010; Beljak/Pažinová 2013; Janšák 1938; Kolník 1977*). In the course of the survey, the visible course of the ramapart was documented at the site of Čiernce, 500 m long, in the N – S direction, heading to the valley of the Súdovský potok stream. It was approx. 5–7 m wide and at some places up to 2 m high. It was fortified with a ditch.
3. Rudno nad Hronom (Žarnovica district), Hrádok and hrad Rudno sites, castle, archaeological excavation for scientific and documentation purposes, Middle Ages (13th century). Remains of the extinct bipartite castle are situated approx. 1.3 km southeast of the centre of Rudno nad Hronom, on the top of the forested hill of Hrádok. A. T. Ruttkay carried out an evaluation excavation at the castle in 1985 and 1986, bringing more detailed information on the castle. The obtained movable material did not exceed the 13th century and documents the quick demise of the castle (*Ruttkay 1986; 1987; 2012*). The purpose of the survey was to verify the situations identified from aerial laser scanning data and to document the current state of the immovable archaeological monument in order to detect adverse effects on the preservation of the monument. The archaeological excavation at the castle included the constructional-historical research of M. Bóna and exact geodetical measuring and 3D scanning by the Ornth, Ltd.
4. Tekovská Breznica (Žarnovica district)
  - a) Pustý hrad, hrad Teplica and the castel of Sokolia skala sites, archaeological excavation for scientific and documentation purposes, Middle Ages (13th? – 15th centuries). The excavation at the tripartite castle located on the forested top of Hrádok hill, which is approx. 1 km southeast of the village of Tekovská

Breznica, with area of 240 × 260 m, and the castle of Sokolia skala, located approx. 160 m southeast, along the ridge. The oldest reliable written reference to the castle comes from 1311 and it was abandoned in the beginning of the 16th century. The purpose of the survey was to verify the situations identified from aerial laser scanning data and to document the current state of the immovable archaeological monument in order to detect adverse effects on the preservation of the monument and obtain material for further activities. The archaeological excavation at the castle included a constructional-historical research of M. Bóna. No movable archaeological finds were withdrawn.

b) Pustý hrad and Luchtov guarding tower sites, guarding tower, archaeological excavation for scientific and documentation purposes, Modern period. The guarding tower called Luchtov is located on the forested hill of Pustý hrad, approx. 3.5 km southwest from the village. There are remains of a guarding tower, which was probably part of the guarding and signalling system protecting the mining towns of Central Slovakia from the Turkish threat. The tower has been preserved approx. up to the level of the second floor and it has a square ground plan with 7.8 m long and 2 m thick walls. The destroyed remains of the entrance to the tower in the northwestern corner, on the first floor level, have been preserved. The purpose of the survey was to verify the situations identified from aerial laser scanning data and to document the current state of the immovable archaeological monument in order to detect adverse effects on the preservation of the monument.

5. Sklené Teplice (Žiar nad Hronom district), hrad Teplica and Pustý hrad sites, castle, archaeological excavation for scientific and documentation purposes, Middle Ages, (13th–16th centuries). The excavation focused on the castle at the site of Pustý hrad itself. The site is located northwest of Sklené Teplice, over an area of 35 × 25–45 m of the siege fortress from the 15th century, located approx. 400 m south of the castle, covering an area of approx. 27 × 15 m. In the past, an archaeological excavation was carried out at the site of the siege fortress in 2001 (Bednár/Fottová 2002). Teplica castle was built probably in the second half of the 13th century to control the access roads from the Hron river basin to Banská Štiavnica and demised at the turn of the 16th and 17th centuries. The archaeological excavation at the castle included a constructional-historical research of M. Bóna and exact geodetic measuring and 3D scan by the Ornth, Ltd.

6. Podhorie (Banská Štiavnica district), hrad Žakýl castle, castle, archaeological excavation for scientific and documentation purposes, Middle Ages (13th–15th centuries). The medieval castle is located on the forested hill approx. 1.5 km northeast from the village of Podhorie, on the top of Hrad hill or Brezový vrch hill. The highest situated place at the castle is located in the altitude of 813 m and the castle is NW – SE oriented. It was built to control the access roads leading to Banská Štiavnica. The purpose of the survey was to verify the situations identified from aerial laser scanning data and to document the current state of the immovable archaeological monument in order to detect adverse effects on the preservation of the monument. The archaeological excavation at the castle included a constructional-historical research of M. Bóna and exact geodetic measuring and 3D scan by the Ornth, Ltd. The survey was aimed at collection of information necessary for further investigation at the castle.

7. Orovnica (Žarnovica district), Ukolne site, linear rampart, archaeological excavation for scientific and documentation purposes, undated (Middle Ages?). The line is located approx. 1.5 km southwest of the village of Orovnica. It starts on the hill of Ukolne (378 m a. s. l.), above the bank of the Hron river, from where two parallel lines of the rampart with ditches on their eastern side start northwards up to the saddle at the site of Viničky, where the line of the ramparts is disturbed by more recent interruptions and forest roads. The line continues to the Orovnický potok stream, where both ramparts meet and turn northwest up on the slope of Vysoké drevo hill, parallelly with the stream. There, on the steep rocky slope, the line disappears. In total, 1,300 m of the line fortification were documented.

8. Ostrá Lúka (Zvolen district), Hradisko Gunda site, hillfort, archaeological excavation for scientific and documentation purposes, Bronze Age?, Modern period?. The excavation at the site of Gunda consisted of a survey of the terrain situation, verification of the current condition of the site and detection of adverse effects on the preservation of the monument. The site itself is situated 2.8 km northeast of the village of Ostrá Lúka, above the Hron river stream. In the terrain, the visible course of the rampart fortification, 800 m long and enclosing an area of 320 × 180 m, i. e. almost 5 ha, was verifiable. The structures identified inside the fortified area were also monitored.

9. Rimavské Brezovo (Rimavská Sobota district), Sinec site, linear rampart, archaeological excavation for scientific and documentation purposes, undated (Middle Ages?). Sinec is located approx. 3 km east of the village of Rimavské Brezovo, on a slope falling eastwards, to the Rimava river. The rampart line itself is situated in altitudes between 745 and 766 m and is N – S oriented. The excavation detected its course along more than 250 m.

10. Víglašská Huta-Kalinka (Detva district), Lysec site, hilltop settlement/hillfort, archaeological excavation for scientific and documentation purposes, Bronze Age. The site of Lysec is located approx. 2.5 km west of the centre of the village. In the course of the excavation, data from the aerial laser scanning were used, verified in the field. The course of the terrain wave, probably a rampart, located on the western and southern slopes of the hill, was examined. Behind this wave, there were terrain terraces. The site covers an area with axes of 140 × 170 m.

SÍDLISKO Z DOBY BRONZOVEJ V LUČATÍNE⁷

Ján B e l j a k – Peter D e b n á r

L u č a t í n (okr. Banská Bystrica), poloha Pod Hornou dolinou, sídlisko, záchranný výskum, mladšia a neskorá doba bronzová. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V priebehu rokov 2019 a 2020 Archeologický ústav SAV, v. v. i. realizoval záchranný archeologický výskum na trase optickej verejnej elektronickej komunikačnej siete prepájajúcej Banskú Bystricu s Breznom. Trasa viedla údolím rieky Hron. Na jednej z terás na ľavom brehu, na svahu strmého kopca v polohe Pod Hornou dolinou, bola výkopom ryhy porušená kultúrna vrstva v dĺžke približne 100 m. Lokalita sa nachádza južne od cesty I/66. Na základe nepočetných nálezov keramiky bola datovaná do mladšej až neskoršej doby bronzovej. Na doteraz neznámej lokalite sa našli nálezy sídliskového charakteru. Prevažne išlo o keramiku, väčšie kusy mazanice a kamene. Celkový rozsah sídliska nebol zistený a výskum sa obmedzil iba na líniový výkop.

THE BRONZE AGE SETTLEMENT IN LUČATÍN. Lučatín (Banská Bystrica district), Pod Hornou dolinou site, settlement, rescue excavation, Late and Final Bronze Age. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. In 2019–2020, a rescue archaeological excavation was carried out along the route of the public optical electronic communication network connecting Banská Bystrica with Brezno. On one of the terraces on the left bank of the Hron river, on the slope of a steep hill, Pod Hornou dolinou site, approx. 100 m of a cultural layer were disturbed by excavation of a ditch. Based on the rare finds of pottery, the site was dated to the Late/Final Bronze Age. Settlement finds were obtained from the previously unknown site. They included mainly pottery, larger pieces of daub and stones.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM VO ZVOLENE-PODBOROVEJ⁸

Ján B e l j a k – Peter D e b n á r

Z v o l e n, časť P o d b o r o v á (okr. Zvolen), Ulica J. Bánika a Borovianska ulica, otvorené sídlisko, záchranný výskum, mladý eneolit, mladšia doba bronzová (pilinská kultúra). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V priebehu rokov 2019 a 2020 bol realizovaný záchranný archeologický výskum na trase optickej verejnej elektronickej komunikačnej siete vo Zvolene, v časti Podborová. Praveké osídlenie lokality z obdobia mladého eneolitu a mladšej doby bronzovej je známe z viacerých predchádzajúcich výskumov (*Malček 2002; 2004; 2005; Malček/Zachar 2015; Ušiak/Zachar/Hanuliak 2007; Zachar/Zachar 2008*). Pri výkopových prácach na Ulici J. Bánika boli počas výskumu nájdené sporadické archeologické nálezy v druhej polohe. Ďalšie archeologické situácie boli zistené a následne zdokumentované na Ulici Borovianska, pri zadnom vchode do obytnej budovy 1994/45. V profiloch ryhy boli zachytené dva objekty, ktoré možno na základe nálezov keramiky datovať do mladšej doby bronzovej.

Objekt 1 bol rozpoznávaný v spodnej časti východného profilu a v pôdoryse ryhy. Išlo o časť objektu, ktorého horná časť bola zničená mladšími zásahmi a v južnej časti pokračoval smerom pod betónový chodník. V pôdoryse bol zachytený v dĺžke cca 1,1 m. Výplň tvorila sivá až čierna pevná hlina. Objekt bol preskúmaný len v priestore realizovanej ryhy.

Objekt 2 sa nachádzal južne od objektu 1 za betónovým chodníkom. Do značnej miery bol narušený mladšími zásahmi. Išlo pravdepodobne o zvyšok zásobnej jamy, ktorá bola zachytená vo východnom profile a pôdoryse ryhy v dĺžke cca 1,4 m. Cez objekt bol v pôdoryse realizovaný rez pre overenie situácie.

Literatúra

Malček 2002 – R. Malček: Zbery na polohe Zvolen – Podborová. *AVANS* 2021, 2002, 121–123.

Malček 2004 – R. Malček: Nálezy zo Zvolena-Podborovej. *AVANS* 2003, 2004, 131.

Malček 2005 – R. Malček: Neolitické nálezy zo Zvolena-Podborovej. In: I. Cheben/I. Kuzma (ed.): *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín* – 2004. Nitra 2005, 225–233.

Malček/Zachar 2015 – R. Malček/T. Zachar: Zisťovací výskum vo Zvolene-Podborovej. *AVANS* 2010, 2015, 156, 157.

⁷ Práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-17-0063.

⁸ Práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-17-0063.

Ušiak/Zachar/Hanuliak 2007 – P. Ušiak/T. Zachar/V. Hanuliak: Praveké nálezy zo Zvolena Podborovej. AVANS 2005, 2007, 194, 195.

Zachar/Zachar 2008 – J. Zachar/T. Zachar: Archeologické nálezy zo Zvolenskej kotliny. AVANS 2006, 2008, 175, 176.

THE RESCUE EXCAVATION IN ZVOLEN-PODBOROVÁ. Zvolen-Podborová (Zvolen district), Ulica J. Bánika and Ulica Borovianska streets, open settlement, rescue excavation, Late Eneolithic, Late Bronze Age (Piliny culture). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. In 2019–2020, a rescue archaeological excavation was carried out along the route of the public optical electronic communication network in Zvolen-Podborová. In the course of the excavation, sporadic archaeological finds were obtained in secondary position, during the excavation works in Ulica J. Bánika street. Archaeological situations were detected and later documented in Ulica Borovianska street, at the back entrance to the residential building 1994/45. In the profile of the ditch, two features were detected and – based on pottery finds – dated to the Late Bronze Age.

VÝSKUM PRIKOSTOLNÉHO CINTORÍNA A RÍMSKOKATOLÍCKEHO KOSTOLA SV. MARTINA V TRNÍ⁹

Noémi Beljak Pažinová – Mária Putško

T r n i e (okr. Zvolen), NKP Kostol sv. Martina (ÚZPF č. 113/1), parc. č. 21, sakristia kostola, prikostolný cintorín, záchranný archeologický výskum, novovek. Uloženie nálezov: Katedra archeológie FF UKF v Nitre.

Archeologický výskum bol realizovaný v súvislosti s výkopom vodovodnej prípojky do sakristie Kostola sv. Martina. Výkopové práce boli sledované archeológom a v asistencii aj antropológom, nakoľko sa o pochovávaní v okolí kostola (medzi budovou kostola a ohradovým múrom) vedelo a predpokladalo sa narušenie hrobov zaniknutého cintorína. Išlo o pomerne malú stavbu s celkovou dĺžkou ryhy vodovodnej prípojky 30 m (od steny sakristie kostola 0M po ohradový múr 30M). Jej šírka dosahovala 0,8–1 m a hĺbka výkopu bola približne 1 m (obr. 9; 10: 1). Maximálnu hĺbku 2,2 m dosiahla stavba pri vnútornom líci ohradného múru, kde prípojka opúšťala areál NKP. Napriek takémuto malému rozsahu stavby sa podarilo objaviť celkom 1459 ľudských kostí, z toho štyri kompletne zachované lebky: lebka č. 1 (obr. 10: 2) – úsek 7M, hĺbka 0,5 m; lebka č. 3 – úsek 9M, hĺbka 0,7 m; lebka č. 4 – úsek 7M, hĺbka 0,7m; lebka č. 5 – úsek 11,5–12M, hĺbka 0,8 m. Do značnej miery bola zachovaná aj lebka č. 2 nájdená v úseku 5,5M v hĺbke 0,5 m. Potenciálne hroby sa nachádzali v hĺbke 0,5–0,8 m od súčasného povrchu. Plytšie objavené ľudské kosti, resp. ostatné nie „*in situ*“ kosti pochádzali zrejme už z premiešaných vrstiev a zničených hrobov. Preukazuje to skutočnosť, že v ryhe sme zaznamenali šesť moderných sietí, t. j. minulých porušení hrobov.

Na základe výsledkov terénneho výskumu môžeme predpokladať, že v anatomickej polohe boli min. traja jedinci (jedinci s lebkou č. 1, 3 a 5), resp. azda aj jedinec s lebkou č. 2. Znamená to, že boli objavení na pôvodnom mieste ich pochovania. Ďalšie kosti sa objavovali náhodne a boli roztrúsené v rámci výkopu, čo potvrdzuje, že mnoho hrobov bolo v minulosti narušených. Z celkového počtu objavených kostí bol po ich antropologickej analýze vypočítaný najpravdepodobnejší minimálny počet 25 jedincov a maximálny počet 75 jedincov. Celkovo bolo 16 jedincov identifikovaných ako mužského pohlavia (piati v rannom veku dospelosti – 20–35 rokov a 11 v strednom veku dospelosti – 35–50 rokov) a 11 jedincov ženského pohlavia (štyri v rannom veku dospelosti – 20 až 35 rokov, šesť v strednom veku dospelosti – 35–50 rokov a jedna v neskorom veku dospelosti – 50 a viac rokov). Pohlavie sa nepodarilo určiť v prípade ôsmich detí (3–12 rokov) a desiatich adolescentov (12–20 rokov). Zaznamenané boli aj chorobné zmeny na kostiach, v štyroch prípadoch išlo o periostitídy (zápal kostí) a v jednom prípade o tzv. *cribra orbitalia*, ktorá sa objavuje u detí a adolescentov, pričom indikuje chronickú anémiu z nedostatku železa. Zachytené boli dve rastové anomálie a osem tafonomických zafarbení od kovu. Najvýraznejšie bolo zelené zafarbenie od bronzu na zberovom náleze väčšej časti čelovej kosti jedinca mužského pohlavia, raného veku dospelosti objaveného v úseku 5 – 10M (obr. 10: 3). Objavených bolo aj 118 kusov železných klinčov (obr. 10: 6), ktoré pochádzajú z drevených truhiel, v ktorých boli jedinci uložení do zeme. Išlo o klince s minimálnou dĺžkou 10 cm a hrúbkou 0,5 cm, so špicatým koncom a väčšou tupou hlavičkou. Podľa zistených záznamov sa na prikostolnom cintoríne v areáli opevneného Kostola sv. Martina v Trní pochovávalo od záveru 16. do začiatku 20. stor. Po spracovaní boli všetky antropologické pozostatky vrátené farnosti Trnie, aby mohli byť opätovne uložené na miesto ich pôvodného odpočinku.

⁹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0044. Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0031/23.

V interiéri kostola, v juhovýchodnom rohu miestnosti sakristie, bolo v pláne osadenie umývadla. Sledovaná bola preto prebúraná stena kostola spolu s podlahou, cez ktorú ústila vodovodná prípojka do interiéru. Súčasná kachličková a betónová podlaha bola rozbitá na ploche s rozmermi 0,6 × 1,2 m, kde bola prehĺbená do max. hĺbky 0,8 m. Pri hĺbení plochy, pod sutinovou vrstvou mocnosti cca 0,2 m sa narazilo na staršiu, zničenú kamennú podlahu, pod ktorou sa nachádzali ďalšie vrstvy podlahy, vrstva sutiny a spevneného kamenného sedimentu. Jediný objavený archeologický artefakt bola dobre zachovaná tehla s nápisom „S(zrkadlovo) E“ (rozmery 24 × 18 cm, hrúbka 5 cm, veľkosť písmen 12,5 cm), ktorá ležala nápisom nadol pod odkrytou staršou kamennou podlahou v hĺbke 0,3 m (obr. 10: 4, 5). Tehlu môžeme na základe nápisu datovať do 17.–18. stor.

THE EXCAVATION OF THE CHURCH CEMETERY AND THE ROMAN-CATHOLIC CHURCH OF ST. MARTIN IN TRNIE. TrnIE (Zvolen district), NCM Roman Catholic Church of St. Martin (CLM no. 113/1), plot no. 21, church sacristy, church cemetery, rescue excavation, Postmedieval period. Finds deposited at: Department of Archaeology of FA UCP in Nitra. In the furrow for the water pipeline (Fig. 9; 10: 1), which was 30 m long (0.8 m wide and 0.8–1 m deep), as many as 1459 human bones from the church cemetery were discovered. Four completely preserved skulls (Fig. 10: 2, 3) are the most important. Based on the recorded facts, we can assume that at least three individuals (i. e. individuals with skulls no. 1, 3 and 5), possibly also the individual with skull no. 2, were in the anatomical position. These skeletons/burials were cut by the water pipeline furrow in the upper part of the body, including the skull. The most likely number of individuals – 25, or the maximum number of individuals – 75, were calculated from the total number of discovered bones. 16 male individuals (five of them in young adult age and 11 in middle adult age) and 11 female individuals (four in young adult age, six in middle adult age and one in old adult age) were identified. 118 exemplars of iron nails from wooden coffins (Fig. 10: 6) from the church cemetery were also recorded in the excavated furrow. The furrow itself was crossed/interrupted by modern engineering networks or recent interferences in six places, thus, most of the discovered bones were not in their anatomical position any more. According to the discovered records, the church cemetery around the fortified Church of St. Martin in TrnIE was used for burying from the end of the 16th to the beginning of the 20th century. In the church interior, or in the south-eastern corner of the sacristy room, where the water pipeline was connected to a new washbasin, an old and partly destroyed flat stone floor (0.08 m thick) was detected over an area of 0.6 × 1.2 m (max. 0.8 m deep). Below it, more layers of hardened stone sediment and another layer of debris were discovered. Under the identified older floor, a preserved brick with the inscription “S(mirror image)E” was found lying turned upside down (Fig. 10: 4, 5). Based on the inscription, the brick can be dated to the 17th–18th century.

Translation provided by the authors

ŽELEZIARSKÉ STREDISKO Z DOBY RÍMSKEJ/SŤAHOVANIA NÁRODOV V PRAŠICIACH (DUCHONKA)¹⁰

Lucia Benediková – Karol Pieta – Peter Gábor – Michal Gróf

Prašice (okr. Topoľčany), vodná nádrž Duchonka, výrobný areál, pece, neskorá doba rímska, sťahovanie národov. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Dňa 30. 9. 2019 upozornil majiteľ chaty, na priehrade Duchonka, pán Lahoda na výskyt koncentrácií železnej trosky na brehoch vodnej nádrže, ktoré sa v dôsledku opráv hrádze a nízkeho stavu vody dostali na povrch mimo vodnú hladinu. O náleze súčasne v mieste nálezu informovali aj pracovník Lesnej správy Z. Packa a P. Gábor z Tribečského múzea v Topoľčanoch. Dňa 14. 10. 2019 vykonal v mieste nálezu M. Gróf obhliadku a zameranie troch koncentrácií trosky na brehoch nádrže na východnom brehu v blízkosti hrádze a jednej na západnom brehu priehrady. V nasledujúcich dňoch sa na lokalite vykonali zisťovacie sondáže ciele na zameranie, identifikáciu jednotlivých výrobných objektov a na odober vzoriek (obr. 7: 1). Práce boli časovo limitované stúpajúcou hladinou vody priehrady.

Na západnom brehu sa začistil a čiastočne preskúmal pôdorys misovitej priehlbne objektu v tvare predĺženého oválu s rozmermi 1 × 3,8 m s intenzívne prepálenými stenami. Na nich sa miestami, najmä v južnej časti, zachoval aj vyhladený výmaz – estrich (obr. 8: 1, 2). Výplň v blízkosti stien a na dne obsahovala drobnú železnú trosku a vrstvu uhlíkov, z ktorých sa odobrali vzorky na datovanie a preplavenie.

¹⁰ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0043/22.

V koncentrácii železnej trosky s rozmermi 12 × 22 m na východnom brehu vodnej nádrže bolo identifikovaných a sčasti začistených päť železiarskych pecí, ktoré boli aj priestorovo zamerané (obr. 7: 2; 8: 3, 4). Pri vyberaní výplne pece 4 sa preukázalo, že ide o silne prepálenú troskovú jamu hlbokú 25 cm, s priemerom 30 cm. Z jamy sa odobrali vzorky pre datovanie a určenie použitého dreva. Pri začisťovaní pecí sa potvrdila prítomnosť stuhnutej povrazovitej trosky a fragmenty hlinených dýz. V kumuláciách trosky sa nepochybne nachádza väčší počet ďalších pecí. V zalesnenom okolí sa stopy osídlenia nezistili.

O prítomnosti dokladov železiarskej výroby na tejto lokalite existujú kusé staršie záznamy z rokov 1973 a 1983 (Lukačka 1995; Wiedermann 1985). Získané rádiokarbónové dáta z uhlíkov zachovaných v troske potvrdili datovanie vybraných objektov rámcovo na koniec doby rímskej a do doby sťahovania národov (vzorka 1/19 – 1670 ±30 BP, 2σ 257 – 531 cal AD; vzorka 2/19 – 1565 ±30 BP, 2σ 425 – 570 cal AD). V 5. stor. n. l. existovalo významné výšinné sídlisko v polohe Bojná, Hradisko (Bojná II), vzdialené od náleziska 7 km vzdušnou čiarou (Pieta 2007). V okolí Duchonky a v povodí potoka s charakteristickým názvom Železnica sú na lidarových snímkach, či v teréne viditeľné početné stopy po prospektorskej činnosti. Dá sa preto predpokladať, že miestne výstupy železných rúd boli využívané aj v ďalších dobách.

Literatúra

Lukačka 1995 – J. Lukačka: *Obec Prašice. 1245–1995*. Bratislava 1995.

Pieta 2007 – K. Pieta: Hradiská Bojná II a Bojná III. Významné sídlo z doby sťahovania národov a opevnenia z 9. stor. In: K. Pieta/A. Ruttkay/M. Ruttkay (ed.): *Bojná. Hospodárske a politické centrum Nitrianskeho kniežatstva*. Nitra 2007, 173–190.

Wiedermann 1985 – E. Wiedermann: *Archeologické pamiatky Topoľčianskeho múzea*. Nitra 1985.

THE CENTRE OF IRON METALLURGY FROM THE ROMAN/GREAT MIGRATION PERIOD IN PRAŠICE (DUCHONKA). Prašice (Topoľčany district), Duchonka water reservoir, production site, furnaces, Late Roman period, Migration period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The occurrence of concentrations of iron slag on the banks of Duchonka water reservoir, which had come up to the surface due to repairs of the dam and the low water level, were reported to IA SAS by local citizens and workers of Lesná správa (forestry management). A survey and a rescue excavation were carried out at the site in cooperation with IA SAS, Regional Monuments Board in Nitra and the Tribeč Museum in Topoľčany. Individual concentrations of features associated with iron production on the western and eastern banks of the reservoir were measured and examined (Fig. 7: 1).

On the western bank, the ground plan of a bowl-shaped depression in form of an elongated oval (1 × 3.8 m) was partly examined. It had intensely burnt walls with partly – mainly in the southern part – preserved smooth daub – screed (Fig. 8: 1, 2). The fill along the walls and on the bottom contained miniature pieces of iron slag and a layer of charcoals, from which samples for dating and washing were taken.

In the concentration of iron slag with dimensions of 12 × 22 m on the eastern bank of the water reservoir, five iron furnaces were identified and partly cleaned (Fig. 7: 2; 8: 3, 4). The interiors of the furnaces were withdrawn. In furnace 4, it was confirmed that it was a strongly burnt slag pit, 25 m deep, with diameter of 30 cm. Samples for dating and identification of used wood were taken from the pit. Cleaning of the furnaces confirmed presence of stiff cords of slag and fragments of clay spouts. There is definitely a higher number of other furnaces in the cumulations of slag. In the forested surroundings, traces of settlement were not detected.

There are scarce older records on the presence of documents of iron metallurgy at this site (Lukačka 1995; Wiedermann 1985). The radiocarbon data from the charcoals preserved in the slag confirmed dating of the selected features roughly to the end of the Roman period and in the Great Migration period (sample 1/19 – 1670 ±30 BP, 2σ 257 – 531 cal AD; sample 2/19 – 1565 ±30 BP, 2σ 425 – 570 cal AD). In the 5th century, there was an important hilltop settlement at the site of Bojná, Hradisko/hillfort (Bojná II), in 7 km air distance from the site (Pieta 2007). Numerous traces of prospecting activities are visible on LiDAR photos and in the terrain near Duchonka, in the valley of the stream with a typical name Železnica (iron water). It can be assumed that the local outcrops of iron ores were used in later periods as well.

SIEDMA SEZÓNA VÝSKUMU HRADU HRUŠOV¹¹

Mário Bielič

H o s t i e (okr. Zlaté Moravce), NKP Hrad Hrušov (č. ÚZPF 1539/1–13), archeologický výskum, neskorý stredovek, novovek (15.–17. stor., 20. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Cieľom príspevku je prezentovať siedmu sezónu výskumu hradu Hrušov, kde sa archeologický výskum uskutočňuje od roku 2010. V rokoch 2010 a 2011 vykonávali výskumy pracovníci Pamiatkového úradu SR v priestore brány prvého predhradia, juhozápadného renesančného paláca a nádvoria gotického hradu (ústna informácia P. Bistáka). V roku 2012 sa začal výskum v interiéri delovej bašty a v priestore prvého predhradia pod vedením R. Daňa. Výskum v týchto objektoch pokračoval aj v rokoch 2013–2014. V roku 2014 sa archeologický výskum zamerlal na hospodárske budovy v prvom predhradí umiestnené medzi juhozápadným palácom a západnou hradbou, ďalej na priestor pôvodného parkánu medzi vstupnou bránou a delovou baštou prvého predhradia, na južnú časť interiéru juhozápadného paláca a na sutinový kužeľ pred delovou baštou (*Daňo 2013; 2014; 2015*). Archeologický výskum v roku 2016, realizovaný Katedrou archeológie UKF v Nitre pod vedením P. Šteinerja a D. Repku, sa sústredil v priestore východného paláca hradu (*Šteiner/Repka 2016*). V roku 2017, v priestore západného nádvoria hradu, prebiehal výskum znovu pod vedením R. Daňa.

Výskum v tejto sezóne sa uskutočnil v juhovýchodnom paláci hradu Hrušov. Postupne sme vykopali tri zisťovacie sondy (sondy 4–6), ktoré prechádzali z východu na západ (obr. 11: 1). Západnú stenu paláca tvorila deštrukcia hradby, ktorá sa nachádzala mimo hradu. Východná časť bola preskúmaná až po skalné podlažie, pričom sme v tomto priestore identifikovali historickú niveletu z obdobia renesancie. Výskum nepotvrdil existenciu väčšej palácovej budovy, ale pravdepodobne dvoch menších palácových stavieb v severnej a južnej časti. Vo všetkých sondách sme sledovali priebeh parkánového múru, ktorý vychádza z valcovej delovej bašty a smeruje k hranolovej bašte. V sondách 5 a 6 sme zdokumentovali aj stavebné aktivity, ktoré súvisia s obnovou v rokoch 1928–1930. S južnou stenou paláca bolo odstúpené počas obnovy o cca 40 cm. Bohužiaľ sa nám nepodarilo zachytiť južnú stenu hranolovej bašty a výskum tohto objektu bude pokračovať v roku 2020. V niekdajšom schodiskovom trakte, severne od hranolovitej veže, sme zachytili pôvodnú maltovú podlahu.

Počas výskumu bolo získané veľké množstvo archeologických nálezov. Tie najzaujímavejšie, ktoré dokumentujú počiatky výstavby hradu, možno datovať do druhej polovice 13. stor. (minca, keramika). Väčšina nálezov pochádza z obdobia renesancie, ktoré dokladajú nálezy keramiky, kachlíc, drobných predmetov a zvieracích kostí. Medzi drobnými predmetmi dominujú železné predmety, z ktorých sú najpočetnejšie zastúpené železné klince zo stavebných konštrukcií (obr. 11: 2). Klince dosahujú priemernú dĺžku 50–100 mm. Bola objavená štiepaná a hladená kamenná industria datovaná do stredoveku (obr. 11: 3, 4). Samostatnú skupinu nálezov tvoria predmety zo skla, ktoré delíme na zlomky sklenených terčikov z okien a zlomky sklenených nádob (obr. 11: 5). Posledným prezentovaným predmetom je bronzová opasková pracka (obr. 11: 6).

Pramene

Daňo 2013 – R. Daňo: *Hrad Hrušov*. Nitra 2013. Výskumná správa 03/2013-VD-3. PAMARCH, s. r. o.

Daňo 2014 – R. Daňo: *Hrad Hrušov*. Nitra 2014. Výskumná správa 2/2014-VD-02. PAMARCH, s. r. o.

Daňo 2015 – R. Daňo: *Hrad Hrušov*. Nitra 2015. Výskumná správa 2015/1/2. PAMARCH, s. r. o.

Šteiner/Repka 2016 – P. Šteiner/D.Repka: *Hrad Hrušov*. Nitra 2016. Výskumná správa V-KARCH 07/2016/Ste/Rep. Katedra archeológie FF UKF, Nitra.

THE SEVENTH EXCAVATION SEASON AT THE HRUŠOV CASTLE. Hostie (Zlaté Moravce district), NCM Hrušov castle (CLM no. 1539/1–13), archaeological excavation, Late Middle Ages, Postmedieval period (15th–17th centuries, 20th century). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The aim of the contribution is to present the seventh excavation season of Hrušov castle. Archaeological research has been carried out since 2010. In 2010 and 2011, research was carried out in the area of the gate of the first forecourt, the southwestern Renaissance palace and the courtyard of the Gothic castle, the Monuments Board of the Slovak Republic (oral information by P. Bisták). In 2012, research into the interior of the cannon bastion began under the leadership of R. Daňo and in the area of the first forecourt. Research in these objects continued in 2013–2014. In 2014, archaeological research focused on the farm buildings in the first forecourt, located between the southwestern palace and the western wall, the area of the original fence between the entrance gate and the cannon bastion of the first fort, the southern part of the southwest palace interior and the rubble

¹¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0083/21.

cone in front of the cannon bastion (*Daňo 2013; 2014; 2015*). Archaeological research in 2016 was carried out by the Department of Archeology of FA UCP in Nitra under the leadership of P. Steiner and D. Repka and was carried out in the area of the eastern palace of the castle (*Šteiner/Repka 2016*). In 2017, research was conducted again under the leadership of R. Daňo in the area of the western courtyard of the castle.

Research in 2019 was carried out in the southeastern palace of Hrušov castle. We successively excavated three detection trenches (trench 4, 5 and 6) that went from east to west. The western wall of the palace was formed by the destruction of the wall, which was located outside the castle. The eastern part was explored down to the bedrock and identified a historical terrain level at the time of the Renaissance in this area. The research did not confirm the existence of a larger palace building, but probably two smaller palace buildings in the northern and southern parts. In all the trenches, we followed the course of the fence wall, which starts from the cylindrical cannon bastion and goes towards the prismatic bastion. In probes 5 and 6, we also uncovered construction activities during the restoration in the years 1928–1930. The southern wall of the palace was moved by approx. 40 cm during the restoration. Unfortunately, we did not manage to capture the southern wall of the prismatic bastion, the research of this object will continue in 2020. In the former staircase tract north of the prismatic tower, we captured the original mortar floor. A large number of archaeological findings were obtained during the research. The most interesting finds come from the second half of the 13th century and document the beginnings of the construction of the castle (coins and ceramics). Most of the finds come from the Renaissance period and are represented by finds of ceramics, stove tiles, small finds and animal bones.

Translation provided by the author

PIATA SEZÓNA ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU HRADU GÝMEŠ¹²

Mário Bielich

J e l e n e c (okr. Nitra), NKP Hrad Gýmeš (č. ÚZPF 1443/1–26), archeologický výskum, neskorý stredovek, novovek (15.–17. stor.) Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Cieľom príspevku je prezentovať piatu sezónu archeologického výskumu hradu Gýmeš, ktorý sa nachádza na juhozápadnom Slovensku v regióne Požitavia, neďaleko krajského mesta Nitra. Zrúcanina stojí na skalnatom kremencovom vrchole kopca Dúň (514 m n. m.) na južnom svahu pohoria Tribeč. Staviteľia hradu Forgáčovci využili prirodzenú obranyschopnosť vrcholu kopca, kde skalnaté podložie vystupuje na povrch a vytvára bralo v podobe ostrého trojuholníka.

Archeologický výskum sa uskutočňuje od roku 2013 a zameriava sa na najohrozenejšie časti hradu (*Bielich/Elgyütt 2015*). V tejto sezóne sa výskum uskutočnil na západnom renesančnom predhradí a priamo nadviazal na výskumné práce z rokov 2014–2016 (obr. 12: 1). Postupne sme začali skúmať deštrukčný kužeľ pod tzv. Tomášovým palácom. Objavili a odkryli sme priečku západnej bašty, ktorá bola pravdepodobne zastrešená. Múr bol orientovaný v smere V – Z a mal šírku 70 cm. Vo východnej časti sme identifikovali vstup (obr. 12: 2). Šírka vstupu bola 220 cm a bol pravdepodobne otvorený. Na dne sme zachytili stopy po drevenom prahu, ktorým sa vystupovalo na hlinitú vrstvu, ktorá bola zdokumentovaná až po okraj vľej jamy skúmanej v roku 2016. Po tejto historickej nivelete sa stúpalo k sakrálnemu okrsku hradu, ku Kaplnke sv. Ignáca, až do polovice 18. stor. Zistenú historickú niveletu sme skúmali aj menším zisťovacím rezom s rozmermi 100 × 30 cm. V zásype sa nachádzal keramický materiál z obdobia renesancie (obr. 12: 3). Išlo o zlomky hrncovitých nádob a mís, ktoré boli zväčša glazované. Geometrická a rastlinná výzdoba bola maľovaná priamo na glazúru. V zásypových vrstvách sme objavili menšie množstvo zvieracích kostí. Z drobných predmetov dominujú železné predmety, najmä železné kince a rôzne stavebné kovania. Zaujímavým je nález ramennej kosti človeka v hornej časti sondy. Ide pravdepodobne o pozostatok kosti z krypty Forgáčovskej kaplnky, ktorá bola vykradnutá v 20. rokoch 19. stor. Po tomto incidente bol hrad trvalo opustený a postupne chátral. Medzi renesančnými kachlicami sa vyskytla aj kachlica s motívom Ukrižovania (obr. 12: 4), s ktorou sa stretávame aj na neďalekom kaštieli v Topolčiankach (*Ruttkay 2008*, 125). V hnedej vrstve pod sutinou bola objavená strieborná minca Maximiliána II z roku 1571. Počas výskumu bola v sutine nájdená aj jednodielna fajka zo sivej hlíny, ktorej hlavičku tvorí hlava fúzatého muža (obr. 12: 5). Tento typ fajok sa v západnej Európe objavuje v priebehu 17. stor. U nás je evidovaný len sporadicky, hlavne na hradoch, kde sa nachádzali vojenské posádky.

Výskum aj napriek svojmu menšiemu rozsahu priniesol množstvo poznatkov o živote na renesančnom hrade v 16.–17. stor.

¹² Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0083/21.

Literatúra

Bielich/Elgyütt 2015 – M. Bielich/J. Elgyütt: Archeologický výskum hradu Gýmeš v rokoch 2013–2014. *Archaeologia historica* 40/2, 2015, 597–611.

Ruttkey 2008 – M. Ruttkey: Kachlice z hradu v Topoľčiankach. *Študijné zvesti AÚ SAV* 43, 2008, 121–232.

THE FIFTH SEASON OF THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AT THE GÝMEŠ CASTLE. Jelenec (Nitra district), NCM Gýmeš castle (CLM no. 1443/1–26), archaeological excavation, Late Middle Ages, Postmedieval period (15th–17th centuries). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The aim of the contribution is to present the fifth season of research on Gýmeš castle. Archaeological research has been carried out since 2010. The research was carried out in the western Renaissance forecourt and was a direct follow-up to the research works from 2014–2016. Gradually, we began to investigate the cone of destruction at the so-called Tomas Palace and we uncovered the partition of the western bastion, which was roofed. The wall was oriented in the E – W direction and had a width of 70 cm. We identified an entrance in the eastern part. The width of the entrance was 220 cm. The entrance was probably open. At the bottom, we caught traces of what was probably a wooden threshold used to climb onto the clay layer, which was documented up to the edge of the wolf pit explored in 2016. On this historical level, we climbed to the sacred precinct of the castle to the Chapel of St. Ignatius until the middle of the 18th century. We made a smaller survey cut (100 × 30 cm) along the historical level. The backfill contained ceramic material from the Renaissance. We discovered a smaller amount of ceramics and animal bones in the backfill layers. Among the small objects, iron nails dominate. An interesting finding is the finding of a human shoulder bone in the upper part of the probe. It is probably the rest of the bone from the crypt of the chapel that was robbed. Among the Renaissance tiles, there is also a tile with the motif of the Crucifixion, which is also found at the nearby mansion in Topoľčianky. A silver coin of Maximilian II from 1571 was discovered in the brown layer under the rubble. During the research, a one-piece pipe made of gray clay was also discovered in the rubble. The head of the pipe is formed by the head of a bearded man.

Translation provided by the author

GEOFYZIKÁLNY VÝSKUM ZANIKNUTEJ NESKOROSTREDOVEKEJ DEDINY TOMANOVÁ¹³

Má r i o B i e l i c h – J á n T i r p á k – † J á n H u n k a

R u m a n o v á (okr. Nitra), poloha Tomáš, geofyzikálny a archeologický výskum, pravek, stredovek (14.–15. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Cieľom príspevku je prezentovať výskum zaniknutej dediny Tomanová v katastrálnom území obce Rumanová. Archeologický výskum sa uskutočnili v rokoch 2019–2021. Počas prípravy publikácie o obci Rumanová v roku 2019 sme pri leteckom prieskume identifikovali severne od obce niekoľko sídliskových objektov. Na skúmanej ploche sme následne uskutočnili geofyzikálny prieskum flux-gate magnetometrom, ktorý sčasti ohraničil okraje neskorostredovekého sídliska. Rumanová leží po oboch stranách Rumanovského potoka, v plytkej dolinke juhozápadnej časti Nitrianskej pahorkatiny (časť Zálužianska pahorkatina). Geofyzikálny výskum sa uskutočnil na ploche, ktorá sa nachádza v nezastavanom priestore severovýchodnej časti od intravilánu obce, východne od komunikácie vedúcej z Rišňoviec do Rumanovej. Terén mal pred začatím výskumných prác svahovitý charakter s klesaním zo severu na juh. Zatiaľ najstaršie stredoveké nálezy pochádzajú z polohy Horné pole v Rumanovej, ktoré sa našli pri zemných prácach v oplotenej časti viníc v roku 1994. Zlomky hrncovitých nádob (sedem črepov), zdobených typickou vlnovkou, pásom vpichov, či obežných rýh patria do 9.–10. stor., teda do veľkomoravského obdobia (*Fusek 1994*, 58). Počas prieskumu polohy sme uskutočnili aj povrchový zber okolo oplotenia viníc, kde sa nám podarilo z haldy výkopu oplotenia pozbierať niekoľko črepov datovaných do 11.–12. stor. Je preto možné, že daná poloha bola kontinuálne osídlená od 9.–12. stor. V roku 2002 zdokumentoval G. Nevizánsky, počas záchranného archeologického výskumu plochy za domom pána Majzela v intraviláne dediny, sídliskový objekt z neskorého stredoveku, ktorý bol rámcovo datovaný do 14.–15. stor. (*Nevizánsky 2003*, 102, 103).

Geofyzikálny prieskum na polohu Tomanov háj sme uskutočnili na jeseň v roku 2019. Geofyzikálne meranie bolo realizované magnetometrom s tromi fluxgate sondami od firmy Sensys z Nemecka. Celkovo

¹³ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0083/21.

bola premeraná plocha o celkovej rozlohe 22 500 m² s hustotou bodov 0,5 × 0,1 m (obr. 13: 1). Na spracovanie nameraných údajov bol použitý softvér Magneto (Sensys GmbH, Nemecko). Plocha meraná magnetometrom mala celkové rozmery 150 × 150 m. V jej juhovýchodnej časti sa nachádzal elektrický stĺp, ktorý značne ovplyvnil namerané hodnoty v okolí. Z výsledkov magnetického merania vyplýva, že boli namerané lokálne magnetické anomálie v rozsahu hodnôt 219,24–208,46 nT, ktoré sú prezentované vo forme mapy magnetických izoanomálií. Z týchto dát boli odvodené lokálne anomálie analytického signálu, ktoré sú prezentované vo forme mapy analytického signálu magnetického poľa, kde hodnoty analytického signálu dosahovali hodnoty 3–830. Zdrojom vysokých hodnôt magnetického poľa sú objekty zhotovené zo železa. Výsledky z oboch prezentovaných máp boli podrobené geofyzikálnej interpretácii, ktorá je spracovaná v grafickom výstupe.

Počas skrývky ornice sme v sonde, na sprašovom podloží, zachytili 16 sídliskových objektov. Medzi nimi má zastúpenie obytná stavba (objekt 16), pece (objekty 2 a 3), menšie (objekty 1 a 4), či väčšie sídliskové objekty (objekty 5 a 10) a kolové jamy (objekty 6–9, 10–15). Najvýraznejšiu anomáliu tvoril obdĺžnikový objekt 16 v severozápadnej časti skúmanej plochy (obr. 13). Objekt bol ohraničený tmavou líniou a pri juhozápadnom rohu sa nachádzala ďalšia výrazná anomália. Archeologický výskum sa zamerlal na preskúmanie tohto objektu niekoľkými zisťovacími rezmi. Na základe výsledkov výskumu išlo pravdepodobne o obytnú stavbu obdĺžnikového pôdorysu s rozmermi 11 × 7 m a s hĺbkou od úrovne zachytenia po podlahu cca 250 cm (obr. 14: 1, 2). V profile rezu objektom 16 sme odmerali susceptibilitu kapametrom, pričom sme overili miesta s najväčším prepálením (obr. 14: 2).

Na základe písomných prameňov vieme, že dedina Tomanová existovala od polovice 12. až do začiatku 15. stor. Prostredníctvom analýzy materiálu získaného archeologickým výskumom sa podarilo datovať osídlenie z konca 14.–15. stor., teda z obdobia zániku osídlenia tejto polohy. Materiálna kultúra dokumentuje vyššie postavenie obyvateľov domu. Medzi drobnými predmetmi sa objavuje železný kľúč, pracky opaskov a fragment ostrohy. V kuchynskej úžitkovej keramike dominovali hrnce, ale objavujú sa aj väčšie misy, džbány a pokrievky (obr. 14: 3–8). Na uskladnenie potravinových zásob slúžili veľké hlinené zásobnice. Zaujímavé sú aj nálezy z praveku, ktoré boli objavené v zásype stredovekých objektov. Niekoľkými zlomkami keramiky dokladajú staršie osídlenie danej lokality. Najzaujímavejšie poznatky však priniesla analýza zvieracích kostí. Nález kostry chrovej straky na podlahe pivnice domu ukazuje na zámerný chov tohto vtáka ako domáceho maznáčika. Výskum, aj napriek malému rozsahu, priniesol množstvo nových poznatkov o zaniknutej neskorostredovej dedine Tomáš v katastri obce Rumanová.

Literatúra

Fusek 1994 – G. Fusek: Sídliskový nález z Rumanovej. *AVANS* 1994, 1996, 58.

Nevizánsky 2003 – G. Nevizánsky: Stredoveký sídliskový objekt z Rumanovej. *AVANS* 2002, 2003, 102, 103.

Poláková/Bielich 2016 – Z. Poláková/M. Bielich: Nové stredoveké nálezy z Rumanovej. *Naša Rumanová* 4/2, 2016, 6.

THE GEOPHYSICAL INVESTIGATION OF THE EXTINCT LATE MEDIEVAL VILLAGE OF TOMANOVÁ. Rumanová (Nitra district), Tomáš site, geophysical survey and an archaeological excavation, prehistory, Middle Ages, (14th–15th century). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The aim of the article is to present the results of the geophysical research of the extinct medieval village of Tomanová and the first preliminary results of the archaeological research in 2020. The geophysical measurements were carried out with a magnetometer with three fluxgate probes from the company Sensys from Germany. In total, an area with a total area of 22,500 m² (Fig. 13: 1) with a point density of 0.5 × 0.1 m was measured. Magneto software (Sensys GmbH, Germany) was used to process the measured data. The area measured by the magnetometer was 150 × 150 m. There was an electric pole in the southeastern part of the area, which significantly affected the measured values in this part of the area. From the results of the magnetic measurement, it follows that local magnetic anomalies were measured, which are presented in the form of a map of magnetic iso-anomalies, where magnetic anomalies reach values from 219.24 to 208.46 nT. From these data, local anomalies of the analytical signal were derived, which are presented in the form of a map of the analytical signal of the magnetic field, where the values of the analytical signal are from 3 to 830. The source of high values of the magnetic field are objects made of iron. We found 16 archaeological objects on the investigated area. We have examined the largest geophysical quadratic anomaly. The archaeological material obtained (ceramics and small iron objects) date the object to the end of the 14th and the beginning of the 15th century.

ARCHEOZOOLOGICKÁ ANALÝZA KOSTENEJ A PAROHOVEJ INDUSTRIE Z PUSTÉHO HRADU VO ZVOLENE¹⁴

Zora Bielichová

Zvolen (okr. Zvolen), NKP Pustý hrad (č. ÚZPF 1131), Horný hrad, archeologický výskum pre vedecké a dokumentačné účely, vrcholný stredovek (14.–15. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V rámci terénneho výskumu Pustého hradu vo Zvolene v roku 2019 (Beljak a i. 2023) bol z priestoru Horného hradu získaný početný súbor kostených a parohových artefaktov. Výnimočný nález zdobenej kostenej rukoväte bol publikovaný samostatne (Čierny/Beljak Pažinová/Beljak 2020), zatiaľ čo výskum ostatných artefaktov tvorí súčasť zamerania dizertačnej práce M. Čierneho. V rámci posúdenia funkcie ich archeológ predložil na archeozoologickú analýzu, ktorej primárnym cieľom bolo determinovať taxonomickú a anatomicú príslušnosť suroviny, identifikovať a opísať modifikácie prirodzeného tvaru použitej suroviny (kosti, parohu alebo zubu). Predmety boli skúmané voľným okom, prípadne pod lupou s nízkym rozlíšením (zväčšenie max. 3×). Využitá bola komparácia s referenčnou zbierkou a odborná literatúra (napr. Kolda 1936; Lyman 1994; Schmid 1972). Hodnotený bol tiež vek, prípadne pohlavie zvierat, z ktorého boli artefakty zhotovované (Silver 1969). Zaznamenaná bola hmotnosť (g) a rozmery predmetu (mm), systematicky maximálna zachovaná dĺžka alebo maximálny priemer. Nálezový kontext bol dostupný pre potreby archeozoológie vo forme prírastkového katalógu a popisu na vreckách (Bielichová 2020). Predmety pochádzajú z kultúrnych vrstiev zo sond 1 a 3–5. Boli vyberané ručne, buď *in situ* alebo počas suchého preosievania uloženín. Čas ich výroby resp. používania datujú archeológovia predbežne do 13. a prvej polovice 14. stor., kedy na hrade prebiehali čulé stavebné aktivity. V tomto období bol zaznamenaný aj nárast počtu hmotných prameňov (Beljak/Beljak Pažinová/Šimkovic 2015; 2018). Nie je však vylúčené, že niektoré predmety reprezentujú rezíduá zo staršieho, pravekého osídlenia (ústna informácia N. Beljak Pažinovej a M. Čierneho).

Na analýzu bolo k dispozícii celkovo 163 predmetov, archeológmi klasifikovaných ako hotový výrobok (28 ks), polotovár (12 ks), odpad z produkcie (39 ks) a iné (14 ks). Z tohto množstva sa taxonomicky podarilo určiť 145 a anatomicky 143 nálezov (tabela 1). Výsledky ukazujú, že na Pustom hrade sa na výrobu používala a spracovávala lokálne dostupná surovina, v najväčšej miere parožie (*cornu*) jeleňa lesného, *Cervus elaphus*. Okrem jeleňa (121 ks) sa spracovávalo aj parožie srnca obyčajného, *Capreolus capreolus* (spolu dva predmety). Vzhľadom na vysoký stupeň opracovania parožia sa využitie zhodov sa nepodarilo v materiáli identifikovať. Naopak, minimálne v troch prípadoch evidujeme spracovanie parožia priamo z ulovených jedincov, ktorých mäso sa dozaista využívalo v hradnej kuchyni (Beljak Pažinová/Šimunková/Beljak 2022). Temer všetky nálezy zaradené do kategórie polotovarov predstavujú platničky s dĺžkou od 34 do 113 mm, vyrezané z kmeňa jelenieho parožia. Početný výrobný odpad vo forme malých štiepkov a odrezkov z parohoviny svedčí o lokálnom spracovateli, pôsobiacom v rámci hradného areálu. V prípade kategórie polotovarov a odpadových produktov neboli evidované stopy po použití, iba výrobné stopy. V rámci skupiny hotových produktov je nutné prítomnosť stôp po použití a samotné používanie predmetu overiť trasologickou analýzou.

Okrem parohoviny boli na Pustom hrade objavené aj opracované kosti domácich (tur, ovca/koza) a ďalších divých druhov zvierat (tabela 1). Z kostí oviec (kôz) sa využívali dlhé kosti ako *tibia* (prír. č. 2205, 2474) a *radius* (prír. č. 2184). Z dolného špicia (kaninus inferior) samice diviaka, *Sus scrofa*, bol vyhotovený závesok (prír. č. 2188), z tretieho prstového článku (*phalanx* 3) medveďa, *Ursus arctos*, bola zhotovená črienka (prír. č. 111). Ihly boli vyrobené z vtáčích (*fibula*?), prípadne rybích kostí (prír. č. 2192 a 2213). Detaily k ostatným predmetom spolu s ich nálezovým kontextom a metrickými parametrami sú obsahom nepublikovaného archeozoologického posudku, prístupnom v Oddelení dokumentácie Archeologického ústavu SAV, v. v. i. (Bielichová 2020).

Literatúra

Beljak Pažinová/Šimunková/Beljak 2022 – N. Beljak Pažinová/K. Šimunková/J. Beljak: The consumption of meat within late medieval castles: a case study of Pustý hrad Castle in Zvolen (central Slovakia). *Archeologické rozhledy* 74, 2022, 110–133.

Beljak/Beljak Pažinová/Šimkovic 2015 – J. Beljak/N. Beljak Pažinová/M. Šimkovic: *Pustý hrad vo Zvolene a opevnenia v jeho okolí*. Zvolen 2015.

¹⁴ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0083/21.

Tabela 1. Taxonomické a anatomické určenie nálezov z roku 2019. AV – Aves, BT – Bos taurus, O/C – Ovis/Capra, CA – Canis familiaris, CE – Cervus elaphus, CC – Capreolus capreolus, EQ – Equus domesticus, sito – suché preosievanie, SS – Sus scrofa, SX – Sus sp., UA – Ursus arctos, PI – Pisces.

Nálezový kontext (hlbka v cm)	BT			cf. BT			O/C		CE	cf. CE	CE/CC	CC	cf. CC	SS	UA	CA/SX	cf. BT/CEEQ			O/C/CC	AV/PI	cf. AV	Neurčený cicavec						N
	phalanx 1 anterior	mandibula	maxilla/scapula	metapodium	radius	tibia	radius/metapodium	cornu	cornu	caninus inferior	humerus	phalanx 3	costa	com/os	?	os	costa	os	tibia/femur	scapula/costa/cornu	mandibula/scapula	vertebra	os	os/dens/cornu	os/cornu				
S1								2																		2			
	sito							1																		1			
S3								2																		1			
	20–40																									2			
	40–60							2																		2			
	70																									1			
	80							1																		1			
	80–110																									1			
	100							1																		1			
120–140																									1				
sito																									2				
S4								1																		1			
	30–45							2																		2			
	30–50																									2			
	40–60							1																		1			
	45–70																									2			
	60–80							1																		1			
	80–110							1																		1			
	100–120							3																		6			
	120–130							4																		4			
	130–140																									2			
	130–145							1																		1			
	140							1																		1			
	160–170							2																		2			
	?							1																		1			
	sito							9																		4			
S5								1																		1			
	40–50																									1			
	80–100							1																		1			
	120–140																									1			
	130–150							2																		7			
	140–150							3																		3			
	150							1																		1			
	150–170							18																		21			
	170							1																		2			
	180–190							16																		19			
180–195							31																		34				
sito							9																		15				
?							1																		1				
Spolu	1	1	1	1	1	1	117	3	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	14	163			

- Beljak/Beljak Pažinová/Šimkovic 2018 – J. Beljak/N. Beljak Pažinová/M. Šimkovic: *Pustý hrad vo Zvolene a hrad Peľuša vo svetle aktuálnych výskumov*. Zvolen 2018.
- Beljak a i. 2023 – J. Beljak/N. Beljak Pažinová/M. Čierny/Putško: Výskum Pustého hradu vo Zvolene. *AVANS* 2019, 2023, 20–24.
- Čierny/Beljak Pažinová/Beljak 2020 – M. Čierny/N. Beljak Pažinová/J. Beljak: Zdobená kostená rukoväť z Pustého hradu vo Zvolene. *Študijné zvesti AÚ SAV* 67, 2020, 371–381.
- Kolda 1936 – J. Kolda: *Srovnávací anatomie zvířat domácích se zřetelem k anatomii člověka*. Brno 1936.
- Lyman 1994 – K. Lyman: *Vertebrate Taphonomy*. Cambridge 1994.
- Schmid 1972 – E. Schmid: *Atlas of animal bones*. Amsterdam – London – New York 1972.
- Silver 1969 – I. A. Silver: The ageing of domestic animals. In: D. R. Brothwell/E. S. Higgs (eds.): *Science in archaeology: a survey of progress and research, 2nd edition*. New York 1969, 250–268.

Pramene

- Bielichová 2020 – Z. Bielichová: *Zvolen – Pustý hrad, Horný hrad. Archeozoologický posudok*. Nitra 2020. Výskumná správa 20263/20. Dokumentácia AÚ SAV, v. v. i.

ARCHAEOZOOLOGICAL ANALYSIS OF WORKED ANTLERS AND BONES FROM THE PUSTÝ HRAD CASTLE IN ZVOLEN. Zvolen (Zvolen district), NCM Pustý hrad castle (CLM no. 1131), Horný hrad site, Middle Ages (13th–14th centuries). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The contribution summarizes results of the analysis of worked antler and bone small finds from the Pustý hrad castle in Zvolen (central Slovakia). The analysed collection comes from the investigation at the area of the Horný hrad site of Pustý hrad castle and according to the archaeologists it can be dated to the 13th and the second half of the 14th centuries of the Middle Ages. A total of 163 specimens, classified by M. Čierny as finished product (28 pcs.), semi-finished product (12 pcs.), the production waste (39 pcs.) and other find (14 pcs.) were analysed. Of this number, 145 specimens were taxonomically and 143 anatomically identified (Table 1). Locally available sources were used, mostly the antlers of red deer. In addition to the red deer (121 pcs.), roe deer antlers sporadically occurred (two items). At least three cases of processing of antler from hunted deer was recorded, while the use of sheds were not observed. The semi-finished products are represented by the plates with a length between 34 and 113 mm, made of the trunk of an antler. Numerous production waste in the form of small chips and antler scraps are indicative of a local workshop or artisan operating within the castle precinct. For the finished products, the use wear was presented but must be further studied under the microscope. In addition to the antlers, bones of domestic (cattle, sheep/goat) and other wild animals such as wild boar (canines) and brown bear (phalanx 3) species were worked.

Translation provided by the author

SÍDLISKO Z DOBY RÍMSKEJ V HOLIAROCH¹⁵

Pavol Bobek – Branislav Kovár

H o l i a r e (okr. Komárno), poloha Vršky, sídlisko, záchranný výskum, doba rímska. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V priebehu archeologického výskumu v katastri obce boli zistené viaceré archeologické situácie. Skúmaná plocha leží severovýchodne od obce pozdĺž cesty III/1453 na nepatrnej vyvýšenine v blízkosti polohy označenej ako Vršky. Juhovýchodne od lokality boli v minulosti preskúmané hrobové nálezy z doby laténskej a včasného stredoveku a sídlisko z 11.–12. stor. (*Benadik/Vlček/Ambros 1957, 83–98; Točík 1968*).

Výkop ryhy pre vodovod porušil v severovýchodnej časti stavby štyri objekty, dokumentované v reze v stene výkopu (obr. 15: 1). Bližšie nedatovanú menšiu jamu, označenú ako objekt 1 (obr. 15: 4), možno interpretovať ako pozostatok kolovej jamy. Existenciu sídliska z doby rímskej dokladajú dva porušené rozmerné objekty, označené ako objekty 2 a 3 (obr. 15: 2, 3). Objekty majú podobnú charakteristiku a dĺžku 4 m. V reze bola v oboch prípadoch zachytená výrazná kolová jama v severovýchodnej polovici. V prípade objektu 2 bola v juhozápadnej časti viditeľná ďalšia o čosi menšia kolová jama (obr. 15: 2). Stredná časť objektov je výrazne poškodená orbou a dosahuje mocnosť do 0,3 m. Výplň tvorí prevažne tmavosivá hlinitá pôda, s výraznejšími plochami do okrova prepálenej pôdy. Oba objekty interpretujeme vzhľadom

¹⁵ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantových projektov VEGA 2/0035/22 a 2/0124/20.

k analogickým objektom ako zemnice, bez možnosti bližšieho určenia typu (*Varsík 2011b*, 9–15). Ich datovanie sa opiera o nálezy z výplne a z hálď výkopu v blízkosti. Okrem ojedinelých nálezov zvieracích kostí a neidentifikovaných kamenných predmetov (obr. 16: 2), neumožňujúcich bližšie chronologické zaradenie, sa v objektoch vyskytla typická germánska úžitková keramika (obr. 16: 1, 3–8). Analogické tvary a výzdoba sa objavuje na keramike II. sídelného horizontu podľa *V. Varsika (2011a, 184–189, obr. 101; 2011b, 28–31, obr. 25)*, datovanom do 2. stor. Napriek výlučnému datovaniu nálezov do jedného časového obdobia nemožno vylúčiť, že osídlenie pokračuje aj po markomanských vojnách, podobne ako na neďalekom sídlisku vo Veľkom Mederi (*Varsík 2004; 2011a, 187, 189; 2011b, 31*).

Objekt 4 sa nachádzal asi 170 m juhozápadným smerom (obr. 15: 5). Viaceré zvrstvenia, ich charakter, prítomnosť prepálenej pôdy a popolovitej vrstvy, umožňujú interpretovať tento objekt ako pec (napr. *Varsík 2011a*, obr. 13: 7, 8). Napriek podrobnej prehliadke hálď z výkopu a zo začistenia nepochádzajú z objektu žiadne nálezy. Na základe podobnej výplne ako v prípade objektov 1–3 možno vysloviť domnienku, že tento objekt má podobné datovanie ako spomínané objekty. V tom prípade išlo najskôr o hrnčiarsku jednodukomorovú pec bez roštu (*Henning 1977, Abb. 8*).

Osídlenie z doby rímskej dokumentujú aj ojedinelé nálezy získané zberom na ploche medzi objektmi 1–4 (obr. 16: 10, 11). Z prieskumu detektorom kovov je nález guľôčky z haldy pri objekte 2, u ktorej možno vzhľadom k váhe predpokladať, že je z olova (obr. 16: 9).

V juhozápadnej časti skúmanej plochy sa objavila vrstva výrazne tmavej pôdy v úseku dlhom 27 m, výrazne presahujúca hĺbku výkopu (obr. 15: 1–A). Možno ju interpretovať ako pozostatok zaniknutého vodného toku, prípadne mŕtveho ramena.

Archeologický výskum na stavbe preukázal prítomnosť sídliska z doby rímskej, poškodeného už v minulosti výstavbou cesty. Sídelný areál sa, s prihliadnutím k morfológii terénu, rozkladá na nepatrnej vyvýšenine označenej ako poloha Vříšky. Na základe máp I. a II. vojenského mapovania z rokov 1746–1787 a 1810–1869, ako aj zisteného zaniknutého koryta možno predpokladať, že zo severu a juhozápadu bola táto poloha v minulosti obtekaná vodnými tokmi.

Literatúra

- Benadik/Vlček/Ambros 1957* – B. Benadik/E. Vlček/C. Ambros: *Keltské pohrebiská na juhozápadnom Slovensku*. Bratislava 1957.
Henning 1977 – J. Henning: Entwicklungstendenzen der Keramikproduktion an der mittleren und unteren Donau im 1. Jahrtausend u. Z. *Zeitschrift für Archäologie* 11, 1977, 181–206.
Točík 1968 – A. Točík: *Slawisch-awarisches gräberfeld in Holiare*. Bratislava 1968.
Varsík 2004 – V. Varsík: Zur Entwicklung der quadischen Siedlung von Veľký Meder (SW-Slowakei). *Študijné zvesti AÚ SAV* 36, 2004, 257–275.
Varsík 2011a – V. Varsík: *Germánske osídlenie na východnom predpolí Bratislavy. Sídliská z doby rímskej v Bratislave-Trnávke a v okolí*. Nitra 2011.
Varsík 2011b – V. Varsík: *Slovensko na hraniciach rímskej ríše. Kvádske sídlisko – vnútorná štruktúra a chronologický vývoj*. Trnava 2011.

THE SETTLEMENT FROM THE ROMAN PERIOD IN HOLIARE. Holiare (Komárno district), Vříšky site, settlement, rescue excavation, Roman period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. In the course of the rescue excavation northwest of the village, features from the Roman period were discovered (Fig. 15: 1), Feature 1 can be interpreted as remains of a stakehole (Fig. 15: 4), features 2 and 3 as pithouses (Fig. 15: 2, 3) and feature 4 as an oven (Fig. 15: 4). The pottery material from features 2 and 3 and from collections dated the settlement to the 2nd century (Fig. 16).

NOVOVEKÉ NÁLEZY Z HORNÝCH LEFANTOVIEC¹⁶

Pavol Bobek – Vladimír Mitáš

Horné Lefantovce (okr. Nitra), intravilán, Okružná ulica, sídlisko, záchranný výskum, novovek, 20. stor. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Archeologickým výskumom na križovatke Okružnej a Hlavnej ulice sa zistili viaceré archeologické situácie. Kataster obce sa rozprestiera na severnej strane pohoria Tribeč a na strednom Ponitří. Preskúmaná plocha leží v intraviláne obce a v priebehu 20. stor. bola porušená výstavbou domov (obr. 18: 1). Výkop základov stavby nového obchodu narušil základové murivo staršej stavby (obr. 18: 3), tvorené

¹⁶ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0035/22.

zväčša nasucho kladeným lomovým kameňom a tehľami, ktoré ojedinele spájala malta. Nedá sa vylúčiť, že časť maltoviny mohla byť zo základov v minulosti vyplavená. Na základe terénnej situácie sa však zdá, že výraznejšie boli maltou zalievané iba rohy stavby. Približne uprostred odkrytého úseku muriva sa objavuje náznak vnútornej základovej priečky. Vzhľadom k minulým plánirkam a asanáciám sa murivo zachovalo do maximálnej výšky 0,6 m a vo výkopoch bolo počas prác úplne odstránené. Jeho spodná niveleta leží v priemernej nadmorskej výške 187,8 m.

V úseku, kde bolo murivo spoľahlivo zachytené, možno stanoviť jeden z rozmerov stavby dlhý najmenej 10,5 m a pravdepodobne ide o dlhšiu stenu stavby. Na mapách I. vojenského mapovania z rokov 1782–1785 sa v blízkosti preskúmanej plochy objavuje viacero budov bez bližšieho funkčného určenia (obr. 18: 2). Niektorá zo zmapovaných stavieb by mohla súvisieť so zisteným murivom, ale vzhľadom k nepresnostiam tejto mapy je jednoznačná identifikácia problematická. Predpokladaná orientácia základov v smere Z – V zodpovedá orientáciám budov v I. vojenskom mapovaní. Podľa II. a III. vojenského mapovania z rokov 1819–1887 už nie sú v uvedených miestach žiadne stavby. Zlomky hrnca a misy so zelenou glazúrou (obr. 18: 4, 5), ústia fľašovitej nádoby s hladným povrchom (obr. 18: 6) a fragment kolikovanej tehly s písmenom E (obr. 18: 7; *Lateráriu* 2011, IČ 1309) priamo zo základového muriva, umožňujú túto stavbu datovať do 17.–18. stor.

Výkop v blízkosti uvedenej stavby porušil rozsiahly objekt 1 s rozmermi najmenej 8,7 × 7,2 m a hĺbkou 3,2 m. Na historických mapách tento objekt nie je zakreslený. Nálezy z profilov a hľad síce nedovoľujú bližšiu interpretáciu jeho funkcie, domnievame sa však, že ide o ľadovňu. Nálezy z horných častí profilov naznačujú, že jama „ľadovne“ mohla byť čiastočne otvorená ešte v prvej polovici 20. stor., čo potvrdzujú nálezy odpadu rôzneho druhu. Novoveké zlomky keramiky so samotnou jamou nemusia súvisieť a do jej výplne sa mohli dostať z okolia. Osídlenie tejto časti intravilánu v 17.–18. stor. zároveň dokumentuje základový múr blízkej stavby. Z haldy pochádza keramický fragment nádoby zdobenej obežnými žliabkami (obr. 18: 8), pravdepodobne zo 16.–17. stor.

Na základe zistení z výskumu a štúdia historických máp preskúmaná plocha patrila k severnému okraju historického osídlenia Horných Lefantoviec. V 17.–18. stor. možno počítat s obytnou funkciou tejto časti obce, ktorá niekedy na prelome 18./19. stor. z bližšie nezistených dôvodov zanikla a obnovila sa až v prvej polovici 20. stor.

Literatúra

Lateráriu 2011 – Register tehliarskych značiek. IČ 1309. [online]. © 2011 [17. 06. 2020]. Dostupné na internete: <http://www.laterarius.sk/>.

THE MODERN ERA FINDS FROM HORNÉ LEFANTOVCE. Horné Lefantovce (Nitra district), built-up area, Okružná ulica street, rescue excavation, settlement, Modern period, 20th century. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. During the archaeological excavation on the crossroads of Okružná and Hlavná ulica streets (Fig. 18: 1), a part of foundation masonry (Fig. 18: 3) and the large sunken feature 1 were uncovered. The foundation masonry with W – E orientation is dated by finds of pottery (Fig. 18: 4–6) and bricks (with E-shaped stamps) to the 17th–18th centuries (Fig. 18: 7), which actually corresponds with the dating of the constructions of unknown functions recorded on the maps from the First Military Survey from 1782–1785 (Fig. 18: 2). In the nearby large feature 1, a fragment of a vessel from the 16th–17th century (Fig. 18: 8) was found together with recent waste. The excavated area probably belonged to the northern periphery of the historical settlement of Horné Lefantovce in the second half of the 18th century.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM POLYKULTÚRNEJ LOKALITY V MOJMÍROVCIACH¹⁷

Pavol B o b e k – Peter D e b n á r – Vladimír M i t á š

M o j m í r o v c e (okr. Nitra), intravilán, Šalgovská (Grasalkovičova) ulica, predstihový záchranný výskum, sídlisko, pohrebisko, eneolit, staršia doba bronzová, mladšia doba bronzová, staršia doba železná, vrcholný stredovek, novovek, 20. stor. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Predstihový záchranný archeologický výskum bol vyvolaný výstavbou novej ulice v intraviláne obce Mojmírovce (obr. 19: 1). Pôvodne plánovaný názov Grasalkovičova ulica nebol využitý a v súčasnej dobe ide o súčasť Šalgovskej ulice. Stavbu tvorila cestná komunikácia, zástavba rodinných domov, príľahlé

¹⁷ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantových projektov VEGA 2/0139/21 a 2/0062/21.

spevnené plochy a prípojky inžinierskych sietí. V priebehu archeologického výskumu bolo na ploche 1360 m² preskúmaných 119 objektov (obr. 19: 2; *Bobek/Debnár/Mitáš 2019*).

Najstaršie doklady osídlenia dokumentuje materiál vyzdvihnutý zo sondy C (objekt 1). Nálezy črepov zlomkov keramiky a drobných predmetov boľerázskej skupiny z eneolitu sa koncentrovali vo vrstve na dne pochovanej (vyplnenej) výmoľovej erózie. Vzhľadom k tomu, že na ploche neboli zistené žiadne ďalšie objekty alebo nálezy z tohto obdobia, materiál sa do tejto vrstvy zrejme dostal z objektov situovaných severovýchodne od skúmanej plochy, z doposiaľ neznámeho sídliska (podrobnejšie *Bobek/Mitáš 2020*).

Do staršej doby bronzovej je datované pohrebisko, zistené v severovýchodnej časti skúmanej plochy (obr. 20). Celkovo bolo odkrytých 16 samostatných hrobov (objekty 5, 9, 10, 12, 19, 20, 21, 22, 57, 64, 98, 104, 105, 107, 109 a 118; obr. 20: 1–6, 8), jeden dvojhrob (objekt 67; obr. 20: 7), a dva pravdepodobné hroby boli zistené v profiloch lokálnych rozšírení výkopov (objekty 62, 118 a 119). Väčšina z nich mala výplň s nízkym kontrastom voči okolitej pôde. To bolo často spôsobené jej premiešaním so sprašou v súvislosti so sekundárnym otváraním. Výraznejšiu tmavú výplň mali objekty 10, 20, 21 a 64. V niektorých prípadoch boli na povrchu zreteľné obrisy šachty (objekty 5, 6, 57, 104 a 107), v jednom prípade smerovali k hrobu dva výkopy (objekt 67). Tri hroby boli natoľko plytké, že boli porušené už počas skrývky (objekty 22, 57, 118). Výraznou hĺbkou vynikal hrob 104 (obr. 20: 8). Podobnosť výplne s intaktnou pôdou často spôsobovala problematické dohľadávanie okrajov výkopov hrobových jám. Tie mali dno buď rovné (objekty 20, 22, 57, 64, 67, 98, 104 a 109), konvexné (objekty 21 a 105), alebo stupňovité, naznačujúce uloženie v rakve (objekty 5, 9, 10, 12, 19, 107). V objekte 5 boli zistené plošné stopy po vrchnej aj spodnej časti rakvy (obr. 20: 1). Prevažujúci bol kostrový pohrebný rítus v mierne pokrčenej polohe na pravom alebo ľavom boku, pokiaľ ho bolo možné identifikovať. Výnimkami boli hrob 19 (obr. 20: 4), v ktorom boli kosti dolných končatín pochovaného jedinca čiastočne spálené a hrob 57 s výrazne pokrčenými pozostatkami (obr. 20: 6). V troch prípadoch (objekty 20, 67A, 105) boli v jamách menších rozmerov, prípadne spolu s dospelým, pravdepodobne pochované deti. Všetky zistené hroby, okrem objektu 21 (s otáznikom aj objekty 20 a 22), boli viac či menej porušené počas sekundárneho otvárania. To sa odrazilo aj na pomerne chudobnom inventári, pričom vo viacerých prípadoch boli na kostiach zreteľné stopy po medených/bronzových predmetoch. Prílohy boli zväčša v sekundárnej polohe a išlo prevažne o súčasti drobného šperku, výnimkou je zlomená dýka z objektu 5 a rebrá väčšieho zvieratá v objekte 104. V hroboch absentuje keramika, avšak spektrum kovovej (najmä medenej, prevažne drôtenej a plechovej) industrie umožňuje tieto nálezy zaradiť k záveru nitrianskej kultúry, resp. do nitriansko-únětickej fázy únětickej kultúry.

Sídliskové objekty 11, 61, 70, 71, 80, 81, 95, 100 a 106 (obr. 21: 1, 2) sú datované do mladšej doby bronzovej. Vo všetkých prípadoch bolo vo výplni väčšie či menšie množstvo dobre datovateľného keramického materiálu. V objekte 11 sa objavila aj bronzová ihlica s hlavicom stočenou do očka. Nálezy datujú tieto objekty do stupňov BD/HA1.

Do staršej doby železnej je datovaný rozsiahly a pomerne plytký objekt 17 nepravidelne oválneho tvaru (obr. 21: 3). Už na povrchu sa prejavoval výrazným množstvom črepového materiálu, zisteného aj vo výplni. Po jeho preskúmaní boli na dne zistené ďalšie objekty v superpozícii, označené ako objekty 17-IA/B, 17-II, 17-III a 17-IV (obr. 21: 5). Objekt 17-II nepravidelného tvaru bol podľa všetkého súčasťou objektu 17. Otázne je datovanie objektu 17-IB a 17-III, ktoré mohli byť súčasťou objektu 17, ale aj objektu 17-IA, resp. 17-IV. Tieto patrili jednoznačne do novoveku, no vzhľadom na jednotnú výplň s objektom 17 neboli na povrchu rozpoznateľné.

Osídlenie vo vrcholnom stredoveku dokladá objekt 49 (obr. 21: 4), zistený v juhozápadnej časti lokality. Okrem zvieracích kostí sa v ňom objavili hrnce s charakteristickou výzdobou.

Najpočetnejšie sú doklady využívania tohto priestoru v novoveku. Na skúmanej ploche bolo preskúmaných 15 zásobných jám (objekty 3, 13, 14, 15, 16, 17-IA, 17-IV, 18, 25C, 32A, 34, 36, 39, 46B a s otáznikom objekt 42). Všetky mali výraznú hĺbku (1,6 – 3,1 m) a v profile valcovitý (objekty 16, 18, 39), oválny (objekty 15, 34, 36), kvapkovitý (objekt 32 A) alebo vázovitý tvar (objekty 3, 13, 14, 17-IA, 17-IV, 25C). V prípade objektov 42 a 46B (obr. 21: 6) išlo o dna, pravdepodobne jám oválneho tvaru. Vo výplni všetkých uvedených sa nachádzalo množstvo zvieracích kostí, čo spolu s charakterom výplne väčšiny z nich naznačuje, že boli neskôr využívané ako odpadové jamy. Druhú veľkú skupinu objektov z novoveku predstavuje zhluk objektov 37, 41, 43, 46A, 47, 48, 50, 51, 54, 55A, 55B a 63 (obr. 21: 6, 7) v juhozápadnej časti skúmanej plochy. Išlo prevažne o exploatačné jamy alebo jamy neznámej funkcie. Všetky spájajú nálezy z novoveku a vzhľadom k charakteru tejto skupiny jám je možné uvažovať, že táto časť súvisí s ťažobným a výrobným areálom na lokálnu výrobu tehál. S istou pravdepodobnosťou možno do novoveku datovať menšie objekty 4, 27, 29, 30 a 32B.

Viacere objekty možno datovať do 20. stor. V objekte 7 sa okrem iných recentných nálezov objavila moderná násada motyky. V objekte 8 bolo množstvo odpadu rôzneho druhu, prevažne z prvej polovice 20. stor. (obr. 21: 8). Tento bol pre zaujímavosť obsahu vybraný v celom rozsahu. Na základe nálezov betónu či moderných tehál, prípadne podobného tvaru, patria do tohto obdobia aj dve paralelné sústavy objektov 72, 83, 89, 93 a objektov 73, 75, 77, 84, 91, 95 a 101. Tie podľa všetkého predstavujú pozostatky dvoch starších línií pätiok oplotenia pozemku.

Časť objektov je bez bližšieho datovania pre absenciu nálezov, je však možné predpokladať, že súvisia s hospodárením na ploche v priebehu 20. stor. Ide najmä o líniové objekty 2, 25, 31, 35 a menšie jamy s podobnou výplňou (objekty 44, 45, 53, 71). Neznámu funkciu mali aj rôzne veľké jamy bez nálezov (objekty 24, 26, 28, 40, 52, 56, 58, 59, 65, 68, 69, 78, 79, 85, 86 – 88, 90, 94, 96, 97, 99, 102, 103, 108, 110 – 116). Ako výsledok prírodných procesov a bioturbácie boli identifikované objekty 1, 23, 33, 38 a 76.

Archeologický výskum v intraviláne Mojmíroviec doložil prítomnosť osídlenia v rôznych obdobiach praveku, v stredoveku, v novoveku i v 20. stor. Pozoruhodným objavom je doposiaľ neevidované pohrebisko zo staršej doby bronzovej. Väčšina z odkrytých hrobov niesla stopy sekundárneho otvárania a s pozostatkami bolo zámerne manipulované, prípadne boli rozhádzané na dne jamy. Osídlenie v mladšej dobe bronzovej a staršej dobe železnej dokladajú, okrem preskúmaných objektov, aj črepy zo zberov v okolí skúmanej plochy. Z chronologicky mladších nálezov vyplýva, že predmetná plocha sa využívala ako skladovací, ťažobný a výrobný areál (lokálna výroba tehál?). V priebehu archeologického výskumu bol opakovane zbieraný materiál na prilahlých parcelách, datovaný zhodne s nálezmi z preskúmaných objektov. Z haldy po asanovanej stavbe boli vyzdvihnuté kolkované tehly, datované prevažne do 18.–19. stor.

Výsledky záchranného archeologického výskumu polykultúrnej lokality v intraviláne Mojmíroviec bez pochyb prispievajú k poznaniu najstarších dejín obce, Ponitria a stredného Podunajska vôbec.

Literatúra

- Bobek/Debnár/Mitáš 2019* – P. Bobek/P. Debnár/V. Mitáš: Správa o výskume v Mojmírovciach. *Informátor SAS* 30, 1–2, 2019, 13.
- Bobek/Mitáš 2020* – P. Bobek/V. Mitáš: Nálezy boľerázskej skupiny z Mojmíroviec, okres Nitra. In: P. Jelínek (ed.): *Čriečky. Zborník Martine Kušnírovej in memoriam*. Bratislava 2020, 64–74.

Zdroje

Geoportál ÚGKKS SR – Zobrazovacie služby WMS. Dostupné na: <https://www.geoportal.sk/sk/sluzby/mapove-sluzby/wms/> [26. 10. 2021].

RESCUE EXCAVATION OF THE POLY CULTURAL SITE IN MOJMÍROVCE. Mojmírovce (district of Nitra), urban area, Šalgovská (Grasalkovičova) ulica street, preliminary rescue archaeological research, settlement, burial site, Eneolithic, Early Bronze Age, Late Bronze Age, Early Iron Age, High Middle Ages, Modern period, 20th century. Deposit of findings: Archaeological Institute of the Slovak Academy of Sciences, Nitra. During the preliminary rescue archaeological research in the intravillage area of Mojmírovce, a multicultural site was partially examined. The oldest settlement is documented by findings of the Boleráz group from the Eneolithic period in a secondary position. A burial site from the Early Bronze Age was discovered at the site. In total, 16 individual graves, one double grave, and two probable graves were uncovered in the excavation profiles. Almost all of the graves were damaged through secondary opening, which is reflected in their relatively poor inventory. The findings of metal industry allow for the dating of the graves to the end of the Nitra culture or to the Nitra-Únětice phase of the Únětice culture. Total of nine settlement features from the Late Bronze Age, dated to the stages BD–HA1, were also examined. A significant feature 17, containing a large amount of pottery material, is dated to the Early Iron Age. The presence of a characteristic ceramics in feature 49 confirms the settlement during the High Middle Ages. The most numerous evidence of settlement comes from the Modern period. In addition to 15 storage pits, a cluster of exploitation pits and objects of unknown function was examined in the southwest part of the investigated area. Considering the nature of this group of pits, it is possible to assume that this part is associated with a mining and production area for local brick production. Several features can be dated to the 1st half of the 20th century based on the findings.

Translation provided by the authors

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V PATE¹⁸

Klaudia Daňová

Pata (okr. Galanta), poloha Rybník, záchranný výskum, pravek, eneolit, staršia doba bronzová. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Poloha Rybník sa nachádza na severnom okraji obce Pata. Ide o vyvýšeninu nad potokom Jarč. Výskum v polohe Rybník bol vyvolaný výstavbou IBV. Výskum začal ešte v predchádzajúcom roku na parc. č. 4222/44, ktorá sa nachádzala pod svahom miernej vyvýšeniny. Výskum bol negatívny. V tomto roku sa začal výskum na parc. č. 4222/8, 4222/9, 4222/10, 4222/11 (priamo na vyvýšenine) a 4222/33 situovaných pod svahom (obr. 22: 1). Počas výskumu na parc. č. 4222/8 a 4222/9 sa podarilo identifikovať tmavú veľmi kompaktnú kultúrnu vrstvu. Vo vrstve sa nachádzala keramika v podobe drobných kúskov črepov. Povrch torzovite zachovaných črepov je značne omletý. Na základe jej charakteru ide pravdepodobne o nálezy zo staršieho praveku, pravdepodobne z neolitu a zo staršej doby bronzovej – maďarovská kultúra. Na neolit by poukazovala jemne plavená keramika tmavej farby. Niekoľko črepov s lešteným povrchom, patrí zrejme v maďarovskej kultúre. Z vrchnej časti tmavej vrstvy pochádza jediný okrajový črep, pripomínajúci tiež keramiku maďarovskej kultúry. Najviac poznatkov o osídlení však priniesol výskum na parc. č. 4222/10. Stavebník si nesplnil ohlasovaciu povinnosť a začal stavbu bez prítomnosti archeológa. Pracovník príslušného Krajského pamiatkového úradu M. Sládok nariadil dodatočný archeologický výskum formou sondy v priestore parcely. Šírka sondy 1,5 m zodpovedala plošnému výskumu. Jej dĺžka bola, po celom pozemku zo severu na juh, približne 22 m. V severozápadnej časti bola rozšírená, kvôli výskytu objektov. Na ploche sondy sa podarilo zachytiť päť objektov (obr. 22: 2), z toho dva (objekty 2 a 3) obsahovali datovateľný materiál v podobe keramiky, ktorý ich zaradil do eneolitu – ludanickej skupiny lengyelskej kultúry (lengyel IV). Ďalší nález sa podaril pri hĺbení žumpy. Išlo o objekt 5, ktorý obsahoval samostatne stojacu nádobu datovanú ku záveru staršej doby bronzovej. Keďže okraje objektu neboli identifikované mohlo by ísť aj o urnu. Výplň nádoby však neobsahovala popol ani kosti.

Objekt 1 (dĺ. × š. × hĺ. použité v ďalších opisoch; 120 × 58 × ? cm). Objekt bol zachytený len na dne sondy, bez keramického materiálu, na dne boli zvieracie kosti (možno recentný nález).

Objekt 2 (130 × 132 × 42 cm). Objekt bol zachytený v celom rozsahu v rámci sondy. Mal takmer kruhový tvar so stenami mierne kónicky klesajúcimi k oválnemu dnu. Výplň objektu bola premiešaná žltá-hnedá sprašovo-hlinitá s vrstvami uhlíkov a mazanice. Pri severnom okraji sa našiel zhluk fragmentov nádob (eneolit, lengyel IV?; obr. 23: 3–6).

Objekt 3 (140 × 84 [neúplný rozmer] × 60 cm). Objekt bol zachytený na západnom profile sondy. Mal pravdepodobne kruhový alebo oválny tvar so stenami mierne kónicky klesajúcimi k rovnému dnu. Výplň objektu tvorila sivo-hnedá popolovito-hlinitá vrstva. Z výplne pochádza len keramický materiál (eneolit, lengyel IV?; obr. 23: 1).

Objekt 4 (62 × ? × 18 cm). Objekt bol identifikovaný len na západnom profile ryhy. Výplň tvorila do červena prepálená hlina. Bez nálezov (nedatovaný).

Objekt 5. Pri hĺbení žumpy sa cca 50 cm od povrchu podarilo identifikovať zhluk črepov. Po začistení okolia sa nenašli okraje žiadneho objektu – mohlo ísť už o dno. Samotná nádoba sa nachádzala na rozhraní tmavej až čiernej vrstve hlíny a žltej spraše. Neobsahovala žiadne nálezy ani kosti, ktoré by naznačovali na urnu (obr. 23: 7).

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION IN PATA. Pata (Galanta district), Rybník site, rescue excavation, prehistory, Eneolithic, Early Bronze Age, Middle Bronze Age. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The excavation at the site of Rybník was initialized by investment housing construction. In the course of the excavation, five plots were examined (Fig. 22: 1). Prehistoric finds were identified on only three of them. On plots nos. 4222/8 and 4222/9, a dark cultural layer containing pottery was discovered. On plot no. 4222/10, five features were recorded (Fig. 22: 2). Features 2 and 3 contained pottery (Fig. 23: 5, 6) dating them to the Eneolithic – the Lengyel culture (Lengyel IV). Feature 5 was dated to the end of the Middle Bronze Age-beginning of the Late Bronze Age (Fig. 23: 7).

¹⁸ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV- 18-0276.

VÝSKUM NA LÍNIOVEJ STAVBE V SEREDI¹⁹

Klaudia Daňová

Archeologický výskum v meste bol vyvolaný rekonštrukciou okruhov kotolní. Predmetná líniová stavba sa nachádzala v obytnej zóne mesta Sereď, v tesnej blízkosti panelových domov. Stavba pozostávala z výkopov rýh v mieste starého teplovodného potrubia. Tam, kde potrubie nebolo položené alebo nebolo možné sa dostať k pôvodnému kolektoru sa hĺbili nové ryhy. Nové ryhy boli hĺbené čiastočne na uliciach Vonkajší rad, Dionýza Štúra, Cukrovarskej, Juraja Fándlyho, a v niekoľkých miestach na uliciach Vinárskej, Mlynárskej, Novomestskej a Garbiarskej. Na ulici Novomestskej išlo viac-menej o výkopy v staršom kolektore. Na Vinárskej ulici v smere V – Z nebolo možné hĺbiť ryhu v mieste bývalého kolektoru kvôli inštalovanému osvetleniu. Ryha bola teda posunutá severnejšie – starý kolektor tak lícoval južnú hranu ryhy. Šírka rýh sa pohybovala od 140–160 cm s hĺbkou v rozmedzí 120–160 cm. V miestach, kde bolo treba pretláčať potrubie popod cestu (napr. Cukrovarská ulica) bola hĺbka cca 260 cm.

S e r e ď (okr. Galanta)

a) Ulica Dionýza Štúra, obytný dom/panelák č. 761/31, záchranný výskum, nedatované. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V hĺbke cca 80 cm od povrchu sa objavila červená silne prepálená vrstva. Keďže išlo o rozsiahlejší objekt, v rámci ryhy ponad objekt sa znižovala vrstva pomocou mechanizmu. Časť objektu bola zničená. Objekt mal dĺžku 987 cm. V juhozápadnej časti bola nájdená kolová jama – objekt 1A (obr. 24: 1). Prepálená vrstva mala cca 8–10 cm hrúbku. Z objektu pochádzal jediný črep s veľmi omletým povrchom bez možnosti datovania.

b) Ulica Cukrovarská, obytný dom/panelák č. 758/2, 4, záchranný výskum, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V hĺbke cca 60 cm od povrchu sa objavilo zvrstvenie s výskytom novovekej keramiky. Išlo o niekoľko tenších vrstiev sivého ílu premiešaného s tehľami a uhlíkmi, kde sa vyskytla aj biela vápenná/maltová vrstvička. Pod nimi sa nachádzala sivožltá ílovitá vrstva. Zo zvrstvenia pochádza niekoľko kusov novovekej keramiky.

c) Ulica Vinárska, obytný dom/panelák č. 128/26, 129/22, 130/18, záchranný výskum, vrcholný stredovek (14.–15. stor.), novovek, nedatované. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Na Vinárskej ulici bola pozitívna časť ryhy medzi blokmi domov 128/26, 129/22 a 130/18. V tejto časti išla ryha čiastočne povedľa kolektoru, pretože by stavebník musel premiestniť osvetlenie, ktoré v tejto časti bolo nainštalované až po budovaní teplovodu. Južný profil ryhy tvorila stena staršieho kolektoru. Nálezové situácie boli zdokumentované na severnom profile ryhy. Profil mal dĺžku 83 m, pričom v smere Z – V bol označený bežnými metrami 0–83 (ďalej len b. m.). Počas výskumu bol v celom rozsahu zdokumentovaný kresbovo aj fotograficky. Celkovo sa podarilo zachytiť päť objektov a viaceré recentné zásahy a množstvo vrstiev bez možnosti datovania.

Objekt 1 (obr. 24: 2). V b. m. 1–3 sa tesne nad dnom na profile nachádzalo zvrstvenie indikujúce archeologický objekt. Časť ryhy bola porušená starším kolektorom a objekt sa tak zachoval v pôdoryse len na 20–60 cm. Na profile boli evidentné dve kolové jamy vzdialené od seba cca 120 cm. Medzi nimi bola rozsiahla deštrukcia v podobe viacerých vrstiev obsahujúcich popol, prepálené vrstvy a mazanicu. Aj západne od objektu sa nachádzala silne prepálená vrstva. Východne od objektu sa v rovnakej nivelete nachádzala ílová vrstva oddeľujúca tento objekt od línie uhlíkovo prepálenej vrstvy, ktorá pokračovala východným smerom (objekt 2?). Na pôdoryse bol objekt 1 zapustený hlbšie ako uhlíková vrstva východne od neho (objekt 2?). Objekt možno datovať do obdobia vrcholného stredoveku, do 14.–15. stor.

Objekt 2?/vrstva (obr. 24: 3). Vrstva, príp. objekt bol zachytený cca 45 cm od objektu 1, v b. m. 4–7. Oba objekty oddeľovala len 20 cm vysoká a 45 cm široká vrstva ílu. Z tohto dôvodu mohlo ísť aj o totožný objekt, ktorý bol oddelený. Žiaľ bez pôdorysnej nálezovej situácie nevieme s istotou povedať, či ide o jeden alebo dva objekty. Z tohto dôvodu boli označené pracovne ako 1 a 2. V objekte 2 neboli zachytené kolové jamy a bol zachytený len prostredníctvom mocnejšej uhlíkovej vrstvy, ktorá mala v b. m. 6,2 stúpajúcu tendenciu. Pôdorys objektu 2 nebol, ako v prípade objektu 1, zahĺbený až po dno ryhy. Iba kopíroval povrchové vrstvy objektu 1. Objekt možno datovať do obdobia vrcholného stredoveku, do 14.–15. stor.

¹⁹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-18-0276.

Objekt 3?/vrstva (obr. 24: 4). Pozostával zo zvrstvenia viacerých tenkých uhlíkových vrstiev v b. m. 18–27, ktoré sa od dna do výšky cca 50 cm striedali so žltými vrstvami. Na dne v úseku b. m. 20–21 (20,4 m) sa nachádzala kolová jama, čím indikovala prítomnosť objektu. Ďalšie kolové jamy už zistené neboli. Vo vrstve sa našla kostená korčuľa (obr. 25: 1, 2) a ďalšia rovnako dlhá kosť, pravdepodobne polotovar (obr. 25: 3). Podobná výplň (striedanie vrstiev s prevahou uhlíkových vrstiev) sa objavovala na celom úseku v b. m. 18–27, pričom bola niekoľkokrát prerušená novším, pravdepodobne recentným, zásahom. Objekt datujeme do obdobia novoveku.

Objekt 4 (obr. 24: 5). V b. m. 29–31 bola v profile ryhy identifikovaná pravdepodobne deštrukcia tehlovej stavby. V tomto úseku sa nachádzalo aj väčšie množstvo novovekej tenkosennej glazovanej keramiky. Na základe nej datujeme objekt datujeme do obdobia novoveku.

Objekt 5?/vrstva. – V ryhe nad dnom sa v b. m. 34–35 nachádzalo zvrstvenie, v podobe tmavých uhlíkových vrstiev striedajúcich sa so žltou pieskovou vrstvou, naznačujúce prítomnosť objektu. Problémom celej situácie bolo, že okolie bolo zničené koreňmi stromov. Navyše sme od b. m. 33 evidovali aj recentný zásah – navážku zeminy, ktorá porušila starší objekt alebo zvrstvenie. Objekt je nedatovaný.

Objekt 6 (obr. 24: 6). V b. m. 76–83 sa nad dnom nachádzalo ďalšie výraznejšie zvrstvenie – objekt 6(?). Západne od objektu sme zaznamenali recentný zásah. Objekt bol rozoznaný vďaka dvom kolovým jamám, ktoré sa nachádzali na dne výkopu. Prvá bola zistená v b. m. 76–77 a druhá medzi b. m. 80 a 81. Vzdialenosť medzi nimi bola 370 cm. Dno objektu bolo do červena prepálené a nachádzalo sa tam viacero uhlíkových zvrstvení. Objekt sa nachádzal v úrovni objektu č. 1, pričom nad ním sa nachádzala novoveká keramika. Prítomnosť kolových jám, ako aj veľmi podobná situácia s objektom 1 (zániková situácia, prepálenie, deštrukcia) by mohli nasvedčovať, že oba objekty zanikli v rovnakom období – vo vrcholnom stredoveku.

d) Ulica Novomestská, obytný dom/panelák č. 34/23, záchranný výskum, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V západnom profile ryhy sa objavila tmavšia štruktúra a niekoľko črepov. Po začistení profilu a dna ryhy sa vrysoval objekt, ktorý interpretujeme ako novovekú odpadovú jamu. Okrem keramiky sa v jej výplni, popolovitého charakteru s obsahom drobných uhlíkov, nachádzali aj zvieracie kosti. Na dne ryhy bola po začistení identifikovaná východná časť objektu s rohom stavby/objektu (obr. 24: 7, 8). Z uvedeného predpokladáme kvadratický tvar objektu.

Výskum na líniovej stavbe v centrálnej časti mesta bol náročný najmä kvôli zvýšenej hustote inžinierskych sietí. Napriek tomu sa podarilo zachytiť relikty staršieho osídlenia. Najkrajšie situácie priniesol výskum na Vinárskej ulici, kde bol dokumentovaný 83 m profil. Keramický materiál bol datovaný do vrcholného stredoveku. Takmer na celom profile sa v rovnakej nivelete objavovali prepálené a uhlíkové vrstvy. Išlo o rozsiahly požiar, ktorý môže mať súvis s historickou udalosťou, ktorá sa odohrala v roku 1450. Ide o útok Tomáša z Ludaníc na majetok Juraja Rozhanovského v Seredi. V roku 1450 bola Sereď vypálená (Sedlák 2002, 45, 46).

Literatúra

Sedlák 2002 – V. Sedlák: Sereď v stredoveku. In: E. Vrabcová/R. Petrovič (zost.): *Sereď – dejiny mesta*. Sereď 2002, 39–50.

THE EXCAVATION AT THE LINEAR CONSTRUCTION IN SEREĎ. Sereď (Galanta district), Ulica Dionýza Štúra, Ulica Cukrovarská, Ulica Vinárska and Ulica Novomestská streets, rescue excavation, Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The archaeological excavation in the town was initiated by the reconstruction of the heating circuits. The linear construction under rescue excavations was located in the residential zone of the town of Sereď, just next to blocks of flats. The structure consisted of excavated furrows at the location of old hot water pipeline. In the town, several postmedieval features or layers were found (Fig. 24) in Ulica Dionýza Štúra street at residential building no. 761/31 (feature 1), Ulica Cukrovarská street at residential buildings nos. 758/2, 4 (layer with postmedieval finds), in Ulica Vinárska street at plots nos. 128/26, 129/22, 160/18 and in Ulica Novomestská street at plot no. 34/23. Nevertheless, the extremely important excavations included the one in Vinárska ulica street, where several fire layers – possibly associated with the historical event from 1450 – were detected in the 83 m long profile. Those could be hypothetically related to the historical events in 1450 when Sereď was set on fire by Tomáš z Ludaníc (Sedlák 2002, 45, 46).

NOVÉ NÁLEZY Z KATASTRA OBCE LIPOVNÍK

Marcela Ďurišová – Gabriel Lešinský – Elena Mirosššayová²⁰

Lipovník (okr. Rožňava), Nová Haniska, jaskyňa, speleologicko-archeologický prieskum, neskorá doba bronzová (kyjatická kultúra). Uloženie nálezov: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, Liptovský Mikuláš.

Krasová priepasť Nová Haniska v katastri obce Lipovník je novoobjavená, dobre vyvinutá jaskyňa zvislého typu a korózneho pôvodu. Leží v severovýchodnej časti Silickej planiny v geomorfologickom celku Slovenský kras v nadmorskej výške 560 m. Jaskyňa je situovaná na morfológicky zreteľne ohraničenej časti zalesnenej vrcholovej plošiny s miestnym názvom Annin laz (maď. Anna láz-tető). Centrálna časť tejto morfológickej štruktúry má vo forme jazykového variantu (Anna-Hana) lokálny názov Haniska (obr. 26: 4, 5).

Na jeseň v roku 2002 sa v rámci pôsobnosti a činnosti košického pracoviska Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši realizovali prípravné práce, ktoré predchádzali speleologickej inventarizácii v severnej časti Silickej planiny. Vyplývali z neskôr oficiálne stanovenej úlohy v rámci tzv. Plánu hlavných úloh. V tom čase sa vykonávala podrobná rekognoskácia územia s cieľom vyhľadať a zaznamenať všetky prejavy krasovatenia na povrchu planiny, ktoré by mohli súvisieť so speleogenézou. Do októbra 2002 nebola jaskyňa Nová Haniska v teréne rozpoznaná a neboli známe ani zmienky o jej existencii. Na krasovom povrchu bola viditeľná iba vo forme tzv. reliktnej šachty (synonymá zavalenisko, prepادلisko) na severozápadnom okraji menšej krasovej jamy s rozmermi 70 × 80 m a s hĺbkou 10 m. V rámci speleogenézy predstavovala isté vývinové štádium, ktoré malo charakter povrchovej vhlbenej formy s lievikovitým prierezom a parametrami 6,5 × 3,5 × 1 m (dĺ. × š. × hl.). V súvislosti s plánovanou výstavbou cestného tunela Soroška sa v roku 2017 začal v tejto časti Silickej planiny realizovať plánovaný inžiniersko-geologický prieskum a s ním spojené vrtné práce. Výsledkom bol objav cca 150 m dlhej jaskyne v oblasti úvaly Lipovníckeho salaša. Možno predpokladať, že vývoj tejto jaskyne má komplikovanejší ráz a môže ísť o reliktný rozsiahlejší systém. Ako najhodnejšia na preskúmanie sa v marci 2019 vybrala práve vyššie uvedená reliktná šachta.

V závere marca 2019 sa výkopom obnažil úplný profil dobre vyvinutej krasovej priepasti s kompaktnými stenami. V súčasnosti má celkovú dĺžku 20 m a hĺbkou 15 m (obr. 26: 5). Výplň, pozostávajúca z rýdzej sutiny, transportovaná na povrch dosiahla objem cca 20 m³. Výplň takéhoto charakteru nebola za 30 rokov činnosti speleológov v dobre vyvinutých jaskyniach s kompaktnými stenami v celom profile nikdy zistená. A to aj napriek skutočnosti, že na všetkých planinách boli prolongované rádovo desiatky podobných foriem a objavené rádovo desiatky dosiaľ neznámych priepastí. Jedinou známou analógiou je výplň v Priepasti na Zádielskej planine (kóta 601 – Zádielsky kameň). Vo vzťahu ku geologickým podmienkam, princípom tvorby krasového reliéfu a speleogenéze jaskýň, neexistuje iný prirodzený mechanizmus, v dôsledku ktorého by sa sutina uvedenej frakcie a v takom obrovskom objeme dostala do Novej Hanisky. Vznik výplne sa dá preto vysvetliť iba sústredeným antropogénnym zásahom, t. j. umelým zahádzaním jaskyne ľuďmi. Po začatí prolongácie sa pri juhozápadnej stene Novej Hanisky v hĺbke 2,5 m, priestorovo približne v objeme 1 m³, našli fragmenty hrubostennej pravekej keramiky a zvieracie kosti. Hlbšie sa ďalšie archeologické artefakty už nevyskytli. Nález archeologických artefaktov bol nahlásený Krajskému pamiatkovému úradu v Košiciach a následne bola vykonaná obhliadka v teréne (Záznam z obhliadky, KPÚ Košice, evidenčné č. 25178). Získaný súbor keramiky pozostával z čiastočne rekonštruovateľných fragmentov okrajov a vyduťtín tiel troch nádob. Zvieracie kosti pravdepodobne časovo nesúvisia so zlomkami keramiky.

Opis nálezov:

1. Zlomok nádoby vyrobenej v ruke, okraj na vonkajšej strane rozšírený, ústie rovno zrezané priemer ústia cca 300 mm, hrúbka steny 10–11 mm, farba sivohnedá, materiál zrnitý s prímiesou hrubozrnného piesku, V. tvrdé, povrch uhladený (obr. 26: 1).

2. Zlomok nádoby vyrobenej v ruke, okraj na vonkajšej strane rozšírený, ústie rovno zrezané priemer ústia 340 mm, hrúbka steny 12 mm, farba hnedá až sivočierna, materiál zrnitý s vysokou prímiesou hrubozrnného piesku a drobných kamienkov viditeľných na vnútornej stene nádoby, V. tvrdé, povrch uhladený (obr. 26: 2).

3. Zlomky okraja a vydutia so stopou po jazykovitom výbežku nádoby esovitej profilácie vyrobenej v ruke, von vyhnutý okraj plynulo prechádza k telu, priemer ústia 380 mm, hrúbka steny 14 mm, farba svetlohnedá až stredne hnedá, materiál zrnitý, drobnivý s vysokou prímiesou hrubozrnného piesku, drobných kamienkov a šamotu, povrch nádoby je drsný so stopami sekundárneho prepálenia (obr. 26: 3).

²⁰ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0056/22.

Nádoby typologicky patria do skupiny veľkých úžitkových foriem kuchynskej keramiky kyjatickej kultúry. Tvar nádob s rozšíreným okrajom sa podľa zachovaných fragmentov nedá spoľahlivo typologicky zaradiť (obr. 26: 1, 2). Tretiu nádobu podľa vyhnutého okraja a zlomku z vydutia so stopou po jazykovitom výčnelku radíme k vázom s esovitou profiláciou (obr. 26: 3). Keramiku z Novej Hanisky predbežne datujeme do neskej doby bronzovej. Z nálezovej situácie sa nedá presnejšie určiť ako sa do zásypu krasovej priepasti dostala. V blízkom okolí šachty sa nezachytili ďalšie po stopy po osídlení. V súčasnosti evidujeme ojedinelé zlomky bližšie neurčenej keramiky z doby bronzovej iba z intravilánu obce Lipovník, kde boli objavené pri výskume kostola (Slivka 1992, 95).

Územie mikroregiónu Silickej planiny bolo v mladšej a neskej dobe bronzovej intenzívne osídlené komunitami kyjatickej kultúry. Ich potomkovia prežívali do začiatku staršej doby železnej. Prírodné danosti krasovej krajiny s jaskyňami a priepastami vytvorili priestor na ich využitie na krátkodobý pobyt a kultové účely. Z doterajších výskumov vyplýva, že na území Slovenského krasu boli jaskyne najviac využívané v strednom neolite a v neskej dobe bronzovej (Romsauer 1995, 127, Tabelle I). V tejto súvislosti je na Silickej planine, predovšetkým v jej západnej časti, zaznamenaná väčšia koncentrácia nálezov kyjatickej kultúry. Publikované nálezy keramiky z Novej Hanisky rozširujú doterajšie poznatky o prítomnosti nositeľov kyjatickej kultúry na archeologicky a speleologicky málo preskúmanom severovýchodnom území Silickej planiny.

Literatúra

- Romsauer 1995 – P. Romsauer: Zu den vorgeschichtlichen Höhlen-Siedlugen im nordkarpatischen Raum und ihren kultischen Benutzung in der Urnenfelderzeit. *Pravěk NR* 5, 1995, 127–146.
Slivka 1992 – M. Slivka: Zisťovací výskum v Lipovníku. *AVANS* 1990, 1992, 95.

THE NEW FINDS FROM THE CADASTRAL AREA OF THE VILLAGE OF LIPOVNÍK. Lipovník (Rožňava district), Nová Haniska, cave, speleological-archaeological survey, Late Bronze Age (Kyjatice culture). Finds deposited at: Slovak Museum of Nature Protection and Speleology, Liptovský Mikuláš. The karst abbys of Nová Haniska is a well developed vertical cave of corrosion origin. It is located in the northeastern part of the Silická planina plain in the geomorphological unit of Slovenský kras karst, in the altitude of 560 m. In terms of speleogenesis, it represents a certain development stage, which had a character of a superficial depression with a funnel-shaped cross-section and parameters of 6.5 × 3.5 × 1 m. In the end of March 2019, the excavation of debris uncovered the complete profile of the karst abbys with compact walls. It is currently 20 m long and 15 m deep. The debris got into the abbys by a deliberate anthropological intervention. The archaeological finds were lying near the southwestern wall of Nová Haniska, 2.5 m deep. Fragments from three thick-walled vessels typologically belong to the group of large utility forms of kitchenware of the Kyjatice culture and they are preliminarily dated to the Late Bronze Age (Fig. 26: 1–3). The published finds of pottery from Nová Haniska extend our previous knowledge of the occurrence of Kyjatice culture findings in the northeastern territory of Silická planina plain, which is archaeologically and speleologically insufficiently investigated.

ÔSMA SEZÓNA ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU NA HRADE DIVÍN²¹

Eva F o t t o v á

D i v í n (okr. Lučenec), NKP Hrad Divín (č. ÚZPF 431), záchranný výskum a výskum na vedecké a dokumentačné účely, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Záchranný výskum sa realizoval na predhradí (Fottová/Šimkovic 2019) a zároveň v priestore nádvorja hradného jadra. Bol ukončením výskumu na vedecké účely z rokov 2018–2019 (Fottová 2020a).

Ťažiskom výskumu predhradia bol vstupný priestor v troch základných úsekoch, a to vstupná brána (sondy 11/I–III), hrotitý bastión (sondy 15/Z/II–III a 15V/2019) a severovýchodné nárožie juhovýchodného bastiónu (sondy 19f/2019/A–B). Okrem toho sa skúmalo severovýchodné nárožie predhradia, t. j. interiér bašty (sonda 14) a rozhranie severovýchodného a východného predhradia – severozápadné nárožie budovy (sonda 20/2019). Prvýkrát sa pristúpilo aj k výskumu „extra muros“, na úpätí juhovýchodného svahu (sondy EV/I–II; obr. 28: 1).

²¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0145/22.

Sondou 11/I sme preskúmali 7,3 m vysoký zosuv pôvodného násypu temena juhovýchodného bastiónu, ktorý sa nachádzal na pravej strane priamo pred vstupnou bránou a zasahoval do priestoru vstupu. Po jeho odstránení sme odkryli murivú bastiónu a bránovej veže (obr. 28: 1: 1). Zachytila sa východná strana vonkajšej steny vstupnej brány so zachovanou exteriérovou omietkou. K jej nárožiu bola pristavaná mladšia severozápadná stena juhovýchodného bastiónu so zamurovanou delovou striedňou. Na opačnej strane bola severozápadná stena previazaná so západným ukončením oblého čela bastiónu, ktoré tu vytváralo západnú ušnicu chrániacu vstup do hradu. Raritným prvkom sondy bol zamurovaný otvor širokej delovej striedne. Horná časť zámurovky striedne bola vypadnutá (obr. 28: 2). Z toho dôvodu sme mali možnosť nahliadnuť do interiéru bastiónu, kde sa nachádza nateraz zasypaný priestor kazematy. Zo sondy 11/I pochádza množstvo archeologického materiálu. Cenným nálezom je najmä fragment koženého opasku zo 16.–17. stor., ktorý je zdobený textilom a kovovou niťou.

Sondy 11/II–III boli umiestnené pozdĺž východnej špalety vstupnej brány (obr. 28: 1: 2). Odkryl sa tu 20 cm plytký základ brány, umiestnený na nerovnom brale. Smerom do vnútra priechodu bol mierne rozšírený a prekrytý hnedou hlinitou vrstvou (obr. 28: 3). Tá predstavovala pôvodný terén vstupu vo výške 304,87 – 304,84 m n. m. V blízkosti vonkajšej hrany portálu sa na povrchu objavil lineárny žlab v kolmej orientácii na bočnú špaletu brány (obr. 29: 1). Podľa prierezu bol v ňom s najväčšou pravdepodobnosťou pôvodne uložený drevený trám z konštrukcie brány.

Sondou 14 sa preskúmal interiéror severovýchodnej bašty s rozlohou 77,6 m² (obr. 28: 1: 3). Hlavným dôvodom výskumu bola úprava terénu, ktorá mala pomôcť k uzavretiu severnej hradby predhradím. V západnej a severnej časti miestnosti vystupoval terén nad zrekonštruovanú severnú obvodovú stenu bašty. Aby sa zabránilo vstupu do areálu hradu, bolo potrebné jeho zníženie. Povrch sa znižoval postupne v rozsahu 40–60 cm. Stavba bola vybudovaná v ostrom severovýchodnom svahu. Koruny základov sa nachádzali približne v rovnakej výške – 308,5 m n. m. Prekrýval ich sekundárne navezený zasypaný, ktorý čiastočne vyrovnával ostrý sklon pôvodného terénu. Povrch zasypania tvoril úroveň podlahy spodnej miestnosti bašty. Bol mierne vyspádovaný od západnej steny k východnej obvodovej stene. Nad pôvodným povrchom interiéru sa nachádzali deštrukčné vrstvy s hrúbkou cca 40 cm, miestami prepálené. Vyššie položené deštrukcie boli odstránené predchádzajúcim výskumom v 70. rokoch 20. stor.

V tohtoročnej sezóne sa zároveň pokračovalo v skúmaní nálezových situácií na východnom a západnom ramene hrotitého bastiónu. Na západnom ramene sa umiestnili dve nové sondy 15/Z/2019/II a 15/Z/2019/III (obr. 28: 1: 4) a na východnom ramene sa pokračovalo v rozširovaní sondy 15V/b z roku 2018 (obr. 28: 1: 5). Výsledky výskumu doložili existenciu spevnenej maltovej podlahy v celom interiéri stavby. Nateraz sa ju podarilo zachytiť v každej sonde vo výške 300,3 m n. m. na východnej strane a vo výške 300,7 m n. m. na západnej strane bastiónu. Na západnom ramene sa vo všetkých prípadoch potvrdilo, že maltová podlaha nesiahala až po vonkajšie líce obvodového muriva bastiónu, ale končila 20–30 cm pred ním. Okrajová nezarovnaná plocha koruny bola pravdepodobne pripravená na dostavbu muriva a jeho previazanie so spevnenou plochou. K čomu už z neznámych dôvodov nedošlo. Na východnej strane sa obvodové rameno dostávalo vyššie. Jeho koruna sa pohybovala vo výške 301,8 m n. m. Minuloročný výskum dokázal existenciu východného rozšírenia ramena v mieste napojenia na čelo juhovýchodného bastiónu. Zároveň sa tu zistila 1,2 m široká preluka v murive. V tomto roku sa rozšírením výkopu dovnútra interiéru a predĺžením do exteriéru doskúmali ďalšie nálezové okolnosti. V otvore zistená maltová podlaha bola potiahnutá až po vonkajšie líce východného ramena. Z vonkajšej strany otvoru bol terén v sonde výraznejšie prehĺbený (1,4 m od maltovej podlahy). Súčasne sa po celej výške sondy odkrylo vonkajšie líce ramena, ktoré nebolo dokonale zalícované. K nemu bola sekundárne navozená svetlá hnedá hlinitá vrstva. Jednou z interpretačných možností funkcie primárneho otvoru vo východnom ramene bastiónu je, že ide o dočasný pracovný vstup, ku ktorému bol navýšený terén z dôvodu prístupu do rozostavaného bastiónu.

Sonda 19f/2019 na severovýchodnom nároží juhovýchodného bastiónu bola vytýčená v interiéri stavby prilahlej k severovýchodnej stene bastiónu. Plochu s rozlohou 30 m² pokryli dve sondy 19f/2019/A (v miestnosti 19f; obr. 28: 1: 6) a 19f/2019/B (v telese bastiónu; obr. 28: 1: 7). V sonde 19f/2019/A sa odkryla časť západnej obvodovej steny stavby 19f s okenným otvorom (obr. 29: 3). Stavba bola pristavaná k stene bastiónu, ktorú sa podarilo zachytiť v celej dĺžke 5,9 m. Nachádzal sa v nej pôvodný, 2 m široký, vstup do bastiónu. V jeho hornej časti sa našli stopy dokladajúce existenciu dreveného prekladu (obr. 29: 7). V maltovom lôžku sa podarilo rozpoznať odtlačky po siedmych drevených trámoch. V mladšej prestavbe bol vstup sekundárne zamurovaný (obr. 29: 4). Na zámurovku bola nadstavaná nová priečka s dĺžkou 5 m smerujúca do vnútra bastiónu. Nachádza sa v nej klenba, len okrajovo zachytená v zisťovacom reze 19f/2019/B. Priečka z východu vymedzovala novú doteraz nepredpokladanú miestnosť bastiónu. Priestor sondy 19f/2019/B uzatvárala južná priečka novozisteného interiéru v dĺžke 3 m s náznakom ďalšej klenby. Interiér, ktorý

uvedené murivá vymedzujú sa zatiaľ označuje ako severozápadný interiér s rozmermi 3 × 5 m. Nateraz bol prehĺbený len natoľko, aby sme čiastočne zachytili vnútorné líca murív za účelom stabilizácie.

Sonda 20/2019 sa odkrývala z dôvodu sanácie severozápadného nárožia hospodárskej stavby na východnom predhradí (obr. 28: 1: 8). Popri tom sa podarilo obnažiť časť západného muriva so vstupom do interiéru stavby 20 (obr. 29: 6). Odkryla sa tu jedna bočná špaleta a prah vstupu, ktorý nebol preskúmaný v celej svojej šírke. Terén sa v interiéri znižoval pozdĺž vnútorného líca severnej steny (v mieste sondy z roku 2013). Tu sa podarilo zistiť okenný otvor s výhľadom na severovýchodné nádvorie. Zdokumentovali sme spodnú časť okna s celkovou šírkou z interiérovej strany 1,3 m a s náznakom bočných špaliet roztvárajúcich sa smerom do interiéru.

V tejto sezóne sa v rámci sond EV/I–II prvýkrát pristúpilo k výskumu mimo opevneného areálu (obr. 28: 1: 9). Na juhovýchodnom svahu hradného kopca, pod východným opevnením predhradia, sa čiastočne prezeal terénny relikv pripomínajúci nižší obranný val. Výskum sa zrealizoval v dvoch sondách umiestnených do svahu terénnej vlny z vnútornej (EV/I) a z vonkajšej strany (EV/II). Temeno vyvýšeniny, vzhľadom na výsledky a zadania výskumu, nebolo potrebné zatiaľ znižovať. Predpokladaný násyp valu sa nepotvrdil. Pod povrchovou humusovitou vrstvou vystupovalo skalné podložie. Na vonkajšej strane malo prirodzený ostrý sklon, čomu zodpovedal aj pôvodný svahovitý terén. Z vnútornej strany, bola pôvodná skala upravovaná a výraznejšie erodovaná. Podľa celkovej konfigurácie terénu pod juhovýchodným svahom je preto pravdepodobné, že tu bola do skaly vyhlbená priekopa.

V tomto a predchádzajúcom roku sa popri záchranných výskumoch na predhradí realizoval výskum na vedecké účely v priestore nádvorja hradného jadra. Práce boli zamerané na doriešenie sporných otázok týkajúcich sa novoobjavenej cisterny v roku 2017 a jej možného prepojenia na odvodňovací systém odkrytý v rokoch 2015–2017 (Fottová 2020b, 60; 2022, 54, 56, obr. 29). Na ploche 40 m² bolo umiestnených osem sond (obr. 28: 1: 10). V roku 2018 sa znižoval povrch nádvorja o 40 cm (sondy 1ch/1–3) a dokončilo sa odokrytie celého pôdorysu cisterny (6,5 × 6,2 m). Z dôvodu nepriaznivých statických podmienok už nedošlo k výraznejšiemu prehĺbeniu zásypu. Výkop cisterny bol z troch strán vysekaný do skaly. Z južnej strany, kde pôvodné bralo výraznejšie klesalo, ho ohraničoval južný kamenný múr (sonda 1ch/1–2). V mieste západného vyústenia múru sa predpokladal výpusť cisterny do odvodňovacieho systému. To sa výskumom v roku 2019, kedy sme realizovali juhozápadný rez cisternou, nedoložilo. Terén tu nebol porušený zásahom, vďaka čomu sa v nivelete 322,05–322,15 m n. m. dochoval starší stredoveký terén. V sondách 1ch/rez II–III sa objavil žlabovitý výkop, ktorý lemoval cisternu z južnej strany (obr. 29: 2). Nateraz nie je zistené ich prepojenie. Žlab predstavuje pokračovanie odvodňovacieho systému nádvorja. Nadväzuje na sekundárne prerušenie muriva 1b v západnej časti nádvorja zachytené v roku 2015 (Fottová 2020b, 60, obr. 33: 1). Bol vyhlbený do ílovitej sekundárne navozenej vrstvy a vykladaný kameňmi. Najmladšia historická úroveň nádvorja, odkrytá v sonde 1ch/rez I, predstavovala pevný hlinitý povrch s niveletou 322,4 m n. m. (obr. 29: 5). Pod ňou sa zachytila ílovitá vrstva. Podľa doteraz zistených skutočností pokrývala väčšiu časť južnej časti nádvorja a mala mierny sklon od stien južného paláca smerom na sever.

Výskum vo vstupnej časti predhradia priniesol posun v poznaní pevnostnej architektúry 16.–17. stor. Podarilo sa tu zachytiť minimálne štyri stavebné fázy opevnenia predhradia. Bránová veža so vstupnou bránou (sondy 11/II–III; obr. 28: 3; 29: 1) vznikla v polovici 16. stor. V druhej etape bol k nej prístavaný delový bastión s oblým čelom a vysunutými ušnicami. V bočnej stene bastiónu sa zistila veľká delová strieľa (sonda 11/I; obr. 28: 2). Podarilo sa zároveň získať informácie o vnútornom usporiadaní bastiónu. Zistil sa pôvodný vstup (sondy 19f/2019/A–B; obr. 29: 4, 7) a dve kazematy. V nasledujúcej fáze, došlo k prestavbe bastiónu a pôvodný vstup do kazemát bol zamurovaný (obr. 29: 4). Povrch bastiónu bol navýšený dvojmetrovým ílovitým násypom (obr. 29: 3). Poslednú stavebnú aktivitu z tretej štvrtiny 17. stor. predstavuje prístavba hrotitého bastiónu z vonkajšej strany oblého čela juhovýchodného delového bastiónu. Tohtoročný výskum dokázal, že prestavba nebola dokončená. Otvor zistený v roku 2018 na jeho východnom ramene bol využívaný ako vstup pri výstavbe bastiónu.

Literatúra

Fottová 2020b – E. Fottová: Archeologický výskum na hrade Divín. AVANS 2015, 2020, 58–61.

Fottová 2022 – E. Fottová: Piata etapa archeologického výskumu na hrade Divín. AVANS 2016, 2022, 54–57.

Pramene

Fottová/Šimkovic 2019 – E. Fottová/M. Šimkovic: *Divín – Hrad*. Nitra 2019. Výskumná správa 20084/2019. Dokumentácia AÚ SAV, v. v. i.

Fottová 2020a – E. Fottová: *Divín – Hrad, Horný hrad – nádvorie a cisterna*. Nitra 2020. Výskumná správa 20199/20. Dokumentácia AÚ SAV, v. v. i.

THE EIGHTH SEASON OF THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AT THE DIVÍN CASTLE. Divín (Lučenec district), NCM Divín castle (CLM no. 431), castle, rescue excavation and excavation for scientific and documentation purposes, Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The eighth season of excavations took place at the castle of Divín. The works were carried out in the bailey (Fottová/Šimkovic 2019) and also in the courtyard of the castle centre (Fottová 2020a). In the bailey, the entrance gate was examined (trenches 11/I–III) together with the pointed bastion (trenches 15/Z/II–III and 15V/2019), the northeastern courtyard of the southeastern bastion (trenches 19f/2019/A–B), northeastern corner of the bailey, i. e. the interior of the bastion (trench 14) and border between the northeastern and eastern baileys, i. e. the northwestern corner of the building (trench 20/2019). For the first time, excavations “*extra muros*” were carried out – at the foot of the southeastern slope (trenches EV/I–II; Fig. 28: 1: 9).

The excavation in the entrance part of the bailey brought a certain progress in our knowledge of the fortress architecture of the 16th–17th centuries. At least four construction stages of the bailey fortification were detected there. The gate tower with the entrance gate (trenches 11/II–III, Fig. 28: 1: 2, 3; 29: 1) was built in the mid-16th century. In the second stage, the cannon bastion with a rounded front and extending flanks was added to it. In the side wall of the bastion, a large cannon loophole was discovered (trench 11/I; Fig. 28: 1: 1, 2). We also obtained information on the interior arrangement of the bastion. The original entrance (trenches 19f/2019/A–B; Fig. 28: 1: 7–8; 29: 4, 7) and two casemates were found. In the following phase, the bastion was rebuilt. The original entrance to the casemates was bricked-up (Fig. 29: 4) and the bastion surface was raised with a 2 m tall rampart (Fig. 29: 3). The last construction activity from the last quarter of the 17th century is represented by the addition of the pointed bastion from the outside of the rounded face of the southeastern cannon bastion. This year’s excavation proved that this reconstruction was not finished. The opening found in its eastern arm in 2018 was used as an entrance during the construction of the bastion. During the excavation in the interior of the northeastern bastion (trench 14), the surface of the room and part of the burnt floor were detected. A large part of the original backfill was removed by the excavation in the 1970s. In the eastern courtyard, the corner was uncovered together with the entrance to the building added to the eastern fortification of the bailey (Fig. 29: 6). The excavation brought many finds of medieval and postmedieval pottery, glass fragments of cups and miniature finds, mainly of metal. The part of a leather belt from the 16th–17th century with textile and metal decoration is unique.

The excavation of the courtyard of the castle centre was associated with the questions related to the interconnection between the newly discovered cistern from 2017 and the drainage system uncovered in 2015–2017 (Fottová 2020b, 60; 2022, 54, 56, obr. 29). Eight trenches were located over an area of 40 m² (Fig. 28: 1: 10). Uncovering of the whole cistern ground plan was completed (6.5 × 6.2 m). The excavation for the cistern was cut in the rock from three sides. From the south, where the original rock was falling rather steeply, it was surrounded by the southern stone wall (trench 1ch/1–2). At the western end of the wall, the outlet of the cistern in the drainage system was supposed. It was not confirmed by the excavation in 2019. On the contrary, a furrow-shaped ditch occurred in trenches 1ch/section II–III (Fig. 29: 2). It passed the cistern from the south. Their interconnection has not been discovered yet. It follows from the secondary interruption in masonry 1b in the western part of the courtyard (Fottová 2020b, 60, obr. 33: 1). The furrow was excavated in the secondarily imported clay layer and it was tiled with stones. The latest historical level of the courtyard uncovered in trench 1ch/section I represented a firm earthen surface with altitude 322.4 m a. s. l. (Fig. 29: 5). Below, a clay layer was documented. According to the previously discovered facts, it covered the major part of the southern part of the courtyard and it was slightly sloping from the walls of the southern palace northwards.

SIEDMA, POSLEDNÁ SEZÓNA VÝSKUMU NA HRADISKU VEĽKÝ VRCH V DIVÍNKE²²

Gabriel F u s e k

D i v i n k a (okr. Žilina), NKP Veľký vrch (č. ÚZPF 2140/1), hradisko, výskum na vedecké a dokumentačné účely, mladá až neskorá doba bronzová (lužická kultúra), doba laténska (púchovská kultúra), včasný stredovek (veľkomoravské obdobie). Uloženie nálezov: Považské múzeum, Žilina.

Počas poslednej výskumnej sezóny súčasnej etapy výskumu hradiska na Veľkom vrchu sa doskúmali nálezové situácie v polohe Veľké Salašky pod bralom Malého vrchu. Výskum prebiehal v spolupráci Archeologického ústavu SAV, v. v. i. v Nitre a Považského múzea v Žiline.

²² Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0088/20.

Lokalita sa nachádza na strmom svahu pod bralom Malého vrchu, nižšieho vrcholu masívu Veľkého vrchu. Tesne vedľa porušenej pôvodnej prístupovej cesty na hradisko sa nachádza nízky mohylovitý útvar. Po poznatkoch získaných počas výskumov v rokoch 2015–2018 ho interpretujeme ako relikt základovej konštrukcie včasnostredovekej brány chrániacej prístup do hradiska z Považia.

V tomto roku sa doskúmal antropogénny zásah do skalného podložía svahu. Vypĺňala ho hlinitá vrstva z doby existencie fortifikačného objektu, obsahujúca menšie množstvo črepov včasnostredovekých keramických hrncov a fragmentov zvieracích kostí.

Pokračovalo sa aj v sondážnom skúmaní svahu v priestore medzi uvedenou bránou a plošinou nachádzajúcou sa pod Malým vrchom. Jednoznačne sa doložilo, že tam sa nachádzajúce súvrstvia, obsahujúce archeologické nálezy, sú sekundárnymi uloženinami. Zrejme ide o zosuvy sídliskových vrstiev z plochého povrchu Malého vrchu. Vyššie, smerom k Malému vrchu je priestor medzi jeho päťou a okrajom uvedenej plošiny, spolu s pôvodnou prístupovou cestou do južnej brány hradiska, zavalený balvanmi rôznych veľkostí. Z 84 získaných črepov väčšina patrí lužickej kultúre, vo výrazne menšej miere sú zastúpené črepy púchovskej keramiky a z veľkomoravského obdobia.

Hradisko na Veľkom vrchu je sústavne vykrádané hľadačmi používajúcimi detektory kovov. V záujme ochrany, resp. záchrany pamiatkového fondu sa na jeho ploche uskutočnil legálny zber pomocou detektora, získali sa ním rôzne predmety z doby laténskej a včasného stredoveku.

THE SEVENTH AND THE LAST EXCAVATION SEASON AT THE HILLFORT OF VEĽKÝ VRCH IN DIVINKA. Divinka (Žilina district), NCM Veľký vrch (CLM no. 2140/1), hillfort excavation for scientific and documentation purposes, hillfort, Late and Final Bronze Age (Lusatian culture), La Tène period (Púchov culture), Early Middle Ages (Great Moravian period). Finds deposited at: Považské Museum, Žilina. During the last excavation season of the current stage of excavation at the hillfort on Veľký vrch hill, find contexts at the site of Veľké Salašky under the rock of Malý vrch hill were examined. Since 2015, remains of the early medieval gate protecting the access road to the hillfort were investigated. In the last excavation season, a layer from the feature's existence was uncovered. It filled and covered the irregularities cut in the rock. Trenches in the slope above the gate uncovered layers with archaeological finds. Their position is secondary, there are slid settlement layers from the surface of Malý vrch hill. During the survey of the hillfort area with metal detectors, various metal artifacts from the La Tène period and the Early Middle Ages were found.

VÝSKUM POLYKULTÚRNEJ LOKALITY V NITRE-DOLNÝCH KRŠKANOCH²³

Monika Gabulová – Klaudia Daňová

Nitra, časť Dolné Krškany (okr. Nitra), extravilán, pohrebisko, sídlisko, záchranný výskum, staršia doba bronzová (nitrianska kultúra), mladšia doba bronzová, doba laténska, stredovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Záchranný archeologický výskum sa uskutočnil v súvislosti s realizáciou prístavby k existujúcej hale v areáli závodu Mühlbauer Technologies s. r. o., ako aj s výstavbou vnútroareálovej komunikácie a parkovísk. Podmienky výskumu boli určené v rozhodnutí KPÚ Nitra KPUNR-2018/20975-3/87052/NIK.

V prvej etape bol v priestore budúcej stavby realizovaný terénny prieskum, v rámci ktorého bolo na ploche stavby umiestnených sedem zisťovacích sond. Sondážny odkryv sa uskutočnil až na geologické podložie do hĺbky 80–100 cm. Štyri sondy boli umiestnené v priestore plánovanej haly a ďalšie tri sondy sa nachádzali v mieste areálovej komunikácie a parkoviska. V rámci tejto etapy sa potvrdila prítomnosť archeologického náleziska vo viacerých sondách a to najmä v priestore budúcej vnútroareálovej komunikácie a na parkoviskách. V sondách bolo zistené kostrové pohrebisko, ako aj ďalšie archeologické situácie dokladajúce pozostatky o osídlení. Prvá etapa výskumu bola ukončená 23. 11. 2018. Výskumné práce boli vzhľadom na blížiacu sa zimu a nemožnosť skúmať pohrebisko v prípade mrazivého počasia odložené na február–marec, resp. podľa počasia.

Druhá etapa výskumu sa uskutočnila formou predstihového záchranného výskumu, ktorý pozostával z plošného odkryvu. Druhá etapa začala 18. 2. 2019 a trvala do 6. 5. 2019. Po dohode s investorom a zástupcom z Krajského pamiatkového úradu v Nitre (M. Mandák-Niklová) sa plošný odkryv zameral

²³ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-18-0276. Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0062/21.

na priestor, kde bolo identifikované pohrebisko s cieľom zistiť jeho rozsah a preskúmať ho. Stiahnutím ornice sa podarilo zistiť východný a západný okraj pohrebiska v rozsahu stavby, pričom je evidentné, že pohrebisko pokračuje severným a južným smerom ťahajúc sa po terase rieky Nitra.

Kostrové zvyšky boli uložené relatívne plytko pod povrchom, v prípade detských hrobov boli kostry objavené tesne pod ornice. Možno tak predpokladať, že práve táto skupina hrobov mohla byť v súvislosti s intenzívnou poľnohospodárskou činnosťou v tomto priestore dlhodobo ničená. Podobne tiež nemožno opomenúť stav zachovania kostrových zvyškov vo výrazne fragmentárnom stave. Pri väčšine kostier boli dochované iba dlhé kosti horných a dolných končatín, lebka a chrup. Zvyšné kosti sa buď nezistili, alebo sa pri vyzdvihnutí zo zeme rozpadli.

Metodika odkryvu hrobových jám bola prispôbená možnostiam a podmienkam. Hrobové jamy sa skúmali plošne, postupným znižovaním v protiahlych štvorcoch, čím bolo možné získať oba profily, priečny aj krížový, a na profiloch sledovať tvar stien hrobových jám. Podobne sa postupovalo aj pri hlbších jamách, kde bolo nutné znižovať v jednej časti objektu po stanovených cca 20–30 cm hĺbkach a zároveň dokumentovať znižovaný pôdorys, pričom profil zostával zachovaný pre dokumentáciu zásypu objektu. V miestach, kde sa po odhumusovaní a začistení nezistili žiadne objekty ani hroby, boli vykopané kontrolné sondy. Počas výskumu vystali viaceré problémy najmä s rozpadávajúcim sa kostrovým materiálom, ktorý bol vo veľmi zlej kondícii. Na základe odporúčenia antropológov sa pri rozoberaní materiálu dôsledne všetky dlhé kosti a lebka fotograficky zdokumentovali, aby po rozpadnutí materiálu zostala aspoň vizuálna možnosť rozpoznať dĺžku, či prípadné anomálie na kostiach. Problematický bol aj stav zachovania organických materiálov, z ktorých boli vyrobené koráliky. Po konzultácii s vedúcim konzervačných laboratórií Archeologického ústavu SAV, v. v. i., V. Mezeyom sme koráliky pred vybratím, vo viacerých prípadoch, natreli vodou riediteľným lepidlom tak, aby sa úplne nerozpadli. Niektoré, v celku zachované zhluky korálikov, sa odoberali v blokoch a budú súčasťou ďalšieho laboratórneho výskumu.

Súbežne so skúmaním pohrebiska sa realizoval po celom areáli stavby sondážny odkryv s cieľom vysledovať ďalšie archeologické objekty. V týchto sondách sa podarilo zistiť tri archeologické objekty, ktoré sa preskúmali.

Záverečná výskumná tretia etapa sa uskutočnila od 25. 11. 2019 do 2. 12. 2019, a to formou sledovania skrývky ornice a výkopov v súvislosti so samotnou realizáciou stavby. V tejto etape už nebola potvrdená prítomnosť ďalších archeologických objektov.

Archeologický výskum na nálezisku sa uskutočnil v niekoľkých etapách a trval s prestávkami od novembra 2018 do začiatku decembra 2019. Skúmaná lokalita je situovaná v priestore inundácie a terasy rieky Nitra a okrem pohrebiska zo staršej doby bronzovej bolo zistené osídlenie z mladšej doby bronzovej, mladšej doby železnej a stredoveku. Po začistení plochy boli všetky zistené situácie očíslované od 1–130. Niekoľko objektov bolo po konzultácii zrušených, pretože sa nepotvrdila prítomnosť archeologických nálezov. Na ploche sa spolu preskúmalo 75 hrobov obsahujúcich kostrové pozostatky, sedem hrobových jám bez kostrových pozostatkov a 43 sídliskových objektov (obr. 30).

Pohrebný areál

Pohrebisko sa nachádzalo na vrchole terasy rieky Nitra. Išlo o regulárne radové pohrebisko. Hrobové jamy boli orientované väčšinou VSV – ZJZ/ZJZ – VSV a SV – JZ/JZ – SV, zrejme podľa pohlavia – ženy hlava na východ, muži hlava na západ. Hrobové jamy sa, až na niekoľko výnimiek, navzájom rešpektovali, menovite hroby 2 (dospelý) a 95 (dieťa), 5 (dospelý) a 105 (dieťa; obr. 31: 1), 38 (dospelý) a 108 (dieťa). Viacero hrobových jám bolo porušených sekundárnym zásahom, ktorý cielil väčšinou na hornú časť tela (napr. hroby 2, 3, 23 a ďalšie). Sekundárny zásah mal oválny tvar a niekedy presahoval okraj hrobovej jamy (hrob 2). Sledovanie zásahov v profiloch bolo problematické, keďže hrobové jamy boli pomerne plytké.

V jednom prípade, v hrobe 5, sa podarilo zachytiť dve kolové jamy – jednu v juhozápadnom rohu a jednu v juhovýchodnom rohu hrobovej jamy, čo by naznačovalo na konštrukciu nad hrobovou jamou.

Kostry boli uložené do plytkých hrobových jám obdĺžnikového tvaru so zaoblenými rohmi. Súčasne sa zistili aj oválne hrobové jamy a niekoľko hrobových jám malo lichobežníkový tvar. Steny hrobových jám boli zväčša kolmé alebo mierne šikmé. Dno bolo oblé alebo rovné. V niekoľkých prípadoch sme zistili postupné klesanie dna v smere Z – V.

Ani v jednom prípade sa nepodarilo potvrdiť prítomnosť rakvy alebo nejakej organickej podložky. V niekoľkých prípadoch bola hlava zomrelého neprirodzene vyvrátená dozadu, čo by mohlo naznačovať na prítomnosť bližšie neurčiteľnej organickej podložky.

Mŕtvi boli uložení v skrčenej polohe na pravom (muži) alebo ľavom boku (ženy) s rukami pred tvárou, pri brade, hrudníku alebo páse. V niekoľkých prípadoch boli mŕtvi uložení aj na chrbte s nohami

otočenými na pravý alebo ľavý bok (hroby 32, 101, 111). Špecifický prípad predstavoval hrob 39 (na základe datovania C¹⁴: 635–689 n. l.²⁴ ide o stredoveký hrob), v ktorom ležal jedinec na chrbte s nohami v „žabej polohe“, pričom panva a časť dolných končatín boli klesnuté oproti zvyšku tela (obr. 31: 2). Po vybratí kostrových zvyškov sa podarilo zachytiť starší objekt 112 do jeho zasypania sa časť kostry prepadla, čo vyvolávalo dojem pohrebu v sede. Objekt 112 zároveň porušoval kostrový hrob 100 (datovaný do staršej doby bronzovej) v mieste dolných končatín (obr. 31: 3). Táto zaujímavá situácia je dokladom intenzívneho využívania polohy počas viacerých období.

Jedinci boli do hrobov ukladaní samostatne. V niekoľkých prípadoch sa však zistili dvaja jedinci pochovaní v jednej hrobovej jame (hroby 63, 64, 128, príp. hrob 2 podľa výsledkov antropologickej analýzy). Niektoré hrobové jamy zostali prázdne, bez kostrových nálezov (8, 10, 22, 47, 86, 92, 103) – išlo o hroby, kde sa zachovala v obryse hrobová jama. V niekoľkých prípadoch sme evidovali len tmavšie pôdne flaky, ktoré boli veľmi plytké a nebolo možné rozlíšiť, či ide o pozostatok po objekte alebo hrobe.

Mŕtvi uložení v hrobových jamách mali pri sebe milodary v podobe šperkov, zbraní, nástrojov a keramiky. Typickým predstaviteľom kostných/parohových šperkov boli koráliky, ktoré sa nachádzali na hrudi, pri rukách, na páse, ale aj medzi kosťami predkolenia. Väčšinou tvorili jeden až niekoľko radov. Niekoľko dobre zachovaných radov korálikov sa podarilo odobrať vcelku *en block* a budú predmetom ďalšieho laboratórneho výskumu. Vo všetkých prípadoch sa koráliky našli v hroboch s mŕtvymi uloženými na ľavom boku s orientáciou VSV – ZJZ /SV – JZ. Špecifickým šperkom bol možno náhrdelník zložený z bronzových/medených súčastí a prevrátených diviáčich klov, ktorý sa našiel v sekundárnej polohe v hrobe 23 (obr. 31: 5). Netypickou ozdobou krku bola malá dýčka z hrobu 24, ktorá v mieste dierok pre nity mala kovové kruhové prevliečky.

K ozdobám hlavy patrili medené kruhové šperky tvaru vrbového listu so stredovým rebrom alebo bez neho, ako aj kruhové ozdoby z dvojitého drôtu so spätnou slučkou alebo jednoduché drôtené kruhy. V niekoľkých prípadoch sa našli oba tvary v jednom hrobe. K ozdobám rúk patrili prstene. Objavili sa v tvare vrbového listu, ale aj jednoduché drôtené varianty. Náramky mali len sporadické zastúpenie, väčšinou však išlo o masívne kusy.

V niekoľkých hroboch sa našli aj zbrane. Prevažujú kamenné hroty šípov rôznych veľkostí, ktoré boli vyhotovené z rôznych materiálov. Z kovových zbraní sa našla medená sekera saského typu v hrobe 24 (obr. 31: 6) a niekoľko medených nožov tvaru vrbového listu (v zlomkoch). Z predmetov bežnej potreby sa našli kostené šidlá a jedno pravdepodobne medené šidlo bez násadky v hrobe 2.

Keramické nálezy boli súčasťou desiatich hrobov. Nachádzali sa uložené pred telom, priamo na stehenných kostiach alebo pri nohách. Pokiaľ to situácia dovoľovala a keramika sa zachovala v celku, odobrali sme ju z hrobu tak, aby zostala výplň v nádobe. Na základe nálezov je pohrebisko predbežne datované do staršej doby bronzovej – nitrianskej kultúry. Jednotlivé fázy pohrebiska budú vyčlenené až po podrobnom spracovaní všetkých predmetov.

Sídliskové objekty

Sídliskové objekty sa nachádzali najmä vo východnej časti plochy. Niekoľko zasahovalo aj do centrálnej časti pohrebiska a časť hrobov bolo porušených práve mladšími zásahmi. Sídliskové jamy mali rôzne rozmery, k najväčším patrili dve pece s predpecnými jamami 13 a 116, zatiaľ rámcovo datované do stredoveku. Predpecná jama objektu 13 porušila starší objekt 13a (objekt nebol zatiaľ analyzovaný, možno mladšia doba železná/stredovek?). Pec objektu 13 mala dno vyložené črepmi. Pec z objektu 116 bola pravdepodobne prekrytá strieškou, čo dokladajú kolové jamy po stranách pece. K väčším objektom patrila aj objekt 88, ktorý je datovaný do mladšej doby bronzovej. Nachádzal sa v západnej časti plochy vzdialenej od pohrebiska. Rozmermi pripomínal obydlie. K výrazným jamám môžeme zaradiť zásobné jamy, ktorých hĺbka presahovala 2 m. Ich chronologické zaradenie je problematické, keďže v zasypaniach sa nenachádzal datovací materiál vhodný pre relatívnu ani absolútnu chronológiu.

THE EXCAVATION AT THE POLYCULTURAL SITE IN NITRA-DOLNÉ KRŠKANY. Nitra-Dolné Krškany (Nitra district), rural area, burial ground, settlement, rescue excavation, Early Bronze Age (Nitra culture), Late Bronze Age, La Tène period, Middle Ages. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. In the end of 2018 and during the whole 2019, the large area of the settlement and burial ground on the premises of the Mühlbauer Technologies Ltd. company was excavated. There were 75 burials with skeletal remains, seven burial pits without skeletal remains and 43 settlement features (Fig. 30). Most of the graves

²⁴ Analýza vzoriek sa uskutočnila v laboratóriu rádiouhlíkového datovania v Poznani. Výsledky boli kalibrované podľa programu CalPal v 1.6 a OxCal v 4.4.3.

were dated according to the material culture to the Early Bronze Age – Nitra culture. One grave was dated to the Middle Ages. The burial ground from the Early Bronze Age belongs to typical row burial grounds. The dead are laid on the right (men) or left (women) side. Orientation of the buried with regard to the gender is also opposite. Men's heads are turned to the west, women's heads are turned to the east. The burial pits were ENE – WSW/WSW – ENE and NE – SW/SW – NE oriented. The graves contained typical grave goods, such as jewels in shape of willow leaves, simple wire jewels, bone/antler beads, lithic arrowheads, knives and daggers and one axe (grave 24; Fig. 31: 6). All the metal artifacts are made of copper. The settlement area consists mainly of storage pits. There were also two medieval stoves, features 13 and 116 (Fig. 31: 7). The largest features probably included the hut from the Late Bronze Age – feature 88 (Fig. 31: 8).

HLAVICA FOKOŠA Z OBDOBIA OSMANSKO-HABSBURSKÝCH VOJEN Z NOVÝCH ZÁMKOV

Jakub G o d i š – Martin H u s á r

N o v é Z á m k y (okr. Nové Zámky), intravilán, roh Hlavného námestia a Radničnej ulice, ojedinelý nález, včasný novovek (16.–17. stor.). Uloženie nálezu: Múzeum Jána Thaina v Nových Zámkoch.

V priebehu vstupnej revízie na jeseň roku 2019, za účelom prevzatia správy nad archeologickou zbierkou Múzea Jána Thaina v Nových Zámkoch, prišiel jeden z autorov príspevku do styku s nálezmi, ktoré boli v minulosti odovzdané do múzea bez dodatočného odborného spracovania. Patrí k nim i železná hlavica sekery, konkrétne fokoša, o ktorom boli bližšie informácie získané sprostredkované cez M. Belického z Nových Zámkov. Menovaný získal archeologický nález od robotníka, ktorý ho údajne objavil niekedy v rokoch 2016–2017 pri výkope dažďových zvodov v hĺbke asi 40 cm na severovýchodnom nároží Mestského úradu v Nových Zámkoch, t. j. na rohu Hlavného námestia a Radničnej ulice (obr. 32: 2, 4).

Artefakt bol určený ako železná hlavica fokoša, z ktorého sa zachovala čepeľ, líca, křčok a časť tuľajky s dvomi párami oválnych uší/lalokov (obr. 32: 1). Vhodné paralely nachádzame v exemplároch s tvarovo blízkou hlavicou s oválnymi ušami, tylovým nástavcom a rozširujúcim sa obuchom, ktoré sú datované do 16. stor. Porovnateľný exemplár sa nachádza v zbierke Najvyššieho cisárskeho dvora vo Viedni – Waffensammlung des Allerhochsten Kaiserhauses zu Wien (*Kalmár 1971*, 30, Abb. 34: d; *Szendrei 1896*, 574, 575/3180). Na obidvoch lícach, ako aj v oblasti křčku hlavice fokoša z Nových Zámkov sú viditeľné pliešky vytvorené zo svetlejšieho neželezného kovu alebo zliatiny s vysokým obsahom medi²⁵ (obr. 32: 1a), pričom tie na lícach tvarom pripomínajú polmesiace (obr. 32: 1d). Presnejšie určenie spôsobu a formy potenciálnej výzdoby bude možné až po odbornej konzervácii artefaktu. Motív medenej hviezdy alebo polmesiaca sa objavuje na líci hlavíc sekeriek z konca 16. stor., ktoré boli dokumentované na území Maďarska alebo Sedmohradska (*Kovács 2016*, 203, Fig. 79). Fokoše podobné exempláru z Nových Zámkov boli v tunajšom prostredí včasného novoveku (17. – 18. stor.) bojovou i symbolickou, resp. statusovou zbraňou šľachticov, ako aj drábov či hajdúchov. Uvedené zbrane by sme však našli i v mobiliári ľudovej kultúry pastierov Uhorska (*Polonec 1963*, 10). V Poľsku sa fokoš nazýval czekan a v 16. až 18. stor. sa používal pri jazde na koni a pri chôdzi (predovšetkým šľachticmi), a to nielen ako zbraň, ale aj ako vychádzková palica (*Paszkiwicz 1975*, 225–228).

Nález z jadra starého mesta možno dať do súvisu s existenciou mohutnej protitureckej fortifikácie s bastiónmi, ktorej výstavba prebiehala v rokoch 1571–1581 (obr. 32: 3). Pevnosť bola napokon dobytá Turkami, ktorí ju okupovali medzi rokmi 1663–1685, až kým nebola oslobodená cisárskymi vojskami Karola Lotrinského. Železná hlavica fokoša z Nových Zámkov je pritom jednou z mála známych archeologických nálezov militárií, ktoré môžeme dať do súvisu s turbulentným dianím na území mesta v období Osmansko-habsburských vojen.

Opis nálezů:

Železná hlavica fokoša so zachovanou časťou dvoch párov oválnych uší/lalokov, ktorú podľa analógií najpravdepodobnejšie zakončoval tylový nástavec s rozširujúcim sa obuchom (obr. 32: 1). Na obidvoch lícach hlavice sú stopy zdobenia plastickou intarziou zo svetlejšieho neželezného kovu v tvare polmesiaca. V mieste křčku hlavice sekery, v jej najužšom mieste, sa po obidvoch stranách zachovali zrejme natepané obdĺžnikové pliešky z farebného kovu. Dĺžka hlavice (zachovaná) 153 mm, dĺžka ostria 81 mm, rozmery uší/lalokov (zachované): výška 45 mm, šírka 21 mm, hmotnosť: 331 g.

²⁵ Kvantitatívne spektroskopické analýzy (XRF) budú v dohľadnej dobe publikované oboma autormi tohto príspevku v spolupráci s J. Štubňom.

Literatúra

Kalmár 1971 – J. Kalmár: *Régi magyar fegyverek*. Budapest 1971.

Kovács 2016 – T. S. Kovács: *Maces, War-Hammers and Topors from Hungarian Collections*. Budapest 2016.

Paszkwicz 1975 – M. Paszkiewicz: Polish War-hammers – nadziak, czekan, obuch. *The Journal of the Arms and Armour Society* 8/3, 1975, 225–228.

Polonec 1963 – A. Polonec: *Slovenské valašky, fokoše a čakany*. Zbierky Slovenského národného múzea – Národopisného odboru v Martine. Zväzok II. Bratislava 1963.

Szendrei 1896 – J. Szendrei: *Ungarische kriegsgeschichtliche Denkmäler in der Millenniums-Landes-Ausstellung*. Budapest 1896.

THE HEAD OF AN OTTOMAN-HABSBURG WARS PERIOD FOKOS AXE FROM NOVÉ ZÁMKY. Nové Zámky (Nové Zámky district), urban area, a stray find, the corner of Hlavné námestie square and Radničná ulica street, Early Modern period (16th – 17th centuries). Finds deposited at: Ján Thain Museum in Nové Zámky. Sometime in the years 2016–2017, the head of an incomplete iron fokos (fokosh) axe was discovered during the construction works of a sewer at a depth of about 40 cm, namely at the northeastern corner of the Municipal office in Nové Zámky (Fig. 32: 2, 4). Few years later the find was handed to the Ján Thain Museum in Nové Zámky. The head itself comprises a blade, cheeks, neck, and incomplete socket with two pairs of oval lugs. At least both cheeks and neck of the fokos axe head are adorned with non-ferrous inlays (probably with a high copper content) in the form of a crescent (half-moon) and rectangular patterns (Fig. 32: 1). The analogies for the axe head of this type can be related to specimens dated to the 16th century. Such chronological assessment is also supported by the archaeological context of the artefacts from the centre of the town of Nové Zámky. This town lies on the foundations of the former Renaissance fortress built against the Ottomans (Fig. 32: 3). It is one of a few well-known archaeological sites, which documents the turbulent events in the town during the Ottoman-Habsburg wars in the 16th and 17th centuries.

KOSTROVÉ POHREBISKO Z DOBY BRONZOVEJ V ČACHTICIACH

Lenka Horáková – Michaela Dörnhöferová – Andrej Žitňan

Č a c h t i c e (okr. Nové Mesto nad Váhom), areál poľnohospodárskeho družstva, pohrebisko, sídlisko, predstihový výskum, staršia doba bronzová. Uloženie nálezov: AA AVALA, s. r. o.

Archeologický výskum bol realizovaný v súvislosti s výstavbou čerpacej stanice v areáli poľnohospodárskeho družstva. Počas prvej etapy výskumu bolo realizovaných päť sond. V mieste pozitívneho nálezu, medzi sondami 2 a 3, bola na základe rozhodnutia komisie sondáž rozšírená. Celkový rozsah odkryvu bol však limitovaný inžinierskymi sieťami (na južnej, východnej a západnej strane; ďalej len IS) a súčasťou cestou (na severnej strane). Zistené objekty boli preskúmané v druhej etape.

Počas prvej etapy výskumu boli dokumentované predovšetkým recentné vrstvy súvisiace s terénnymi úpravami. Na základe stavu archeologických nálezov zistených v priestore medzi sondami 2 a 3 môžeme konštatovať, že v minulosti došlo k odstráneniu pôvodných vrstiev. Pôvodnú úroveň terénu teda nebolo možné zistiť. Pod vrstvami navážok bolo identifikované sterilné ílovito-sprašové podložie. V miestach budúceho výkopu pre nádrž bola identifikovaná kalová vrstva s minimálnym podielom antropogénneho materiálu.

Počas druhej fázy výskumu bolo preskúmaných šesť kostrových hrobov a jeden objekt nezistenej funkcie. Hĺbka hrobových jám na úrovni skrývky dosahovala do 20 cm, pričom kostrové pozostatky boli narušené zemnými prácami už počas minulých stavebných úprav. Zásyp hrobových jám sa konzistenciou aj farbou od okolitého sterilného podložja líšil len minimálne. Stav zachovania bol v prípade jednotlivých hrobov rôzny. Hroby neobsahovali žiadny hrobový inventár. Jedinou výnimkou sú fragmenty kostených korálikov nájdené počas antropologickej analýzy osteologického materiálu z hrobu 1.

Hrob 1. Oválna jama s orientáciou SZ – JV. Kostra bola uložená v skrčenej polohe na ľavom boku, hlavou k SZ a tvárou k SV, horné končatiny zložené pri hlave. Pod ľavou bedrovou kosťou boli dva kostené koráliky. Rozmery jamy: 155 × 70 cm, hĺbka 20 cm od úrovne skrývky.

Antropologické určenie a zachovalosť: zachovaná bola takmer celá lebka i so sánkou, avšak bola veľmi poškodená a rozlámaná (jarmové kosti, nosové kosti a jazylka sa nezachovala). Zuby boli prítomné takmer všetky (11–18, 21–27, 31–37, 41 a 48), postmortálne bol stratený iba jeden zub (28) a zub 38 nebol založený. Z osovej kostry sa zachovali dva krčné stavce (C1 a C2), všetkých 12 hrudníkových a všetkých päť driekových stavcov, úlomky krížovej kosti. Prítomných bolo šesť pravých a sedem ľavých rebier (poškodené, úlomky). Z kostí hornej končatiny sa zachovali obe kľúčne kosti (poškodené telá), úlomky

oboch lopatiek, obe ramenné kosti, obe lakťové kosti, obe vretenné kosti (ľavej chýbal distálny koniec), iba dve zápästné kosti (*os scaphoideum sin.*, *os lunatum dex.*), všetkých päť pravých a tri ľavé záprstné kosti, osem proximálnych, šesť mediálnych článkov prstov rúk. Z kostí dolných končatín boli prítomné obe panvové kosti (nekompletné, mierne poškodené), obe stehnové kosti (nekompletné), úlomky oboch píšťaľ, úlomky tiel oboch ihlíc. Z priehlavkových kostí boli zachované obe členkové a obe päťové kosti, II. a III. predpriehlavková kosť.

Telesná stavba: kosti postkraniálneho skeletu sú gracilné až stredne veľké, miesta svalových úponov boli stredne mohutné. Telesná výška bola stanovená na 156,82 ± 7,55 cm (Sjøvold 1990).

Pohlavie a vek: pravdepodobne žena (znaky na lebke a panvových kostiach vykazovali ženské a indierentné pohlavie, obvody hlavic ramennej a stehrovej kosti spadajú do kategórie pre mužov), adultus II (30–39 rokov).

Patologické zmeny a zaujímavosti: zuby boli silne abradované až na dentín. Na zuboch 17 a 48 bol prítomný stredne veľký korunkový kaz na distálnej ploche. Na vnútornej ploche ľavej temennej kosti boli prítomné tzv. *foveole granulares*. Z epigenetických znakov bol nad pravou očnicou otvor *foramen supraorbitale* a nad ľavou zárez *incisura supraorbitale*.

Hrob 2. Oválna jama s orientáciou SZZ – JVV. Kostra bola uložená v skrčenej polohe na pravom boku, hlavou k JVV a tvárou k S, pravá horná končatina pozdĺž tela a ľavá cez trup. Rozmery jamy: 160 × 75 cm, hĺbka 18 cm od úrovne skrývky.

Antropologické určenie a zachovalosť: z kostí lebky sa zachovali úlomky temenných kostí, pravá spánková kosť, pravá jarmová kosť, časť pravej očnice a šupiny čelovej kosti, pravá časť sánky od alveolu v úrovni zubu 43 aj uhol a rameno. Prítomné zuby boli – 44–47 a zub 38. Zub 48 nebol ani prerazaný ani založený. Ostatné boli postmortálne stratené. Z osovej kostry sa zachovali štyri krčné stavce, 12 hrudníkových a všetkých päť driekových stavcov, úlomky krížovej kosti z časti S1. Prítomných bolo deväť pravých a desať ľavých rebier (poškodené, úlomky), rukoväť a telo hrudnej kosti. Z kostí hornej končatiny sa zachovali časť ľavej kľúčnej kosti, úlomky ľavej lopatky, ľavá ramenná kosť, obe lakťové kosti (ľavej chýbal distálny koniec), obe vretenné kosti (z ľavej iba telo), iba jedna zápästná kosť (*os lunatum dex.*), dve pravé a tri ľavé záprstné kosti, tri proximálne a dva mediálne články prstov rúk. Z kostí dolných končatín boli prítomné obe panvové kosti (nekompletné, chýbali lonové kosti), úlomky oboch stehnových kostí, úlomok pravého jabĺčka, obe píšťaľy (z ľavej iba distálny koniec), úlomky tiel oboch ihlíc. Z priehlavkových kostí boli zachované *talus dex. et sin.*, *calcaneus dex. et sin.*, *os naviculare dex.*, *os cuneiforme mediale dex. et sin.*, *os cuneiforme laterale sin.*, štyri pravé a tri ľavé predpriehlavkové kosti.

Telesná stavba: kosti postkraniálneho skeletu boli robustné, miesta svalových úponov boli mohutné. Telesná výška bola stanovená na 181,47 ± 6,09 cm.

Pohlavie a vek: muž, adultus II (30–39 rokov).

Patologické zmeny a zaujímavosti: na driekových stavcoch boli prítomné artrotické zmeny. Z epigenetických znakov bol na oboch členkových kostiach prítomný hrbolček tzv. *trigonum tali*.

Hrob 3. Oválna jama s orientáciou Z – V. Kostra bola uložená vo výrazne skrčenej polohe na pravom boku, hlavou k V a tvárou k S, horné končatiny zložené pri hlave, dolné končatiny skrčené až k hrudníku. Rozmery jamy: 160 × 75 cm, hĺbka 12 cm od úrovne skrývky.

Antropologické určenie a zachovalosť: Z kostí lebky sa zachovali obe temenné kosti, pravá spánková kosť, šupina a časť bázy záhlavnej kosti, strop očníc, pravá jarmová kosť, obe čeluste, pravá časť sánky. Zo zubov boli prítomné zuby 11–17, 24–27, 31–37, 42–47. Zuby 18, 28, 48 boli prítomné v ložiskách, ešte neprerazané. Postmortálne stratené boli zuby 21–23, 38, 41. Prítomné boli úlomky hrudníkových stavcov (päť oblúkov), piaty driekový stavec a voľný prvý krížový stavec, úlomky rebier. Z horných končatín sa zachovali obe kľúčne kosti (z ľavej iba diafýza), časť pravej lopatky (kĺbová jama, mediálna hrana a trň), obe ramenné kosti (rozlúpané, hlavice neboli prirastené), obe lakťové kosti (rozlúpané) a obe vretenné kosti s poškodenými distálnymi koncami. Z dolných končatín sa zachovali pravá bedrová kosť, obe lonové a obe sedacie kosti, obe stehnové kosti (neprirastené hlavice a veľké trochantery), diafýzy oboch píšťaľ, úlomky pravdepod. oboch ihlíc.

Pohlavie a vek: muž, juvenis (15 ± 36 mes.).

Hrob 4. Oválna jama s orientáciou Z – V. Hrob obsahoval len fragmenty lebky a panvy uložené v anatomickej polohe na pravom boku. Kostra bola uložená na ľavom boku, hlavou k V a tvárou k S. Zlomok stehennej kosti naznačuje skrčenú polohu nôh. Rozmery jamy: 215 × 80 cm, hĺbka 19 cm od úrovne skrývky.

Antropologické určenie a zachovalosť: z lebky boli prítomné úlomky temenných kostí, pravej spánkovej kosti, pravá jarmová kosť, časť šupiny čelovej kosti a stropu pravej očnice, časť sánky (pravá časť tela a rameno). Zuby boli zachované iba tri (46, 47, 48). Z axiálneho skeletu boli zachované úlomky oblúkov driekových stavcov (L3 až L5) a úlomky rebier. Z kostí horných končatín boli prítomné dolná tretina tela ľavej ramennej kosti, úlomky ľavej lakťovej kosti, distálny koniec ľavej vretiennej kosti a dva proximálne články prstov. Z dolných končatín boli prítomné iba úlomky pravej panvovej kosti (bedrovej a sedacej), ľavej panvovej kosti (bedrová a sedacia kosť) a pravá členková kosť.

Telesná stavba: dlhé kosti horných a dolných končatín boli robustnejšie so stredne silným svalovým reliéfom. Kostí boli rozlámané a nebolo možné ich zmerať.

Pohlavie a vek: muž?, adultus (20–39 rokov).

Patologické zmeny a zaujímavosti: zuby boli silne abradované.

Hrob 5. Pozostatok oválnej jamy, väčšina hrobu bola zničená výkopom inžinierskych sietí. Poloha nemohla byť určená, nakoľko v pôvodnej polohe sa nachádzali len fragmenty lebky. Ostatné kosti pochádzajú z rozhrania hrovej jamy a ryhy pre IS. Kostra bola uložená hlavou k JZ. Rozmery zachovanej časti jamy: 65 × 55 cm, hĺbka 12 cm od úrovne skrývky.

Antropologické určenie a zachovalosť: z lebky boli prítomné úlomky temenných kostí, pravej spánkovej kosti, šupina záhlavnej kosti, úlomky krídel klinovej kosti a pravá jarmová kosť. Z postkranialneho skeletu sa zachovali úlomky prvého krčného stavca, úlomok rebra, fragment ľavej lopatky, kladka ľavej ramennej kosti, jeden proximálny a jeden distálny článok prsta, kĺbové hlavice ľavej stehnovej kosti, proximálna epifýza ľavej pľštaly, hlavica a úlomok tela ľavej ihlice.

Pohlavie a vek: muž?, adultus (20 – 39 rokov).

Hrob 6. Oválna jama s orientáciou S – J. Kostra bola uložená na ľavom boku, hlavou k J a tvárou k V, horné končatiny zložené pri hlave, polohu dolných končatín nebolo možné určiť. Rozmery zachovanej časti jamy: 76 × 42 cm, hĺbka 11 cm od úrovne recentných navážok.

Antropologické určenie a zachovalosť: prítomné boli obe temenné kosti, šupina záhlavnej kosti s ľavou bočnou časťou, čelová kosť, obe spánkové kosti (poškodené), pravá jarmová kosť a z ľavej iba fragment, telo pravej i ľavej čeluste, telo a pravé rameno sánky. Zuby boli zachované všetky. Z osovej kostry sa zachovalo sedem krčných, 11 hrudníkových a päť driekových stavcov, telo hrudnej kosti, deväť pravých a desať ľavých rebier. Z horných končatín sa zachovali úlomky oboch kľúčnych kostí, úlomky lopatiek (časť kĺbových plôch a akromióny), obe ramenné kosti (rozlámané), obe vretiené kosti, obe lakťové kosti (rozlámané), zo zápästných kostí iba *os triquetrum*, osem záprstných kostí, desať proximálnych a tri mediálne články prstov rúk. Z dolných končatín sa zachoval fragment krídla bedrovej kosti a tela stehnovej kosti.

Telesná stavba: dlhé kosti boli robustné so slabým svalovým reliéfom. Telesná výška bola stanovená na 172,59 ± 5,72 cm.

Pohlavie a vek: muž, adultus I (20 – 29 rokov).

Patologické zmeny a zaujímavosti: zuby boli silno abradované, hlavne predné zuby. Horné laterálne rezáky boli lopatovité (epigenetický znak). Predné zuby horného i dolného zuboradia boli stesnené.

Objekt 1. Oválna jama s rozmermi 2,9 × 2,3 m a maximálnou hĺbkou 65 cm od úrovne skrývky. Dno objektu bolo nepravidelné, zásyp obsahoval malý podiel antropogénneho materiálu (drobné keramické zlomky, mazanica), na základe ktorého bol datovaný do doby bronzovej. Okrem toho boli vo výplni objektu nájdené kostrové pozostatky dvoch nedospelých jedincov – lebka 1 zachytená na úrovni skrývky a lebka 2 v najhlbšej časti objektu.

Lebka 1: úlomky pravej spánkovej kosti, oboch temenných kostí, šupina záhlavnej kosti, pohlavie neurčiteľné, vek infans I (max. do 3 rokov).

Lebka 2: úlomky temenných kostí, telo a krídlo klinovej kosti, pravá spánková kosť, šupina a báza záhlavnej kosti, časť čelovej kosti a stropov očníc, pohlavie neurčiteľné, vek infans I (1 – 3 roky).

Na predmetnej ploche sa archeologickým výskumom zistilo niekoľko zásadných informácií, ktoré doplnili výsledky starších výskumov a poskytli nám poznatky o tom, že archeologická lokalita zachytená v 70. rokoch 20. stor. (*Bátora 1976*) pokračuje aj južným smerom od stojacej budovy ubytovne patriacej PD Čachtice. Zároveň ale potvrdili silné a mnohostranné narušenie lokality mladšími zásahmi – pôvodne pôdne pokrytie bolo nahradené hrubými súvrstviami recentných navážok, obsahujúcich predovšetkým stavebný odpad. Iné narušenia predstavovali výkopy pre IS.

Na skúmanej ploche bolo preskúmaných šesť kostrových hrobov, ani jeden z nich však neobsahoval hrobový inventár, ktorý by prispel k možnosti datovania pohrebiska. Spoločnosť AA AVALA, s. r. o., sa preto rozhodla na vlastné náklady uskutočniť datovanie hrobov č. 1 a 2 pomocou rádiokarbónovej metódy. Pri vzorke z hrobu 1 bolo datovanie z technických príčin neúspešné. Vzorka z hrobu 2 bola najskôr zadatovaná pomocou klasickej metódy C¹⁴, a následne, za účelom získania presnejšieho kontrolného datovania bola zadatovaná v druhom laboratóriu pomocou metódy AMS. Na základe výsledkov bol hrob datovaný do záveru staršej doby bronzovej (obr. 33: 2).

Literatúra

- Bátora 1976 – J. Bátora: Záchranný výskum na pohrebisku zo staršej doby bronzovej v Čachticiach. *AVANS* 1975, 1976, 21–23.
- Sjøvold 1990 – T. Sjøvold: Estimation of stature from long bones utilizing the line of organic correlation. *Human Evolution* 5/5, 1990, 431–447.

THE INHUMATION BURIAL GROUND FROM THE BRONZE AGE IN ČACHTICE. Čachtice (Nové Mesto nad Váhom district), area of the agricultural cooperative, burial ground, settlement, development-led excavation, Early Bronze Age. Finds deposited at: AA AVALA, Ltd. The archaeological excavation was carried out in association with the construction of the petrol station in the area of the agricultural cooperative. In the first stage, mainly recent layers associated with terrain modifications were documented. Below the layers, sterile clay-loess subsoil was identified. In the place of the future excavation for a tank, a sludge layer with a minimum share of anthropogenic material was identified. In the second stage of the excavation, six graves and one feature with an unidentified function were examined. The depth of the burial pits on the stripping level was up to 20 cm, the skeletal remains were disturbed by earthworks during previous construction modifications. The backfill of the burial pits differed from the surrounding sterile subsoil only minimally with its consistency and the colour. The condition of the burials' preservation was various. They did not contain any grave goods – fragments of bone beads found during the anthropological analysis of the osteological material from grave 1 were the only exception. Among the examined graves, there were five male burials and one female burial (grave 1), in various state of preservation. Besides, one feature with an unidentified function was examined. In its fill, fragments of children's skulls were found together with pottery. The excavation provided some essential information complementing the results of older excavations and revealed that the archaeological site detected in the 1970s (Bátora 1976) continues southwards from the dormitory building belonging to the agricultural cooperative of Čachtice. Dating of the burials was carried out by ¹⁴C method and falls to the end of the Early Bronze Age.

PIATA VÝSKUMNÁ SEZÓNA V PREŠOVE-SOLIVARE²⁶

Eva Horváthová

Prešov, časť Solivar (okr. Prešov), poloha Chmeľové – Tichá dolina, sídlisko, opevnená osada, záchranný výskum, neolit (bukovohorská kultúra), eneolit (badenská kultúra). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Archeologická lokalita je situovaná v katastrálnom území Solivar, na ostrožnej vyvýšenine orientovanej v smere SZ – JV. Nachádza sa na ľavej strane štátnej komunikácie vedúcej z obce Dulová Ves do Prešova-Solivaru. Vklínená je medzi polohy s chotárnymi názvami Vyšné tably a Vlčie doly na severe a Za štepnicou a Nad mlynom na juhu.

Prehistorické a protohistorické osídlenie polohy Chmeľové evidujeme od roku 2009, kedy sme v trase líniovej stavby preskúmali 34 sídliskových objektov vrátane časti opevnenia a vnútornej zástavby areálu osady badenskej kultúry (Horváthová 2015, 381–394; Horváthová/Lušítková 2013, 103, 104; Horváthová/Tirpák 2012, 119–130). S výskumnými aktivitami v polohe Chmeľové súviseli aj výskumné práce realizované v rokoch 2010 až 2012 (Horváthová 2016, 99; 2017, 78, 79; Horváthová/Lušítková 2015, 106).

Cieľom záchranného výskumu bolo zdokumentovať priebeh juhovýchodnej časti opevnenia/ohradenia sídliska badenskej kultúry v mieste vstupu do osady a ďalšie sídliskové objekty v osade i mimo nej, ktoré boli identifikované na výslednom pláne geofyzikálneho merania z roku 2009 (Horváthová/Tirpák 2012, obr. 4). Spôsob a rozsah vykonania výkopových prác bol zadefinovaný v rozhodnutí KPÚ Prešov (č. KPÚ PO-2019/7487-04/17208/UI).

²⁶ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0056/22.

Objekt 10²⁷, označujúci priekopu badenskej kultúry, bol v tejto sezóne preskúmaný v dĺžke 15,3 m. Prerušený bol vstupom do osady širokým 5,5 m, ktorý oddeľoval juhovýchodnú a severovýchodnú líniu opevnenia (obr. 27).²⁸

Juhovýchodná línia opevnenia bola v smere S – J preskúmaná v dĺžke 7,8 m. Jej šírka sa rôznila. Na severnom okraji, bližšie k vstupu do osady, merala od 2,65 m do 2,93 m a na južnom okraji smerom k svahu ostrožnej vyvýšeniny sa šírka priekopy zužovala od 2,21 m do 2,19 m. Hĺbka juhovýchodnej línie opevnenia klesala v zhode s terénom zo severu na juh od 0,62 m do 0,92 m. Variabilita maximálnej hĺbky a šírky objektu 10 v juhovýchodnej línii opevnenia bola overená a zdokumentovaná rezmi A a C (obr. 27). V severnom profile rezu A sme zistili superpozíciu objektu 10 s objektom 47. Výplň oboch objektov v profile rezu dlhom 3,4 m sa zobrazovala veľmi podobne s tým rozdielom, že vo výplni vnútornej strany priekopy sa nachádzala výrazne prepálená hlina pochádzajúca z deštrukcie hlineného valu. Hĺbka oboch objektov sa výrazne odlišovala. Objekt 10 mal nepravidelne zaoblené dno v hĺbke od 0,76 m do 0,8 m. Zachytená časť objektu 47 mala naopak rovné dno, ktoré sa od hornej úrovne rezu A nachádzalo v hĺbke necelých 1,8 m. Vo východnom profile rezu A sa nad objektom 47 nachádzala neporušená kompaktná hlina žltohnedej farby s mocnosťou 1,18 m. Pod ňou sa objekt 47 zobrazil v podobe veľmi tenkej vrstvy terakotovej farby zaobleného tvaru. Centrálnu výplň objektu 47 tvorila sivohnedá hlina s mocnosťou 0,7 m. Spodnú časť objektu ohraničovala tenká horizontálne uložená vrstva sivočiernej farby. Objekt 47 sa nezobrazil v južnom profile rezu A. Napriek tomu vo väčšom rozsahu zasahoval mimo teleso stavebného objektu obytnej stavby a aj mimo skúmanú parcelu. Z tohto dôvodu nemohol byť ďalej skúmaný. V severnom profile rezu C bola rozpoznaná ďalšia superpozícia objektu 10 s objektom 48. Jeho výplň v profile rezu mala hnedosivú farbu a nevykazovala žiadne známky prepálenia. Obsahovala len zlomky keramiky a výnimočne aj veľmi drobné kúsky mazanice. Z dôvodu nevyjasneného pôdorysu objektu 48 sme priečne na severný profil rezu C vyhlbili kontrolný rez s rozmermi 1 × 0,7 m. Jeho cieľom bolo v horizontálnej rovine zistiť pokračovanie objektu 48. V kontrolnom reze sa pôdorys objektu nezobrazil. Podobne ako objekt 47, aj objekt 48 zasahoval mimo teleso stavebného objektu obytnej stavby a mimo skúmanú parcelu. Z tohto dôvodu nemohol byť ďalej skúmaný.

Severovýchodná línia opevnenia sídliska badenskej kultúry bola v smere S – J preskúmaná v dĺžke 7,5 m. Jej šírka sa opäť rôznila. Na severnom okraji, pri novodobej komunikácii, šírka priekopy merala od 1,68 m do 1,82 m a na južnom okraji pri vstupe do osady sa priekopa rozširovala od 2,06 m do 2,31 m. Niveleta dna sa prehlbovala od severu (0,22 m) smerom k vstupu do osady (0,5 m). Variabilita maximálnej hĺbky a šírky objektu 10 v severovýchodnej línii opevnenia bola overená a zdokumentovaná rezmi D a E (obr. 27). Cieľom rezu E, ktorý bol vytýčený mierne šikmo na začistený pôdorys objektu 10 v SZ – JV smere, bolo zistiť maximálnu šírku a hĺbku priekopy, overiť následnosť archeologických vrstiev a preskúmať ich výplň. Ďalším cieľom rezu E bolo zdokumentovať vzájomné rozhranie objektov 10 a 46, potvrdiť alebo vylúčiť ich vzájomnú superpozíciu a zistiť prípadné stavebné konštrukcie súvisiace s miestom vstupu do osady, tak ako to naznačili výsledky geofyzikálneho merania. Výplň objektu 46 skúmaná v kontrolnom reze pri juhovýchodnej časti južného profilu rezu E bola v porovnaní s objektom 10 svetlejšia, mala nevýraznú sivohnedú farbu a bola bez nálezov. Navodzovala dojem vrstvy rozptýlenej do okolia, a to až do takej miery, že sa nám nepodarilo identifikovať, či objekt 46 zasahoval alebo nezasahoval do objektu 10.

Mimo opevnenú osadu badenskej kultúry, presne 1,3 m východným smerom od severnej línie opevnenia, sa nachádzala kopulovitá pec označená ako objekt 42. Vybudovaná bola z plochých riečnych kameňov poukladaných husto vedľa seba a na nich sa nachádzala hrubá izolačná vrstva prepálenej hliny. Hlinená kopula mala oblúkový tvar. Pec sa zachovala len z polovice (preskúmané rozmery: dl. 0,92 m, š. 0,63 m).

Vo vnútri opevnenej osady boli identifikované tri sídliskové jamy – objekty 43, 44 a 45. Tie boli od línie opevnenia vzdialené 3,3 m, 4,7 m a 5 m, pričom rešpektovali nielen miesto vstupu do osady, ale aj k nemu prislúchajúci koridor. Objekt 43 sa po odstránení pôdneho krytu javil ako tmavšia miestami prepálená plocha asymetrického tvaru bez zreteľného ohraničenia. V celom rozsahu sa podarilo objekt identifikovať až po odstránení prvej technickej vrstvy s mocnosťou 0,2 m. Objekt 43 mal nepravidelne oválny pôdorys, mierne zbiehajúce sa steny a rovné dno. Na jeho povrchu bol situovaný väčší kameň. Ďalší plochý kameň väčších rozmerov sa nachádzal v západnej polovici objektu tesne nad dnom. Vo

²⁷ Objekt bol označený poradovým číslom 10 už v roku 2009. Jeho označenie sme akceptovali aj počas nasledujúcich výskumov v rokoch 2010 a 2019.

²⁸ Celková dĺžka priekopy v lokalite Chmeľové-Tichá dolina, ktorá bola preskúmaná v rokoch 2009, 2010 a 2019 dosahuje bez plochy vstupu do osady 51,1 m. Vráteno vstupu do osady je priebeh fortifikácie zdokumentovaný v celkovej dĺžke 56,6 m.

východnej polovici objektu, opäť tesne nad dnom, bola hore dnom deponovaná hlboká misovitá nádoba a pod ňou bol uložený hlinený praslen (rozmery objektu: 1,07 × 1,28 m, hl. 0,4 m). Objekt 44 mal takmer kruhový presne ohraničený pôdorys. Jeho povrch tvorila vrstva s výraznými znakmi prepálenia červenej až uhľovočiernej farby. Objekt mal takmer rovné steny a rovné dno (rozmery objektu: priemer 1,42 m, hl. 0,78–0,8 m). Po začistení skrývky terénu sa objekt 45 javil ako zoskupenie kameňov, kúskov mazanice a zlomkov črepov. Bol bez ohraničenia. Vo väčšom rozsahu sa podarilo objekt identifikovať až po odstránení prvej technickej vrstvy s mocnosťou 0,15–0,2 m. Objekt mal nepravidelne oválny pôdorys a smerom nadol sa rozširoval do strán. Výraznejšie klenutú mal severnú stenu. Dno objektu bolo rovné. Na povrchu objektu, približne v jeho strede, boli uložené kamene väčších rozmerov. V jeho juhozápadnej časti, pozdĺž obvodovej steny, bolo tesne nad dnom vedľa seba poukladaných päť šálok a jeden džbánik. Ďalšie zoskupenie väčších fragmentov z jednej nádoby sa zistilo pri severozápadnej stene objektu. Pri severovýchodnej stene bola uložená hrncovitá nádoba.

Súčasťou objektu 10 (priekopy) boli nepravidelne vyskytujúce sa kamenné balvany stredne veľkých až väčších rozmerov. Nachádzali sa prevažne v blízkosti vstupu do osady. Je pravdepodobné, že mohli byť použité ako ďalší stavebný prvok hlineného valu. Podobné väčšie kamene tvorili aj súčasť sídliskových jám 43 a 45. Všetky sídliskové objekty preskúmané na parc. č. 3590/66 pochádzajú z osídlenia polohy ľudom badenskej kultúry. Vo výplni objektu 10 sa ojedinele vyskytli aj drobné úlomky keramiky bukovohorskej kultúry.

Literatúra

- Horváthová 2015* – E. Horváthová: New data to the cognition of the Baden culture settlement in Prešov (north-eastern Slovakia, Šariš). In: M. Nowak/A. Zastawny (eds.): *The Baden Culture around the Western Carpathians*. Kraków 2015, 381–394.
- Horváthová 2016* – E. Horváthová: Tretia výskumná sezóna na lokalite Chmeľové-Tichá dolina v Prešove. *AVANS* 2011, 2016, 99, 100.
- Horváthová 2017* – E. Horváthová: Štvrtá výskumná sezóna v Prešove na lokalite Chmeľové-Tichá dolina. *AVANS* 2012, 2017, 78, 79.
- Horváthová/Lušítková 2013* – E. Horváthová/L. Lušítková: Záchranný archeologický výskum v Prešove. *AVANS* 2009, 2013, 103, 104.
- Horváthová/Lušítková 2015* – E. Horváthová/L. Lušítková: Druhá výskumná sezóna v Prešove na lokalite Tichá dolina – Chmeľové. *AVANS* 2010, 2015, 106.
- Horváthová/Tirpák 2012* – E. Horváthová/J. Tirpák: Predbežné výsledky archeologického výskumu a geofyzikálneho prieskumu na opevnenom sídlisku badenskej kultúry v Prešove. *Študijné zvesti AÚ SAV* 52, 2012, 119–130.

THE FIFTH EXCAVATION SEASON IN PREŠOV-SOLIVAR. Prešov-Solivar (Prešov district), Chmeľové-Tichá dolina site, settlement, fortified settlement, rescue excavation, Neolithic (Bükk culture), Eneolithic (Baden culture). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The archaeological site is located in the cadastral territory of Solivar, on a promontory. It is situated on the left side of the state road from the village of Dulová Ves to Prešov-Solivar. It is wedged between the sites with the local names of Vyšné tably and Vlčie doly in the north and Za štepnicou and Nad mlynom in the south. The aim of the rescue excavation was to document the course of the southeastern part of the fortification/enclosure of the Baden culture settlement at the entrance to the settlement and other settlement features inside and outside, which were identified on the final plan of the geophysical measuring from 2009 (*Horváthová/Tirpák 2012*, obr. 4).

A 15.3 m long section of feature 10 (indicating a Baden culture ditch) was examined. It was interrupted by the entrance to the settlement, which was 5.5 m wide and separated the southeastern and north-eastern lines of fortification (Fig. 27). 7.8 m of the southeastern line of fortification was examined in the N – S direction. The variability of the maximum depth and width of feature 10 in the southeastern line of fortification was verified and documented by sections A and C. In the northern profile of section A, superposition of feature 10 with feature 47 was discovered. In the northern profile of section C, another superposition of feature 10 with feature 48 was detected. Features 47 and 48 extended outside the body of the residential building and also outside the excavated plot. Therefore, it was impossible to study them in full extent.

7.5 m long section of the northeastern line of fortification of the Baden culture settlement was studied in the N – S direction. The variability of the maximum depth and width of feature 10 in the northeastern line of fortification was verified and documented by sections D and E. The aim of section E, which was slightly oblique to the cleaned ground plan of feature 10, was to detect the maximum width and depth of the ditch, to verify the subsequence of archaeological layers and examine their fill. Another aim of section E was to document the interference of features 10 and 46, confirm or deny their mutual super-

position and detect possible constructions associated with the entrance to the settlement, as suggested by the results of geophysical measuring. Out of the fortified Baden culture settlement, exactly 1.3 m east of the northern line of fortification, there were destroyed remains of a dome-shaped stove indicated as feature 42. Inside the fortified settlement, three settlement pits were identified – features 43, 44 and 45. In the fill of feature 10, there were finds of the Baden culture as well as rare miniature fragments of Bükk culture pottery.

POKRAČOVANIE ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU V MORAVANOCH NAD VÁHOM-PODKOVICI²⁹

**Bibiána Hromádová – Adrián Nemer gut – Laurent Klaric –
Martina Moravcová – Martin Vlačiky**

Moravany nad Váhom (okr. Piešťany), poloha Podkovica, sídlisko, archeologický výskum pre vedecké a dokumentačné účely, paleolit (mladý gravettien). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Cieľom výskumu bola identifikácia neporušených kultúrnych vrstiev, potvrdenie diagnostických prvkov kamennej industrie v rámci modernými metódami preskúmaného archeologického kontextu, konsolidácia a interpretácia rozsiahlej terénnej dokumentácie, ktorú po sebe zanechali predošlí bádatelia (*Ambrož/Ložek/Prošek 1952; Hromada 1998; Prošek 1949*). Revízný výskum nadväzoval na terénne práce z roku 2016, kedy boli vyhlbené dve sondy s rozmermi 2 × 1 m (*Hromádová/Klaric/Nemer gut 2022*).

V tomto roku bola vyhlbená jedna sonda s rozmermi 20 × 0,5 m, vytýčená v smere hore a dole svahom od rohov sondy 1 z roku 2016 (obr. 34: 1). Nulový bod bol v rohu sondu, od ktorého sú uvádzané metre v dĺžkach. Takto umiestnená sonda mala väčšiu šancu zachytiť rozsiahle výkopy F. Prošeka.

Stratigrafia v roku 2019 zodpovedala situácii opísanej F. Prošekom pre sondu I, profily III, IV, ako aj sondu II a pole III (*Prošek 1949*). Ornica bola hrubá 17–30 cm. Ostrý prechod medzi orniciou a nižšie uloženou sprašou svedčí o jej silnej erózii. Súvislejšia antropogénna vrstva ležala v úseku 15/16 až 20 m (obr. 34: 1). V tejto časti bol objavený zahĺbený objekt 1. Kontakt medzi orniciou a sprašou javil príznaky opakovane redeponovaných sedimentov. Prekrýval, zahŕňal archeologické nálezy a pravdepodobne predstavoval erodovanú pôdno-litologickú zložku kultúrnej vrstvy.

Prvé kamenné artefakty sa objavili v sonde až na 11 m v ornici. Našiel sa tu aj ojedinelý nález zlomku dentálie a zásyp sondy 1/2016 (*Hromádová/Klaric/Nemer gut 2022*, 60). Počet nálezov sa zvyšoval v smere hore svahom. Na 14 m sa v kontakte s orniciou našiel druhý zlomok dentálie. V 11–15 m sa vertikálna distribúcia nálezov nachádzala vo veľmi širokom rozmedzí (26 cm), ktoré spolu s vertikálnym uložením artefaktov indikuje ich sekundárnu polohu. Vo vrchnej časti sondy smerom od objektu 1 (16–20 m) sa naopak vyskytla hĺbková distribúcia nálezov v rozmedzí iba niekoľkých centimetrov (približne do 7 cm), čo je viac typické pre kultúrnu vrstvu.

Na 16 m sondy sa našiel zahĺbený objekt s jemnou popolovito-uhlíkovou výplňou, s priemerom pri ústí 70 cm, s maximálnou hĺbkou 15 cm. Po začistení sa ukázal ako oválna misovitá jama so široko otvoreným ústím a relatívne plochým dnom. Sondou sme odkryli len jej stredovú časť, pričom zvyšky výplne pokračovali smerom do oboch profilov, predovšetkým do juhozápadného profilu. Hranice prechodu výplne objektu do sprašovej vrstvy boli pomerne jasné, hoci neboli ostro ohraničené a steny s dnom postupne s okolitou sprašou splývali. Dno a steny zahĺbenia boli prekryté sedimentom takmer bez nálezov, s výnimkou prepálených kostí, určených na datovanie. Medzi okrajom objektu sa na viacerých miestach výplňové sedimenty vrstvi a vytvárali mikrovrstvy rôzne sfarbenej spraše a tmavšej výplne. Mali rôzny náklon, podľa charakteru okraju objektu. Z juhu zasahovali takmer do polovice objektu a neobsahovali žiadne nálezy ani viditeľné organicko-minerálne prvky. Mohlo by ísť o záteky do objektu počas erózie stien, príp. stopy jeho čistenia. V prospech druhej možnosti hovorí distribúcia nálezov a štruktúra popolovitej zložky, ktorá bola uložená na týchto vrstvách pod rovnakým uhlom, vytvárajúc akési druhé dno. Objekt sa vzhľadom na skúmanú plochu a limitované analógie nepodarilo s istotou klasifikovať. Mohlo by ísť o jamu alebo ohnisko, prípadne kombináciu oboidvoch. Vzhľadom na stav sedimentov a iba čiastočné preskúmanie objektu bude nutné nálezovú situáciu overiť a rozšíriť plochu výskumu smerom na juhozápad.

²⁹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0521. Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0033/23.

Počas výskumu bolo nájdených 84 kusov štiepanej kamennej industrie. Predstavujú kalcifikované, silno bielo-patinované silicity (obr. 34: 3). Zo surovín sa, spolu so silicitmi bližšie nešpecifikovaného pôvodu, vyskytuje rádiolarit (obr. 34: 4). V kolekcii boli najviac zastúpené úštesy, ďalej ich fragmenty a malé úštesy. Z nástrojov boli identifikované dve retušované čepele, zlomené rydlo a typický hrot s vrubom (obr. 34: 2). Súbor dopĺňajú neretušované čepele, čepielky a rydlové triesky. Štiepaná industria z objektu a z antropogénnej vrstvy je, s výnimkou prítomnosti prepálených kamenných artefaktov v objekte, totožná.

Súbor fauny pozostával z 33 vzoriek, z ktorých sa šesť nepodarilo bližšie identifikovať a 19 kusov iba do veľkostných kategórií (veľký cicavec/mamut srstnatý; sedem veľkých cicavcov/kôň príp. pratur/zubor; desať stredne veľkých cicavcov/sob príp. vlk; malý cicavec/liška alebo zajac). Do taxónu sa podarilo priradiť len osem kusov. Jeden fragment lamely zuba patril mamutovi (*Mammuthus primigenius*), zub, tretí prstový článok, fragment metapódia, sezamská kosť sobovi (*Rangifer tarandus*) a *incisivus*, fragment vretennej kosti a päťová kosť prislúchali zajacovi (*Lepus* sp.). Išlo nepochybne o zajaca fosilného, nakoľko vzorky z neho boli zachované úplne rovnako ako zvyšok materiálu a navyše boli pokryté vyžrážaným uhličitanom vápenatým. Všetok určiteľný materiál, t. j. pozostatky soba (*Rangifer tarandus*) a zajaca (*Lepus* sp.) sa vyskytol výhradne v objekte 1. Lamely mamutej stoličky a zub soba pochádzali taktiež z kontextu jamy, avšak z časti kontaktu a ornice.

Zo zahĺbeného objektu bola získaná malá séria vzoriek spálených kostí, z ktorých prvé dve boli odoslané na datovanie do laboratória v Poznani v Poľsku. Prvá vzorka (č. 62, Poz-129762), s výsledkom 20 299 ±420 BP, pochádza z okrajovej severovýchodnej časti jamy. Druhá vzorka (č. 69, Poz-129763) z povrchu centrálnej časti úplne objektu je datovaná do 17 160 ±690 BP.

Literatúra

- Ambrož/Ložek/Prošek 1952 – V. Ambrož/V. Ložek/F. Prošek: Mladý pleistocén v okolí Moravan u Piešťan nad Váhom. *Anthropozoikum* 1, 1952, 53–142.
- Hromada 1998 – J. Hromada: Gravettienske sídliská v Moravanoch nad Váhom a ich miesto vo vývoji mladého paleolitu strednej Európy. *Slovenská archeológia* 66, 1998, 145–167.
- Hromadová/Klaric/Nemergut 2022 – B. Hromadová/L. Klaric/A. Nemergut: Revízný archeologický výskum v Moravanoch nad Váhom-Podkovici. *AVANS* 2016, 2022, 59–61.

Pramene

- Prošek 1949 – F. Prošek: *Výskum paleolitické stanice v Moravanech n. Váhem v r. 1949*. Nitra 1949. Výskumná správa bez uvedenia evidenčného čísla. Dokumentácia AÚ SAV, v. v. i.

THE CONTINUATION OF THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION IN MORAVANY NAD VÁHOM-PODKOVICA. Moravany nad Váhom (Piešťany district), Podkovica site, settlement, archaeological excavation for scientific and documentation purposes, Paleolithic (Late Gravettian). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The revision excavation followed from the field works in 2016, when two trenches of 2 × 1 m were excavated (Hromadová/Klaric/Nemergut 2022). In 2019, a trench of 20 × 0.5 m was excavated, located up and down the hill from the corners of trench 1 from 2016 (Fig. 34: 1). The stratigraphy in 2019 corresponded with the situation described by F. Prošek for trench I, profiles III, IV, as well as trench II and field III (Prošek 1949). The topsoil was 17–30 cm thick. The sharp division between the topsoil and the lower deposited loess documents intense erosion. The more compact anthropogenic layer was located between 15/16 m and 20 m (Fig. 34: 1). In this part, the sunken feature 1 was discovered. The contact between the topsoil and the loess showed signs of re-deposited sediments. It covered archaeological finds and it probably represented the eroded soil-lithological component of the cultural layer. First lithic artifacts were discovered as far as 11 m in the topsoil in the trench. There was a single find of a dental fragment and backfill of trench 1/2016 (Hromadová/Klaric/Nemergut 2022, 60). The number of finds increased on the way uphill. On the 14 m, the second dental fragment was found in touch with the topsoil. On the 11–15 m, the vertical distribution of finds was very wide (26 cm) and, together with the vertical arrangement of artifacts, it indicates their secondary position. In the upper part of the trench, away from feature 1 (16–20 m), there was a vertical distribution of finds only over a small area (approx. 7 cm), which is more typical of a cultural layer. On the 16 m of the trench, there was a sunken feature with a fine ash-charcoal fill, mouth diameter of 70 cm and max. depth of 15 cm. After cleaning, it appeared like an oval bowl-shaped pit with a widely open mouth and a relatively flat bottom. The trench uncovered only its central part, the rest of the fill continued towards both profiles, mainly the southwestern profile. With regard to the investigated area and limited analogies, it was not possible to classify the feature reliably. It could be a pit or a hearth or a combination of both. During

the excavation, 84 exemplars of chipped lithic industry were discovered. The silicites were calcified and strongly white-patinated (Fig. 34: 3). The raw materials include radiolarite (Fig. 34: 4) together with silicites of unspecified origin. As for tools, two retouched blades, a broken burin and a typical notched point were identified (Fig. 34: 2). The collection is complemented with unretouched blades, bladelets and burin splinters. The assemblage of fauna consisted of 33 samples. Two radiocarbon data were obtained from the sunken feature – 20 299 ±420 BP (no. 62, Poz-129762) and 17 160 ±690 BP (no. 69, Poz-129763).

OJEDINELÝ NÁLEZ BRONZOVEJ SEKERY ZO STULIAN³⁰

Mária Kotorová Jenčová – Peter Harčar

Stuľany (okr. Bardejov), poloha Ďurikov, náhodný nález, doba bronzová. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Náhodný nález bronzovej sekerky s tuľajkou a uškom ohlásil J. Hudáček 2. 9. 2019 autorke príspevku, a na jej odporúčanie ho odovzdal na KPÚ v Prešove. Sekerku našiel 24. 8. 2019 A. Socha z Koprivnice (Česká republika). Ten ju prostredníctvom svojho príbuzného V. Gregu zo Stulian odovzdal J. Hudáčkovi.

Spoluautor príspevku, pracovník KPÚ Prešov, po odovzdaní nálezu vykonal 10. 9. 2019 verifikáciu a fotografickú dokumentáciu miesta nálezu. Lokáciu následne 18. 9. 2019 zamerl pomocou GPS prístroja Garmin GPSMAP 64s.³¹ Zrealizoval aj prieskum detektorom kovov. Samotná poloha bola čerstvo zoraná, ale aj napriek dobrým podmienkam počas obhliadky neboli nájdené žiadne ďalšie nálezy okrem medenej mince – dvojhaliere s razbou po roku 1892 (Kremnická mincovňa, H 2210).

Sekerka sa našla v otvorenej krajine, juhovýchodne od obce, asi 2 km od jej centra, cca 120 m juhozápadne od židovského cintorína a 500 m severovýchodne od vysieláča (poloha Široká, kóta 336,5). Nájdená bola na pozemku s parc. č. 550 v katastri obce Stuľany, na poľnohospodársky obrábanej pôde. V okolí sa nachádza viacero občasých vodných tokov. Základným morfológickým činiteľom v danom území je predovšetkým Stuliansky potok, ktorý pramení v blízkosti samotnej polohy Ďurikov. Následne tečie severozápadným smerom, kde sa vlieva sa do potoka Koprivnička a do rieky Topľa.

Geologickú stavbu miesta nálezu tvoria kvartérne deluviálne sedimenty – svahoviny, sutiny, hliny a zosuvy. Podložie je tvorené magurským príkrovom flyšového pásma – vápnité ílovce, pieskovce (flyš) – raciborské súvrstvie (eocén – oligocén). V pôdnom kryte tu prevládajú hnedé lesné pôdy – kambizeme, pseudoglejové nasýtené. Prevládajúcim pôdnym druhom sú hlinité a ílovito-hlinité pôdy (zdroj: Geologická mapa SR; Pôdny portál VÚPOP).

Opis nálezu:

Bronzová sekerka s tuľajkou a s uškom, max. dĺžka 7,5 cm, max. šírka tuľajky 2,5 cm, šírka tuľajky s uškom 3,6 cm, šírka ostria 2,9 cm. Ústie tuľajky je oválne, telo iba málo prehnuté, mierne oblúkovité ostrie sa nepatrne rozširuje. Jednoduché uško na okraji sekerky je sploštené, nepravidelne oválne. Po oboch stranách tela, od okraja tuľajky, ktoré je mierne zosilnené, smerom k stredu, sú trojnásobné nevyrazné jednoduché plastické rebrá v dĺžke cca 4 cm. Rebrá smerom k nevyrazne odsadenému ostriu vyznievajú. Sekerka je dobre zachovaná, až na poškodenie v časti tuľajky oproti ušku, kde mohla mať tuľajka nízke zobákovité ukončenie. Predmet je pokrytý svetlozelenou patinou (obr. 17).

Nález zo Stulian patrí k sekerkám s tuľajkou a s uškom, s oválnym prierezom a mierne prehnutým ostrím, ktoré môže byť viac alebo menej odsadené. Pod okrajom, obyčajne zosilneným, majú výzdobu, ktorá niekedy zakrýva takmer celú plochu tela (Novotná 1970a, 83–87).

V okolí náleziska, v povodí Tople, evidujeme viacero bronzových sekeriek, ktoré majú charakter ojedinelých nálezov alebo boli súčasťou depotov (Babie, Hermanovce nad Topľou, Zlatník). Evidované, geograficky blízke, nálezy z povodia Tople sú vykrojením tuľajky a tvarovaním tela odlišné (Kotorová-Jenčová 2003, obr. 2: b, d). Patria k sekerkám východokarpatského typu s tzv. zobákovito vykrojenou tuľajkou. Opisovanej sekerke zo Stulian sa tvarom najviac približujú exempláre z depotu z Hažľina s rovno zrezanou tuľajkou (Budinský-Krička 1967, tab. II: 1–3), ktoré M. Novotná nezaraďuje k žiadnej z vyčlenených foriem (Novotná 1970a, 98, 99). Predstavujú samostatnú skupinu, ktorú V. Budinský-Krička považuje za staršie formy oproti ďalším dvom sekerkám z toho istého depotu a kladie ich do stupňa HB (Budinský-

³⁰ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0563. Príspevok vznikol v rámci riešenia grantových projektov VEGA 2/0115/22 a 2/0124/20.

³¹ GPS súradnice miesta nálezu: 49 ° 07,925' N, 21 ° 25,576' E, 288 m n. m.

-Krička 1967, 107–109). V porovnaní s uvedenými tvarovo príbuznými sekerkami je výzdoba stulanskej sekerky originálna, keďže jej chýbajú vodorovné plastické rebrá pod okrajom a zvislé rebrá vychádzajú priamo z okraja ústia, ktoré je len mierne zosilnené. Podobnú výzdobu nachádzame najbližšie na torze sekerky z depotu zo Svätej Márie, na ktorej vychádzajú dve plastické rebrá priamo z mierne zosilneného okraja ústia (*Budinský-Krička 1970*, obr. 6: 13). Táto sekerka patrí k sedmohradskému typu, ktorý je v slovenskom hornom Potisí zriedkavý.

Takmer identické sekerky s dvomi, či tromi zvislými rebrami pochádzajú z južnejších oblastí Potisia, napr. z depotu v Napkor v Maďarsku, ktorý je datovaný do stupňa HA (*Almássy/Istvánovits/Kurucz 1997*, 49, obr. 38: 8). Ďalšie podobné tvary, z geograficky vzdialenejšej oblasti, sú doložené v depote z lokality Cugir v Rumunsku, zaradenom do horizontu Cincu/Suseni (*Kacsó 2006*, 84, obr. 15), podobne ako sekerka zo Streisângiorgiu (*Luca 2005*, 147). Posledne uvedená sekerka, spolu s podobným exemplárom z bližšie neurčeného náleziska „Transylvánia I“, patrí k typu D6 podľa O. Dietricha (2021, tab. 636: 2771; 637: 2768). Radí sem sekerky s rebrovanou výzdobou, v ktorých do istej miery, pokiaľ ide o charakter výzdoby, nachádzame analógie nálezu sekerky zo Stulian. Tvar tela je však na týchto sekerkách iný, keďže majú zvýraznené bočné hrany – stuliansky nález má boky tela viac zaoblené, len málo zvýraznené. Zdá sa, že obľuba podobne formovaných a zdobených sekeriek, ktoré sú v súdobých depotoch slovenského horného Potisia skôr výnimočné, v mladších chronologických súvislostiach klesá. Sekery sedmohradského typu, ako typické transylvánske formy, sa objavujú už v depotoch horizontu Uriu-Domănești, pričom vystupujú aj neskôr (*Rusu 1963*, 182), ako to napokon dokladajú aj vyššie uvedené príbuzné exempláre.

Rovnako M. Novotná rozlišuje v rámci slovenských nálezov dva varianty s rozdielnou chronologickou pozíciou – stupne Uriu a Kisapáti (*Novotná 1970a*, 72). Najbližšia analógia nálezu zo Stulian, sekerka zo Svätej Márie, sa nevymyká z tohto datovania, keďže pochádza z depotu, ktorý svojím obsahom patrí horizontu Martinček-Bodrog/Kurd (*Novotná 1970b*, 131, 132). Pri ojedinelých nálezoch je však presnejšia chronologická pozícia len na základe typologických znakov problematická. Domnievame sa preto, že aj sekerku zo Stulian je možné zaradiť do stupňa HA, eventuálne rámcovo do širšieho časového rozpätia HA1–HB1.

Náhodný nález sekerky z katastra obce Stulany nie je prvým predmetom z doby bronzovej v tejto lokalite. Známý je depot dvoch bronzových mečov, vyoraných v 30. rokoch na Semanovej hure, na hrebene vrchu Splaziny, západne od kóty 401. Spolu s mečmi mali byť vyorané aj kusy zliatiny, bronzové ozdoby a črepy nádoby. Z pokladu sa zachoval iba jeden meč. Druhý z mečov je stratený, hoci sa mal podľa údajov nachádzať v Šarišskom múzeu v Bardejove. Zachovaný meč je uložený v Hanušovciach, v pobočke Krajského múzea v Prešove, kde je súčasťou archeologickej expozície. O stulianskych mečoch možno vzhľadom k miestu nálezu na hrebene vrchu uvažovať ako o votívnom depote. Zachovaný meč s jazykovitou rukoväťou je radený do stupňa HA, resp. HA1 (*Budinský-Krička 1967*, 103, obr. 14).

Sekerka zo Stulian rozširuje počet ojedinelých nálezov bronzových predmetov z okolia povodia rieky Tople (*Budinský-Krička 1967*), ktoré spolu s nálezmi depotov v tejto oblasti potvrdzujú úlohu regiónu ako tranzitnej obchodnej komunikácie. Sekerky s tuľajkou sú vo všetkých kultúrach popolnicových polí veľmi častým nálezom. Majú početné zastúpenie v depotoch a vystupujú aj ako ojedinelé nálezy. Sú druhým najpočetnejším pracovným nástrojom, ktorý mohol byť príležitostne využívaný aj ako zbraň. Či v prípade stulianskej sekerky, ktorá je v povodí Tople unikátnym nálezom, išlo tiež o kultové pozadie jej uloženia (cestná obeť?), obyčajnú stratu alebo iný, nám nejasný dôvod, zostáva len v rovine hypotéz. Pri úvahách o kultúrnej príslušnosti nálezu môžeme vzhľadom na kultúrnu situáciu v regióne uvažovať o gávskej kultúre.

Literatúra

- Almássy/Istvánovits/Kurucz 1997* – K. Almássy/E. Istvánovits/K. Kurucz (red.): *Das Gold von Nyíregyháza (Archäologische Fundkomplexe mit Goldgegenständen in der Sammlung des Jóna-András-Museums Nyíregyháza)*. Nyíregyháza 1997.
- Budinský-Krička 1967* – V. Budinský-Krička: Bronzové nálezy z kotliny a poriečia Tople na východnom Slovensku. In: J. Mihál (ed.): *60 rokov Šarišského múzea v Bardejove*. Košice 1967, 75–133.
- Budinský-Krička 1970* – V. Budinský-Krička: Bronzový depot z Bodrogu, okr. Trebišov. *Študijné zvesti AÚ SAV* 18, 1970, 25–62.
- Dietrich 2021* – O. Dietrich: *Bronzezeitliche Tüllenbeile aus Rumänien. Studien zu Chronologie, Chorologie und Hortung. Teil 1, 2*. Berlin 2021.
- Kacsó 2006* – C. Kacsó: Bronzefunde mit Goldgegenständen im Karpatenbecken. In: J. Kobaľ (Hrsg.): *Bronzezeitliche Depotfunde – Problem der Interpretation. Materialien der Festkonferenz für Tivodor Lehoczky zum 175. Geburtstag. Ushhorod, 5.–6. Oktober*. Ushhorod 2006, 76–123.

- Kotorová-Jenčová 2003* – M. Kotorová-Jenčová: Vranovský región v mladšej a neskoršej dobe bronzovej. In: J. Gancarski (red.): *Epoka brązu i wczesnej epoki żelaza w Karpatach Polskich. Materiały z konferencji*. Krosno 2003, 511–524.
- Luca 2005* – S. A. Luca: *Repertoriul arheologic al județului Hunedoara*. Alba Iulia 2005.
- Novotná 1970a* – M. Novotná: *Die Äxte und Beile in der Slowakei*. München 1970.
- Novotná 1970b* – M. Novotná: *Die Bronzhortfunde in der Slowakei. Spätbronzezeit*. Bratislava 1970.
- Rusu 1963* – M. Rusu: Die Verbreitung der Bronzhorte in Transsilvanien vom Ende der Bronzezeit bis in die mittlere Hallstattzeit. *Dacia* 7, 1963, 177–210.

Zdroje

- Geologická mapa SR – Geologická mapa Slovenska. M 1 : 50 000. Dostupné na: <https://apl.geology.sk/mapportal/> [6. 12. 2023].
- Pôdny portál VÚPOP – Informačný systém Výskumného ústavu pôdoznanectva a ochrany pôdy. Dostupné na: <http://www.podnemapy.sk/default.aspx> [6. 12. 2023].

THE RARE FIND OF A BRONZE AXE FROM STUĽANY. Stuľany (Bardejov district), Ďurikov site, loose find, Bronze Age. Finds deposited at: Monuments Board of the SR. In the cadastra area of the village of Stuľany, Ďurikov site, an axe with a socket and a loop was discovered. The survey of the location of the find did not bring any other prehistoric finds. The axe has a straight cut socket with an oval mouth, its body is flexed, the slightly arcuate cutting edge is minimally widening (Fig. 17). On both sides of the body, from the rim of the socket, which is only slightly more massive, there are tripple simple plastic ribs standing out against the indistinctly offset cutting edge. The geographically closest analogy is found in the axe of the Transylvanian type from the depot of fragments from Svätá Mária. Similar axes occur more often in the southern part of the Tisza river basin and in Transylvania in the Late Bronze Age. In the Topľa river basin, the axe is rare. As a unique find, it is roughly dated to stage HA or HA1–HB1. Culturally, it can be most probably associated with the Gáva culture.

The axe from Stuľany extends the number of rare finds of bronze artifacts in the Topľa river basin, which – together with depots in this area – confirm the role of the region as a transiting trade route.

JEDINEČNÝ NÁLEZ BRONZOVÉHO TYPÁRIA Z HRADU GLANZENBERG V BANSKEJ ŠTIAVNICI

Jozef Labuda

Banská Štiavnica (okr. Banská Štiavnica), Staré mesto – Glanzenberg, sídlisko, systematický výskum pre vedecké a dokumentačné účely, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Slovenské banské múzeum, Banská Štiavnica.

Archeologický výskum tejto sezóny sa koncentroval najmä na vrcholové miesta lokality, s akcentom na východnú terasu v blízkosti hradnej kaplnky s cieľom zistiť jej charakter a funkciu (obr. 35: 1). Zdokumentovaná bola plocha so zásekmi do skaly a podlaha tvorená najmä udupanou hlinou, na ktorú bola miestami vyliata vápenná malta. Táto zrejme zostala staviteľom blízkej kaplnky a jednoducho ju sem vyliali. V tesnej blízkosti kaplnky bolo možné pozorovať silne prepálenú vrstvu podlahy, čo zrejme súviselo so známymi vojenskými udalosťami z roku 1442, kedy hrad postihol silný požiar. Po zničení kaplnky túto stavbu, na rozdiel od iných objektov lokality, neobnovili. Priestor interiéru a exteriéru hradnej kaplnky sa tak stal „kameňolomom“ pre zber architektonických článkov, ktoré sekundárne použili pri iných stavbách lokality (Labuda 2016, 43–45).

Zaujímavé a jedinečné nálezy sa objavili v bezprostrednej blízkosti kaplnky, ktoré dokazovali život na lokalite po katastrofe a požiari z polovice 15. stor. Najpočetnejší sortiment predstavujú fragmenty kuchynskej keramiky, fragmenty keramickej strešnej krytiny, hlinených kahancov – tzv. palčiakov, hroty šípov, železné ostrohy, ozdobné pracky, masívne banické železka a i., ktoré sú datované do 14.–16. stor. Jednoznačne za najpozoruhodnejší a najvýznamnejší nález sezóny možno označiť bronzové typárium – pečaťidlo na potvrdzovanie archívnych listín opatrených voskovou pečatňou (obr. 35: 2). Typárium má koštvorcový tvar, v negatíve s vyobrazenou postavou Madony s Ježiškom v hornej časti. Dolnú časť oddeľuje lišta, kde je zobrazená postava klerika v habite, ktorá adoruje kalich položený na oltári. Po obvode možno čítať latinsky písaný text v preklade „Pečať presbytera Henricha zo Seliny ...(?)“. Záverečná časť textu nie je čitateľná a presné miesto pôsobenia kňaza Henricha nemožno zatiaľ určiť. Podľa sprievodných nálezov je nález datovaný do začiatku 14. stor. (Labuda/Glejtek 2020, 2).

Literatúra

Labuda 2016 – J. Labuda: *Glanzenberg v Banskej Štiavnici. Archeologický výskum zaniknutej lokality*. Banská Štiavnica 2016.
 Labuda/Glejtek 2020 – J. Labuda/M. Glejtek: Unikátny nález bronzového typária v Banskej Štiavnici. *Pamiatky a múzeá* 2, 2020, 2–8.

THE UNIQUE FIND OF THE BRONZE TYPARIUM FROM THE GLANZENBERG IN BANSKÁ ŠTIAVNICA. Banská Štiavnica (Banská Štiavnica district), Staré mesto-Glanzenberg site, settlement, systematic excavation for scientific and documentation purposes, Middle Ages, Modern period. Finds deposited at: Slovak Mining Museum, Banská Štiavnica. The excavation works of this season focused on the terrace of the hilltop at the site located east of the castle chapel (Fig. 35: 1). This site was constructionally modified by cuts in the rock for widening, places with poured mortar were visible on the earth floor. At some spots of the floor, a strongly burned layer was visible, possibly as a result of the devastating fire at the site in 1442. Among the range of finds, we could emphasize the unique find of a bronze typarium – a seal from the early 14th century (Fig. 35: 2).

NÁLEZY Z DOBY BRONZOVEJ V KOČOVCIACH-RAKOLUBOCH

Juraj Malc

K o č o v c e, časť R a k o ľ u b y (okr. Nové Mesto nad Váhom), poloha Na Durdiačke/Dlhé pole, záchranný archeologický výskum, doba bronzová, novovek. Uloženie nálezov: Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce.

Archeologický výskum bol realizovaný formou predstihovej líniovej sondáže v mieste komunikácií novovznikajúcej ulice. Na západnom konci sondy 1, podobne ako na južnom konci sondy 2, sa z relatívne malej hĺbky pri odoberaní ornice prehľboval terén do podstatne väčších hĺbok, pričom sa podobná situácia opakovala aj v ďalších miestach plochy stavby. Zvyšné sondy, 4 až 11, boli preto realizované v kratších, lokálnych prevedeniach – sonda 4 v dĺžke 6 m, sonda 5 v dĺžke 5 m, sondy 6, 7, 8 a 9 v dĺžke 4 m, sonda 10 v dĺžke 3,3 m a sonda 11 v dĺžke 8 m.

Celkovo sme na skúmanej ploche identifikovali šesť archeologických objektov. Po začistení plochy sa štruktúra, označená ako objekt 2 ukázala negatívna a išlo zrejme iba o lokálne sfarbenie zeminy. V súvislosti s objektom 4 (100 × 50 cm) sme evidovali viacero huteľných archeologických nálezov z obdobia praveku, avšak bez kontúr prípadného archeologického objektu. Predpokladáme, že pôvodný objekt bol úplne zničený orbou. Objekt 6 (64 × 36 × 15 cm) možno bezpečne datovať do novoveku a na základe prítomnosti pomerne veľkého množstva zvieracích kostí je pravdepodobné, že ide o zvierací hrob z posledných desaťročí. Pri objekte 3 (36 × 34 × 15 cm) sa možno domnievať, že by mohlo ísť o kolovú jamu.

Z hľadiska huteľných nálezov bol zaujímavý objekt 5 (180 × 130 × 12 cm). Vo výplni štruktúry s obličkovitým pôdorysom sa totiž nachádzalo veľké množstvo lastúr a ulít. Predpokladáme, že išlo o odpadovú jamu, pričom jej primárnu funkciu si nedovoľujeme odhadnúť. Ďalším pozoruhodným objektom bol kruhový objekt 1 (114 × 99 × 8 cm). V jeho výplni sa totiž nachádzalo pomerne veľké množstvo prehořených kostí, zrejme ľudských. Predpoklad, že ide o dno žiarového hrobu, podporujú nálezy drobných kúskov keramiky a silicitovej čepele z výplne.

Huteľné archeologické nálezy, prevažne atypické črepy keramiky z obdobia praveku, boli sporadicky nachádzané aj v ornici. Na základe uvedených zistení si dovoľujeme vysloviť názor, že išlo o niekdajšiu archeologickú lokalitu. Táto bola v dobe výskumu už výrazne deštruovaná masívnymi úpravami terénu dôsledkom planovania a vysušania pôvodne podmáčaných plôch, lemujúcich často sa meniace toky ramien rieky Váh. Datovanie odhadujeme, na základe nevýrazných nálezov, s rezervou do doby bronzovej.

THE BRONZE AGE FINDS IN KOČOVCE-RAKOLUBY. Kočovce-Rakoluby (Nové Mesto nad Váhom district), Na Durdiačke/Dlhé pole site, rescue excavation, Bronze Age, Modern period. Finds deposited at: Archeológia Zemplín, Ltd., Michalovce. The archaeological excavation started in form a developmented linear trenching in the area of the newly built street. Six archaeological features in total were identified in the examined area. The definitely most interesting archaeological feature was the circular feature 1. Its fill contained a considerable amount of burnt bones, probably human. Our assumption that it was the bottom of a cremation burial is supported by the discovery of pottery fragments as well as a flint blade in the fill.

SÍDLISKO Z PRELOMU ENEOLITU A DOBY BRONZOVEJ V KRÁLOVSKOM CHLMCI

Juraj M a l e c

Kráľovský Chlmec (okr. Trebišov), intravilán, amfiteáter, sídlisko, záchranný archeologický výskum, neskorý eneolit, staršia doba bronzová. Uloženie nálezov: Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce.

Archeologický výskum, vyvolaný rekonštrukciou amfiteátra, začal sledovaním odhumusovania plochy stavby do hĺbky 20–30 cm. Počas úvodnej etapy sme, na overenie archeologického potenciálu skúmanej lokality, zrealizovali tri zisťovacie archeologické sondy. Sonda 1 bola situovaná v západnom nároží stavby, sonda 2 v južnom nároží a sonda 3 približne v strede severovýchodnej steny budúcej prístavby amfiteátra, pričom všetky boli pozitívne.

V ďalšej fáze boli sledované výkopy základových rýh budúcej prístavby. Už počas zisťovacej sondáže sme zistili, že sa takmer na celej ploche nachádza pomerne hrubá kultúrna vrstva, sčasti zaiste zosunutá z vyšších polôh. Najmä v južnej polovici plochy stavby sa vyznačovala značnou tvrdosťou a piesčito-ílovitým charakterom. S výnimkou južného nárožia stavby, sa taktiež vyznačovala veľmi sporadickým výskytom hnutelného archeologického materiálu. Celé východné nárožie stavby bolo deštruované novovekou žumpou. K výraznej deštrukcii archeologickej lokality prispela taktiež výstavba samotného amfiteátra. Výstavba inžinierskych sietí súvisiacich s dostavbou amfiteátra prebehla v značnom predstihu pred samotným zahájením archeologického výskumu.

Zo sondy 1 pochádzal atypický praveký črepový materiál, evokujúci keramiku z obdobia eneolitu. Po zrealizovaní ďalších dvoch zisťovacích sond (sonda 2 a 3) a zozbieraní viacerých fragmentov keramiky sa potvrdilo datovanie do mladších úsekoch praveku. Vo všetkých troch sondách sa po znížení novovekých vrstiev hrubých do 80 cm vyskytovala akási kultúrna vrstva, pozostávajúca v južnej časti stavby z uľahlej ílovito-piesčitej zeminy a prechádzajúcej severozápadným smerom do takmer čistého piesku. Uľahnutejšie a tvrdšie vrstvy mali zároveň vyššiu pravdepodobnosť zachytenia hnutelných archeologických nálezov. Vrstvy s nálezmi boli zdokumentované vo všetkých základových ryhách, resp. sondách. V sonde 8 sa nám podarilo zachytiť jediný archeologický objekt, sčasti deštruovaný novovekou žumpou (objekt 1). V priečne situovaných základových ryhách (sondy 4–6) bol zachytený pravdepodobne zaniknutý úvoz, príp. žlab. Na predpoklad úvozu poukazuje jeho priame smerovanie do dodnes zachovaného úvozu, obiehajúceho plochu hradu Csonkavár zo západu.

Za najvýraznejší nález možno označiť fragmenty vysokého hrdla nádoby s von vytiahnutým ústím. Na rozhraní hrdla a tela nádoby obieha vypichovaná línia, pozostávajúca z drobných vpichov, pokračujúcich jednou líniou v cca 70° uhle k vydutiu nádoby, pričom rovnaký štýl výzdoby evidujeme aj na fragmentoch keramiky zo sond 2 a 3. Z objektu 1 pochádza aj okraj s jazykovitým výčnelkom. Povrch črepov bol zdrsnený slamovaním, či nepravidelným ryhovaním. Pomerne časté je presekávanie okrajov nádob a neobvyklými nie sú ani rôzne formované plastické výčnelky. V súbore sme zaznamenali aj plastickú lištu pod okrajom nádoby a bližšie neurčenú výzdobu rytou líniou.

Hnutelné archeologické nálezy, a teda aj zachytenú kultúrnu vrstvu, môžeme rámcovo zaradiť do obdobia praveku. Väčšiu časť keramických fragmentov radíme na základe tvarov a výzdoby s rezervou do neskorého eneolitu, s takmer istým presahom do staršieho úseku staršej doby bronzovej. Pri pokuse o priradenie nálezov nositeľom konkrétnych archeologických kultúr možno uvažovať o mladšom stupni kultúry Nyírség-Zatín, príp. o staršej fáze otomansko-füzesabonskej kultúry. Zároveň nemožno vylúčiť, že slabšie vypálené fragmenty keramiky predstavujú primiešaný starší materiál, konkrétne z mladšej doby kamennej.

THE SETTLEMENT FROM THE TURN OF THE ENEOLITHIC AND BRONZE AGE IN KRÁLOVSKÝ CHLMEC. Kráľovský Chlmec (Trebišov district), urban area, amphitheatre, settlement, rescue excavation, Late Eneolithic, Early Bronze Age. Finds deposited at: Archeológia Zemplín, Ltd., Michalovce. The archaeological excavation was carried out in association with the reconstruction of the local open-air theatre. A cultural layer was detected almost all over the area and one archaeological feature was found in trench 8. As for decoration on pottery fragments, it included incised lines, a langular protuberance, and traces of strawing and plastic protuberances of various shapes. Most of the pottery fragments can be classified in the end of the Eneolithic, with an almost certain overlap in the early stage of the Early Bronze Age. In attempts to attribute the finds to the bearers of particular archaeological cultures, we can consider the later stage of the Nyírség-Zatín culture as well as the early stage of the Otomani-Füzesabony culture.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM PRI ZANIKNUTOM KAŠTIELI V TOVARNOM

Juraj Malec

T o v a r n é (okr. Vranov nad Topľou), intravilán, areál kaštieľa, záchranný archeologický výskum, novovek, 20. stor. Uloženie nálezov: Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce.

Archeologický výskum bol realizovaný v súvislosti s novopostaveným bytovým domom, vybudovaným priamo v areáli zaniknutého kaštieľa. Ten dali v roku 1832 v klasicistickom štýle postaviť Barkóczyovci v priestore staršieho kaštieľa zo 17. stor., ktorý v roku 1778 podľahol zemetraseniu. Novovybudovaný kaštieľ bol ešte v roku 1851 rozšírený o ľavé a pravé krídlo. Počas 2. svetovej vojny bol však výrazne poškodený a po pretrvávajúcom rabovaní boli neskôr jeho nadzemné časti úplne strhnuté. Dnes sa nad pozostatkami prislúchajúcich pivničných priestorov nachádza trávnatá plocha miestneho futbalového ihriska.

Archeologický výskum začal strojovým odstránením hmoty deštruovanej klenby, ktorá vyplňala pivničný priestor (objekt 1). Tá bola výrazne zničená počas terénnych úprav pred novopostavenou bytovkou. Podobne boli na tom aj architektúry objektu 2, ktoré boli z veľkej časti odstránené a ponechané len v severovýchodnom profile, ktorý tvoril zároveň okraji stavebnej plochy. Rovnako deštruovaný bol aj objekt 3 na južnom okraji stavebnej plochy. Po odstránení hald zeminy pred objektmi 2 a 3 sme pristúpili k ručnému začisťovaniu zachytených situácií a rozmerného profilu výkopu. Popri dokumentovaní zachytených reliktovej boli taktiež, v rámci možností, zamerané dostupné časti bývalého kanalizačného a odvodňovacieho systému. Keďže cieľom archeologického výskumu bolo výhradne zdokumentovanie nálezových situácií, k dodatočným zisťovacím rezom ani k iným podobným zásahom za účelom spresnenia informácií sa nepristúpilo.

Objekt 1 (5,7 × 4,3 m) pravdepodobne predstavoval pivničný priestor pôvodného staršieho kaštieľa, ktorý bol druhotne zabudovaný do zložitého kanalizačného systému mladšej stavby. Dostupné časti kanálov sa nachádzali vo východnej časti a spravidla končili závalmi. Objekt bol porušený až v posledných rokoch, nakoľko sme v tenkých vrstvách nánosov zaznamenali viacero nálezov z uplynulých rokov, a to maximálne zo začiatku 21. stor. (obaly z napolitánok, fľaše od alkoholu a pod.). Domnievame sa, že ide o súčasť staršieho kaštieľa, zničeného zemetrasením.

Objekt 2 (dĺ. 16,5 m) predstavoval pozostatok hospodárskej budovy, situovanej južne od budovy kaštieľa.

Objekt 3 (minimálne rozmery 5 × 1 × 0,5 m) pozostával z betónového kanála, rešpektujúceho bližšie neidentifikovateľné murivo.

Súbor zachytených hnuiteľných archeologických nálezov predstavujú výhradne nálezy z mladšieho novoveku, príp. z 20.–21. stor.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AT THE EXTINCT MANOR IN TOVARNÉ. Tovarné (Vranov nad Topľou district), urban area, manor area, rescue archaeological excavation, Modern period, 20th century. Finds deposited at: Archeologia Zemplín, Ltd., Michalovce. The archaeological excavation was carried out in association with the newly built residential house right on the premises of the extinct Classicist manor from 1832. Feature 1 was probably a cellar space of the original older manor, secondarily incorporated in the complex sewerage system of the later castle. Feature 2 was a remnant of a utility building located south of the castle. Feature 3 consisted of a concrete sewer respecting an unspecified masonry.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V KAPUŠANOCH

Juraj Malec – Štefan Drábik

K a p u š a n y (okr. Prešov), intravilán, záchranný archeologický výskum, novovek. Uloženie nálezov: Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce.

Archeologický výskum pozostával zo sledovania výkopových prác, spojených s ukladaním nového vodovodného potrubia. Samotnému líniovému výkopu predchádzal výkop troch zisťovacích archeologických sond v najvyššie položenej časti trasy, neďaleko farského Kostola sv. Martina. V tejto časti však nebolo reálne možné zachytiť výraznejšie stopy historického osídlenia, nakoľko bol tento úsek v priebehu

20. stor. umelo znížený do dodnes viditeľného zárezu. Spolu s terénnymi úpravami zničila pôvodné vrstvy aj výstavba staršej cesty. Tá bola v teréne pozorovateľná ako vrstva vzájomne zaklinovaných lomových kameňov, spevnených rôznymi zmesami hliny s ílom, pričom sa nám ju podarilo zachytiť na celom úseku v rámci Železničnej ulice. Cesta pokračovala ďalej na východ, smerom k železničnej stanici a po prechode trasy na Topoľovú ulicu nebola vzhľadom na rozah výskumu ďalej sledovaná.

Spomínaný zárez prechádzal pri miestom zdravotnom stredisku do masívneho násypu staršej kamennej cesty. V telese násypu sa podarilo zachytiť sporadické archeologické nálezy z novoveku v sekundárnej polohe, vrátane niekoľkých ľudských kostí pochádzajúcich minimálne z dvoch jedincov. Vzhľadom na značnú výšku násypu v tomto úseku, sledovaný výkop nedosiahol úroveň pôvodného terénu. Ten sme zaznamenali až pri miestnom reštauračnom zariadení pod svahom, kde bolo možné indetifikovať pôvodné stratigrafické vrstvy. V rámci nich, v priestore križovatky Železničnej a Topoľovej ulice sa nám podarilo zachytiť archeologické štruktúry, označené ako objekty 2 a 3. Značná časť Topoľovej ulice sa nachádzala v mieste bývalého močiaru, čo sa odzrkadľovalo najmä vo vysokej úrovni hladiny spodnej vody. Tu sme sa stretli s vrstvami navážok, slúžiacich akiste k čiastočnému vysušeniu močiaru.

Úsek s výskytom ľudských kostí, pri ktorom nebolo možné sledovať akékoľvek stopy po kontúrach výplne, resp. hraniciach, sme pracovne označili ako objekt 1. Z týchto vrstiev pochádzal aj materiál z mladšieho novoveku. Podľa charakteru nálezov a ústnych informácií miestnych obyvateľov možno výstavbu staršej cesty (zárez, násyp) datovať približne do polovice 20. stor. V priestore Železničnej ulice sme sa s pôvodnými stratigrafickými vrstvami stretli až v jej dolnej časti, neďaleko zatočenia trasy vodovodu na Topoľovú ulicu. Aj napriek relatívne krátkemu úseku sa nám tu podarilo zachytiť objekt 2. Predstavuje výraznejšiu vrstvu s novovekým materiálom, ktorá vypĺňala bližšie neurčiteľnú priehlbínu, príp. výkop. Zo staršieho mapovania je pravdepodobné, že mohlo ísť o bývalé riečisko zaniknutého potoka.

Tesne po prechode trasy stavby na Topoľovú ulicu sa nám podarilo zdokumentovať ďalšiu archeologickú situáciu, označenú ako objekt 3. Išlo o zbytky tehlového pivničného priestoru, bližšie neznámej zaniknutej stavby, akiste zbúranej v súvislosti s výstavbou modernej komunikácie dnešnej Topoľovej ulice. Výkop vodovodnej ryhy nedosiahol dno pivnice a jej vrchná časť bola, podľa všetkého, odstránená pri bagrovaní lôžka cestnej komunikácie. Zo zachytených častí môžeme predpokladať, že predstavuje východné ukončenie zahĺbeného priestoru. Poukazuje na to plocha, ktorá sa východným smerom zužuje a najmä plná stena vo východnom profile výkopu. Časť steny na východnom profile bola súčasne kompletne pokrytá sadzami.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION IN KAPUŠANY. Kapušany (Prešov district), urban area, rescue excavation, Modern period. Finds deposited at: Archeológia Zemplín, Ltd., Michalovce. During the archaeological excavation, three archaeological contexts were identified. The section with the occurrence of human bones was tentatively indicated as feature 1. It was not possible to follow any traces of the fill contours or the borders of this section. The feature can be dated to the middle of the 20th century. In case of feature 2, it was probably a former bed of an extinct stream and feature 3 represented remains of a brick cellar.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM POLYKULTÚRNEJ LOKALITY V NOVEJ POLHORE

Juraj M a l e c – Štefan D r á b i k

N o v á P o l h o r a (okr. Košice-okolie), poloha Pod záhradami, sídlisko, záchranný archeologický výskum, neolit (bukovohorská kultúra), doba bronzová, doba rímska. Uloženie nálezov: Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce.

Prvotným cieľom archeologického výskumu, v spojitosti s rozširovaním priemyselného parku, bol sondážny prieskum plochy na úrovni sterilného podložja. Vzhľadom na výrazné navýšenie terénu v dôsledku splavov z východne situovaného svahu a zrejme aj naplavenín rieky Torysa, sme k pozitívnym výsledkom došli až v hĺbke 215 cm pod vtedajším terénom, kde sa nám podarilo identifikovať čierno sfarbenú sídliskovú vrstvu, obsahujúcu keramický archeologický materiál. Ten sme na základe výzdoby a charakteristiky výpalu datovali do mladšej doby kamennej, s ojedinelým črepom z doby rímskej. Prítomnosť sídliskovej vrstvy nám priniesla jednoznačný cieľ a to zistenie okruhu jej rozšírenia, resp. plochy historického osídlenia.

Celkovo sme vyhlbili 30 zisťovacích archeologických sond, pričom 25 z nich bolo pozitívnych na prítomnosť kultúrnej vrstvy. Vďaka tomu sa potvrdilo rozsiahle viacfázové osídlenie na viac ako 80 % celkovej plochy stavby. Výnimku tvorili negatívne archeologické sondy 8 a 11 na východnom okraji a sondy 13, 26 a 30 na západnom okraji plochy. Po ohraničení archeologicky pozitívnej plochy bolo zrejmé, že projektované stavby skladových hál ju kompletne zasiahnu a poškodenie archeologických situácií pri plánovanej, relatívne hustej pilotáži, bolo evidentné.

Po konzultáciách so zástupcom KPÚ Košice sa dohodla náhrada za nevyhnutné zničenie nálezov vo forme zisťovacích sektorov, ktorých celková plocha prevyšovala plochu ohrozenú. Na každej z dvoch plánovaných hál sme tak zrealizovali archeologický výskum v desiatich sektoroch s rozmermi 5 × 5 m (sektory 1–20). Sektorové boli znižované pomocou mechanizmu, pričom v každom sektore bol 1 m hlboký zisťovací rez cez kultúrnu vrstvu preskúmaný ručne. Na zvyšnej ploche, v rámci kultúrnej vrstvy, bol výkop pri podozrení na väčšiu koncentráciu hnuťelných nálezov okamžite pozmenený na ručný. Po preskúmaní vytýčených sektorov sa sledovali obslužné stavebné objekty, ktoré vzhľadom na objem a hĺbku, mohli taktiež deštruovať predpokladané archeologické situácie. V kolíznych miestach sme preto pristúpili k plošnému výskumu s celkovou plochou 27 × 5 m (sektory 21–29). Najmä tu sa, aj vďaka väčšej ploche, podarilo zachytiť viacero archeologických objektov porušujúcich kultúrnu vrstvu v mladších fázach osídlenia lokality.

Po plošnom výskume sme zahájili archeologický dohľad nad začínajúcimi výkopmi pre inžinierske siete. Tie v nejednom prípade kultúrnu vrstvu narušovali, príp. ju úplne prekopali. Ani v jednom prípade však nenarušili archeologický objekt, resp. archeologickú situáciu. Vybagrovanú masu kultúrnej vrstvy mechanizmy, vďaka dobrej spolupráci so zhotoviteľom stavby, vyvážali na dohodnuté miesta, kde sme ich ešte dodatočne ručne prehľadávali.

Z celkového počtu 30 preskúmaných sektorov sa v 24 podarilo zachytiť kultúrnu vrstvu, neraz obsahujúcu veľké množstvo hnuťelného archeologického materiálu. Hrúbka vrstvy sa v preskúmaných sektoroch pohybovala od 20–100 cm, pričom priemerne dosahovala hrúbku cca 80 cm. Po odobratí kultúrnej vrstvy sa vo väčšine sektorov podarilo rozpoznať aj archeologické objekty. Ich počet sa ustálil na čísle 55, pričom musíme brať do úvahy skutočnosť, že archeologické objekty z mladšieho horizontu osídlenia, s menšou koncentráciou hnuťelných nálezov, nemuseli byť v kultúrnej vrstve počas jej znižovania odlišiteľné. Časť hnuťelných archeologických nálezov, evidovaných v rámci kultúrnej vrstvy v jednotlivých sektoroch, preto mohla pochádzať aj z mladších archeologických objektov so splyvajúcimi, resp. nerozoznateľnými kontúrami. V rámci kultúrnej vrstvy sa nám podarilo zachytiť viacero významných archeologických nálezov. Dominuje im nález zo sektoru 2, kde sme objavili nádobu väčších rozmerov, v ktorej výplni sa nachádzalo množstvo psích, príp. vlčích kostí. V jej bezprostrednom susedstve sa nachádzala ďalšia menšia nádoba.

Pri väčšine z objektov sme si vzhľadom na nedostatok indícií netrúfali interpretovať ich pôvodnú funkciu a označili sme ich len ako sídliskové jamy. Ide o objekty 1–3, 5, 7, 9–11, 14, 20–21, 23, 25, 26–29, 31, 33–46, 48–54. Pri objektoch 1–3 zároveň nevyklúčujeme, že ide o kolové jamy predpokladanej rozľahlejšej kolovej konštrukcie. Pri objekte 47 uvažujeme o funkcii ťažobnej jamy - hlinníka. Niektoré objekty niesli zjavné charakteristiky zásobníka a to najmä objekty 4, 6, 12, 22, 30, 32, príp. aj objekty 8, 15, či 24. Medzi zásobnicami dominoval jednoznačne objekt 12, ktorý mal dno vykladané črepami viacerých nádob. V dvoch prípadoch (objekty 13 a 55) sa nám podarilo zachytiť časti akýchsi žlabov, pričom objekt 13 pripomínal skôr priekopu a objekt 55 evokoval s rezervou relikv cesty. Za zmienku stojí tiež rozmerná superpozícia štyroch objektov (objekty 16–19).

Celkovo sa na ploche stavby podarilo v kultúrnej vrstve a v archeologických objektoch zachytiť tri hlavné sídelné horizonty. Najstarším je horizont zo stredného neolitu, kedy lokalitu obývali nositelia bukovohorskej kultúry. Nakoľko išlo o prvé výraznejšie osídlenie lokality, práve z tohto horizontu sa podarilo zachytiť najväčšie množstvo archeologických objektov. Objekty boli zapúšťané takmer výhradne do podlažia, a preto boli aj relatívne ľahko identifikovateľné. Najvýraznejší materiál prislúchajúcim nositeľom bukovohorskej kultúry obsahovali výplne objektov 5, 6, 8–10, 13, 16, 37, 40, 41, 45 a 47.

Po hiáte sa život na lokalitu vrátil v staršej dobe bronzovej. Súčasne nemôžeme vylúčiť, že plynule pokračoval až do neskoršej fázy. Z archeologických kultúr môžeme spomenúť otomanskú či pilinskú kultúru, pričom ako ukážkové doklady osídlenia z neskoršej fázy možno menovať objekty 19 a 32.

Najmladší horizont osídlenia polohy patrí germánskemu osídleniu v dobe rímskej, a to najmä v jej mladšom stupni. Zdokumentovaný hnuťelný archeologický materiál však pochádza výhradne z masívnej staršej kultúrnej vrstvy, podľa čoho uvažujeme, že predpokladané objekty mohli byť do nej zapúšťané.

V získanom inventári je evidovaných viacero rekonštruovateľných keramických nádob, často s bohatou výzdobou, ktorá bola charakteristická pre vyčlenené sídelné horizonty. Z tohto pohľadu početnosťou

prevažuje zdobenie príznačné pre nositeľov bukovo-horskej kultúry. Najčastejšie sa objavuje precízne tvarovaná viacnásobná rytá línia, ako aj rytý meandrovitý vzor. Pomerne často evidujeme aj kolkovanú výzdobu. Bohato sú zastúpené rôzne tvarované plastické výčnelky a v menšej miere aj plastická lišta. Stretávame sa aj s presekávaným okrajom, či dierami po šnúrach na zavesenie/nosenie nádob. Zachytili sme taktiež odsadené dno a fragment nádoby na viacerých nôžkach. Zo starších etáp osídlenia lokality evidujeme aj viacero kamenných nástrojov, či štiepanej industrie, napr. sekerky, fragment kamenného mlatu. Tri zlomky pochádzajú z keramických cediacich sítiok. Medzi zaujímavejšie nálezy patrí fragment keramickej loďky, slúžiacej zrejme na kultové účely. Z neskorej doby bronzovej pochádza tiež fragment dvojdielnej obdĺžnikovej nádoby. Do obdobia doby bronzovej môžeme zaradiť aj takmer kompletne zachovanú nádobu s uškom a s výčnelkami na spodnej časti tela.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AT THE POLYCULTURAL SITE IN NOVÁ POLHORA. Nová Polhora (Košice-okolie district), Pod záhradami site, settlement, rescue archaeological excavation, Neolithic (Bükk culture), Bronze Age, Roman period. Finds deposited at: Archeológia Zemplín, Ltd., Michalovce. In the area of the expanding industrial park, 30 trenches were excavated; in 25 of them the layer was present. It documented the important and extensive multi-phase settlement over more than 80% of the construction area. Then, excavation was carried out in ten sectors of 5 × 5 m and in the area of 27 × 5 m, where 55 archaeological features were examined. Three main horizons were detected in the construction area – in the cultural layer and in archaeological features. The earliest horizon is from the middle Neolithic, when the site was inhabited by the bearers of the Bükk culture. After some time, life got back to the site in the Early Bronze Age and it might have continued until its later stage. Among archaeological cultures, we can mention the Otomani or Piliny cultures. The latest horizon in the studied area belongs to the Germanic settlement in the Roman period, mainly in its younger phase. However, we only have movable archaeological material from this period, which came from the cultural layer, as then the features were sunken in the massive cultural layer. Among the decorative motifs, we mostly see precisely shaped multiple engraved lines and engraved meander patterns. We also encounter stamped decoration, variously shaped plastic protuberances and plastic tapes. We can also see slashed rims and often perforations for cords used as handles on the vessels. We also recorded an offset bottom and a fragment of a vessel on multiple stems. The most interesting finds include the fragment of a ceramic boat probably used for cultic purposes. The fragment of a bipartite rectangular vessel also comes from the Late Bronze Age. The almost completely preserved vessel with protuberances in the bottom part of the body and with a handle can be classified in the Bronze Age as well.

ARCHEOLOGICKÉ VÝSKUMY V PREŠOVE

Juraj M a l e c – Štefan D r á b i k

1. P r e š o v (okr. Prešov)

a) Baštová ulica, mesto, záchranný archeologický výskum, novovek. Uloženie nálezov: Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce.

Archeologický výskum prebiehal na ploche situovanej južne od križovatky Baštovej a Tkáčskej ulice. Jeho hlavným cieľom bolo odkrytie a zdokumentovanie stavu zachovania pôvodného stredovekého múru mestských hradieb (SJ 300). Ten sa nám podarilo zachytiť po celej dĺžke skúmanej plochy, v dĺžke cca 23 m. Stav zachovania bol však v jednotlivých úsekoch stavby rôzny. Skúmanú plochu sme si rozdelili na deväť pracovných sektorov, vychádzajúc z torz zachytených a v tom čase viditeľných murovaných architektúr. V sektoroch 4–6 a zväčša aj 9 sa múr podarilo zachytiť v relatívne vysokej úrovni, pričom západnú stenu sektorov 7 a 8 predstavoval iba jeho negatív. Korunu sa podarilo identifikovať až takmer pri dne stavebnej hĺbky. V sektoroch 4–6 bola taktiež zachovaná mladšia tehlová nadstavba, ktorá lícovala západnú hranu múru. V týchto častiach sa preto múr dochoval len v hrúbke cca 130 cm, na rozdiel od sektorov 7–9, kde bola viditeľná celková hrúbka 180 cm.

Paralelne s hradobným múrom SJ 300 prebiehal v pomyselnom strede výkopu obvodový múr mladšej prístavby (SJ 301), pristavanej k hradobnému múru v mladších úsekoch novoveku. Z pohľadu mladšej prístavby rozdeľoval skúmanú plochu na akúsi západnú interiérovú a východnú exteriérovú časť. Exteriérovú časť ešte predeľovali murované architektúry SJ 312 a čiastočne aj SJ 305 a SJ 306, tvoriace obvodovú stenu mladšieho schodiska do pivnice (sektor 7). Torzo múru SJ 311 sa nachádzalo v južnom profile stavebnej jamy.

Prítomnosťou murovaných architektúr bola pochopiteľne bohatšia interiérová časť mladšej prístavby. Nachádzali sa tu murivá SJ 303, SJ 304, SJ 307–SJ 309 a taktiež architektúry SJ 302 a SJ 314, situované

v južnom, resp. severnom profile stavebnej jamy. V rámci skúmanej plochy sme identifikovali viacero navážkových vrstiev, pričom jednoznačne dominovali masívne vrstvy SJ 100–SJ 102 a sčasti aj SJ 103. Vrstva tmavohnedej hliny SJ 100 pokrývala ílové vrstvy SJ 101–SJ 103, ktorými bola nepochybne do-rovnávaná znížená pochôdzna úroveň na vnútornej strane mestských hradieb. Ostatné vrstvy navážok sa s výnimkou vrstiev SJ 130 a SJ 137 vyskytovali viac-menej lokálne v jednotlivých sektoroch, pričom väčšinu z nich tvorila mladá navážka z 20. stor., prípadne ešte mladšie zásypy inžinierskych sietí.

Súbor zachytených hnutelných archeologických nálezov spadá prevažne do mladšieho novoveku, resp. maximálne do 18. stor. Dominovali nálezy fragmentov keramiky, vyskytovali sa tiež fragmenty kachlíc s rastlinnými ornamentmi, zvieracie kosti, prípadne sklené, či kovové nálezy. Mimo telesa hradobného múru sa nepodarilo zachytiť akýkoľvek hnutelný archeologický nález spadajúci presvedčivo do obdobia stredoveku a ani do obdobia včasného novoveku.

b) Hlavná ulica, mesto, záchranný archeologický výskum, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce.

Zámernom archeologického výskumu na Hlavnej ulici 50 bolo zachytenie a zdokumentovanie stratigrafických vrstiev v tejto časti mesta, pred jej plánovanou rekonštrukciou. Na skúmanej ploche boli vybrané miesta pre dve zisťovacie archeologické sondy. Vo východnejšie situovanej sonde 1 sa pod spevnenými povrchmi (40–50 cm; SJ 100–SJ 104) nachádzali archeologické vrstvy a navážky z obdobia novoveku (SJ 105, SJ 106), a v prípade spoluúčasti pomerne hrubej štrkovej vrstvy SJ 107 až do hĺbky 150 cm. Stredoveký archeologický materiál sme zaznamenali v nižšie položených vrstvách, menovite SJ 108/SJ 110 a v najnižšie položenej vrstve SJ 109. Podložie sme v sonde 1 zachytili v hĺbke 185 cm, resp. v hĺbke 205 cm pri juhozápadnej hrane sondy. V západnej časti sondy sa nám podarilo zachytiť torzo novovekej kanalizácie so smerovaním S – J (SJ 300, SJ 301).

V západnejšie situovanej sonde 2 sme sa stretli s pomerne výrazne odlišnou situáciou. Pod 50 cm hrubou vrstvou spevnených povrchov (SJ 100–SJ 103, SJ 112) sa už totiž nachádzala vrstva s archeologickým materiálom, datovateľným do obdobia stredoveku (SJ 113). Tá so svojou hrúbkou 115 cm tvorila podstatnú časť sondy. Od hĺbky 165 cm sme zachytili ešte ďalšie súvekové vrstvy, menovite SJ 115, SJ 116 a najnižšie položenú SJ 119. Podložie sme zachytili až v hĺbke 220 cm. V strednej časti sondy sa nám podarilo zachytiť kamenné murivo (SJ 302), tvoriace pôvodne priečku alebo zadnú obvodovú stenu zaniknutého zadného traktu budovy na Hlavnej ulici.

Získaný stredoveký materiál môžeme na základe charakteristických znakov datovať rámcovo do 15. stor., s presnejším zaradením do jeho prvej polovice.

2. P r e š o v, časť Š a l g o v í k (okr. Prešov), poloha Nižné Klíny, mesto, sídlisko, záchranný archeologický výskum, neolit/eneolit. Uloženie nálezov: Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce.

Archeologický výskum spočíval v plošnej skrývke ornice pod rodinným domom a v prípojke inžinierskych sietí. Hoci hrúbka plošného odkryvu dosahovala iba okolo 20 cm, už od zahájenia sa podarilo identifikovať sedem archeologických objektov. Objekty sa koncentrovali v severnej časti plochy domu, s výnimkou objektu 6, situovaného v juhovýchodnej časti. Plocha prípojok inžinierskych sietí bola archeologicky negatívna. Prítomnosť nie príliš hrubej vrstvy ornice a malý hĺbkový rozsah zachytených archeologických objektov môžeme bezpečne pripísať situovaní skúmanej plochy na relatívne strmom svahu, kde za uplynulý čas došlo k splaveniu vrstiev pôdy.

Zachytené archeologické objekty môžeme interpretovať iba neurčito ako sídliskové jamy, s výnimkou objektu 3, ktorý mohol slúžiť ako kolová jama. Túto možnosť však nemôžeme vylúčiť ani pri niektorých ďalších objektoch s takmer pravidelnými kruhovými pôdorysmi. V prípade objektu 7 nám bližšiu interpretáciu sťažuje najmä situovanie veľkej časti objektu mimo skúmanú plochu. Súbor zachytených hnutelných archeologických nálezov predstavujú najmä atypické fragmenty keramiky, ktoré s rezervou datujeme do mladšej, prípadne neskorej doby kamennej.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN PREŠOV.

1. Prešov (Prešov district)

a) Baštová ulica street, town, rescue archaeological excavation, Modern period. Finds deposited at: Archeológia Zemplín, Ltd., Michalovce. The archaeological excavation was carried out in the area located south of the crossroads of Baštová and Tkáčska ulica streets. Its main goal was to uncover and document the condition of preservation of the original medieval defensive wall of the town. The wall was detected along the whole examined area; it was approx. 23 m long. The external wall of a younger extension added to the defensive wall in the later periods of the Modern era as well as other masoned division walls were parallel with it, running in the imaginary centre of the excavation. The assemblage of the detected

movable archaeological finds belongs mainly to the later stages of the Modern period, to the 18th century at the latest. It was dominated by the finds of pottery fragments, fragments of stove tiles with floral motifs, animal bones, glass or metal finds.

b) Hlavná ulica street, town, rescue archaeological excavation, Middle Ages, Modern period. Finds deposited at: Archeológia Zemplín, Ltd., Michalovce. The aim of the archaeological excavation at Hlavná ulica 50 street was to detect and document the stratigraphic layers in this part of the town before its planned reconstruction. In trench 1, medieval layers were recorded at the bottom, in trench 2, they were present 50 cm deep. The obtained medieval material can be – based on typical features – roughly dated to the 15th century, with specification in its first half.

2. Prešov-Salgovík (Prešov district), Nižné Klíny site, town, settlement, rescue archaeological excavation, Neolithic/Eneolithic. Finds deposited at: Archeológia Zemplín, Ltd., Michalovce. Under a planned residential house, seven archaeological features were detected and roughly interpreted as settlement pits. The collection of recorded movable archaeological finds consists mainly of untypical fragments of pottery, which are – with some doubts – dated to the Neolithic or Eneolithic.

PRIESKUM V KATASTRI OBCE KLÁTOVA NOVÁ VES³²

Vladimír Mitáš – Pavol Bobek

Terénny prieskum vybranej časti katastra obce Klátova Nová Ves nadväzoval na výsledky záchranného výskumu, ktorý sa uskutočnil v trase líniovej stavby medzi Bošanmi a Klátovou Novou Vsou v minulom roku. V rámci tohto výskumu sa na území Klátovej Novej Vsi zaregistrovali nové archeologické náleziská z praveku (Bobek/Mitáš 2023). Poznatky o nich sme sa rozhodli rozšíriť povrchovým zberom.

Sledované územie je súčasťou mezoregiónu stredného Ponitria (Wiedermann 2003, 47, 52, 53), v ktorom sa eviduje celý rad archeologických prameňov od staršieho praveku až po novovek (napr. Krupica 1973; Wiedermann 1985; Wiedermann/Zábojník 1988). Priestor nášho záujmu na východnej strane vymedzoval západný okraj intravilánu Klátovej Novej Vsi. Západnou hranicou bol severozápadný okraj extravilánu obce, prípadne rozhranie s chotárom Bošian (k. ú. Veľkých Bošian). Rekognoskovali sa poľnohospodársky obrábané terasy a rozhrania terás so svahmi na oboch stranách rieky Vyčomy, ktorá je osou záujmového územia a preteká ním v smere od východu na západ (obr. 36).

Vo vymedzenej časti povodia Vyčomy sme uskutočnili povrchový zber. Miesta hnuťelných nálezov v trase sa fixovali ručnými GPS prístrojmi v kombinácii s geodetickým GNSS zariadením. Materiál sa evidoval podľa zameraných bodov. Nálezy (prevažne zlomky keramiky) z jednotlivých miest, prípadne z plôch s rádiusom do 0,5 m, sa vždy uložili do samostatného vrečka. Týmto spôsobom sme získali vcelku relevantné dáta o plošnej distribúcii materiálu na lokalitách Lúky (a), Šariny (b) a Kostolnica (d). Vybrané artefakty v ornici a plochy nálezísk sa fotograficky dokumentovali. Špecifiká identifikovaných lokalít predkladáme s ohľadom na ich situovanie na pravom, či ľavom brehu Vyčomy, t. j. v poradí ako sa rekognoskovali, a po predbežnom spracovaní materiálu.

Klátova Nová Ves (okr. Partizánske)

a) Poloha Lúky (Baranisko), sídlisko, stredný neolit (kultúra s mladou lineárnou keramikou), starý eneolit (lengyelská kultúra, mladšie stupne), neskorá doba bronzová(?), doba laténska, včasný až vrcholný stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Nálezisko zistené v trase líniovej stavby v roku 2018 sa datovalo do neolitu a eneolitu (Bobek/Mitáš 2023). Jeho východný okraj sa nachádza približne 400 m na západ od intravilánu Klátovej Novej Vsi. Rozprestiera sa na veľkom jazykovitom výbežku južne exponovaného svahu, ktorý sa na poľnohospodársky obrábanej ploche (južne od cesty III/1750 v smere Klátova Nová Ves – Bošany) stretáva s terasou Vyčomy (obr. 37: 1, 2). Početné nálezy z povrchového zberu svedčia o ešte výraznejšom polykultúrnom osídlení tohto priestoru, než sa doložilo v rámci záchranného výskumu. V zberovom materiáli dominuje praveká keramika (obr. 38: 4–7, 9). K pravekým nálezom patrí aj štiepaná industria (obr. 38: 1). Typické nálezy zo včasnej doby dejinnej, napr. keramika z doby laténskej (obr. 38: 8; vrátane zlomkov grafitovej keramiky), sú v analyzovanom súbore zastúpené minimálne. Signifikantné stopy osídlenia z 9.–12. stor. (obr. 38: 2, 3; pozri Borzová/Gogová 2006, 51) sme v tejto polohe nezistili.

³² Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0441. Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0062/21.

b) Poloha Šariny (Dolné vajnovské lúky), sídlisko, stredný neolit (kultúra s mladou lineárnou keramikou), starý eneolit (lengyelská kultúra, mladšie stupne), neskorá doba bronzová neskorá(?), novovek, 20. stor. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Lokalita je situovaná asi 1600 m na západ od intravilánu Klátovej Novej Vsi, na poľnohospodársky obrábanej ploche južne od cesty III/1750 v smere Klátova Nová Ves – Bošany. Materiál polykultúrneho charakteru, ktorý sa v tomto priestore identifikoval už v rámci záchranného výskumu v roku 2018 (*Bobek/Mitáš 2023*), pochádza z výrazného jazykovitého výbežku južne exponovaného svahu, ktorý sa podobne ako v polohe Lúky rozprestiera nad terasou Vyčomy (obr. 37: 3). Keramický materiál a kamenná industria (brúsená, štiepaná) vykazujú spojitosti s kultúrou s mladou lineárnou keramikou (obr. 39: 1–6, 9, 11) a s lengyelskou kultúrou (obr. 39: 7, 8, 10; mladšie stupne bez maľovanej keramiky). Časť keramických zlomkov s čiernym alebo hnedým povrchom a kvalitným výpalom pochádza pravdepodobne z neskej doby bronzovej a reprezentuje lužickú kultúru.

c) Poloha Zadná Kostolnica (Zadná kostolná), sídlisko, neskorá doba bronzová až doba halštatská (lužická kultúra). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Obhliadka z literatúry už známej polohy s archeologickou lokalitou lužickej kultúry (*Veličik/Romsauer 1994*, 78, 79, obr. 17: 257) čiastočne potvrdila doterajšie poznatky o jej datovaní. Materiál z doby laténskej (*Wiedermann 1985*, 67) sme teraz nezistili. Nevýrazné zlomky keramiky pochádzajú z poľnohospodársky obrábanej plochy (obr. 37: 4), ktorá je situovaná na mierne sa zdvíhajúcej terase Vyčomy až severozápadnom úpätí vrchu Kostrín (390 m n. m.). Severovýchodne a východne od miest s nálezmi keramiky je intravilán obce s cintorínom, západne areál poľnohospodárskeho družstva a juhovýchodne od pertraktovanej plochy sa týči Kostrín (obr. 36; 37: 2, 5, 6). Na jeho vrchole sú neprehliadnuteľné zvyšky hradiska z konca doby bronzovej a zo staršej doby železnej (*Bóna 2007*, 47; *Wiedermann 2003*, 52, 53, mapa 1). Medzi uvedenými a pravdepodobne súvekými polohami možno predpokladať väzbu.

d) Poloha Kostolnica, sídlisko, neskorá doba bronzová až doba halštatská (lužická kultúra), včasný stredovek, novovek, 20. stor. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Severne od zalesnenej výšiny pomenovanej Pod Ústranicou sa identifikovalo nové archeologické nálezisko. Plocha s najväčšou koncentráciou materiálu je vzhľadom na okolitú terasu Vyčomy nepatrne vyvýšená a v južnej časti, v smere k pohoriu Tribeč, sa terén pozvoľna zdvíha (obr. 37: 5). Výskyt najmä zlomkov keramiky a mazanice na poľnohospodársky obrábanej ploche ukazuje na väčší plošný rozsah sídliska, ktoré si v severnej časti zachováva aj od súčasného toku Vyčomy evidentný odstup. Gro materiálu z povrchového zberu patrí do neskej doby bronzovej až včasnej doby železnej (obr. 40: 1–9). Pozoruhodným nálezom je zvyšok hlineného kadľubu s negatívom tyčinkovitého predmetu, ktorý dokladá odlievanie do stratenej formy a svedčí o metalurgii farebných kovov. S lokálnou metalurgiou azda súvisia aj niektoré kamenné predmety (okruhliak s rovnou pracovnou plochou a torzo nákovky?). Menšia časť keramických nálezov (zlomkov hrncov s charakteristickým okružným ryhovaním pliec a vydutia) dokumentuje osídlenie vo včasnom stredoveku (obr. 40: 11), poprípade na začiatku vrcholného stredoveku (obr. 40: 10). Z náleziska je výborný výhľad na vyššie spomenutý Kostrín, ktorý dominuje nad južným okrajom intravilánu obce, ale aj na neďalekú výšinnú polohu Chríb nad Sádkom, ktorá bola osídlená už koncom neolitu (*Mráz 2000*, 133).

e) Poloha Kostolnica (Dolné Kostolnice), sídlisko(?), pravek, vrcholný stredovek, včasný novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Na terase Vyčomy, vo vyššie uvedenej polohe na severozápadnom okraji extravilánu (obr. 37: 6), sa nazbierala atypická alebo málo výrazná keramika z praveku, vrcholného stredoveku (obr. 39: 12) a včasného novoveku. Časť keramických nálezov sa identifikovala aj v polohe Pri Vyčome, ktorá patrí už do susedného katastra Bošian (k. ú. Veľké Bošany). Prieskum tohto miesta by bolo vhodné zopakovať.

K povrchovému zberu, ktorý sme realizovali na vymedzenom území obce Klátova Nová Ves, pripájame niekoľko poznámok. Systematicky rekognoskované polohy (Lúky, Šariny, Kostolnica vrátane častí Zadná Kostolnica a Dolné Kostolnice) dokladajú polykultúrne osídlenie povodia Vyčomy a trend väzby nížinných sídlisk na terasy a rozhrania terás s príľahlými svahmi (obr. 36). Najstaršie etapy osídlenia patria roľníckym kultúram z neolitu (kultúra s mladou lineárnou keramikou) a eneolitu (mladšie stupne lengyelskej kultúry), ktoré majú v mezoregiónne strednej Nitry badateľné zastúpenie (*Wiedermann 20003*, 52, 53, 69, mapa 1). Ďalšie výrazné sídliskové nálezy spájame s lužickou kultúrou, ktorá v sledovanej oblasti dominovala v závere doby bronzovej a na začiatku staršej doby železnej (*Wiedermann 20003*, 69,

70). Do stupňov HB – HC datujeme aj nové a rozhodne väčšie sídlisko lužickej kultúry v polohe Kostolnica (obr. 37: 5). S týmto časovým úsekom mladšieho praveku je na strednom Ponitří a zvlášť v pohorí Tribeč spätých viacero výšinných opevnených polôh – hradísk lužickej kultúry (Stegmann-Rajtár 2011). Z geograficky najbližších možno uviesť už spomenutý Kostrín v n. v. 390 m (obr. 36), vyše 10 ha a monumentálne opevnené Šiance (546 m n. m.) na juhu katastrálneho územia obce Klátova Nová Ves (Veliačik/Romsauer 1994, 77–79, obr. 17: 256; Wiedermann 1985, 44, 51, 55, 69, 71; 2007, 6), eventuálne Tábor (385 m n. m.) nad blízkou obcou Krnča (Veliačik/Romsauer 1994, 88). Nemenej dôležitým zistením z prieskumu, ktoré dopĺňa vedomosti o polykultúrnom osídlení povodia Vyčomy a mezoregionálnom osídlení strednej Nitry vôbec, je prítomnosť materiálu z doby laténskej (pozri napr. Vangľová 2008, 212–214) a z včasného stredoveku (pozri napr. Wiedermann 2007, 7). O skutočnosti, že výskyt včasnostredovekej keramiky na polohách západne od Klátovej Novej Vsi nie je náhodný a možno naň nazerať v širších súvislostiach, nás utvrdzujú tiež kovové predmety získané hľadačmi pokladov na hradisku Šiance (Pieta/Robak 2019, 445–448; Robak/Pieta 2016).

V prieskume katastra obce Klátova Nová Ves plánujeme pokračovať a v ďalšej etape sa mienime podrobnejšie venovať priestoru východne od obce.

Literatúra

- Bobek/Mitáš 2023 – P. Bobek/V. Mitáš: Záchranný archeologický výskum v Bošanoch a Klátovej Novej Vsi. AVANS 2018, 2023, 44–46.
- Bóna 2007 – M. Bóna: Hradisko Kostrín. In: J. Lukačka/M. Bóna/E. Wiedermann: *Kultúrno-historické pamiatky obce Klátova Nová Ves*. Klátova Nová Ves 2007, 47.
- Borzová/Gogová 2006 – Z. Borzová/S. Gogová: Prieskum v pohorí Tríbeč. AVANS 2004, 2006, 51–53.
- Krupica 1973 – O. Krupica: *Pravek severného povodia rieky Nitry*. Bratislava 1973.
- Mráz 2000 – R. Mráz: Nález lengyelskej kultúry v katastri obce Klátova Nová Ves. AVANS 1998, 2000, 133.
- Pieta/Robak 2019 – K. Pieta/Z. Robak: The Military Finds from Bojná III and Klátova Nová Ves near Topolčany, Slovakia. In: L. Poláček/P. Kouřil (Hrsg.): *Bewaffnung und Reiterausrüstung des 8. bis 10. Jahrhunderts in Mitteleuropa. Waffenform und Waffenbeigaben bei den mährischen Slawen und in den Nachbarländern*. Internationale Tagungen in Mikulčice IX. Brno 2019, 441–451.
- Robak/Pieta 2016 – Z. Robak/K. Pieta: The New Finds from Klátova Nová Ves. In: Á. Perémi (ed.): *Hadak Útján. Népvándorlás Kor Fialat Kutatóinak XXIII. konferenciakötete*. Veszprém 2016, 131–144.
- Stegmann-Rajtár 2011 – S. Stegmann-Rajtár: Spätbronze-/früheisenzeitliche befestigte Höhensiedlungen im Tribeč-Gebirge (Westslowakei). Kontaktgebiet des lausitzer, mitteldonauländischen und reiternomadischen Kulturkreises. In: R. Korený (ed.): *Doba popelnicových polí a doba halštatská. Příspěvky z XI. konference, Příbram 7.–10. 9. 2010*. Podbrdsko – Miscelanea 2. Příbram 2011, 211–219.
- Vangľová 2008 – T. Vangľová: Osídlenie severnej časti Nitrianskej pahorkatiny a prilahlých svahov Považského Inovca a Tribeča v dobe železnej. *Študijné zvesti AÚ SAV* 44, 2008, 203–217.
- Veliačik/Romsauer 1994 – L. Veliačik/P. Romsauer: *Vývoj a vzťah osídlenia lužických a stredodunajských popelnicových polí na západnom Slovensku I – Katalóg*. Nitra 1994.
- Wiedermann 1985 – E. Wiedermann: *Archeologické pamiatky topolčianskeho múzea*. Nitra 1985.
- Wiedermann 2003 – E. Wiedermann: *Archeoenvironmentálne štúdie prehistorickej krajiny*. Nitra 2003.
- Wiedermann 2007 – E. Wiedermann: Od raných civilizačných dotykov k prvým Slovanom. In: J. Lukačka/M. Bóna/E. Wiedermann: *Kultúrno-historické pamiatky obce Klátova Nová Ves*. Klátova Nová Ves 2007, 5–7.
- Wiedermann/Zábojník 1988 – E. Wiedermann/J. Zábojník: Prieskum osídlenia povodia Vyčomy. AVANS 1987, 1988, 141, 142.

THE SURVEY IN THE CADASTRAL AREA OF THE VILLAGE OF KLÁTOVA NOVÁ VES. In the limited part of the cadastral area of the village of Klátova Nová Ves, a field excavation was carried out. The area of interest was delimited by the prospecting team – on the eastern side by the western periphery of the built-up area of Klátova Nová Ves, on the western side by the northwestern periphery of the village rural area or the border with the area of Bošany (eastern part of the cadastral area of Veľké Bošany). The cultivated terraces and interfaces of terraces and slopes on both sides of the Vyčoma stream, which is the axis of the area of interest and runs through it in the E – W direction, were systematically surveyed. The peculiarities of the sites identified by surface collection are presented with regard to their location on the right or left bank of the Vyčoma, i. e. in the order of survey, and after a preliminary evaluation of the material. The survey of the right and left bank of the Vyčoma from Klátova Nová Ves to Bošany documented the following archaeological sites:

Klátova Nová Ves (Partizánske district)

a) Lúky site (Baranisko), settlement, Middle Neolithic (Late Linear Pottery culture), Early Eneolithic, (Lengyel culture, later stages), Final Bronze Age(?), La Tène period, Early to High Middle Ages, Modern period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra.

b) Šariny site (Dolné vajnovské lúky), settlement, Middle Neolithic (Late Linear Pottery culture), Early Eneolithic (Lengyel culture, later stages), Final Bronze Age(?), Modern period, 20th century. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra.

c) Zadná Kostolnica site (Zadná kostolná), settlement, Late Bronze Age to Hallstatt period (Lusatian culture). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra.

d) Kostolnica site, settlement, Late Bronze Age to Hallstatt period (Lusatian culture), Early Middle Ages, Modern period, 20th century. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra.

e) Kostolnica site (Dolné Kostolnice), settlement(?), prehistory, High Middle Ages, Early Modern period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra.

The surveyed sites document the polycultural settlement of the Vyčoma stream valley and the trend of association of settlements to terraces and borders between terraces and adjacent slopes. The earliest stages of settlement are connected with the peasant cultures of the Neolithic (Late Linear Pottery culture) and Eneolithic (later stages of the Lengyel culture), which are remarkably represented in the region of central Nitra. Other distinct settlement finds belong to the Lusatian culture, which dominated the studied area in the end of the Bronze Age and in the beginning of the Hallstatt period. The new settlement of the Lusatian culture at the site of Kostolnica is also classified in stages HB – HC by the investigators. Documentation of material from the La Tène period and the Early Middle Ages on both banks of the Vyčoma stream is another important outcome of the prospecting. The authors of the article plan to continue the survey in the cadastral area of Klátova Nová Ves.

BRONZOVÉ PREDMETY Z 10.–11. STOR. V NITRE-PÁROVSKÝCH HÁJOCH³³

Gabriel Nevižanský

Nitra, časť Párovské Háje (okr. Nitra), pohrebisko?, zber, bronzové kovania, stredovek (10.–11. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V roku 2013 našiel I. Ligač na povrchu pooraného poľa v katastri mestskej časti Párovské Háje kovové predmety, ktoré odovzdal autorovi príspevku na zdokumentovanie. Miesto nálezov sa nachádza cca 1000 m východne od okraja intravilánu, na západnom svahu vyvýšeniny, cca 600 m juhovýchodne od kóty 197, 3.

Opis nálezov:

1. Liata bronzové kovanie listového tvaru z bočného remeňa opaska zdobená motívom palmety. Na zadnej strane artefaktu sú zvislo situované dva nity s dĺ. 0,2 cm s roztepanými koncami a drobnými platničkami štvorcového tvaru s rozmermi 0,4 × 0,4 cm. Kovanie miestami je pokryté svetločiernou patinou. Rozmery: v. 2,4 cm, š. 2,2 cm, hr. 0,2 cm. Hmotnosť: 4,43 g (obr. 41: 2).

2. Liata bronzová závesná časť dvojdielného kovania listového tvaru s poškodeným uškom s bobuľovým ukončením. Rozmery: v. 2,6 cm; s uškom 3,1 cm, š. 1,8 cm, hr. 0,1 cm. Hmotnosť: 1,77 g (obr. 41: 1).

3. Liata bronzová pracka lýrovitého tvaru. Rozmery: 1,75 × 2,2 cm, hr. 0,2 cm. Hmotnosť: 2,78 g (obr. 41: 3).

4. Plochý bronzový plech tvaru trojlístka so stopami pozlátenia a s tromi okrúhlymi otvormi, na zadnej strane s jedným nitom s dĺ. 0,2 cm. Rozmery: v. 2 cm, š. 2,55 cm, hr. 0,15 cm. Hmotnosť: 2,73 g (obr. 41: 4).

Listové kovanie z bočného remeňa má analógie v staromaďarskom hrobe 3 preskúmanom na lokalite Tiszabездéd v polohe Harangláb (*Istvánovits 2003*, obr. 161: 61). Dolná časť dvojdielného kovania reprezentuje, podľa typológie vypracovanej Cs. Bálintom, typ Ia, ktorý datuje rámcovo do 10.–11. stor. Ide o ozdobu, ktorá je rozšírená na celom území Karpatskej kotliny s istou koncentráciou v Potisí (*Bálint 1991*, 123, tab. XXXVI: 1, mapa rozšírenia tab. XLIII: 1). Podobne možno datovať aj pracku lýrovitého tvaru (*Révész 1989*). Zachránené predmety zrejme pochádzajú orbou narušeného, resp. devastovaného hrobu, príp. hrobov z 10.–11. stor. Neďaleko od nálezov bronzových predmetov, pozdĺž ľavého brehu Cabajského potoka, v polohe Valy-Dolina bolo preskúmané súdobé sídlisko (*Pieta/Ruttkay 1986*, 112; *Ruttkay 1996*, 152; *1997*, 159).

Literatúra

Bálint 1991 – Cs. Bálint: *Südungarn im 10. Jahrhundert*. Budapest 1991.

Istvánovits 2003 – E. Istvánovits: *A Rétköz honfoglalás és Árpád-kori emlékanyaga*. Nyíregyháza 2003.

Pieta/Ruttkay 1986 – K. Pieta/M. Ruttkay: *Výskum v Nitre-Párovských Hájoch*. AVANS 1984, 1985, 151–153.

³³ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0062/21.

Révész 1989 – L. Révész: Lira alakú csatok a Kárpát-medencében. *Herman Ottó Múz. Évk.* 27, 1989, 513–541.

Ruttkay 1996 – M. Ruttkay: Výskum v Nitre – Párovských Hájoch. *AVANS* 1994, 1996, 150–153.

Ruttkay 1997 – M. Ruttkay: Ukončenie záchranného výskumu v Nitre-Párovských Hájoch. *AVANS* 1995, 1997, 158–161.

THE BRONZE ARTIFACTS FROM THE 10TH–11TH CENTURIES IN NITRA-PÁROVSKÉ HÁJE. Nitra-Párovské Háje (Nitra district), burial ground?, surface finds, bronze fittings, Middle Ages (10th–11th centuries). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. In 2013, I. Ligač discovered metal artifacts on the surface of a ploughed field in the cadastral area of Párovské Háje (Fig. 41: 1–4). The location of the discovery is situated approx. 1,000 m east of the periphery of the built-up area, on the western slope of the elevation approx. 600 m southeast of altitude 197.3. The leaf-shaped fitting from a side belt (Fig. 41: 2) has analogies in the Magyar burial 3 at the site of Tiszabездé-Harangláb (*Istvánovits* 2003, obr. 161: 61). The bottom part of the bipartite fitting (Fig. 41: 1) represents type Ia roughly dated to the 10th–11th centuries in the typology elaborated by Cs. Bálint. It is an ornament, which is widespread in the whole territory of the Carpathian basin, with a certain concentration in the Tisza river basin (*Bálint* 1991, 123, tab. XXXVI: 1, map of extension tab. XLIII: 1). The lyre-shaped buckle (Fig. 41: 3) can be dated similarly (*Révész* 1989). The saved artifacts probably come from burial/burials from the 10th–11th centuries which had been disturbed or devastated by ploughing. Not far from the discovery of the bronze artifacts, a partly contemporary settlement was examined along the left bank of the Cabajský potok stream, at the site of Valy-Dolina (*Pieta/Ruttkay* 1986, 112; *Ruttkay* 1996, 152; 1997, 159).

VÝSKUM VČASNOSTREDOVEKEJ AGLOMERÁCIE BOJNÁ V ROKU 2019³⁴

Karol Pieta – Zbigniew Robak

Bojná (okr. Topoľčany), polohy Valy (Bojná I), Hradisko (Bojná II), Mladý háj (Bojná IV), hradisko Bojná V (Nová Lehota/Bojná), líniové opevnenie, neskorá doba bronzová, doba halštatská, stredná doba laténska, sťahovanie národov, včasný stredovek (9.–10. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Výskum aglomerácie Bojná sa počas trinástej sezóny zamerl na pokračovanie prác na západnom predhradí a na centrálnej ploche hradiska Valy. Zároveň sa realizovali prieskumy a sondáže ďalších polôh. O výsledkoch predchádzajúcich sezón informujú príspevky v periodiku *AVANS* (*Pieta/Jakubčínová/Robak* 2022; *Pieta/Robak* 2019; 2023a; 2023b; *Pieta a i.* 2011; 2013; 2015; 2016; 2017; 2018; 2020). Súhrnný prehľad súčasného stavu poznania aglomerácie Bojná prinieslo druhé rozšírené vydanie monografie Bojná 2 (*Pieta/Robak* 2017) a ďalšie práce (*Borzová/Pieta/Jakubčínová* 2020; *Pieta/Robak* 2018; *Robak* 2021).

V rámci dohôd o spolupráci s Archeologickým ústavom SAV, v. v. i. sa na terénnej praxi v Bojnnej zúčastnili skupiny študentov archeológie spolu s pedagógmi z Jagelovskej univerzity v Krakove, Univerzity Marii Curie-Skłodowskej v Lubline, Užhorodskej národnej univerzity a z Mariupolskej národnej univerzity. Pracovníci výskumu sa odborne podieľali aj na ďalšom ročníku Cyrilometodských slávností, ktoré sa konali 6. júla 2019 za účasti približne dvoch tisícok návštevníkov.

Hradisko Bojná I-Valy

Na plochách 2 a 8, v centrálnej časti hradiska, bolo otvorených viacero sond. V sondách LXII a LXVII sa okrem iného našlo 24 jednotlivých železných krúžkov z krúžkovej zbroje, ktoré sa na ploche niekoľkých m² sústreďovali v severnej časti oboch sond. V sonde LXVI bol čiastočne preskúmaný objekt 55 – hlboká oválna jama s kolmými stenami, pravdepodobne hospodársky objekt. V jeho výplni bola početná keramika, mazanica, ako aj súčasti bojovníckeho výstroja a výzbroje (obr. 42: 1). Podobné nálezy sa našli v povrchovej vrstve susednej sondy LXIV. Výskum oboch priestorov bude pokračovať.

V severnej časti západného predhradia na ploche 4 bola predĺžená sonda XLV tak, aby prerezala val a vonkajšiu priekopu. Princíp budovania valu sa veľmi podobal konštrukcii hlavného opevnenia. Teleso násypu tvorili štyri vodorovné vrstvy hliny s hrúbkou 40–50 cm, ktoré boli preložené drevenými roštami. Prvé dve vrstvy boli uložené vodorovne, čím konštrukcia vyrovnávala mierny svah pôvodného terénu. Pod valom sa zachovali zvyšky vrstvy humusu. V úzkom reze nebolo možné zistiť, či mal val komorovú konštrukciu alebo

³⁴ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0563. Príspevok vznikol v rámci riešenia grantových projektov VEGA 2/0043/22 a 2/0124/20.

násyp udržiavali len drevené steny, príp. výplet, ktorý sa nezachoval. V priekope, ktorá bola do hĺbky 140 cm vyplnená hlinou, sa našlo len málo kameňov (obr. 42: 2). To naznačuje, že násyp nemal kamenné obloženie. Neskorostredoveká/novoveká ostroha, objavená v hĺbke 60 cm, svedčí o pomalom prirodzenom zasypávaní priekopy, ktorá je dodnes v teréne dobre viditeľná. Profil valu sa výrazne odlišuje od konštrukcie fortifikácie na druhej strane vstupnej brány do predhradia, ktorá bola skúmaná v roku 2008 (*Pieta a i. 2008*, 208), kde bola štruktúra násypu jednoduchšia. Násyp tu však obsahoval viac kameňov, získavaných nepochybne pri lámaní čelnej priekopy v skalnom podloží v tomto úseku. Odlišné prvky konštrukcie v rovnakej línii opevnenia na relatívne blízkych úsekoch sme zaznamenali aj v prípade hlavného valu hradiska.

Na ploche 4 sa pokračovalo vo výskume zástavby západného predhradia systémom úzkych dlhých rezov a štvorcových sond s cieľom zachytiť prípadné ďalšie sídliskové objekty. Boli doskúmané niektoré sondy z minulej sezóny. Väčšina nálezov, vrátane početnej keramiky, pochádzala z povrchovej vrstvy. Zaujímavý nález predstavuje spodný žarnov (stator) v sonde LXI/b, ktorý zrejme ležal v polohe *in situ* na pôvodnom mieste (obr. 42: 3). Na ploche 6 v južnej časti západného predhradia boli doskúmané ojedinelé praveké objekty, ktoré boli odkryté ešte v roku 2018.

Prieskum západného neopevneného predpolia hradiska Valy v polohe Trhovisko potvrdil jeho využitie v čase existencie hradiska. Vo vzdialenosti 120 m juhozápadne od priekopy a valu predhradia sa v blízkosti príležitostného vodného zdroja našiel hromadný nález železných predmetov (depot č. 28). V mieste nálezu sme vytyčili sondu LXVIII s rozmermi 150 × 130 cm a nález bol začistený a zadokumentovaný *in situ* (obr. 43). Depot obsahoval 40 predmetov, menovite 24 sekerovitých hrivien, štyri radlice, dva kosáky, dve kosy, tri krájadlá, držadlo vedra s atášami, polovicu železnej lupy a tri predmety neurčenej funkcie, azda súčasti voza.

Hradisko Bojná II

Na hradisku Bojná II sa realizovali dva rezy valom. Úzkou sondou sa ručne prekopala dvojité línia valov a priekopa hlavného opevnenia. V profile násypov sa ukázali viaceré vodorovné vrstvy hlíny, resp. hlíny premiešanej so štrkom z podložia, ktoré boli pôvodne prekladané len stopovo zachovanými drevenými roštami. Podľa priebehu vrstiev po oboch stranách vnútornej priekopy musela násyp držať akási drevená stena alebo výplet. Z dna strednej priekopy a z vrchnej časti telesa predného valu boli odobrané vzorky uhlíkov na rádiokarbonové datovanie. Dáta 1190 ±30 a 1210 ±30 BP naznačujú datovanie vzoriek do doby veľkomoravskej, nálezmi doloženej na ploche hradiska. Hoci sú dáta o niečo staršie ako datovanie väčších kusov zuhoľnateného dreva, ktoré sa našlo na dne priekopy v západnej časti opevnenia pri výskume v roku 2014 (*Pieta/Robak 2019*), vzájomne sa nevylučujú. Treba však pripomenúť, že ako vzorky sa použili malé uhlíky a fragment roštu, nie základné nosné prvky valu. Žiaľ všetky výsledky zatiaľ zapadajú do tzv. rádiokarbonového plateau, čo sťažuje analýzu. Otázka chronológie opevnenia si preto vyžaduje ďalší výskum a väčší počet vzoriek.

Druhý ručne kopaný rez bol vedený cez, v teréne dobre viditeľnú, externú fortifikáciu, ktorá na severnej strane nadväzovala na dvojité obvodové opevnenie hradiska. Podľa získaného profilu išlo o hlbokú hrotitú priekopu a jednoduchý hlinený val, navršný na vopred vyrovnanom teréne. Z dna priekopy boli odobraté vzorky uhlíkov na rádiokarbonové datovanie. Získaný údaj 1220 ±30 BP sa takmer zhoduje s vyššie uvedenými dátami, získanými z obvodového opevnenia.

Povrchová prospekcia potvrdila, že poloha Hradisko bola ťažiskovo osídlená v 5. stor. n. l. K tomuto horizontu sa viažu aj doklady výroby v podobe železných, bronzových a olovených zlomkov a polotovarov. Okrem iného sa našlo aj päť bronzových a železných spôn, strieborný denár z konca 2. stor., ako aj päť zlomkov kovových zrkadiel.

Bojná IV

V polohe Bojná IV-Mladý háj bol počas výskumnej sezóny vyhlbený zisťovací rez priekopou a valom líniového opevnenia, ktoré pretína horský chrbát akoby v predĺžení rokliny Železnej doliny približne v smere Z – V. Sondáž sa vykonala v blízkosti vrcholovej časti návršia, asi 67 m západne od dnešnej cesty. Podľa získaného profilu bol jednoduchý násyp valu bez zreteľných zvrstvení postavený na vopred upravenej a vyrovnanej ploche. V základni dosahoval šírku 5 m, pričom sa zachoval do výšky 1,2 m. Vonkajšia priekopa s plochým dnom a so šírkou 3,4 m a hĺbkou len 45 cm bola obrátená voči severu. Na tomto mieste priekopa prechádza do začínajúcej prírodnej rokliny. Hlinený násyp neobsahoval žiadne nálezy. Odobratá vzorka z malej koncentrácie uhlíkov poskytla dátum 1525 ±30 BP. Tento údaj nemožno však brať ako spoľahlivý a rozhodujúci pre chronológiu objektu a stanovuje len akýsi orientačný *terminus post quem*.

Bojná V

V tomto roku sa aktivity sústredili aj na povrchový prieskum vnútornej plochy hradiska Bojná V v polohe Halšiny-Žihľavník, ktoré je najväčším zemným opevnením aglomerácie. Leží v katastrach obcí Nová Lehota (západná časť s kopcom Halšiny, 464 m n. m.) a Bojná (východná časť s kótou Žihľavník, 481 m n. m.). Preverovali sa staršie výkopy a jamy po amatérskych hľadačoch. Zároveň sa vykonala povrchový zber keramiky a detektorový prieskum, s fixovaním nálezov súradnicami GPS. Takmer 22 ha plochu možno rozdeliť na západnú časť s vrcholom Halšiny a s klesajúcou juhozápadnou časťou ohraničenou valom, strednú časť – severne a južne od nepomenovaného skalnatého vrcholu a na východnú časť – svahy a vrchol kopca Žihľavník. Medzi zberovým materiálom je najviac zastúpená neskorá doba bronzová prostredníctvom početnej keramiky, trecích kameňov, mazanice, bronzových zliatkov, zlomkov nástrojov, ihlíc a bronzového nôža. Spona s čiaškovitou pätkou zastupuje horizont neskorkej doby halštatskej. Do strednej doby laténskej patrí spona spojenej konštrukcie a zlomok bronzového náramku. Najmladším horizontom je včasný stredovek, do ktorého radíme nože, hroty šípov a kresadlo.

Literatúra

- Borzová/Pieta/Jakubčinová 2020 – Z. Borzová/K. Pieta/M. Jakubčinová: *Bojná 3. Poľnohospodárske náradie z hradiska Valy a jeho zázemia*. Nitra 2020.
- Pieta/Robak 2017 – K. Pieta/Z. Robak (ed.): *Bojná 2. Nové výsledky výskumov včasnostredovekých hradísk*. 2. vydanie. Nitra 2017.
- Pieta/Robak 2018 – K. Pieta/Z. Robak: The Early Medieval Hillfort Bojná-Valy, Slovakia, and its Defence System. *Acta Archaeologica Carpathica* 52, 2018, 171–186.
- Pieta/Robak 2019 – K. Pieta/Z. Robak: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2014. *AVANS* 2014, 2019, 124–127.
- Pieta/Robak 2023a – K. Pieta/Z. Robak: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2017. *AVANS* 2017, 2023, 107–109.
- Pieta/Robak 2023b – K. Pieta/Z. Robak: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2018. *AVANS* 2018, 2023, 110–113.
- Pieta/Jakubčinová/Robak 2022 – K. Pieta/M. Jakubčinová/Z. Robak: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2016. *AVANS* 2016, 2022, 112–114.
- Pieta a i. 2011 – K. Pieta/J. Haruštiak/M. Jakubčinová/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekého hradiska Bojná v rokoch 2007 a 2008. *AVANS* 2008, 2011, 205–210.
- Pieta a i. 2013 – K. Pieta/J. Haruštiak/M. Jakubčinová/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2009. *AVANS* 2009, 2013, 159–166.
- Pieta a i. 2015 – K. Pieta/M. Jakubčinová/Z. Robak/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná. *AVANS* 2010, 2015, 182–184.
- Pieta a i. 2016 – K. Pieta/M. Jakubčinová/Z. Robak/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2011. *AVANS* 2011, 2016, 185–190.
- Pieta a i. 2017 – K. Pieta/M. Jakubčinová/Z. Robak/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2012. *AVANS* 2012, 2017, 129–135.
- Pieta a i. 2018 – K. Pieta/M. Jakubčinová/Z. Robak/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2013. *AVANS* 2013, 2018, 129–133.
- Pieta a i. 2020 – K. Pieta/M. Jakubčinová/Z. Robak/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná. *AVANS* 2015, 2020, 119–123.
- Robak 2021 – Z. Robak: Wczesnosredniowieczne grodzisko Bojná-Valy na Słowacji. Nowe interpretacje. *Historia Słoworum Occidentis* 28/1, 2021, 36–64.

RESEARCH OF THE EARLY MEDIEVAL AGGLOMERATION BOJNÁ IN 2019. Bojná (Topoľčany district), Valy (Bojná I), Hradisko (Bojná II), Mladý háj (Bojná IV) and Bojná V (Nová Lehota/Bojná) sites, linear fortification, Late Bronze Age, Hallstatt period, Middle La Tène period, Migration period, Early Middle Ages (9th–10th centuries). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra.

During the thirteenth season, we continued research on the western forecourt and on the central area of the Valy hillfort. At the same time, surveys and soundings of other sites were carried out.

Several trenches were opened in the central part of the hillfort. In trenches LXII and LXVII, among other things, we found 24 separate iron rings from the ring armour. The rings were clustered in the northern part of both trenches over an area of several square metres. Feature 55, a deep oval pit with perpendicular walls, probably an outbuilding, was partially excavated in trench LXVI. Its fill contained numerous pieces of pottery, grease and parts of warrior equipment and armour (Fig. 42: 1). Similar items were found in the surface layer of the neighbouring trench LXIV. In the northern part of the western forecourt in area 4, trench XLV was extended to cut through the rampart and an outer ditch. The principle of construction of

the rampart was very similar to that of the main fortification. The body of the wall consisted of four horizontal layers of earth 40–50 cm thick, overlain by wooden grids. The first two layers were laid horizontally, thus levelling the slight slope of the original terrain. Remnants of the humus layer preserved under the mound. Because the trench was very narrow, it was not possible to determine whether the rampart had a chambered construction or was only supported by timber walls or wattle, which did not survive. Few stones were found in the ditch filled to a depth of 140 cm with soil (Fig. 42: 2). In area 4, we continued the exploration of the western forebay development with a system of long narrow sections and square probes aimed to capture any additional settlement features. An interesting find was the discovery of a lower quernstone (stator) in trench LXI/b. It seems that the stator was found in its original location (Fig. 42: 3). Exploration of the western unfortified forefield of the Valy hillfort (part Trhovisko) supported the view that the area was used at the time of the hillfort's existence. At a distance of 120 m south-west of the moat and rampart of the forecourt, a mass find of iron objects was found near an occasional water source (deposit no. 28). Trench LXVIII, measuring 150 × 130 cm, was opened in the spot of the find and the find was cleaned and documented in situ. The depot (Fig. 43) contained 40 objects: 24 axe-bars, four ploughshares, two sickles, two short scythes, three scythes, a bucket handle with attachments, half of an iron chunk, and three objects of undetermined function, perhaps parts of a chariot.

Two cuts through the rampart were made at Bojná II. The double line of the ramparts and ditches of the main fortification was manually surveyed with a narrow cut. Charcoal samples were taken from the bottom of the middle ditch and from the top of the body of the front wall for radiocarbon dating. The results (1190 ±30 and 1210 ±30 BP) suggest dating of the samples to the Great Moravian period. The second hand-dug cut crossed the external fortification, clearly visible in the terrain. Charcoal samples were taken from the bottom of the trench for radiocarbon dating. The resulting date (1220 ±30 BP) is consistent with the above data obtained from the perimeter fortification.

At the Bojná IV – Mladý Háj site, we made a cut through the ditch and the rampart of the linear fortification. Based on the obtained profile, we can conclude that a simple embankment without distinct layers was built on a previously prepared and levelled surface. A sample taken from a small concentration of charcoal provided a date of 1525 ±30 BP. However, this date cannot be taken as reliable and decisive for the chronology of the feature.

In 2019, activities also focused on the surface survey of the inner area of the Bojná V Halšiny-Žihlavič hillfort, which is the largest fortification of the entire agglomeration. Older excavations and pits left by amateur excavators were examined. We also collected pottery from the surface and surveyed the site using metal detectors.

Translation provided by the authors

VÝSKUM V KOSTOLE NEPOŠKVRNENÉHO POČATIA PANNY MÁRIE V HARICHOVCIACH³⁵

Marián S o j á k

H a r i c h o v c e (okr. Spišská Nová Ves), NKP Kostol Nepoškvrneného počatia Panny Márie (č. ÚZPF 645/1), interiér, záchranný výskum, stredovek (13.–15. stor.), novovek (16.–20. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Záchranný výskum sa uskutočnil v zmysle rozhodnutia Krajského pamiatkového úradu v Košiciach (č. KE-2019/14029-5/61989/KI, HT zo dňa 02. 08. 2019). Realizoval sa v interiéri kostola formou štyroch sond – troch regulárnych a jednej mikrosondy (obr. 45). Umiestnili sa vo svätyni kostola, v mieste naplánovanej výmeny historickej keramitovej dlažby a jej podkladových vrstiev. Stavebné úpravy boli zamerané na vytvorenie novej trojstupňovej dispozície svätyně podľa nového návrhu liturgického mobiliáru, vrátane inštalácie podlahového kúrenia. Cieľom výskumu bolo, vzhľadom na stavebno-historický vývoj kostola, vyhodnotiť a datovať nálezové situácie, interpretovať stratigrafiu terénu a predchádzajúce pochôdzkové úrovne, príp. hroby. Metodika výskumu sa prispôbila vyššie uvedenému rozhodnutiu, ako aj záverom zo vstupnej a priebežnej komisie so zástupcom KPÚ Košice M. Horvátom.

Predmetný rímsko-katolícky farský kostol sa nachádza v strede obce na Filinského ulici č. 39, nad pravým brehom Levočského potoka, v nadmorskej výške 450 m (obr. 46: 1).

³⁵ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0043/22.

Sonda 1/19 (dĺ. × š. × hl. použité v ďalších opisoch; 205 × 50 × 95 cm). Bola situovaná pri západnej stene svätyne, pod vchodom zo svätyne do juhozápadnej sakristie, orientovaná S – J. Jej cieľom bolo zistiť, či vchodový portál je pôvodný a vystavaný súčasne so svätyňou, alebo sekundárny, t. j. postavený až s pristavanou sakristiou. Výskum potvrdil, že tesne pod keramitovou dlažbou z prvej tretiny 20. stor. spočíva pieskovcová dlažba, azda z 18. stor. (obr. 46: 3). Pod ňou sa nachádza hnedočierne násypová vrstva premiešaná s fragmentmi vápna a drobnými zlomkami tehál, nasledovaná sivočiernou ílovitou vrstvou so zlomkami ľudských kostí v sekundárnej polohe. Sledovaním profilu sa doložilo, že rozšírené základové murivo západnej steny svätyne bolo výstavbou portálu sekundárne prerušené, a teda vstup prebúrali a vchod postavili súčasne s výstavbou juhozápadnej sakristie (obr. 46: 2). Až na drobné fragmenty ľudských kostí sa žiadne artefakty, okrem predpokladanej barokovej pieskovcovej dlažby, nenašli.

Sonda 2/19 (206 × 57–107 × 113 cm). Bola situovaná v severovýchodnej časti svätyne, pri východnom vífaznom oblúku. Mala tvar písmena L s orientáciou S – J. Keďže v minulosti sa tu realizoval výkop v súvisi s opravou interiérovej fasády, pôvodná baroková pieskovcová dlažba bola z väčšej časti už zničená a zachoval sa len jeden exemplár v juhovýchodnom okraji sondy. Aj tu bola baroková dlažba vybudovaná na hnedočiernej násypovej vrstve s ojedinelými nálezmi. Pod ňou spočívala sivočierne ílovitá vrstva so zvyškami ľudských kostí a drobnými fragmentmi tehál. Pod murivom východného vífazného oblúka s novodobou betónovou stierkou sú zreteľné rozšírené základy vífazného oblúka, ktoré boli položené do maltového lôžka s nepravidelnými kameňmi (obr. 46: 4). Pri severnom okraji sondy sa objavil zvyšok tehlovej dlažby, ktorá je staršia ako baroková z pieskovca. Je evidentné, že svätyňu postavili na sivočiernej ílovitej vrstve, ktorá bola porušená prikostolným cintorínom. Dokladajú to málopočetné zvyšky ľudských kostí, získané zo sekundárnej polohe. V navážkach/zásypovej vrstve pod barokovou dlažbou sa našli železné klince, drobný fragment kachlice (16. stor.?), zlomky novovekej keramiky, tehly a tehlová dlažba.

Sonda 3/19 (155 × 119 × 246 cm). Bola umiestnená v centrálnej časti svätyne, s orientáciou Z – V, kvôli zisteniu prítomnosti potencionálnych hrobov z prikostolného cintorína. Aj tu sa bezprostredne pod keramitovou dlažbou v hĺbke 11–12 cm zistila baroková pieskovcová dlažba dvojakeho pôdorysného tvaru – štvorcového a obdĺžnikového, pričom posledná je opticky rozdelená naznačenou plytkou ryhou na dve štvorcové časti (obr. 46: 5). Aby sa dosiahlo pôvodné sterilné podložie, v sonde sa realizoval vrt s priemerom 20 cm. Zistilo sa, že sterilné podložie siaha až do hĺbky presahujúcej 2 m od úrovne keramitovej dlažby. V sonde sa zdokumentovali zvyšky ľudských kostí v sekundárnej polohe. Sled viacerých vrstiev má navážkový, resp. zásypový charakter. Zdá sa, že hrobové jamy boli pôvodne zapustené do spodnej sivočiernej ílovitej vrstvy, kde sa prišlo aj na zvyšok poškodeného hrobu. Vrstva zistená vrtom bola sterilná a bez nálezov. V navážkových vrstvách sa našli klince, novoveké črepy a drobné ľudské kostrové pozostatky.

Mikrosonda 4/19 (35 × 34 × 46 cm). Bola vytyčená v juhozápadnom rohu svätyne s cieľom zistiť charakter dlažby pod súčasnou keramitovou dlažbou. Výskum ukázal, že sa tu nenachádzala pieskovcová, ale tehlová dlažba. Tá dominovala v priestore pred hlavným oltárom aj po komplexnom rozobratí keramitovej dlažby vo svätyni, kým v severnej časti svätyne bola pieskovcová dlažba. Dlažba v mikrosonde spočívala na hnedočiernej násypovej vrstve so zreteľnými zlomkami tehál a s kúskami vápna. Bez nálezov.

Prvá zachovaná písomná správa o obci Harichovce pochádza z roku 1268. Obec mala už v tom čase vlastnú faru a svojho dušpastiera. Predpokladá sa, že pôvodný kostol ešte pred mongolsko-tatárskym vpádom bol drevený. Obyvateľstvo tvorili zväčša nemeckí kolonisti, ktorí vybudovali nový kostol zasvätený sv. Jánovi Krstiteľovi z kameňa a s drevenou strechou. V rokoch 1662–1663 ho prestavali a o pol stor. neskôr začal chátrať. Podľa dochovaných prameňov však v roku 1731 starý kostol ešte stál. Po rozsiahlej povodni v obci v roku 1763 sa už schátralý kostol výrazne poškodil a svätyňa s klenbou, situovaná bližšie k rozvodenému potoku, sa zrútila. Gróf Štefan Čáky s manželkou Annou v rokoch 1763–1764 financovali výstavbu nového kostola v S – J orientácii. Z bývalého kostola staviteľia ponechali len vežu a zasvätili ho Nepoškvrnenému počatiu Panny Márie (*Bobáková 2018*). Práve s týmito udalosťami súviseli dlažby, ktoré sa podarilo odkryť pod historickou keramitovou dlažbou v južne orientovanej svätyni. Predsavuje ich baroková pieskovcová dlažba z obdobia výstavby nového kostola a predpokladaná staršia tehlová dlažba (renesančná?), ktorú v 18. stor. druhotne využili najmä

v priestore pred hlavným oltárom a v severnej okrajovej partii svätyne pri vyvýšenom schodíku na rozhraní lode a svätyne. Dlažba z pieskovca a tehloviny spočívala na navážkových vrstvách s obsahom zlomkov drobných tehál, kúskami vápna a nepočítnym novovekým nálezovým materiálom zo 16.–19. stor., medzi ktorým sa našli ojedinelé fragmenty keramiky, železné klince a časť reliéfne zdobenej kachlice. Nechýbajú zlomky ľudských kostí z pôvodného prikostolného cintorína. Množstvo miniatúrnych tehál svedčí o pôvodnej tehlovej dlažbe, ktorá sa však *in situ*, podobne ako hroby, nedoložila. Sondou 1/19 sa potvrdilo sekundárne vymurovanie vchodu v murive západnej svätyne, vystavaného v priebehu výstavby novodobej juhozápadnej sakristie. Sondou 2/19 sa zistil rozšírený základ východného vífazného oblúka. Stredovou sondou 3/19 sa potvrdila úroveň pôvodného sterilného podlažia v hĺbke 2 m od keramikovej dlažby.

Literatúra

Bobáková 2018 – M. Bobáková (zost.): *Harichovce – 750 rokov*. Harichovce – Spišská Nová Ves 2018.

THE EXCAVATION IN THE CHURCH OF THE IMMACULATE CONCEPTION OF THE BLESSED VIRGIN MARY IN HARICHOVCE. Harichovce (Spišská Nová Ves district), NCM Church of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary (CLM no. 645/1), interior, rescue excavation, Middle Ages (13th–15th centuries), Modern period (16th–20th centuries). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The archaeological excavation was carried out in form of four trenches in the interior (sanctuary) of the church in question (Fig. 45; 46: 1). Under the historical ceramic paving in the south-oriented sanctuary, the Baroque sandstone paving from the period of construction of the new church (1763–1764) was uncovered as well as the assumed older brick paving (Renaissance?), which was secondarily used in the 18th century in front of the main altar and in the northern peripheral part of the sanctuary, at the elevated step on the interface of the nave and the sanctuary. The paving from sandstone and bricks was laid on the levelling layer with fragments of miniature bricks, pieces of lime and rare miniature sherds, iron nails and a fragment from a (Renaissance) stove tile with a relief decoration. There are also fragments of human bones from the original church cemetery. The high number of miniature bricks suggests that there originally was a brick paving. Nevertheless, it has not been documented *in situ*, like burials. Trench 1/19 confirmed the secondary construction of an entrance in the masonry of the western sanctuary; it was built in the course of construction of the new southwestern sacristy (Fig. 46: 2, 3). Trench 2/19 uncovered the extended foundations of the eastern triumphal arch (Fig. 46: 4). Trench 3/19 revealed the Baroque sandstone paving (Fig. 46: 5) and after the trench had been deepened, it showed the level of the original sterile subsoil, 2 m under the ceramic paving.

LÍNIOVÁ STAVBA V KATASTROCH OBCÍ HRABUŠICE A LETANOVCE³⁶

Marián Soják

Hrabušice a Letanovce (okr. Spišská Nová Ves), poloha Pod Zelenou horou, Ihrík, za západným okrajom Kláštoriska, záchranný výskum, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Výskum sa realizoval na trase líniovej stavby „Hrabušice – V212 – Kláštorisko“ formou sledovania výkopových prác spojených s úpravou VN prípojky. Metodika realizácie výskumu sa prispôsobila rozhodnutiu Krajského pamiatkového úradu v Košiciach (č. KE-2016/22401-3/99520/HT zo dňa 19. 12. 2016). Výkopy sa realizovali v dvoch chotároch – vo východnej časti katastra obce Hrabušice a v západnej časti katastra Letanoviec. Začiatok trasy bol v katastri Hrabušíc³⁷ a koniec trasy ležal v Letanovciach v polohe Kláštorisko³⁸.

Celý priebeh líniovej stavby bol negatívny na výskyt nálezových situácií. Vo vykovaných ryhách sa tesne pod lesným humusom nachádzala svetlohnedá ílovitá hlina premiešaná početnými kameňmi, pod ktorou spočívalo geologické vápencové podlažie. To sa nezriedka nachádzalo hneď pod lesným humusom, prípadne vychádzalo až nad úroveň súčasného terénu. Preto mal stavebník v niektorých úsekoch problém s hĺbením rýh, ktoré neraz zahŕňalo zdĺhavé strojové rozbíjanie materskej horniny hydraulickým

³⁶ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0043/22.

³⁷ Súradnice WGS 84: N48° 57.548' E20° 24.979', 582 m.

³⁸ Súradnice WGS 84: N48° 56.666' E20° 25.250', 756 m.

kladivom. Napriek negatívnym výsledkom sa celá trasa stavby s príľahlým okolím podrobne prehľadávala detektorom kovov. Vďaka tomu sa podarilo získať ojedinelé novoveké artefakty, pochádzajúce výhradne z vrchných vrstiev lesného humusu. Menovite nábojnicu, rakúsky dvojhalier Františka Jozefa I. z roku 1903 (Viedeň), dve olovené guľky z projektilov, železný bránik (stredovek?), zliatok, neurčitý zlomok a klinge.

Zaujímavé je, že napriek príľahlému kartuziánskemu kláštoru na Kláštorsku sa za jeho západným okrajom v trase nezískal žiaden nález, čo potvrdilo aj sledovanie výkopov M. Slivkom. Vo vzdialenosti asi 350 m západne od Kláštorska sa v lese podarilo v rozrušenom vývrate koreňa stromu objaviť náhodný nález železného tesáka, ktorý má analógie v početných nálezoč z 15. stor. (Žákovský 2014). Ojedinelý nález akiste súvisí s bratríckymi výbojmi a s neďalekým hradiskom („táborom“) na Zelenéj hore (obr. 44). Severne od líniovej stavby sa na severovýchodnom svahu polohy Pod Zelenou horou vyskytli zriedkavé črepy púchovskej kultúry zo staršej doby rímskej. V rámci lokality Ihrík, tiež Zelená hora (severovýchodné svahy) a jej podhradia (Pod Zelenou horou) sa podarilo zdokumentovať viaceré nálezy púchovskej kultúry, ako aj zo stredoveku a novoveku. Keďže ležia mimo pojednávanej stavby, nie sú predmetom predloženého príspevku.

Literatúra

Žákovský 2014 – P. Žákovský: *Tesáky a problematika jednosečných zbraní stredoveku a raného novoveku. Katalog*. Dizertačná práca. Ústav archeologie a muzeologie FF MU. Brno 2014. Nepublikované.

THE LINEAR CONSTRUCTION IN THE CADASTRAL AREAS OF THE VILLAGES OF HRABUŠICE AND LETANOVCE. Hrabušice and Letanovce (Spišská Nová Ves district), Pod Zelenou horou site, Ihrík site, beyond the western periphery of Kláštorsko site, rescue excavation, Middle Ages, Modern period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The excavation was carried out along the route of the linear construction “Hrabušice – V212 – Kláštorsko” in form of monitoring of the excavation works associated with the modification of a high-voltage line. The whole course of the excavated furrows was negative as for the occurrence of find contexts. Together with the adjacent surroundings, the furrows were searched with a metal detector. It brought individual and indistinct modern artifacts found exclusively in the upper layers of forest humus – a cartridge, an Austrian two heller coin of Franz Joseph I from 1903 (Vienna), two lead bullets from projectiles, an iron harrow tooth (Medieval?), nails, an iron cluster and an unidentifiable fragments. In the forest west of Kláštorsko site, an iron hunting sword was accidentally found in the disturbed roots of an uprooted tree. It has suitable analogies in the numerous finds from the 15th century (Fig. 44). North of the linear construction, rare sherds of the Púchov culture from the Early Roman period were discovered on the northeastern slope of Pod Zelenou horou site. At the site of Ihrík, also called Zelená hora (northeastern slopes), and its area under the castle (Pod Zelenou horou site), several finds of the Púchov culture, from the Middle Ages and Modern period were obtained.

PRVÁ ETAPA INTERDISCIPLINÁRNEHO VÝSKUMU JASKYNE HUČIVÁ DIERA V BELIANSKYCH TATRÁCH³⁹

Marián Soják – Pavel Valde-Nowak

Vysoké Tatry, časť Tatranská kotlina a Tatranská Lomnica (okr. Poprad), jaskyňa Hučivá diera, výskum na vedecké a dokumentačné účely, mladý paleolit (magdalénienska kultúra), neskorý stredovek/včasný novovek (16. stor.), 20. stor. (2. svetová vojna). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

K objavu prvých nálezov štiepanej kamennej industrie z neskoréj fázy mladého paleolitu došlo na sklonku roka 2018. Už vtedy, pred komplexnou analýzou nálezov zo sezóny 2019, sa osídlenie správne zaradilo do náplne kultúry magdalénien (Soják/Valde-Nowak 2021; Valde-Nowak/Soják 2018). Ide vôbec o prvú tatranskú jaskyňu s doloženým pravekým osídlením.

Jaskyňa Hučivá diera (tiež Rausch Keller/Hučivá pivnica, 937 m n. m.) je situovaná na južnom svahu Kobyliého vrchu (1109 m n. m.), neďaleko vyvieračky Šumivý prameň (nem. *Rausch Quelle*), necelý 1 km južne od turisticky sprístupnenej Belianskej jaskyne (obr. 47: 1, 2). Výkopy speleológov z Jaskyniarskej skupiny Spišská Belá v zadnej časti jaskyne zo začiatku 70. rokov 20. stor. potencióálne prepojenie obi-

³⁹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0521. Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0033/23. Archeologický výskum bol spolufinancovaný poľským Národným vedeckým centrom – grant DEC-2021/41/B/HS3/03217, „Człowiek epoki kamienia w Jaskiniach Tatr“.

dvoch jaskýň nepotvrdili. Hoci katastrálne patrí jaskyňa Hučivá diera do Tatranskej Lomnice, leží bližšie k Tatranskej Kotline (juhozápadne od nej). Predstavuje 16 m dlhý útvar korózneho genetického typu, ktorý bol vytvorený na pukline, či poruche v tmavých guttensteinských vápencoch zo stredného triasu. Hoci je dlhodobo známa, až od roku 2005 sa eviduje v literatúre ako archeologická lokalita s nálezmi zvieracích kostí a keramiky z 15. až 16. stor. (Soják 2007, 80 n.).

Plochu výskumu v jaskyni sme rozdelili na sektory s rozmermi 1 × 1 m, ktoré sa detailne skúmali po centimetrových vrstvách. Výskum začal v zadných priestoroch, južne od poškodených jaskynných sedimentov, v ktorých sa v roku 2018 našli prvé kamenné štiepané artefakty. V týchto častiach sa plocha – sonda 1 označila sektormi X/1 až X/6–A/1 až A/6. Následne sa skúmala plocha pod vchodovým trojuholníkovým portálom, v mieste naplánovaného kovového uzáveru. Sonda 2 umiestnená v tejto časti jaskyne mala sektory pomenované ako H/- 4 až H/1 – I/-4 až I/-1 (obr. 48: 1).

Všetky jaskynné sedimenty sa po ručnom preskúmaní dopravovali pomocou lanovky vo vreckách a následne sa preplavovali vo vode na sitách, čím sa predišlo stratám drobných nálezov. Výskumu sa zúčastnili v rámci povinnej praxe študenti Jagellonskej univerzity v Krakove. Výskum mal interdisciplinárny charakter, keďže sa na terénnych prácach podieľali paleozoológovia, geológovia, sedimentológovia, archeobotanici a paleogenetici. Jaskyňa 3D fotogrametricky zdokumentovali M. Cheben a A. Arpáš (obr. 48: 7).

V sonde 1, v superpozícii pod nálezmi z 2. svetovej vojny, ktoré zahŕňali nábojnice, mince a železné zlomky a tenkou kultúrnou vrstvou s keramikou zo 16. stor., sa podarilo preskúmať zahľbené ohnisko s početnými archeologickými a paleontologickými nálezmi (obr. 48: 2). Z artefaktov má prevahu kamenná štiepaná industria, kosti lovných zvierat žijúcich v tomto priestore v závere doby ľadovej, spolu s ktorými sa vyskytla kostená ihla (obr. 48: 6) a drobné hručky okrového farbiva. Zo štiepaných artefaktov dominujú hotové nástroje, v porovnaní s ktorými sú drobné úštepy pochádzajúce zväčša z opravy hotových nástrojov menej početné. Typologicky sa objavujú čepele s retušou i bez nej, čepele so šikmou koncovou retušou, špecifické hroty s vrubom (obr. 48: 3), masívnejšie geometrické trojuholníky (obr. 48: 4), rydlá, vrtáky, či priebojníky, ojedinele škrabadlá. Zo zastúpených surovín je prítomný pestrofarebný pieňinský rádiolarit (dominantne zelenej a červenohnedej farby), poľský pazúrik (čokoládový, jurský podkrakovský a volynský pazúrik?), limnosilicít pravdepodobne zo stredného Slovenska a neidentifikovaná patinovaná surovina. V tunajšom horskom prostredí sú početné kosti kozorožcov alpských výnimočné (*Capra ibex*), keďže uvedený druh fauny nebol dosiaľ na území Tatier registrovaný. Bežne vystupujú kosti, vrátane kopyt, koňa divého (obr. 48: 5), medveďa hnedého, vysokej zveri a drobných hlodavcov. Z ohniska magdalénienskej kultúry sa v laboratóriu rádiouhlíkového datovania v poľskej Poznani získal absolútny vek uhlíkov, ktoré poskytli takmer identické dáta z obdobia bøllingu až allerödu (12 316–11 896 cal. BC a 12 260–11 868 cal. BC). Uhlíky z prelomu neskorého stredoveku a včasného novoveku potvrdili naše predošlé datovanie objavených keramických zlomkov (1479–1644 cal. AD). Menej početné nálezy zo sondy 2 korešpondujú s kamennými artefaktami a zvieracími kosťami z okolia ohniska.

Zdá sa, že model jaskynného osídlenia s najväčšou pravdepodobnosťou zahŕňal krátkodobý pobyt magdalénienskych lovcov so špecifickými nástrojmi, ktoré zastupujú predovšetkým hroty s vrubmi (nem. *Kerbspitze*, angl. *shouldered points*). Nemožno vylúčiť, že pri výbere tejto jaskynnej lokality zohrávala dôležitú úlohu práve špecializácia na lov kozorožcov. K tomu sa pridružuje vhodná slnečná pozícia vchodu orientovaného na juh, prítomnosť komína zabezpečujúceho odvetrávanie splodín z ohniska, výdatné pramene, dobré výhľady na dôležité úseky oboch spišských kotlín so sledovaním a úspešným napredovaním putujúcich zvierat, a napokon dostatočná vzdialenosť od miestnych tatranských ľadovcov.

Na konci roku 2019 sa na podnet archeológov a vďaka Štátnej ochrane prírody Slovenskej republiky – Správy slovenských jaskýň v Liptovskom Mikuláši jaskyňa zneprístupnila uzamykatelnou kovovou mrežou. Tým jaskyňa oficiálne stratila pôvodný štatút verejnosti voľne prístupnej jaskyne. Vo výskume sa plánuje pokračovať. Aby profil s nedoskúmaným ohniskom nedeštruoval, po ukončení aktuálnej sezóny sa zabezpečil vrecami, ktoré boli naplnené vyťaženým jaskynným sedimentom.

Literatúra

Soják 2007 – M. Soják: *Osídlenie spišských jaskýň od praveku po novovek*. Nitra 2007.

Soják/Valde-Nowak 2021 – M. Soják/P. Valde-Nowak: Paleolitické osídlenie jaskyne Hučivá diera v Belianskych Tatrách. *Východoslovenský pravek* 12, 2021, 5–11.

Valde-Nowak/Soják 2018 – P. Valde-Nowak/M. Soják: Paleolithic Man in the Tatra Mountains. *Acta Archaeologica Carpathica* 53, 2018, 37–48.

THE FIRST STAGE OF THE INTERDISCIPLINARY EXCAVATION AT THE HUČIVÁ DIERA CAVE IN THE BELIANSKE TATRY MOUNTAINS. Vysoké Tatry-Tatranská kotlina and Tatranská Lomnica (Poprad district), Hučivá diera cave, excavation for scientific and documentation purposes, Late Paleolithic (Magdalenian culture), Late Medieval Age/Modern period (16th century), 20th century (WWII). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. Hučivá diera cave (937 m a. s. l.) is situated on the southern slope of Kobylí vrch hill (1109 m a. s. l.), near the source of Šumivý prameň spring (*Rausch Quelle*), less than a kilometre south of Belianska jaskyňa cave open to tourists (Fig. 47: 1, 2). It is 16 km long, of the corrosion genetic type and created in a crack or fault in the dark Guttenstein limestones from the Middle Triassic period. The interdisciplinary excavation was carried out in the rear part of the cave (trench 1) and under the entrance portal, where a lockable metal grid was later installed. In trench 1, in superposition with finds from WWII and the 16th century, a sunken hearth was documented. It contained numerous finds which can be classified in the Magdalenian culture (Fig. 48: 2). There is also distinct chipped lithic industry from radiolarite, Polish flints, unidentified patinated raw material, rarely from limnosilicite. In terms of typology, there are blades with or without retouch, blades with diagonal distal retouch, less frequently burins and rarely end-scrapers. Shouldered points (*Kerbspitze* in German) and massive triangles (Fig. 48: 3, 4) are typologically distinct and specific. Associated finds from the hearth contain numerous animal bones, a bone needle (Fig. 48: 6), miniature pieces of ochre pigment. According to the radiocarbon analysis of the charcoals from the hearth, the settlement is dated to the Late Magdalenian, around 12,150 BC, which indicates the periods of bølling to allerød. Hunters focused mainly on Alpine ibex (*Capra ibex*), which was documented in the territory of the High Tatras for the first time. Besides, bones of brown bear, wild horse (Fig. 48: 5), big game or small rodents were found. The excavation is supposed to continue. To protect this rare Paleolithic monument from damage, the entrance to the cave is closed with a metal grid. The cave also lost its status of an open cave.

PROBLEMATICKÝ PRAVEKÝ ARTEFAKT Z IMPORTOVANEJ SUROVINY ZO ŠTRBY⁴⁰

Marián S o j á k – Maciej W a w r z c z a k

Š t r b a (okr. Poprad), poloha Za Kolombiarkom, náhodný nález, stredný paleolit(?), staršia doba bronzová(?). Uloženie nálezu: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Archeologická lokalita je evidovaná od roku 2013, keď sa počas systematickej terénnej prospekcie katastrálneho územia obce Štrba zaznamenal v uvedenej polohe výskyt pravekej štiepanej kamennej industrie polykultúrneho charakteru. Pôdny pokryv polohy tvoria mladopleistocénne fluvialne sedimenty pozostávajúce z hĺn, štrkov a pieskov. Doterajšími prieskumami sa na nej získala koncentrácia štiepanej kamennej industrie, datovanej do mladého paleolitu (kultúry aurignacien) a mezolitu (*Soják 2015, 144–146*). V minulom roku sa na lokalite našiel nižšie opísaný ojedinelý artefakt.

Opis nálezu:

Driapadlo z ústupu, s vrchnou strmou retušou ľavého a pravého boku, na ventrálnej strane s fragmentárnou okrajovou retušou, negatívny odtlačok sú šikmé s osou, asi 50 % pôvodného – nepracovaného povrchu, päťka je rovná, bulbus výrazný so stopou odtlačku, świciechowský pazúrik, 75 × 68 × 21 mm, 88,06 g (obr. 77).

Typologicky radíme artefakt k bifaciálnym driapadám. Problémom je jeho chronologické určenie. Podobné typy artefaktov vystupujú v prostredí stredopaleolitckej kultúry micoquien (porovnaj *Kozłowski/Kozłowski 1977, 67, tabl. 6: 5; Libera/Zakościelna/Superson 1991/1992, 26, ryc. 5; Neruda/Kaminská 2013, 104, fig. 55: 5*). Pochybnosti sú predovšetkým v prípade morfológie pätky štiepaného kamenného nástroja. Tá je totiž rovná a nefacetovaná, ako v značnej skupine stredopaleolitckých nálezov (napr. *Połtowicz 1996, 11*). Spájalo by to študovaný výrobok s inventármi datovanými do staršej doby bronzovej (*Bąbel 2013, 112, ryc. 144: 7, 299, ryc. 383: 5*). Facetovanie pätky však nie je ani „potrebné“, nakoľko v strednom paleolite sa objavujú podobné artefakty, na ktorých je percento facetovania pätiček pomerne nízke (*Kozłowski/Kozłowski 1977, 63*).

Kontroverziu môže vzbudzovať aj druh použitej suroviny, ktorou je świciechowský pazúrik. Hodno poznamenať, že posledné analýzy poukazujú na skutočnosť, že zmienaná surovina sa južne od hrebeňa Karpát v strednom paleolite nevyužívala (*Cieśla 2018*), čo však samozrejme nemusí artefakt nevyhnutne

⁴⁰ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0521.

datovať. Naopak, za prítomnosť osídlenia mikroregiónu v strednom paleolite sa prihovára poznatok, že v relatívne blízkej vzdialenosti od pertraktovanej lokality (cca 20 km) sú známe polohy s výskytom stredopaleolitických pamiatok (Kaminská 2014, 53, obr. 4).

Chronologická klasifikácia ojedinelého nálezu nástroja zo Štrby je preto problematická. Na jednej strane ide o bifaciálne driapadlo, ktorého morfológické črty môžu indikovať stredný paleolit. Na strane druhej, z hľadiska štylistiky a tiež použitej suroviny, poukazuje na eventuálne zaradenie do staršej doby bronzovej. Prezentované praveké nálezisko je nepochybne zaujímavou oblasťou pre budúci archeologický výskum, a to nielen formou prieskumov, ale aj systematického sondážneho výskumu.

Literatúra

- Bąbel 2013 – J. T. Bąbel: *Cmentarzyska społeczności kultury mierzanowickiej na Wyżynie Sandomierskiej. Część 2. Źródła. Collectio Archaeologica Ressoviensis Tomus 34/2. Rzeszów 2013.*
- Cieśla 2018 – M. Cieśla: *Paleolit środkowy w Karpatach Zachodnich.* Dizertačná práca. Instytucie Archeologii UJ. Kraków 2018. Nепublikované.
- Kaminská 2014 – L. Kaminská: Stredný paleolit. In: L. Kaminská (zost.): *Staré Slovensko 2. Paleolit a mezolit.* Nitra 2014, 53–118.
- Kozłowski/Kozłowski 1977 – J. K. Kozłowski/S. K. Kozłowski: *Epoka kamienia na ziemiach polskich.* Warszawa 1977.
- Libera/Zakościelna/Superson 1991/1992 – J. Libera/A. Zakościelna/J. Superson: Wyniki badań powierzchniowych nad środkową Karasiówką w północnej części Kotliny Sandomierskiej. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio F* 46-47/2, 1991/1992, 17–57.
- Neruda/Kaminská 2013 – P. Neruda/L. Kaminská: *Neanderthals at Bojnice in the context of Central Europe.* Brno – Nitra 2013.
- Połtowicz 1996 – M. Połtowicz: Technologiczne aspekty wyrobów o cechach lewaluaskich ze stanowiska Kraków – Zwierzyniec I („punkt P” i „wykop przy bramie”). *Przegląd Archeologiczny* 44, 1996, 5–39.
- Soják 2015 – M. Soják: Príspevok k novým pravekým nálezom zo Spiša. *Študijné zvesti AÚ SAV* 57, 2015, 141–166.

THE PROBLEMATIC PREHISTORIC ARTIFACT FROM AN IMPORTED RAW MATERIAL FOUND IN ŠTRBA. Štrba (Poprad district), Za Kolombiarkom site, loose find, Middle Paleolithic(?), Early Bronze Age(?). Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. The chipped lithic artifact discovered at the site is rare in terms of typology as well as the used raw material. Typologically, it is a bifacial side-scraper with truncated sides made of white-spotted Świeciechow flint (Fig. 77). The shape of the artifact is close to the middle paleolithic products from the Micoquien culture. However, its butt is straight, not faceted, which could support its classification in the Early Bronze Age. Faceting of the butt is not “necessary”, as similar artifacts occur in the Middle Paleolithic. The percentage of faceted butts is low among them. The used raw material makes the chronological classification of the artifact difficult. Świeciechow flint was almost never used for production of artifacts in the Middle Paleolithic.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA HRADE BREKOV

Ivana Strakošová

Brekov (okr. Humenné), NKP hrad Brekov (č. ÚZPF 113), predstihový sondážny výskum, stredovek – novovek (14.–15. stor., 16.–17. stor., 18. a 20. stor.). Uloženie nálezov: Vihorlatské múzeum v Humennom.

Predstihový výskum na hrade Brekov realizovaný v rokoch 2017–2019 vyplýval z potreby určiť rozsah konzervačných prác so zásahom do existujúceho terénu a terénnych úprav v jednotlivých objektoch. Predchádzal mu historicko-architektonický výskum jednotlivých častí hradu realizovaný M. Šimkovicom. Ten prebiehal v súčinnosti s prácami na obnove torzálnej architektúry, ktoré prevádzalo Združenie na záchranu Brekovského hradu v rámci programu Obnova historických parkov a architektonických areálov v kritickom stavebno-technickom stave Ministerstva kultúry SR.

Zrúcaniny hradu (Güntherová a i. 1967, 211), ktorý v minulosti strážil obchodnú cestu prechádzajúcu cez tzv. Brekovskú bránu, stoja na západnom výbežku hrebeňa Krivošanky, na pravom brehu rieky Laborec. Prvá písomná zmienka z roku 1307 ho uvádza ako *castrum Barko* v majetku Petenyiovcov. Jeho ďalšími vlastníkami boli Drugethovci, kastelánom Štefan Zápoľský, Juraj Széchy a obsadili ho aj vojská Juraja Rákocziho I., ktoré hrad v roku 1644 zničili. Stavba prešla zložitým vývojom, ktorý reprezentuje šesť stavebných etáp, pričom posledná bola zameraná iba na čiastočnú obnovu po jeho zničení v roku 1644.

Sondy I/2017, IA/2017 a IA/2017-miestnosť boli vytýčené v jednom priestore – južnej miestnosti budovy brány prvého predhradia. Sonda I/2017 predstavovala priestor preskúmaný v roku 2012, ktorý bol druhotne zasypán hlinou z výskumu v roku 2013. Sonda IA/2017 bola preskúmaná z dôvodu zistenia existencie a umiestnenia západného obvodového muriva. Sonda mala rozmery 220 × 570 cm a bola orientovaná v smere V – Z. Jej celková preskúmaná hĺbka dosahovala na východnom profile 180 cm. Vo vzdialenosti 460 cm od východného profilu sondy sme narazili na západné priečne murivo so šírkou 65 cm. Následne bol odstránený sutinový zásyp na celej ploche miestnosti, ktorý sme v nálezových listoch označili ako sonda IA/2017-miestnosť. Celá miestnosť mala rozmery 727 × 520 × 777 × 495 cm (južná × západná × severná × východná stena). Pôvodná klenba na južnej stene bola zachovaná do výšky 160 cm od dnešnej úrovne terénu a na severnej stene do výšky 184 cm. Po doplnení muriva dosahoval západný múr pri južnej stene šírku 125–136 cm. Nad južnou a severnou klenbou pokračuje obvodové murivo miestností druhého nadzemného podlažia budovy brány prvého predhradia. Klenba bola vybudovaná z plochých vápencových kameňov spájaných piesčito-vápenatou maltou. Murivo východnej a západnej steny tvorili vápencové kamene, avšak v juhozápadnom exteriérovom murive západnej steny sa objavili aj tehly – pravdepodobne pozostatok po oprave hradu po jeho zničení medzi rokmi 1684–1698. Sonda II/2017 kopírovala severozápadné nárožie budovy brány prvého predhradia. Bola vyhlbená za účelom zistenia zdravého muriva, aby bolo možné doplniť nadzemné murivo nárožia a zabezpečiť aj následné domurovanie klenby nad miestnosťou (sonda IA/2017-miestnosť). Sonda mala rozmery 160 × 200 × 160 × 80 cm (východný × severný × západný × južný profil). Dosiahnutá bola hĺbka 30–175 cm kvôli sklonu terénu (Strakošová 2017).

Sonda 1A/2018 bola rozšírenou sondou II z roku 2017. Dosiahnutá bola hĺbka 187 cm, pričom terén stúpa smerom na východ. Vo východnej časti sondy bolo na ploche 129 × 156 cm viditeľné skalné podložie. Značne poškodené základové murivo samotného nárožia bolo tiež uložené na skalnom podloží. Južný a východný profil kopíruje murivo z konca 16. stor. a sú vzájomne previazané. Murivo bolo postavené z pomerne veľkých vápencových kameňov spájaných piesčito-vápennou maltou.

Sonda 2A/2018 bola situovaná do nárožia, v ktorom sa stretáva východné exteriérové murivo budovy brány prvého predhradia a jadra hradu. Priamo v nároží sa nachádzal mohutný murovaný blok z kameňov spájaných piesčito-vápennou maltou, ktorý pravdepodobne podopieral drevené schodište do jadra hradu. Bol priamo uložený na skalné podložie. Sutinový násyp sme odstraňovali postupne po vrstvách, aby sme zistili či sa v priestore budovy brány prvého predhradia nenachádza ďalšia miestnosť podobná tej, ktorá bola preskúmaná v roku 2017. Tento predpoklad nebol potvrdený. Na dnešnej úrovni terénu sa nenachádzal žiadny vstup do ďalšej miestnosti. Otvor v hornej časti muriva bol pravdepodobne vstupom do miestnosti druhého nadzemného podlažia. Východné exteriérové murivo bolo v druhej polovici 16. stor. vybudované z vápencových kameňov spájaných piesčito-vápennou maltou. Mohutný kamenný blok bol k jadrú hradu pristavaný v polovici 16. stor. a v základovej línii mal rozmery 263 × 228 cm. Murivá neboli navzájom prepojené. Plocha odstráneného násypu mala rozmery 390 × 467 × 85 × 377 cm (sever × východ × juh × západ).

Sonda 3A/2018 bola situovaná do priestoru západného muriva budovy brány prvého predhradia a pokračovala smerom na juh až do interiéru polygonálnej budovy z druhej polovice 16. stor. v západnej časti jadra hradu. Bolo zistené, že exteriérové (západné) murivo budovy brány prvého predhradia porušuje murivo polygonálnej budovy jadra hradu. I keď obe boli postavené v druhej polovici 16. stor., pravdepodobne budova brány skôr ako polygonálna palácová stavba jadra hradu (Strakošová 2018).

V roku 2019 sme realizovali výskum v priestore západnej miestnosti východnej hospodárskej budovy. Sonda I/2019 bola situovaná naprieč miestnosťou v orientácii SV – JZ. Jej severovýchodné a juhozápadné ukončenie predstavovalo obvodové murivo miestnosti. Vrstvy boli tvorené prevažne rôzne veľkou sutinou premiešanou s hlinou a piesčito-vápennou maltou. Iba v severovýchodnej časti severného profilu a na celom južnom profile sa v hĺbke 64–107 cm objavila vrstva tehloviny. V západnej časti sa na dne v hĺbke 241 cm objavilo skalné podložie, na ktoré dosadalo základové murivo vysoké 22 cm a široké 50 cm. Po dokončení sondáže a geodetickom zameraní sme začali odstraňovať zásyp na ploche miestnosti. V juhozápadnej časti sa súčasný terén zvažoval prudko k otvoru na južnej stene miestnosti. Po odstránení zásypu sme v tejto časti objavili zvyšky dvoch strielní vybudovaných v rohu na západnej a južnej stene. Z nich bolo možné zastreľovať terén na južnom a západnom svahu hradného kopca, ktorý bol ľahko prístupný. Obe strielne mali tvar presýpacích hodín a následne boli zrekonštruované. Po odstránení sutiny na celej ploche bolo možné konštatovať, že išlo o prvé podzemné, pivničné podlažie. Na východnej stene s dĺžkou 575 cm boli v pivničnej úrovni štyri otvory (18 × 19 cm). Na južnej stene s dĺžkou 565 cm sme zistili tri otvory (41 × 43 cm) a v juhozápadnom nároží strielňu. Na západnom

múre s dĺžkou 572 cm sa v juhozápadnom nároží nachádzala strieľňa a na severnej strane jeden otvor (25 × 28 cm). Na severnej strane sa nachádzali dva otvory (12 × 12 cm). V úrovni dnešného terénu bola pravdepodobne drevená podlaha stojaca na drevených stĺpoch s padacími dverami, aby bolo možné dostať sa k strieľňam. Zodpovedalo tomu umiestnenie stavebných otvorov v stenách po obvode interiéru miestnosti. Na úrovni terénu, pričom vstup do miestnosti sme objavili na severnej strane, bola miestnosť zaklenutá klenbou. Nábeh na klenbu sme objavili na severnej a východnej stene. Pri skúmaní existencie spojovacieho muriva medzi východnou hospodárskou budovou a veľkou vežou východného paláca sme začistili severné exteriérové murivo skúmanej miestnosti a odstránili časť zášypového kužela dosahujúceho výšku 173 cm. V murive severozápadného nárožia budovy a v spojovacom murive bol doložený systém prepojených stavebných otvorov slúžiacich na umiestnenie drevenej konštrukcie. Tieto exteriérové murivá sú navzájom prepojené. Interiérové však nie. Výstavba skúmanej časti budovy spadá na prelom 16.–17. stor. (*Strakošová 2019*).

Nálezový materiál z výskumov realizovaných medzi rokmi 2017–2019 predstavuje spolu iba 2121 ks predmetov a ich zlomkov (obr. 49; 50). Medzi materiálom jednoznačne prevládajú fragmenty úžitkovej keramiky. Bola vytáčaná na rýchlo rotujúcom hrnčiarskom kruhu, vyrobená z jemnozrnného materiálu a vypálená v oxidačnom prostredí. Farebne prevažujú hnedosivé, červenohnedé a okrovo biele odtiene. Objavuje sa aj zeleno glazovaná keramika s glazúrou na vnútornej strane. Typovo sú zastúpené hrnce, džbány, misy, pokrievky, čtóra, tanier. Hrnce v nálezovom materiáli prevažujú. Sú tenkostenné, s najväčšou výduťou v hornej tretine nádoby. Výzdoba je prevažne rytá a ide o jednoduché ryhy alebo ich sústavy v rôznej vzdialenosti od seba. Ďalším druhom je pás kolkovanej výzdoby na pleciach tenkostenných nádob v podobe mriežky striedajúcej sa s hviezdou. Okraje sú prevažne ovalené s lištou, resp. s rebrom na vonkajšej strane pod okrajom a v niektorých prípadoch s jemným žliabkom na vnútornej strane. Štíhlo tvarované džbány mali súdkovité telo s krátkym hrdlom, okraje sú mierne vtiahnuté dovnútra a žliabkované na vonkajšej strane, glazované na vnútornej i vonkajšej strane. Misy majú pomerne rovné steny a ovalené, von vytiahnuté okraje. Pokrievky majú kuželovitý tvar, oblý okraj, držadlo gombíkovitého tvaru so šikmo zrezaným okrajom. Keramiku môžeme datovať prevažne do 16.–17. stor. Staršiu keramiku zo 14. stor. reprezentujú črep z tela hrncovitej nádoby zdobený viacnásobnou nepravidelnou, plytkou rytou vlnkou, pod ktorou je sústava rytých obvodových línií, ďalej črep zdobený nepravidelnou viacnásobnou rytou vlnkou, črep zdobený radom vrypov a vodorovnými rytými líniami a nezdobený črep z tela hrncovitej nádoby. Črep z tela hrncovitej nádoby zdobený vrypami datujeme do 15. stor., črepy z tela tenkostenného taniera so zelenou glazúrou na vnútornej strane do 18. stor. a nôžku džbánku s modrou kresbou pod glazúrou do 19. stor. Pri stavebnej keramike sú najpočetnejšou skupinou komorové riadkové a rímsové kachlice. Zlomky komorových riadkových kachlíc sú na čelnej doske zdobené prevažne rastlinným motívom v podobe rozetového obrazca, okraje majú výzdobu v podobe štylizovaného rastlinno-geometrického motívu (*Slivka/Vizdal 1984*, obr. 4: 1, 2). Povrch takto zdobených kachlíc je bez glazúry, pričom niektoré nesú známky neskoršieho zapracovania do muriva. Zeleno glazovaný povrch mali prevažne rímsové kachlice a viacfarebne glazovaný povrch (modrá, žltá, hnedá, biela a hnedá farba) sa vyskytol na troch zlomkoch. Ďalšie typy zastupujú zlomky miskovitých kachlíc so štvorcovým ústím, vodorovným okrajom a kruhovým dnom, bez glazúry. Súbor datujeme do 16.–17. stor. K stavebnej keramike patria aj kamenné architektonické prvky – pozostatky ostenia okien a dverí, ktoré budú zabudované do obnovovanej architektúry z 15. stor., zlomok tehly a omietky.

Medzi železnými predmetmi, čo do počtu jednoznačne prevažujú železné klince s kvadratickým prierezom tela a obdĺžnikovou hlavičkou rôznej veľkosti. Medzi železné predmety nájdené na výskume patrí ďalej masívna skoba bez bližšieho určenia použitia. Dvojzubá vidlička nájdená v sonde I/2017 sa začína na šľachtických dvoroch objavovať od 15. stor., napr. na hrade Šariš (*Slivka 1981*, 229). Našli sa aj dva zlomky veľkej konskej podkovy s tromi otvormi pre upevnenie umiestnených v žliabku, s tromi klinovými klincami, vykovaná v jednom kuse, oblúkovitého tvaru, na konci ramena ozub v tvare klinu, ktoré datujeme do 15. stor. (*Slivka 1980*, 261). Medzi železné predmety radíme kovanie z okna, zlomok noža, zlomok železného kľúča s oválnou hlavičkou a dutým valcovitým telom (18. stor.), železný štíhly hrot šípu s ihlancovitou hornou časťou a trňom (14. stor.; *Slivka 1981*, 237), ako aj malé bronzové kovanie s jednou stranou oblúkovitou a malým štvorcovým otvorom, pravdepodobne z okna (17. stor.). Medzi zaujímavosti patria nálezy pravekej štiepanej industrie a kamenného žliabku, pravdepodobne pre odvod vody, z roku 2019. Počas výskumu neboli nájdené žiadne sklo, kostené predmety alebo numizmatický materiál.

Literatúra

- Slivka 1980* – M. Slivka: Stredoveké hutníctvo a kováčstvo na východnom Slovensku. 2. časť. *Historica Carpatica* 11, 1980, 218–288.
- Slivka 1981* – M. Slivka: Stredoveké hutníctvo a kováčstvo na východnom Slovensku. 3. časť. *Historica Carpatica* 12, 1981, 211–276.
- Slivka/Vizdal 1984* – M. Slivka/M. Vizdal: Hrad Brekov. *Nové obzory* 26, 1984, 167–185.
- Güntherová a i. 1967* – A. Güntherová a i.: *Súpis pamiatok na Slovensku*, 1. Bratislava 1967.

Pramene

- Strakošová 2017* – I. Strakošová: *Archeologický výskum „Zrúcaniny hradu Brekov v obci Brekov“*. Humenné 2017. Výskumná správa bez uvedenia evidenčného čísla. Archív Vihorlatského múzea v Humennom.
- Strakošová 2018* – I. Strakošová: *Archeologický výskum „Zrúcaniny hradu Brekov v obci Brekov“*. Humenné 2018. Výskumná správa bez uvedenia evidenčného čísla. Archív Vihorlatského múzea v Humennom.
- Strakošová 2019* – I. Strakošová: *Archeologický výskum „Zrúcaniny hradu Brekov v obci Brekov“*. Humenné 2019. Výskumná správa bez uvedenia evidenčného čísla. Archív Vihorlatského múzea v Humennom.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AT THE BREKOV CASTLE. Brekov (Humenné district), NCM Brekov castle (CLM no. 113), development-led trench excavation, Middle Ages–Modern period (14th–15th centuries, 16th–17th centuries, 18th and 20th centuries). Finds deposited at: Vihorlat Museum in Humenné. The archaeological excavation in 2017–2019 followed from the need to determine the extent of preservation works affecting the existing terrain and terrain modifications in individual features of the castle. The castle ruins are located above the Laborec river and the castle is first referred to in written documents in 1307. The first excavation season focused on the southern room of the gate building of the first bailey (trenches I/2017, IA/2017 and IA/2017-room). The dimensions of the room were 777 × 520 cm and on its southern wall, vaulting was preserved up to 160–184 cm above the current terrain level. The masonry was made from repaired lime stones bonded with sandy-lime mortar, the vault was made from flat stones. Trench II/2017 copied the northwestern corner of the gate building in the first bailey and it detected well-preserved masonry necessary for complementation of the above-ground masonry of the feature. In 2018, the excavation continued with trench II/2017, the terrain was rising eastwards and the considerably damaged masonry was laid directly on the rock. Trench 2a/2018 was situated where the masonry of the gate in the first bailey meets the castle centre. Right on the corner, there is a massive block of masonry attached to the castle centre in the middle 16th century. It was probably a support for a wooden staircase leading to the castle centre. Trench 3A/2018 ran from the western exterior masonry of the gate building in the first bailey and continued southwards to the area of the polygonal building from the second half of the 16th century in the western part of the castle. In 2019, we were working in the western room of the eastern utility building. First, the interior was examined with trenches to detect the original walking surface and later, debris was removed from the whole area of the room. The room was the cellar of the building built at the turn of the 16th and 17th centuries.

The assemblage of finds obtained in 2017–2019 consist of 2121 artifacts and their fragments. Fragments of utility pottery clearly prevail. In terms of typology, there are pots, jugs, bowls, lids, a canteen and a plate dated to the 16th–17th centuries. The four fragments from pot-shaped vessels decorated with an irregular wavy line or a row of scratches are dated to the 14th–15th centuries. The plate with a green glaze on the inside is dated to the 18th century and the foot form a small jug with blue drawing under the glaze is classified in the 19th century. Construction pottery is represented by fragments of line and ledge vessel stove tiles with a rosette ornament on the front panel (unglazed, with green or multicolour glaze). The finds also included fragments of unglazed bowl-shaped stove tiles with square mouths and horizontal rims. The assemblage is dated to the 16th–17th centuries. The iron artifacts are dominated by nails with square cross-section of the body and a rectangular head. Two-pronged forks (trench I/2017) appear in aristocratic residences in the 15th century. A massive horseshoe with three stud holes, arcuate, made in one piece, belongs to the same period. The iron artifacts also include a window fitting, fragment of an iron key with an oval head (18th century), a slim arrowhead with a pyramidal upper part and a tang from the 14th century as well as a small bronze fitting, probably from a window (17th century). The interesting artifacts include finds of chipped lithic industry discovered in 2019.

VÝSKUMNÉ AKTIVITY VIHORLATSKÉHO MÚZEA V HUMENNOM

Ivana Strakošová

1. H u m e n n é (okr. Humenné), NKP Kláštor františkánov (č. ÚZPF 110), rímskokatolícky Kostol Všetkých svätých, predstihový sondážny výskum, stredovek – novovek (14.–15. stor., 16.–18. stor.). Uloženie nálezov: Vihorlatské múzeum v Humennom.

Budova kláštora a Kostola Všetkých svätých v Humennom sa nachádza západne od centra mesta Humenné rozprestierajúceho sa na oboch brehoch rieky Laborec. Kataster mesta geograficky prináleží do oblasti Východných Beskýd, celok Beskydské predhorie, oddiel Humenské podolie.

Františkánov pozvali do Humenného majiteľa panstva Drugethovci. Kedy to bolo presne, a kto ich pozval nevieme. Prvá písomná zmienka o františkánoch pochádza až z roku 1488 a podľa nej už v tom čase boli františkáni v Humennom etablovaní (*Lenčič 2009, 78*). Výstavbu kostola môžeme na základe archívnych dokumentov a výsledkov historicko-architektonického výskumu datovať na prelom 14.–15. stor. (*Keletová/Liška 2019, 11*). Kostol je jednoloďovou stavbou priliehajúcou severným bokom k budove kláštora s polygonálne zakončeným presbytériom. Kláštor je trojkrídlavá, dvojpodlažná stavba, ktorej štvrtá stena je zároveň severnou stenou kostola a bol postavený v rovnakom čase ako kostol (*Güntherová a i. 1967, 469*).

Sonda I/2019 bola situovaná do severovýchodného nárožia južnej kaplnky tak, aby zachytávala časť vstupu. Mala tvar písmena L a bola orientovaná v smere S – J. Výskumom bol zistený pôvodný vstup do lode kostola z južnej strany datovaný do 14.–15. stor. Svoju funkciu prestal plniť na prelome 15. a 16. stor., keď na jeho mieste pristavali bočnú kaplnku. Okrem toho bol odhalený zvyšok kamenného prahu. Murivá lode a kaplnky neboli navzájom previazané.

Sonda II/2019 bola situovaná k nástennému pilieru severného interiérového muriva lode kostola (mezi druhým pilierom od západu a kazateľnicou) tak, aby zachytávala časť piliera. Mala tvar písmena L a bola orientovaná v smere S – J. Nálezová situácia dokladovala výstavbu a jednotlivé stavebné úpravy a prestavby prostredníctvom zistenia pochôdných úrovní – od najstaršej maltovej dlažby z obdobia vzniku stavby v 14. stor., cez renesančnú dlažbu vytvorenú z štvorcových tehlových dlaždíc, až po barokovú tehlovú dlažbu z 18. stor.

Sonda III/2019 bola situovaná do juhozápadného nárožia presbytéria, pričom južný profil bol tvorený interiérovým murivom kostola a časť západného profilu tvorila východná interiérová stena víťazného oblúka. Bola orientovaná v smere S – J. V hĺbke 20–64 cm, v rozsahu druhej a tretej vrstvy tvorenej hnedou hlinitou pôdou premiešanou so sutinou a zvyškami piesčito-vápenatej malty, boli nájdené antropologické pozostatky niekoľkých jedincov. Hrobové jamy neboli v teréne identifikovateľné. V juhozápadnom nároží sondy bola odkrytá masívna kamenná podlaha z precízne opracovaných kvádrov svedčiaca o bohatstve donátorov z 18. stor. (rodina Csákyovcov). Zvyšky kamennej dlažby pod víťazným oblúkom na dne sondy datujeme do 14.–15. stor.

Sonda IV/2019, v orientácii V – Z, bola situovaná do priestoru sakristie, východne od vstupu, pričom južný profil bol tvorený interiérovým murivom. Murivo objavené v sonde a smerujúce zo severu na juh sa objavilo v hĺbke 119 cm (od nivelety určenej projektantom) a klesalo smerom na sever až do hĺbky 198–285 cm. Zásyp sondy bol tvorený hnedou hlinou premiešanou so sutinou, štrkom, maltou a nálezmi. Murivo predstavuje staršie obvodové murivo pivničných priestorov kláštora, na ktoré sa napája klenba pivnice z obdobia vzniku kláštora a kostola, teda z prelomu 14.–15. stor.

Nálezový materiál (obr. 51: 1–7) získaný počas výskumu nebol veľmi bohatý. Predstavovali ho nálezy úžitkovej a stavebnej keramiky, zlomky železných predmetov, fragment omietky, archeozoologický materiál. Antropologický materiál získaný v sonde II/2019 a hlavne v sonde III/2019 svedčí o pochovávaní v kostole (ktoré uvádzajú aj písomné pramene). Absentujú však nálezy zvyškov dreva z truhiel, a ani na ploche sondy neboli viditeľné hrobové jamy. Pravdepodobne boli zničené počas ďalších stavebných zásahov. Spolu predstavuje nálezový materiál 208 kusov.

Úžitkovú keramiku zastupuje 27 črepov. Ide o dva zlomky z okraja džbánů a hrncovitej nádoby. Jeden je z okraja hrubostennej masívnej nádoby – misky. Z tela nádob pochádza deväť nezdobených črepov, z ktorých tri sú zdobené jednoduchou obvodovou rytou líniou, alebo sú nezdobené no glazované zelenou glazúrou na vnútornej, vonkajšej strane alebo obojstranne. Ďalšie črepy pochádzajú z rozhrania tela a dna nádob. Medzi črepmi je iba jedno pásikové ucho so zeleno glazovaným povrchom. Keramiku zaraďujeme do 17.–18. stor. Identicky datovanú stavebnú keramiku zastupuje osem zlomkov riadkových a rímsových komorových kachlíc so zeleno glazovaným povrchom, väčšinou z rozhrania okraja čelnej a bočnej steny s náznakom výzdoby. Výnimkou je iba jeden črep, pravdepodobne z vrcholovej ozdoby pece, s tmavohnedo

glazovaným povrchom a zvltným okrajom. Železné predmety (15 ks) zastupujú klince (z truhiel alebo stavebné), pásové kovania, ploché kovanie v tvare písmena omega a oblúkovitá pracka, ktorú môžeme zaradiť do 16.–17. stor. Tento tvar sa však vyskytoval na opasku odevu, ako aj ako súčasť konského postroja. Najpočetnejšiu skupinu tvorí osteologický materiál kostí z ľudských tiel (146 ks), pravdepodobne troch a viac jedincov. Okrem toho sa v nálezovom materiáli nachádzal zlomok parôžka, kúsok rohu, masívne zvieracie kosti (prasa), zlomky maltovinovej dlažby (2 ks), dlažbová tehla, fragment omietky steny s hnedou maľovanou výzdobou a fragment hrdla sklenenej fľaše (fažko datovateľný).

2. J a s e n o v (okr. Humenné), NKP hrad Jasenov (č. ÚZPF 126), predstihový sondážny výskum, pravek, doba rímska, novovek (16.–20. stor.). Uloženie nálezov: Vihorlatské múzeum v Humennom.

Zrúcaniny hradu stoja južne od obce rovnakého mena na severovýchodnom výbežku vystupujúcom z hlavného hrebeňa Humenských vrchov. Počas sezóny bola preskúmaná sonda I/2019 situovaná do stredu hospodárskej budovy západného predhradia a sonda II/2019 kopírujúca východnú časť vstupu do hospodárskej budovy z druhej polovice 17. stor. Pokračovali sme v odstraňovaní sutiny v priestore jadra hradu medzi vstupom skúmaným v roku 2017 a východným stredovekým palácom, ako aj v priestore medzi južnou exteriérovou stranou budovy severného predhradia a jadrom hradu z druhej polovice 16. stor.

Sonda I/2019 bola situovaná priečne cez interiér hospodárskej budovy v smere V – Z, mala rozmery 420 × 160 cm. V druhej vrstve, v hĺbke 12–50 cm, tvorenej čierno-hnedou hlinou sa nachádzali zlomky tehlovej dlažby z andrassyovskej úpravy hradu. Dno sondy tvorilo kamenné podložie, na ktorom je hrad vystavaný. Západný profil tvorilo kamenné murivo s tehliami, ktoré bolo prilepené na staršie vonkajšie obvodové murivo hradu z druhej polovice 16. stor. Základové murivo sa objavuje 12 cm nad dnom sondy a je široké 32–36 cm. Východný profil predstavuje obvodové murivo budovy. Základové murivo širšie o 8 cm sa objavuje 51 cm od dna sondy. Murivo budovy je spájané piesčito-vápennou maltou.

Sonda II/2019 mala tvar písmena U a bola orientovaná v smere V – Z s dĺžkou 290 cm a šírkou 173 cm v exteriéri a 190 cm v interiérovej časti. Vrstvenie tvorila hlina s trávnyim porastom (hĺbka 0–8 cm), čiernohnedá hlina s tehlovinou (hĺbka 8–52 cm) a hnedočierna hlina s veľkou sutinou (hĺbka 52–98 cm). Murivo budovy bolo na vstupe široké 100 cm a pôchôdzna úroveň bola v hĺbke 66 cm, pričom kamenný základ prahu siahal do hĺbky 90 cm. V jadre hradu sme pokračovali v odstraňovaní sutinového zásyvu, ktorý dosahoval výšku do 200–230 cm na ploche s rozmermi 250 × 667 cm. Bol tvorený veľkými kameňmi premiešanými s hnedosivou hlinou a piesčito-vápennou maltou. Pri južnej interiérovej stene boli objavené a *in situ* ponechané veľké opracované kamenné kvádre, ktoré pôvodne tvorili nárožie veľkej veže jadra hradu nachádzajúcu sa priamo nad začistoňanou plochou. V murive, na oboch stranách hneď za vstupom, boli objavené technické otvory na upevnenie pravdepodobne závery – v severozápadnom murive iba jednoduchý so štvorcovým prierezom (20 × 20 cm, hĺbka 37 cm), na juhovýchodnom murive väčší s prierezom 18 × 32 cm (hĺbka 50 cm), nad ktorým bol pozdĺžny s výškou 25 cm a dĺžkou 73 cm (hĺbka 18,5 cm) Pri konečnej úprave terénu bol na severozápade ponechaný sutinový svah. V priestore medzi južnou exteriérovou stranou budovy severného predhradia a jadrom hradu bolo z dôvodu doplnenia muriva na južnom exteriérovom murive potrebné skontrolovať stav základového muriva, príp. ho doplniť. Kvôli tomu bola popri murive vykopaná ryha v dĺžke 10 m, široká 90 cm a hlboká 60 cm.

Počas výskumnej sezóny sme získali 397 kusov nálezov (obr. 52), t. j. črepy z tiel nádob patriacich úžitkovej keramike, častí stavebnej keramiky, železných predmetov, zvieracích kostí a skla datovaných do 16.–17., 18.–19. a 20. stor. Okrem nich sa objavil praveký, bližšie nedatovateľný, črep z tela nádoby a zlomok nádoby z doby rímskej. Úžitková keramika (275 ks) bola vytáčaná na rýchlo rotujúcom hrnčiarskom kruhu, vyrobená z jemnozrnného materiálu a vypálená v oxidačnom prostredí. Farebne prevažujú hnedosivé a červenohnedé odtiene. Objavuje sa aj keramika s hnedou glazúrou na vnútornej strane a črepy s farebným maľovaním pod bezfarebnou glazúrou.

Typovo sú zastúpené hrnce, džbán, tanier a veľká masívna misa, pokrievka. Samostatnú skupinu tvoria valcovitý hlinený predmet (výlevka?) a trojica črepov z taviaceho téglika. Hrnce sú tenkostenné, s najväčšou výduťou v hornej tretine nádoby. Výzdoba je prevažne tvorená pásom vkoľkovanej výzdoby na pleciach nádob v podobe mriežky alebo mriežky striedajúcej sa so šikmými líniami. Vkoľkovaná výzdoba je buď samostatnou alebo v kombinácii so sústavou vodorovných rytých obvodových línii. V prípade maľovanej výzdoby pod glazúrou ide o štylizovaný rastlinný alebo geometrický motív, t. j. vodorovné a zvislé línie, kvety. Okraje sú prevažne ovalené a zosilnené na vonkajšej strane. Z okrajov džbánov vychádza široké pásovité ucho. Taniere sú plytké so zosilneným okrajom. Keramiku môžeme datovať do 16.–18. stor. Mladšie sú zlomky z tela taniera a malého džbánu s maľovaním pod glazúrou, ktoré datujeme do 19. stor. Staršie sú dva črepy presnejšie nedatovateľnej pravekej hrncovitej nádoby

a fragment nádoby s vysokým hrdlom zdobeným radielkom a guľovitým, jemne kanelovaným telom z doby rímskej.

Najpočetnejšou skupinou stavebnej keramiky sú komorové riadkové kachlice (41 ks, vrátane zlomkov bočných stien). Zlomky komorových riadkových kachlíc sú na čelnej doske zdobené prevažne rastlinným motívom – centrálna rozeta. Okraje majú výzdobu v podobe štylizovaného rastlinno-geometrického motívu. Povrch takto zdobených kachlíc je prevažne bez glazúry (36 ks). Zeleno glazovaný povrch malo šesť fragmentov. Rímsovú komorovú kachlicu zastupoval iba zlomok s viacfarebne glazovaným povrchom. Miskovitú kachlicu zastupujú dva zlomky s vodorovným okrajom. Súbor datujeme do 16.–17. stor.

Medzi železnými predmetmi prevažujú železné klinec s kvadratickým prierezom tela a s obdĺžnikovou hlavičkou rôznej veľkosti (38 ks). Ďalej medzi materiálom stavebného zamerania nájdeme železný záves dverí, veľkú železnú skobu, ozdobný kliniec a železnú tyčinku. Medzi militárie radíme železnú guľu s priemerom 55 mm, a medzi súčasti odevu malú železnú podkovičku z čižmy. Datovanie tohto materiálu je široké od 16. až po 19. stor. Medzi nálezmi sú aj predmety z 20. stor., ako polievková lyžica, vidlička, mosadzná nábojnica a minca v hodnote 10,- Sk z roku 1993. Súčasťou nálezového materiálu je aj polovica malej kamennej guľky, bližšie neidentifikovateľná spečená sklovitá hmota a zlomky zvieracích kostí.

3. V y š n ý Ž i p o v (okr. Vranov nad Topľou), predstihový sondážny výskum vo väzbe na výstavbu maloobchodnej predajne, bez nálezov.

V prvej etape boli vytýčené tri pásové sondy tak, aby pokryli plochu stavby, druhá etapa zahŕňala sledovanie výkopových prác na stavbe a inžinierskych sieťach (obr. 51: 8). Nezistila sa existencia ani porušenie archeologických objektov.

Literatúra

Kaletová/Liška 2019 – M. Kaletová/A. Liška: Archívny výskum stavebného vývoja farského kostola Všetkých svätých v Humennom. *Dejiny 2*, 2019, 10–32.

Lenčíš 2009 – Š. Lenčíš: *Drugetovci a ich vzťah ku katolíckej cirkvi*. Ružomberok 2009.

Güntherová a i. 1967 – A. Güntherová a i.: *Súpis pamiatok na Slovensku, 1*. Bratislava 1967.

EXCAVATION ACTIVITIES OF VIHORLAT MUSEUM IN HUMENNÉ.

1. Humenné (Humenné district), NCM Franciscan monastery (CLM no. 110), Roman-Catholic Church of All Saints, development-led trench excavation, Middle Ages-Modern period (14th–18th centuries). Finds deposited at: Vihorlat museum in Humenné. Trench I/2019 was located in the northeastern corner of the southern chapel. The original entrance in the church nave from the south was discovered (14th–15th centuries). It lost its function at the turn of the 15th and 16th centuries. Trench II/2019 was situated at the wall pillar of the northern interior masonry of the church nave. The find context documented construction and individual modifications and reconstructions on the basis of detected walking surfaces from the oldest mortar paving from the times of the building's origin in the 14th century, the Renaissance paving made from square brick tiles, to the Baroque brick paving from the 18th century. Trench III/2019 was located in the southwestern corner of the presbytery. 20–64 cm deep, remains of several individuals were found. Burial pits were not identifiable in the terrain. Trench IV/2019 was situated in the sacristy. The uncovered masonry represents the old masonry of the monastery cellars from the time of its construction, i. e. the turn of the 14th–15th centuries. The assemblage of finds (Fig. 51: 1–7) consisted of utility and construction pottery, fragments of iron artifacts, a fragment of plaster, archaeozoological material. The osteological material obtained from trench II/2019 and mainly from trench III/2019 documents inhumation in the church (also mentioned in written documents).

2. Jasenov (Humenné district), NCM Jasenov castle (CLM no. 126), development-led trench excavation, prehistory, Roman period, Modern period (16th–20th centuries). Finds deposited at: Vihorlat museum in Humenné. The examined trench I/2019 was situated in the middle of the utility building in the western bailey. Trench II/2019 copied the eastern part of the entrance in the utility building from the second half of the 17th century. In the castle centre, between the entrance (examined in 2017) and the eastern palace, as well as in the area between the southern exterior side of the building of the northern bailey, debris was removed. During the excavation, 397 finds were discovered (Fig. 52), such as sherds from bodies of vessels classified as utility pottery, parts of construction pottery, iron artifacts, animal bones and glass dated to the 16th–17th, 18th–19th and the 20th centuries. A prehistoric, undatable sherd from a vessel body and a fragment of a vessel from the Roman period were also documented.

3. Vyšný Žipov (Vranov nad Topľou district), development-led trench excavation associated with construction of a retail shop, without finds. In the first stage, three strip trenches were excavated to cover the whole construction site (Fig. 51: 8). In the second stage, excavation works were monitored; no archaeological features were detected.

PRVÁ ETAPA VÝSKUMU NA ŠACHTE ALTHANDEL V NOVEJ BANI⁴¹

Matej S t y k – Noémi B e l j a k P a ž i n o v á

N o v á B a ň a (okr. Žarnovica), šachta Althandel, parc. č. 553, technická pamiatka, zisťovací výskum a výskum pre vedecké a dokumentačné účely, novovek (18. a 19. stor.). Uloženie nálezov: Katedra archeológie FF UKF v Nitre.

Katedra archeológie FF UKF v Nitre realizovala archeologický zisťovací výskum v rámci projektu Banského múzea v Novej Bani. Výskum si objednalo mesto Nová Baňa a uskutočnil sa v intraviláne na pozemku parc. č. 553, kde sa predpokladalo ústie známej banskej šachty Althandel, v ktorej sa v novoveku ťažilo zlato.

Šachta Althandel v Novej Bani je známa tým, že v jej areáli bol prevádzkovaný prvý parný „ohňový stroj“ na našom území. Stroj slúžil na odčerpávanie spodnej vody z baní, čím zamedzoval zatopeniu banských diel. Zostrojil a úspešne ho vyskúšal medzi rokmi 1721–1723 vo Viedni anglický konštruktér I. Potter. Keď v novembri 1723 vznikla v Novej Bani účastinná spoločnosť, ktorá si kládla za cieľ odvodniť miestne bane a ťažiť v nich zlato a striebro, dvorská komora tento ohňový stroj prenajala na päť rokov. Vodu zo zatopených baní začal Potterov atmosferický stroj odčerpávať 9. februára 1724 a slúžil tu až do 23. júla 1729. V roku 1734 bol stroj rozmontovaný a presunutý do Hodruši, resp. neskôr do banskoštiavnickej štôlni Pacher, kde sa jeho stopy strácajú (*Kopenický 2017*). Samotná strojovňa stroja pri šachte Althandel bola podľa dobových prameňov postavená z kameňa a tehál. Na základe toho bol vysoký predpoklad, že jej nehnuteľné časti sú na mieste zachované a bude ich možné archeologicky preskúmať.

V rámci prvej etapy bol dňa 5. 4. 2019 na mieste realizovaný nedeštruktívny geofyzikálny prieskum J. Tirpákom, ktorý potvrdil nehnuteľné kamenné štruktúry južne aj severne od predpokladaného ústia šachty Althandel. Následné geologické vrty (celkom desať) upresnili pozíciu zachovanej kamennej architektúry v teréne. V rámci zisťovacieho výskumu, ktorý sa uskutočnil 19.–23. 8. 2019, sa podarilo severne od predpokladaného ústia šachty Althandel odкрыť dobre zachované juhovýchodné nárožie strojovne Potterovho ohňového stroja v rozsahu cca 2 × 4 m s hrúbkou murovaných základov 1–2 m a zachovanou výškou múrov 0,5–1 m (obr. 53). Prekvapením bolo identifikovanie ďalšej kamenno-tehlovej stavby východne od základov strojovne. Tá bola postavená o niečo neskôr ako samostatná stavba a na špáru bola prilepená k murovaným základom strojovne. Na základe stratigrafických vzťahov sa javí, že po zániku tehlovej stavby existovala ešte jedna fáza využívania – úpravy budovy. To naznačuje druhý zánikový horizont zachytený najmä v prepálených vrstvách nad predošlými deštrukciami. Predpokladané rozmery strojovne Potterovho ohňového stroja boli približne 6 × 10 m. Celkové rozmery a rozsah oboch stavieb bude možné upresniť v rámci ďalších etáp výskumu. Identifikovaná bola aj vonkajšia „pochôdzna“ úroveň, teda priestor, kde sa v minulosti nachádzal pôvodný terén (cca 0,5 m od dnešného povrchu) a taktiež interiér stavby, kde predpokladáme bohatšiu kultúrnu vrstvu. Z vnútornej časti strojovne bola odkrytá len nepatrná časť, a tak možná pozícia ukotvenia stroja, ako aj vstupu do interiéru zostáva nejasná a čaká na ďalšie preskúmanie.

Literatúra

Kopenický 2017 – P. Kopenický: *Atmosferický stroj Isaaca Pottera*. Nová Baňa 2017.

THE FIRST STAGE OF EXCAVATION AT THE SHAFT ALTHANDEL IN NOVÁ BAŇA. Nová Baňa (Žarnovica district), Althandel site, plot no. 553, technical monument, survey research and research for scientific and documentary purposes, Modern period (18th and 19th century). Finds deposited at: Department of Archaeology of FA UCP in Nitra. The prospecting survey was executed during one week on 19–23 August 2019 due to the localization of the Althandel shaft. The excavation was preceded by a non-destructive survey in the form of a magnetometer survey. In association with this, geological drilling revealed the existence of a stone anomaly in the northern part of the parcel. Here, during the excavation, it was possible to uncover a stone structure. It represents the south-east corner of the Potter's Fire Engine House, measuring ca. 2 × 4 m, with masonry foundations 1–2 m thick and retained wall heights of 0.5–1 m (Fig. 53).

Translation provided by the authors

⁴¹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0044.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM OPEVNENÉHO ŠLACHTICKÉHO SÍDLA V MARKUŠOVCIACH

Kamil Š v a ň a – Martin B ó n a – Michal Š i m k o v i c – Ján R á k o š

Markušovce (okr. Spišská Nová Ves), NKP Hrad Markušovce (č. ÚZPF 670/1-15), opevnené šľachtické sídlo, záchranný výskum, vrcholný stredovek, neskorý stredovek, včasný novovek. Uloženie nálezov: Východoslovenské múzeum v Košiciach.

V mesiacoch máj až júl bol realizovaný archeologický výskum na hrade v Markušovciach. Výskum prebehol v súvislosti s projektovanou výstavbou kanalizácie naprieč hradným areálom približne v smere V – Z. Plánovaná trasa kanalizácie sa preskúmala formou sondáže v podobe sond I–III/2019. Sondy sa ďalej rozdelili na sektory A–B pri sonde I/2019, A–D pri sondách II/2019 a III/2019. Sondy sa znížili na úroveň podlažia, respektíve na hĺbku uloženia kanalizácie. Výskumom sa zdokumentovalo vrstvenie hradného areálu v období vrcholného stredoveku až novoveku. Zachytila sa hradná architektúra, vrátane doteraz neznámych murovaných štruktúr, a tiež niekoľko zahĺbených sídliskových objektov. V nadväznosti na archeologický výskum prebehol architektonicko-historický výskum.

Sonda I/2019, s celkovou dĺžkou 14 m, bola vytýčená v západnom predbrání dolnej brány. Na západnom okraji sondy sa zachytilo značne rozobraté murivo kontraeskarpy označené ako M8 (obr. 55: 4) a 3,5 m široká priekopa vysekaná do skalného brala. Situácia s viacerými murivami (M1, M2 a M9) vo východnej časti sondy I, ktorá pokračovala do západnej časti sondy II, sa interpretovala ako prepadlisko dolnej brány so zachovaným výpustom (obr. 55: 2, 3).

Sondou II/2019 sa skúmalo dolné nádvorie hradu (obr. 55: 5) a jej celková dĺžka predstavovala približne 17,5 m. Okrem murív prepadliska dolnej brány sa zachytilo viacero murív vrátane základov väčšej valcovej stavby (M3/M4), ktorá sa odkryla čiastočne aj plošne južne od sondy (obr. 54: 4). V sektore B sa odkryla deštručná koruna jej nadzákladového muriva, stáčajúceho sa smerom na severovýchod a smerujúceho pod juhozápadné nárožie včasno-renesančného vežového rizalitu. Na deštručnej korune nadzákladového múru bola zachytená aj severná špaleta predpokladaného vstupného otvoru alebo malej brány, zachovaná do výšky 45 cm. V spodnej časti otvoru/brány sa zachovalo aj hranolové lôžko po drevenom prahu, pričom v hmote prahového muriva sa odkrylo zvislé lôžko guľatinového trámu s priemerom 26 cm so zvyškami zuhoľnateného dreva. Východne a juhovýchodne od muriva M3/4 sa zachytili mladšie murivá M6 a M11. V sonde II sa zachytili aj zahĺbené objekty vrátane dna žlabu pri základoch muriva M3/4. V tomto priestore tvorila spodnú časť vrstvenia, a tiež zásypu uvedeného žlabu, vrstva II/16 s vrcholnostredovekým nálezovým materiálom (pozri nižšie).

Sonda III/2019 sa situovala na hornom nádvorí hradu. Celková dĺžka sondy presahovala 25 m. Hoci sa tu nezachytili žiadne murované štruktúry, potvrdila prítomnosť viacerých zahĺbených objektov (obr. 54: 2). Jedným z nich bol objekt 3 (obr. 54: 3) s početným nálezovým materiálom, ktorý zahŕňal fragmenty nádobkovitých kachlíc, črepy, drobné predmety z kovu a kosti.

Nálezový materiál

Najpočetnejšiu časť nálezového materiálu tvorili fragmenty keramických nádob. Typologicky najstarší je vrcholnostredoveký črepový materiál, ktorý možno zaradiť do druhej polovice 13. až prvých desaťročí 14. stor. (obr. 56: 1–3, 5). Ten sa v najväčšej miere nachádzal na dolnom nádvorí (aj v spomínanej vrstve II/16), menej tiež na hornom nádvorí. Oveľa početnejšie bol zastúpený neskorostredoveký (obr. 57: 4, 6–8) a včasnónovoveký črepový materiál (obr. 57: 9–12), čo zodpovedá poznatkom o historickom a stavebnom vývoji sídla. Významnú súčasť súboru tvorili najmä neskorostredoveké nádobkovité kachlice, spolu s ozdobnými plastickými prvkami, ktoré boli súčasťou výzdoby kachľových pecí.

Sklo sa v jednom ojedinelom prípade (okenný terčik) vyskytlo v stredovekých vrstvách. Jeho nálezy však boli oveľa početnejšie vo včasnónovovekých vrstvách, predovšetkým vo východnej časti dolného nádvorja. Tu sa okrem fragmentov okenného skla nachádzali aj zlomky sklenených nádob. Radíme medzi ne zlomok hrdla fľašky (obr. 57: 8) a ďalší zlomok hornej časti nádoby zdobený diamantovou rytinou v podobe kombinácie geometrických a florálnych vzorov. Na Pražskom hrade sú podobne zdobené nádoby zastúpené v druhej polovici 16. a prvej štvrtine 17. stor. (*Vepřeková 2016, 366, 367, obr. 266, 268*).

Datovanie sklenených nádob časovo súhlasí aj s nálezom razby G. Bethlena z roku 1623 (obr. 57: 3) v rovnakom priestore a vrstvení. K numizmatickému materiálu patrí ešte denár Márie Terézie (obr. 57: 5) a tri falzá kvartingov Žigmunda Luxemburského (obr. 57: 4) imitujúce razby z rokov 1430–1437.

Z objektu 3, ktorý bolo možné vďaka uvedeným falzám a keramickému súboru pomerne dobre datovať, pochádza toaletná lyžička (obr. 57: 10), medené nákončie (obr. 57: 6) a kostený praslen. K ďalším drobným nálezom patrí rolnička (obr. 57: 1) a krátka pišfalka/vábnička z priestoru valcovej stavby (obr. 57: 12) a železný nožík (obr. 57: 9) z objektu 2 datovaný na prelom stredoveku a novoveku. Výnimočnejší je detektorový nález z haldy na hornom nádvorí – opaskové kovanie zdobené prelamovaním (obr. 57: 2).

Vyhodnotenie

Výskum priniesol nové poznatky k vývoju opevneného sídla. Predovšetkým sa objavili prvé doklady využívania lokality v období na prelome 13./14. stor., príp. skôr. Vzhľadom na charakter nálezových celkov, ktoré boli odkryté len čiastočne, nie je možné ich jednoznačne interpretovať.

Najvýznamnejším výsledkom bolo čiastočné preskúmanie doteraz neznámej valcovej stavby na dolnom nádvorí. Jej najbližšiu analógiu predstavuje veliteľská pevnosťka v predhradí Spišského hradu. Je otáznne, ako dlho plnila stavba svoju funkciu, resp. či vôbec bola dokončená, keďže ju čiastočne prekryva vežový rizalit postavený po roku 1560. Výskumom sa tiež podarilo identifikovať stavebné zásahy, ku ktorým došlo v druhej polovici 16. stor. v súvislosti so snahou o posilnenie obrannej funkcie sídla. Ide menovite o priekopu s kontraeskarpon v západnom predbrání a prepadlisko dolnej brány.

Literatúra

Vepřeková 2016 – J. Vepřeková: Raně novověké sklo. In: G. Blažková/J. Vepřeková: *Castrum Pragense 13. Nálezy hmotné kultury z renesančních odpadních jímek z Pražského hradu. Díl II. Studie*. Praha 2016, 339–379.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF FORTIFIED MANOR IN MARKUŠOVCE. Markušovce (district Spišská Nová Ves), NCM Markušovce castle (CLM no. 670/1–15), fortified manor, rescue excavation, High Medieval Ages, Late Medieval Ages, Early Modern period. Finds deposited at: East Slovakia Museum in Košice. The excavation took place as a part of the reconstruction works of the fortified manor, namely projected building of sewerage. Excavation was carried out in the form of trenching that ran across the manor in the E – W direction. Trench I/2019 was realized in the western forecourt of the lower gate of the manor, trench II/2019 in the lower courtyard and trench III/2019 in the upper courtyard. In the trenches I/2019 and II/2019 remnants of hitherto unknown architecture were excavated. In the trench III/2019 several layers and settlement features were identified dating between the end of the 13th/the beginning of the 14th century and the end of the 18th century. Ditch and counter-scarp (Fig. 55: 4) were identified in the forecourt of the lower gate. Together with the pit of drawbridge (Fig. 55: 2, 3) they constitute late 16th century improvements of manor's defences. Remnants of building with circular ground plan and entrance from the East were identified on the lower court (Fig. 54: 4; 55: 5). Foundations of this building damaged layers dated based on the finds of the pottery (Fig. 56: 1–3) sometime to the second half of the 13th century. This circular building strongly resembles similar fortress built by Ján Jiskra in the forefield of Spiš castle. Other excavated structures on the lower courtyard (Fig. 54: 5) attest to the building activities during the Early Modern period. There were no architectural structures identified within the trench on the upper courtyard. Of all identified archaeological features (Fig. 54: 1) find assembly of the feature No. 3 (Fig. 54: 2) was the most interesting as it included pot-shaped non-glazed stoves, fragments of the High (Fig. 56: 5) and Late Medieval (Fig. 56: 6, 8) pottery, bronze ear scoop (Fig. 56: 10) and three forfeit quarter-denarii (quartings) of Sigismund of Luxembourg (Fig. 56: 4) among other finds.

Translation provided by the authors

DRUHÁ SEZÓNA PREDSTIHOVÉHO ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU V HISTORICKOM CENTRE TRNAVY⁴²

Terézia V a n g Ľ o v á

Trnava (okr. Trnava), intravilán, parc. č. 253, 254, 260, 261, 263, predstihový archeologický výskum, vrcholný/neskorý stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Druhá sezóna predstihového archeologického výskumu v historickom centre Trnavy (medzi ulicami Hornopotočná a Hviezdoslavova), na parc. č. 253, 254, 260, 261, 262 a 263 sa realizovala v dňoch 1. 4. až 12. 12. 2019. Výskum bol vyvolaný plánovanou výstavbou polyfunkčnej budovy s podzemným parkoviskom s názvom „Polyfunkčný súbor Hviezdoslavova-Hornopotočná“. Na začiatku druhej sezóny bola na všetkých parcelách strojom odstránená vrstva navážok z 19. a 20. stor. (obr. 58: 1, 2). Plošný výskum sa koncentroval na parc. č. 253 a 254. Počas tejto sezóny bola preskúmaná len časť identifikovaných objektov.

Výskum parc. č. 253

Na ploche boli zachytené sídliskové objekty 9–29 a pri západnom profile studňa – objekt 8. Vo východnej časti bola odkrytá časť muriva G, ktoré čiastočne porušilo priebeh muriva H. V južnej časti bolo odkryté murivo H tvorené tzv. prstovkami, ktoré prebiehalo v smere Z – V (pravdepodobne ide o murivo ohraničujúce stredovekú parcelu). V tomto priestore bola vytýčená sieť štvorcov s rozmermi strán 4 × 4 m, medzi nimi bol ponechaný kontrolný blok so šírkou 1 m. Kontrolný blok v smere Z – V bol ponechaný aj medzi parc. č. 253 a 254. Od západu na východ boli štvorce označené písmenami A, B, atď. Smerom od severu na juh boli označené číslom 1, 2, atď. Od októbra 2019 sa znižovalo v štvorcoch A1 – A3. Najprv boli naprieč zistenými objektmi vedené rezy a následne sa pristúpilo k ručnému znižovaniu celých štvorcov. Po znížení o 40 cm sa začali objavovať zuholnaté trámy a koly. Po strojovom znížení východnej časti parcely boli odkryté ďalšie vertikálne drevené konštrukčné prvky a výplet. Pred ukončením sezóny boli odobrané vzorky trávov a kolov na neskoršiu dendrochronologickú analýzu.

V severozápadnej časti parcely bola odkrytá studňa s tehlovou obrubou (objekt 8). V západnom profile bolo viditeľné, že studňa siahala až k pôvodnej úrovni terénu.

V severnom profile bol zachytený objekt 9, ktorý vyplňala hnedočierna zemina a prímiesou keramiky a zvieracích kostí. Po znížení sa ukázalo, že objekt je hlbší s minimálne dvomi zásypovými vrstvami viditeľnými v profile (obr. 58: 3). V severnom profile bol aj zachytený objekt 10, podobne vyplnený hnedočiernou hlinou spolu s keramikou a zvieracími kosťami. Zatiaľ nebol preskúmaný.

Objekt 11, ktorý sa od okolia odlišoval hnedočiernou hlinou a prímiesou keramiky a zvieracích kostí, bol zaznamenaný v južnom profile. Pri vyberaní objektu sa našlo množstvo keramiky (aj časti nádob), zvieracích kostí a železných zlomkov.

Objekt 12A má čiastočne pravouhlý pôdorys s čiernou uhlíkovou výplňou. Smerom na sever a východ prechádza výplň objektu 12A do hnedej hliny, označenej ako objekt 12B. Objekt nebol preskúmaný.

V severozápadnej časti plochy zachytený objekt 13 s hnedou hlinou s prímiesou uhlíkov bol vyberaný po štvrtinách. Jeho výplň tvorila sivočierna hlina s výraznou prímiesou uhlíkov, ojedinele s mazanicou. Zachovaná časť bola hlboká 11–20 cm. Po vybratí mal približne kvadratický pôdorys so zaoblenými rohmi s rozmermi približne 1 × 1 m.

Objekt 14 mal približne kruhový pôdorys s tmavohnedou výplňou. V reze sa predpoklad objektu nepotvrdil. Neskúmaný objekt 15 mal približne kruhový pôdorys s priemerom cca 40 cm, s hnedou výplňou. Objekt 16, ktorý bol taktiež neskúmaný, mal približne oválny pôdorys s priemerom cca 30 × 50 cm, s hnedou výplňou.

V blízkosti severého profilu a aj v samotnom profile sa rysoval objekt 17 s tmavohnedou výplňou. Celý pôdorys nebolo možné identifikovať a ani v reze nebol zjavný jeho priebeh. Niekoľko cm pod úrovňou zistenia sme zistili tenkú vrstvu do svetlooranžova prepálenej hliny, ktorej súvislosť s objektom 17 nie je jednoznačná.

Objekt 18 má približne kruhový obrys s priemerom cca 80 cm, s tmavohnedou výplňou. Objekt 19 má približne kruhový obrys s priemerom asi 30 cm, s tmavohnedou výplňou. Objekt 20 má približne kruhový obrys s priemerom asi 300 cm, s tmavohnedou, akoby prepálenou, hlinou. Objekt 21 má približne kruhový obrys s priemerom asi 50 cm, so sivočiernou výplňou. Objekt 22 má približne kruhový obrys

⁴² Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 2/0145/22.

s priemerom asi 30 cm, s tmavohnedou výplňou. Všetky menované štruktúry (objekty 1 –22) neboli skúmané.

Na skúmanej ploche bola zachytená aj zemina s výraznou prímiesou uhlíkov s približne kruhovým pôdorysom, označená ako objekt 23. Okolité sedimenty boli rovnako čiastočne premiešané s uhlíkmi. Po prerezaní objektu sa ukázalo, že dno tvorí do tehlova spálená hlina. Pravdepodobne predstavuje zvyšok ohniska, alebo spodnú časť pece.

Objekt 24 mal približne kruhový obrys s priemerom cca 100 cm, s hnedočiernou výplňou s prímiesou uhlíkov. Už z rezu, v ktorom boli rozpoznateľné dve zásypové vrstvy, pochádzalo množstvo keramiky, železných zlomkov a zvieracích kostí. Zachovaná časť objektu bola hlboká 70–80 cm.

Objekt 25 mal približne kruhový obrys s priemerom cca 110 cm s tmavohnedou výplňou, ojedinele s prímiesou uhlíkov a zachovanou hĺbkou 30–35 cm. V reze, severne od neho, sa našla koncentrácia nálezov pozostávajúca z nádoby, fragmentu dreva a časti zvieracej panvy (predpokladá sa tu objekt 78). V reze objektom 25 sa našla kanvica so strmeňovým uchom (*Nezvalová/Vanglová*, v tlači).

Objekt 26 mal približne kvadratický obrys s rozmermi 180 × 150 cm, ktorý bol vyplnený hlinou spálenou až do hrúd. Z rezov kolmých na priliehajúce murivo H bolo zrejmé, že objekt je zachovaný do hĺbky max. 15 cm.

Objekt 27 mal nepravidelný kruhový obrys s priemerom cca 40 cm, s tmavohnedou výplňou (zrejme zhnité alebo zuhoľnatené drevo). Západne od neho sa zistila tmavohnedá hlina označená ako objekt 27B, ktorá môže byť pokračovaním objektu 27. Cez objekt bol vytýčený rez, ktorý potvrdil výplň s výrazným podielom drobných zlomkov dreva.

Objekt 28 mal približne kvadratický obrys so sivočiernou hlinou s prímiesou uhlíkov. Rez objektom ukázal, že objekt obsahuje aspoň dve zásypové vrstvy. Na vrchu je uhlíková vrstva a pod ňou je sivá – kompaktná hlina s uhlíkmi. V južnom profile rezu bol zachytený okraj objektu a drevený kôl.

Objekt 29 sa nachádzal medzi objektmi 27 a 28. Má približne kvadratický obrys s rozmermi 100 × 120 cm a svetlosivou, ílovitou zeminou vo výpni. Tvorila ho vrstva s hrúbkou cca 7 cm, ktorá bola zrejme porušená objektom 28.

Na pomedzí parc. č. 253 a 254 bol zachytený objekt 34. Rýsovali sa v ňom dve zásypové vrstvy – výrazná uhlíková výplň v strede objektu, ktorú obklopovala hnedá hlina. Pri jeho východnom okraji bola na povrchu viditeľná koncentrácia zvieracích kostí. Po začistení sme odkryli zvieraciu lebku spolu s niekoľkými krčnými stavcami, pričom juhozápadným smerom bola odkrytá ďalšia kostra menšieho zvierateľa. Od zvieracej lebky smerom na západ bol vytýčený úzky rez, ktorý mal overiť prítomnosť ďalších častí zvieracej kostry v nižších vrstvách. Z nálezovej situácie bolo viditeľné, že lebka sa nachádzala v svetlohnedej kompaktnej hline, ktorá smerom na západ prechádza do hnedej hliny s drobnými žltými šošovkami a nálezmi. Po kompletnej vybratí výplne objektu sa ukázalo, že lebka bola umiestnená do vyššie položeného „výklenku“ a na západnej strane bol porušený objektom 37.

Na západnom okraji plošiny, severne od objektu 37, bola zachytená časť objektu 35. Jeho výplň tvorila hnedá hlina s početnejšími nálezmi. Ďalší výskum doložil niekoľko zásypových vrstiev. Dno objektu tvorila tvrdá spálená hlina a tenká uhlíková vrstvička. Po vybratí má objekt kruhový pôdorys s hĺbkou asi 70 – 80 cm.

Na pomedzí parc. č. 253 a 254 bol zachytený objekt 37 s kvadratickým pôdorysom s rozmermi 200 × 200 cm, so sivohnedou výplňou výrazne premiešanou so stavebným odpadom. Zistená štruktúra porušila objekt 34. Po vybratí výplne vystúpila časť murovanej miestnosti s dvomi zásypovými vrstvami – sivočierna hlina so stavebným odpadom a sivohnedá hlina s drobnými kamienkami a drobnými zlomkami stavebného odpadu.

V južnej časti parcely bol zachytený objekt 38. Po začistení bol objekt rozdelený na časť 38A (štruktúra kvadratického pôdorysu) a 38B (priliehajúci výklenok). Rez vytýčený vo východnej časti odkryl stenu objektu 38A, ktorá ho zároveň oddeľovala od objektu 38B. Výplň objektu 38A tvorilo množstvo tenkých zásypových vrstvičiek, pričom najvyššie situovaná bola silnejšia a obsahovala aj stavebný odpad. Následne bola plasticky vypreparovaná východná časť objektu so zachovanou hĺbkou cca 80 cm. Plasticky sme skúmali aj výplň východnej časti objektu 38B, ktorá bola zachovaná do hĺbky cca 20 cm. Pozostávala zo sivohnedej hliny s drobnými žltými šošovkami a po kompletnej preskúmaní sa ukázalo, že mal kruhový obrys s priemerom cca 60 cm.

V južnej časti parcely bol zachytený objekt 39 s tehlovo prepálenou hlinou a uhlíkovým kruhom, ktorý bol postupne vyberaný po štvrtinách. Západnú polovicu tvorilo tehlovo prepálené dno pece, východná časť bola prepálená menej výrazne a bola a hlbšie (predpecná jama?).

V kontrolnom bloku medzi parc. č. 253 a 254 boli zdokumentované viaceré objekty, ktoré však neboli ďalej skúmané, menovite objekty 41 (južná hrana kontrolného bloku), 42 (kruhový pôdorys s do tehlova

prepálenou výplňou), 43 (v blízkosti objektu 34). Do tejto skupiny patrí aj objekt 40, ktorý priamo nadväzoval na juhovýchodný roh objektu 38A.

Objekt 44 sa nachádzal na južnej hrane kontrolného profilu medzi parcelami 253 a 254. Výplň tvorí sivohnedá hlina s materiálom.

Objekt 45 sa nachádzal v rámci kontrolného profilu medzi parcelami 253 a 254. Mal kvadratický pôdorys so sivobiелou výplňou. Objekt 46 sa nachádza v rámci kontrolného profilu medzi parcelami 253 a 254, medzi objektom 45 (na východe) a murivom L. Objekt 47 sa nachádza v juhovýchodnom okraji parcely 253, medzi objektmi 45 a 48. Mal sivohnedú výplň. Nebol preskúmaný.

Objekt 48 sa nachádzal na juhovýchodnom okraji parcely 253, severne od objektu 47. Mal pôdorys sústredného kruhu (tmavý kruh, okolo neho svetlejší kruh a znovu tmavý kruh). V reze objektom sa ukázali tri zásypové vrstvy: tmavohnedá výplň; svetlohnedá výplň; sivočierna výplň. Ako objekt 49 bol označený tmavý pôdorys pozdĺž muriva L. Nebol preskúmaný.

V severnej časti vyvýšenej plošiny bol zachytený objekt 50. Mal oválny pôdorys s rozmermi približne 60 × 150 cm a výplň tvorila sivohnedá hlina. Objekt bol hlboký asi 20 cm. V severnej časti vyvýšenej plošiny, severne od objektu 50, bol zachytený fragment objektu 51. Na južnom okraji bol pravdepodobne porušený objektom 50. Výplň tvorili dve zásypové vrstvy: sivohnedá kompaktná hlina, ojedinele s uhlíkmi a na dne objektu tmavšia sypkejšia vrstva s vyšším podielom uhlíkov. Vo východnej časti profilu bolo viditeľné ďalšie porušenie objektu vrstvičkou vápna/malty (neskôr označené ako objekt 54). V severnej časti vyvýšenej plošiny bol zachytený približne oválny pôdorys (asi 50 × 140 cm), označený ako objekt 52. Výplň tvorila tmavohnedá hlina s materiálom. Je otázne, či ide o súčasť objektu 54, alebo o neskôr zahĺbený objekt. Na severnom okraji vyvýšenej plošiny bol zachytený objekt 53, porušený pôdorys s do svetlooranžova prepálenou hlinou, v severozápadnom rohu bola viditeľná vrstva uhlíkov na dne objektu (objekt 55).

Vo východnej časti plošiny bol viditeľný veľký pôdorys, označený ako objekt 54. Nebol úplný, časť z neho bola odstránená pri strojovom znížení. Porušil objekt 51. V reze objektom bola odkrytá vrstva malty alebo vápna, ktorá tvorila dno objektu. Vo výplni boli zachytené dve zásypové vrstvy: svetlohnedá hlina s drobnými žltými šošovkami, ojedinelými uhlíkmi a mazanicou a hnedá kompaktná hlina s ojedinelými uhlíkmi. Na dne objektu miestami ležali zlomky tehál aj so zvyškom malty.

Na severnom okraji vyvýšenej plošiny bol zachytený porušený pôdorys s hlinou prepálenou do svetlooranžova, v severozápadnom rohu bola viditeľná vrstva uhlíkov na dne objektu, označená ako objekt 55. Po plastickom vybratí západnej časti objektu bola odkrytá koncentrácia zlomkov tehál (prstoviek), pod nimi bola hlina prepálená do oranžova. V južnom profile bolo zistené pokračovanie objektu.

Pri západnej hrane muriva L bol zachytený malý kruhový pôdorys s priemerom asi 20 cm, označený ako objekt 56. Objekt mal maximálnu hĺbku 7 cm. Výplň tvorila tmavohnedá hlina. Pri západnej hrane muriva L bol zachytený malý kruhový pôdorys s priemerom asi 20 cm, označený ako objekt 57 (južne od objektu 56). Objekt mal maximálnu hĺbku 5 cm. Výplň tvorila tmavohnedá hlina.

V severovýchodnom rohu parcely bol zachytený tmavý, približne kruhový pôdorys, ktorý obsahoval aj zlomky tehál (objekt 58). Neskôr bol tento objekt zrušený. V severovýchodnom rohu parcely bol zachytený pôdorys s hlinou prepálenou do oranžova a zvieracími kosťami (objekt 59). Na tomto mieste sa zhromažďovala vykopaná hlina, objekt bol zničený pri nakladaní a odvoze vykopanej hliny.

V štvorci A1 bol odkrytý pôdorys prepálený do oranžova až sivočierna, označený ako objekt 76. Keďže nebolo jasné, či šlo o jeden alebo viacero objektov, bol rozdelený na dve časti: objekt 76A a 76B. Cez oba predpokladané objekty boli vytýčené rezy. V oboch prípadoch šlo o pomerne plytkú prepálenú hlinu (asi 15 cm), mohlo by ísť o deštrukciu nadzemnej stavby omazanej hlinou. Pod prepálenou v reze objektom 76B bol zachytený ďalší zahĺbený objekt (nie je jasné, či súvisí s objektom 76B). Severne od objektu 76B bol v reze odkrytý fragment výpletu. V štvorci A1 bol odkrytý približne kruhový pôdorys s priemerom asi 20 cm, označený ako objekt 77. Rez objektom ukázal, že nejde o sídliskový objekt. V štvorci A1 bol odkrytý približne polkruhový pôdorys s priemerom asi 70 cm, označený ako objekt 79. Výplň tvorila tmavohnedosivá hlina so žltými šošovkami. V reze objektom bola zachovaná hĺbka asi 30 cm.

V juhozápadnom rohu štvorca A1 bol odkrytý približne kruhový pôdorys so zisteným priemerom asi 60 cm, označený ako objekt 80. Výplň tvorila hnedosivá hlina s drobnými žltými šošovkami, ojedinele s uhlíkmi a mazanicou. V reze objektom bola zachovaná hĺbka asi 40 cm.

Približne v strede štvorca A1 bol odkrytý približne kruhový pôdorys s priemerom asi 60 cm, označený ako objekt 81. Výplň tvorila hnedosivá hlina ojedinele s uhlíkmi. V reze objektom bola zachovaná hĺbka asi 25 cm. Na dne rezu boli odkryté fragmenty drier.

V južnom profile parcely, pod objektom 37 bol zachytený zahĺbený objekt 82.

V severovýchodnom rohu parcely bola po odvezení haldy začistená plocha. Kruhový pôdorys s priemerom asi 60 cm bol označený ako objekt 83. Výplň tvorila sivohnedá hlina s drobnými žltými šošovkami, priebeh objektu v profile bol nevýrazný. V severovýchodnom rohu parcely, v tesnej blízkosti objektu 83 bol zachytený približne kruhový pôdorys s priemerom asi 40 cm, bol označený ako objekt 84. Výplň tvorila sivá hlina s drobnými žltými šošovkami, priebeh objektu v profile bol nevýrazný. V severovýchodnom rohu parcely bol zachytený kruhový pôdorys s priemerom asi 35 cm, označený ako objekt 85. Výplň tvorila sivá hlina s drobnými žltými šošovkami a ojedinele s uhlíkmi. Zachytená hĺbka objektu v reze bola 40 cm. V severovýchodnom rohu parcely bol zachytený kruhový pôdorys s priemerom asi 35 cm bol označený ako objekt 86. Výplň tvorila hnedá hlina. V severovýchodnom rohu parcely bol zachytený zrejme kruhový pôdorys s priemerom asi 1 m, označený ako objekt 87. Výplň tvorila sivočierna hlina. V severovýchodnom rohu parcely bol zachytený zrejme kruhový pôdorys s priemerom asi 35 cm, označený ako objekt 88. Výplň tvorila sivočierna hlina so žltými šošovkami. Zachovaná hĺbka profilu v reze bola 25 cm. V severovýchodnom rohu parcely bol zachytený zrejme kruhový pôdorys s priemerom asi 35 cm, označený ako objekt 89. Výplň tvorila sivohnedá hlina s drobnými žltými šošovkami. Zachovaná hĺbka profilu v reze bola 8 cm. V severovýchodnom rohu parcely bol zachytený zrejme pozdĺžny pôdorys s priemerom asi 40 cm, označený ako objekt 90. Výplň tvorila sivočierna hlina s drobnými žltými šošovkami.

Výskum parc. č. 254

Na parcele 254 bola časť terénu znížená len približne o 1 m a boli tu preskúmané sídliskové objekty 30 – 33 a 36. Po znížení bolo odkryté murivo L prebiehajúce smerom S – J tvorené prstovkami. Po znížení vyvýšenej plošiny sa potvrdilo, že ide o pokračovanie muriva H. V severozápadnom rohu parcely bolo odkryté plošné murivo J. Po preskúmaní objektov bol zvyšok plochy znížený strojovo na úroveň parc. č. 260.

V severnej časti parcely bol zachytený obrys tehlovej farby označený ako objekt 30, ktorý bol vybraný na štvrtiny. Predstavuje dno pece s hĺbkou len 3–13 cm.

Objekt 31 s výplňou svetlo hnedo-sivej farby a drobnými zrnkami malty bol zachytený v severozápadnom rohu parcely. Jeho priebeh nebol v profile zjavný a bol porušený množstvom stavebného odpadu.

Objekt 32 bol zachytený v severozápadnom rohu parcely. Jeho výplň mala svetlohnedú farbu a obsahovala drobné uhlíky a zrnká malty. Bol viditeľný v západnom profile kontrolného rezu.

Objekt 33 bol zachytený v severnej časti parcely. Mal kruhový pôdorys s priemerom asi 120 cm. Vo výplni, ktorá obsahovala množstvo keramiky, pozostával z dvoch zásypových vrstiev – sivohnedej a červohnedej hlíny.

V severovýchodnej časti parcely bol zachytený objekt 36, ktorý sa rysoval ako sústredný kruh hnedej hlíny (vnútri hnedý kruh, okolo kruh žltej hlíny a ďalší kruh hnedej hlíny) s priemerom 300 cm (obr. 58: 4). Po vytýčení rezu v orientácii S–J tu bola odkrytá časť zvieracej kostry (hovädzí dobytok; obr. 58: 5). Zadná časť kostry (panva, zadné nohy), v mieste mladšieho porušenia objektu, chýbala. Rez ukázal, že hnedý kruh tvoril zásyp hlíny s vysokým podielom pravdepodobne zvyškov dreva, pričom kostra zvierateľa ležala na tejto vrstve. Po jej vybratí mal objekt takmer štvorcový pôdorys so zaoblenými rohmi.

Výskum parc. č. 260

Po začistení severnej časti parc. č. 260 boli zistené dve rozmerne tmavé štruktúry, približne kvadratického tvaru (objekty 60 a 61), s výplňou tvorenou organickými makrozvyškami. Medzi nimi bol zistený výplet. Východne od objektu 60 bol odkrytý fragment muriva tvoreného prstovkami (murivo M), pričom blízko jeho východnej hrany bol zachytený výplet. Vo východnej časti parcely boli odkryté početné drevené konštrukčné prvky vo vertikálnej orientácii (koly). Prináležia zrejme jednej nadzemnej stavbe, ktorá pokračuje ďalej na východ, pod kontrolný blok. Približne na hranici medzi parc. č. 260 a 261 bol ponechaný kontrolný blok, východne od neho bol terén čiastočne znížený.

V strednej časti plochy bol zachytený veľký kvadratický pôdorys s rozmermi približne 5 × 5 m – objekt 60. V rámci pôdorysu boli viditeľné kolové jamy, označené písmenami (objekt 60/KJ A–F). Výplň objektu mala výrazný podiel organických makrozvyškov a v reze boli odkryté fragmenty výpletov (jeden tvoril zrejme stenu objektu).

V strednej časti plochy, južne od objektu 60, bola po začistení plochy zachytená ďalšia štruktúra kvadratického pôdorysu s rozmermi približne 4 × 4 m, označená ako objekt 61. V rámci pôdorysu boli viditeľné

viaceré kolové jamy, označené písmenami (objekt 60/KJ A, atď.). Juhovýchodný roh objektu bol porušený sondou 3 z roku 2018. V severovýchodnom rohu objektu bol viditeľný inak sfarbený kvadratický obrys (označený ako objekt 71) Objekt mal vo výplni výrazný podiel organických makrozvyškov a tvorili ho dve zásypové vrstvy – sivočierna kompaktná hlina a tmavosivá kompaktná hlina so sivými šošovkami. V reze sme odkryli ďalšie pozostatky kolov, pričom dno objektu tvorila stvrdnutá hlina s negatívmi kolov.

Súčasne s objektom 60 bol strednej časti plochy zachytený aj ďalší veľký kvadratický pôdorys s identickými rozmermi 4 × 4 m – objekt 61. V jeho severovýchodnom rohu bol viditeľný hnedooranžovo sfarbený bližšie neskúmaný kvadratický obrys, označený ako objekt 71, s rozmermi asi 150 × 150 cm.

V strednej časti plochy bol zachytený objekt kvadratického tvaru s rozmermi približne 200 × 200 cm označený číslom 62. Jeho východná stena prilieha k murivu N. Objekt zatiaľ nebol preskúmaný. V strednej časti plochy bol zachytený polkruhový pôdorys objektu 63 s priemerom približne 200 cm. V jeho centrálnej časti bola viditeľná kolová jama so zachovaným kolom a jeho východná stena prilieha k murivu N, príp. ním bola porušená. Výplň tvorí čokoládovohnedá kompaktná hlina, ktorá zrejme pôvodne obsahovala drevo. V južnom profile bol odkrytý trám (s viditeľnou kolovou jamou).

Objekt 65 bol rozpoznávaný v strednej časti plochy pri severnom okraji objektu 60 vďaka výplni, ktorú tvorila do oranžova až čierna prepálená hlina. V severnej časti bol porušený objektom 68 a nebol preskúmaný.

Objekt 68 bol zachytený v strednej časti plochy ako kvadratický pôdorys s obsahom sivohnedej hliny so žltými šošovkami. V strednej časti nevylučujeme prítomnosť kolovej jamy. Výplňou porušil objekt 65 a nebol bližšie preskúmaný.

Okrem uvedených boli v strednej časti zdokumentované reliktý ďalších štruktúr, ktoré neboli ďalej skúmané, menovite kolové jamy so zachytenými pozostatkami kolu (objekty 64, 66 a 67), regulárne kolové jamy (objekty 69, 72 a 73), tmavšie sfarbené výplne s kvadratickým pôdorysom (objekty 74 a 75), či zvyšky dreveného trámu (objekt 70; západne od muriva M).

Výskum parc. č. 261

Bol začistený a zdokumentovaný východný profil. Pri východnom profile bolo odkryté murivo N.

Literatúra

Nezvalová/Vangľová, v tlači – L. Nezvalová/T. Vangľová: Ojedinelý nález kanvice so strmeňovým uchom a zoomorfými výlevkami z Trnavy. *Studia Historica Nitriensia*, v tlači.

THE SECOND SEASON OF THE DEVELOPMENT-LED ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION IN THE HISTORICAL CENTRE OF TRNAVA. Trnava (Trnava district), urban area, plots nos. 253, 254, 260, 261, 263, development-led archaeological excavation, High/Late Middle Ages, Modern period. Finds deposited at: Institute of Archaeology of SAS, Nitra. In 2019, second season of the development-led excavation in the historical centre of Trnava was carried out. It took place on plots nos. 253, 254, 260, 261, 263 (between Hornopotočná and Hviezdoslavova ulica streets). Machinery removed the made-up ground from the 19th and 20th centuries. The excavation focused mainly on plots 253 and 254, where features 8–59 and 76–82 were detected. On plot 260, features with remains of a wooden construction and numerous organic macroremains were uncovered (Fig. 58). The excavated features were roughly dated to the High/Late Middle Ages–Modern period.

ZÁCHRANNÉ VÝSKUMY SPOLOČNOSTI PAMARCH V ROKU 2019

Ondrej Ž a á r – Ľubica Ž a á r o v á – Róbert Ö l v e c k y – Róbert I v á n – Miriama T á b i o v á

1. B r a t i s l a v a, časť D e v í n s k a N o v á V e s (okr. Bratislava IV), poloha Diaľne Zamajerské, ojedinelý nález, vojenské zákopy, záchranný výskum, pravek, 20. stor. (2. svetová vojna). Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Archeologický výskum v Devínskej Novej Vsi bol vyvolaný stavbou „Komunikácia a technická infraštruktúra pre obytný súbor Slnečný vrch I – Devínska Nová Ves“ a uskutočnil sa formou predstihovej zisťovacej sondáže (obr. 59: 1). Celkovo sa vykopalo 28 pásových sond s dĺžkou 8–101 m a šírkou 1,5 m, v rámci ktorých sa podarilo odkryť a preskúmať zákopy z 2. svetovej vojny. Funkcia a datovanie líniových objektov – zákopov sa určila na základe ich pôdorysu, profilu a nálezov troch nábojníč z výplne. Tieto obranné prvky, situované na strategickej polohe v horných častiach terasy Moravy, boli zrejme

vybudované na začiatku roku 1945, kedy sa ustupujúca nemecká armáda snažila zabrániť prechodu sovietskych vojsk. Predstavovali menšie zákopy slúžiace pre pechotu. Ojedinelým nálezom je fragment pravekej keramiky získaný z ornice pri výskume sondy 10, ktorý dokladá existujúce osídlenie v blízkom okolí a nie priamo na ploche stavby. Okrem spomenutých nálezov sa na viacerých miestach podarilo odkryť recentné líniové objekty z druhej polovice 20. stor., ktoré slúžili ako odvodňovacie zariadenia.

2. B r a t i s l a v a, časť R u s o v c e (okr. Bratislava V), Balkánska ulica, parc. č. 537/2, 2, 536/1, 2, sekundárne nálezy, sídlisko, záchranný výskum, doba rímska, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR, Trnava.

Archeologický výskum v Rusovciach sa uskutočnil pri stavbe troch rodinných domov na parc. č. 537/1, 2 a 536/1, 2. Na ploche rodinného domu č. 1 (najbližšie k Balkánskej ulici) bol nariadený výskum formou archeologického dozoru, počas ktorého boli v základových pásoch preskúmané novoveké vrstvy, ktoré boli porušené betónovými základmi a pivničnými priestormi domu zbúraného v roku 2018 a staršími kamenno-tehlovými základmi (označené ako objekty 1–3), ktoré sú pozostatkom po staršej zástavbe z konca 19. až začiatku 20. stor. Hnuteľné nálezy z vrstiev možno datovať do 17.–20. stor.

V rámci plochy rodinného domu č. 2 sa realizoval predstihový výskum formou plošného odkryvu. Značnú časť plochy zaberali recentné prvky (žumpa, odpadová jama). V neporušenej juhozápadnej a juhovýchodnej časti sa podarilo preskúmať päť objektov zahĺbených do žltého piesčitého podlažia (objekty 4–8). Objekty 5 a 7, ktoré bolo možné datovať do mladšieho novoveku, mali funkciu zásobných jám. Objekt 7 bol neskôr využitý na pochovanie uhynutého zvierťa, pri ktorom sa našlo igelitové vrečko, čo umožňuje datovať jeho zánik až do 20. stor. Druhú zásobnú jamu (objekt 5) možno podľa najmladšieho fragmentu keramiky chronologicky zaradiť do 18.–19. stor. Z objektov 4 a 8 nepochádzal materiál, ktorý by umožnil jamy chronologicky určiť. Vo výplni nepravidelnej jamy (objekt 6) sa našli dva zlomky tehly z doby rímskej. Vzhľadom na výskyt fragmentov rímskej tehly v novovekej zásobnici (objekt 5) a podobného charakteru oboch zásypov, možno aj objekt 6 datovať do mladšieho novoveku.

Na parcele rodinného domu č. 3 sa realizoval predstihový výskum, v rámci ktorého sa vykopala pásová sonda pozdĺž severozápadného okraja budúceho domu do hĺbky 100–120 cm. V nej boli sledované ťažko ohraničiteľné hlinito-piesčité vrstvy s prímiesou uhlíkov. Väčšie koncentrácie uhlíkov sa nachádzali v spodnej časti sondy. V rámci sondy sa urobila mikrosonda/rez 1 v priestore s najväčšou koncentráciou uhlíkov (hĺbka 30 cm). V strede rezu sa zistila pomerne čistá tmavožltá piesčitá zemina, ktorá miestami obsahovala riečny kameň (pravdepodobne horná hrana podlažia). Po stranách rezu sa nachádzali ťažko ohraničiteľné tmavšie flaky. Vzhľadom na to, že vo vrstvách sa nenachádzal žiadny významný materiál a prekročila sa niveleta zakladania stavby, tak sa predstihové práce v sonde 1 ukončili. Na základe výsledkov sa upustilo od celoplošného výskumu plochy domu a pokračoval len sledovaním výkopov základových pásov. V plytších základových pásoch (hĺbka 80–100 cm) bola identifikovaná podobná stratigrafická situácia ako v sonde 1. Hranica sterilného podlažia a kultúrnej vrstvy je zrejme vplyvom antropogénnej činnosti značne zvlnená, pričom spodné vrstvy nie je možné datovať. Pri kopaní sondy 1 sa získali tri črepy z doby rímskej a pravdepodobne zo stredoveku a jeden železný kovaný kliniec. Málopočetný hnuteľný keramický materiál datovateľný do doby rímskej, stredoveku a novoveku (4 ks) sa získal aj zo zberu pri kopaní základových pásov. V reze 1 z vrstvy 5 sa odobrali vzorky uhlíkov pre budúce možné rádiouhlíkové datovanie.

Archeologickým výskumom sa podarilo preskúmať objekty z mladšieho novoveku. Hnuteľné archeologické nálezy z objektov a vrstiev však dokladajú osídlenie územia aj v dobe rímskej a stredoveku. Známe rímske pohrebisko I do skúmaného územia nezasahovalo.

3. C í f e r, časť P á c (okr. Trnava), intravilán, poloha Od cíferského, parc. č. 551/1–3, rímsky poľný tábor, predstihový výskum, doba rímska, vrcholný stredovek. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Výskum bol nariadený Krajským pamiatkovým úradom v Trnave po ohlásení stavebného zámeru majiteľmi pozemkov. Plocha výskumu sa nachádzala v zázemí severozápadného nárožia väčšieho rímskeho tábora (*Rajtár 2013*, 189, obr. 1: 5). V rámci I. etapy výskumu sa realizovali dve zisťovacie sondy situované v najdlhšej osi plánovaných rodinných domov v smere JZ – SV. V dvoch sondách a v ich rozšíreniach bolo zachytených celkom osem archeologických objektov.

V sonde 1 sa ako prvý zistil objekt 1 datovaný do obdobia vrcholného stredoveku. Blízko neho bol objekt 6 náhodne objavený až pri dodatočnej skrývke zameranej na celoplošné odkrytie objektu 1. V sonde 2 sa postupne zachytilo šesť archeologických objektov. Pričom objekt 4 predstavoval superpozíciu troch pecí z doby rímskej (označené ako objekt 4, 4A a 4B). Objekty 3 a 5 mali podobnú funkciu a objekt 2 bol pravdepodobne súčasťou doteraz bližšie neidentifikovaného žlabového útvaru.

Okrem neskorostredovekej jamy označenej ako objekt 1, odkiaľ sa získali početné fragmenty keramiky a zvieracích kostí, boli zvyšné objekty chudobné na hnutelné archeologické nálezy. Objekty 2, 3 a 5 boli úplne bez nálezov. V objekte 4, ktorý tvoril súčasť superpozície troch pecí prepojených na úrovni svojich predpecných jám, sa podarilo nájsť podlhovastý železný predmet neznámej funkcie. V objekte 4A boli roztrúsené tri železné klince z podrážky rímskych vojenských sandálov a v objekte 4B sa priamo na estrichu komory pece našiel fragment rímsko-provinciálnej sivej keramiky. V objekte 6 sa v zásypovom kontexte objavil fragment germánskej, v ruke robenej keramiky s lešteným – tuhovanim povrchom.

Pece pozostávali z prepálenej komory okrúhleho, resp. mierne oválneho pôdorysu a predpecnej jamy približne trapézovitého tvaru, rozšírenej smerom k manipulačnému otvoru a so zaoblenou užšou náprotivnou stranou. V prípade objektov 4–6 sa v predpecných jamách zistili priehlbiny okrúhleho pôdorysu. Tieto zrejme slúžili ako provizórne sedátka/manipulačné jamy pre obsluhu pecí.

Objekty 3, 4B, 5 a 6 vykazovali znaky intenzívnejšieho využitia prostredníctvom silno prepáleného estrichu v komore. Naopak, objekty 4 a 4A nemali dno funkčnej časti prepálené takmer vôbec. V prípade superpozície objektov 4, 4A a 4B sa podarilo zistiť, že objekt 4B vznikol skôr než pec označená ako objekt 4 a bol aj zasypaný. Následne bol zásyp predpecnej jamy objektu 4B narušený pri hĺbení predpecnej jamy objektu 4. Toto zistenie dovoľuje predpokladať dlhšie pretrvávanie aktivít z doby rímskej, príp. opätovné využitie lokality. Približnú dĺžku doby osídlenia sa snáď podarí spresniť po analýze organických vzoriek z profilu, odobratých v mieste superpozície objektov. Vzorky sa tiež odobrali prevažne zo všetkých výplní objektov a taktiež z prepálených estrichov piecok.

Na základe sporadických nálezov nemožno odkryté pyrotechnické objekty jednoznačne datovať. Neidentifikovaný železný predmet z objektu 4 zostáva nateraz bez bližšej výpovednej hodnoty. Klince z podrážky rímskych vojenských sandálov, podobne ako aj nález fragmentu rímsko-provinciálnej keramiky z objektu 4B, poukazujú na spojitosť s rímskym vojenským prostredím. Fragment germánskej keramiky zo zásypového horizontu objektu 6 pochádza rámcovo z 2. stor. n. l. Avšak keďže sa objavil vyššom zásypovom horizonte predpecnej jamy, nie je vylúčené, že ide o intrúziu z okolia objektu. Veľmi špecifický tvar predpecných jám je analogický s nálezmi z Jevička (*Němcová/Kejval 2020*). Na základe značnej podobnosti a paralely v horizontálnej stratigrafii, sa javí ako pravdepodobná ich spojitosť s rímskym táborom. Vzhľadom na situovanie vo vnútornom zázemí tábora mohlo ísť o jeho hospodársky okrsk. Časové zaradenie objektov je doteraz možné oprieť iba o prvotné datovanie celého tábora, a to do druhej polovice 2. stor. n. l. – do obdobia markomanských vojen.

V ďalšej etape výskumu by sa podľa nariadení KPÚ v Trnave mala venovať pozornosť sledovaniu výkopových prác v rámci stavby a zachyteniu ďalších archeologických situácií. Z dôvodu zmeny projektu výstavby sa ďalšie práce odložili na neurčito.

4. C h r a b r a n y (okr. Topoľčany), poloha Nitrianska ulica, Štepy, parc. č. 238/1, sídliskové nálezy, záchranný výskum, neolit/eneolit, doba bronzová, novovek. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

V rámci archeologického výskumu na stavbe „Zastavovacia štúdia IBV Chrabrany“ sa realizovala predstihová pásová sondáž. Vyhlbili sa štyri sondy, v ktorých profiloch sa črtali zväčša dve, max. tri vrstvy. Archeologické nálezy sa nachádzali vo všetkých sondách v rámci druhej vrstvy v hĺbke cca 45–60 cm. Archeologické objekty zachytené neboli. Z ornice pochádzajú nálezy malých zlomkov keramiky, pravdepodobne z obdobia neolitu/eneolitu a doby bronzovej. Na halde zeminy, ktorá bola odkopaná z juhovýchodného konca sondy 1, sa našiel jeden novoveký kovový gombík. V sondách sa našli fragmenty keramiky, bronzový(?) drôt, štiepaná kamenná industria, otlkač a fragment zrnôtierky. Nálezy možno datovať najskôr do obdobia neolitu/eneolitu, príp. do doby bronzovej. Všetky nálezy z juhovýchodnej časti boli dochované značne fragmentárne a vzhľadom na podmäčtanú ílovitú vrstvu, v ktorej ležali nevyklúčujeme, že ide o naplaveniny z blízkeho okolia, resp. materiál zosunutý z terasy rieky s evidovaným polykultúrnym osídlením. Väčšie zlomky keramiky sa našli na západnom konci sondy 3 v hĺbke 50–90 cm, kde ležali na podložnej vrstve naplaveného štrku. Ide pravdepodobne o časť pochovej kultúrnej vrstvy.

5. K r a k o v a n y, časť S t r á ž e (okr. Piešťany), Veterná ulica, parc. č. 200/3, sídlisko, záchranný výskum, sídlisko, včasný novovek, 20. stor. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Archeologickým výskumom stavby rodinného domu sa skontrolovali výkopy pre základy a podpivničenú časť domu. Zistilo sa 12 zahĺbených objektov, z ktorých sedem na základe keramiky datujeme do obdobia včasného novoveku, jeden objekt bol recentný a štyri objekty nebolo možné vzhľadom na absenciu archeologického materiálu datovať. Spolu sa našlo 35 kusov hnutelných nálezov so zastúpením

keramiky, zvieracích kostí, mazanice a mince – strieborný denár Ferdinanda I. z roku 1561. Na základe materiálu a povrchovej úpravy keramiky ju datujeme do obdobia novoveku, skôr do staršej fázy. Minca nájdená na halde z výkopov datuje osídlenie najneskôr do 16. stor. a časovo súhlasí s ostatnými nálezmi. Na celú plochu stavby bola v minulosti pravdepodobne navezená vrstva svetlohnedej až žltej navážky hrubá 20–40 cm. Potvrdzujú to aj iné výskumy Strážovskej ulice, kde boli zistené navážky v rámci regulácie potoka Holeška s hrúbkou až do 100 cm. Pod orniceou ležala vrstva hnedej kompaktnnej hliny hrubá 20–40 cm, ktorú možno interpretovať ako pôvodnú orniceu. Pod ňou bolo žlté sprasované podložie, ktoré siahalo až po dno výkopov.

6. M o d r a (okr. Pezinok), Hrnčiarska ulica, par. č. 67/1, 68, ojedinelý nález, mestské opevnenie, záchranný výskum, pravek?/stredovek?, novovek. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR, Trnava.

Archeologický výskum v Modre na Hrnčiarskej ulici na stavbe „Rekonštrukcia rodinného domu A1 a rodinný dom A2“ sa uskutočnil formou menšieho sondážneho výskumu a následného odborného archeologického dozoru pri stavebno-zemných prácach súvisiacich s výkopom stavebných jám, základových pásov a rýh. Súbežne s archeologickým výskumom uskutočnil M. Matejka aj architektonicko-historický výskum. Pred realizáciou stavby bol na ploche parc. č. 67/1 zdemolovaný starý dom. Búranie sa uskutočnilo tak, aby sa nepoškodila hmota mestského opevnenia, ktorá bola pôvodne zakomponovaná do severnej a západnej steny pôvodného domu. Z múrov domu pochádzajú značené novoveké tehly z 18.–19. a 19.–20. stor.

Po odstránení sutín sa pristúpilo k prehĺbeniu dvoch archeologických/statických sond (obr. 59: 2). Sonda 1 bola umiestnená v interiérovej časti bastiónu pri západnom líci hradby. Sonda 2 bola situovaná na opačnej, vonkajšej strane opevneného mesta, resp. pri východnom líci. Základovú škáru sa kvôli spodnej vode zachytiť nepodarilo. Podarilo sa však zistiť prechod medzi základovou a nadzemnou časťou muriva v nivelete 167,4 m n. m., čo umožnilo rekonštruovať výšku hradby na 6 m. Okrem novodobých zásahov sa v murive bastiónu zdokumentoval veľarovoito rozšírený výklenok, ktorý pôvodne slúžil ako strieľňa (cca 90 cm od predpokladaného pôvodného povrchu). Múr bol z vonkajšej strany zošikmený. Z vnútornej strany bastiónu bola niveleta terénu vyššia a zachované opevnenie dosahovalo výšku 4,5 m. Podľa západnej fasády tu možno predpokladať zemný násyp minimálne do úrovne cca 1,8 m od súčasného povrchu. Západná strana kurtiny priliehajúca k bastiónu sa dochovala len čiastočne. Hradba tu prešla výraznými novodobými opravami a úpravami. Kamenný múr bol rozobratý a znížený na výšku 2,3 m. Opevnenie severojužnej orientácie (bastión) malo pri päte šírku 95–120 cm a múr kurtiny západovýchodnej orientácie dosahoval šírku 85 cm.

Pri výkopoch stavebnej jamy pre základy domu sa na parc. č. 68 objavila ďalšia architektúra súvisiaca s opevnením mesta, ale i z mladšieho obdobia (obr. 59: 2). Podarilo sa odkryť priebeh muriva bastiónu (múr 2) s troma opornými múrmi (múry 1, 3 a 5). Múr 1 bol široký 70–80 cm a dosahoval dĺžku 200 cm. Tento operák bol previazaný s líniou hradby, ktorú signalizoval už vytrčajúci kameň nad novodobým dverným otvorom. Ďalší operák (múr 5) široký 95 cm a dlhý max. 200 cm bol na hradbu prilepený na škáru, resp. bol vymurovaný dodatočne. Zaujímavým je nález múru 3 nepravidelného pôdorysu, ktorý dosahoval dĺžku 240 cm a jeho šírka činila 65–100 cm. Murivo zasahovalo do rohu bastiónu a bolo previazané s opevnením. Podľa zachovanej rovnej a hladkej koruny bol múr v minulosti starostlivo rozobraný. Jeho funkcia oporného múru je však neistá. Múr 2 patriaci k hlavnej obrannej línii bastiónu dosahoval šírku 100–120 cm. Tu bolo taktiež doložené a z vonkajšej strany zachované nadzemné murivo. Všetky murivá súvisiace s opevnením mesta možno datovať do prvej polovice 17. stor. Mladšie kamenné múry (múry 4 a 6) sa zistili v tesnom styku s južným lícom mestského opevnenia (múr 2). V prípade múru 4 ide s veľkou pravdepodobnosťou o kamenné základy demolovaného domu, ktoré porušili hranu zalomenia bastiónu. Podobné základové murivo sa zistilo aj pozdĺž južnej hranice parc. č. 67/1 na priečelí zbúraného domu. Ako parcelačný alebo ohradný múrik bol interpretovaný 55 cm široký múr 6, ktorý bol prilepený na múr 2. Okrem lomových kameňov obsahoval aj väčšie riečne kamene. Murivo spájané žltou piesčitou zeminou možno datovať do 19. stor.

Archeologickým výskumom sa získalo 107 nálezov z vrstiev, ktoré pozostávajú zo 105 zlomkov keramiky a drobných predmetov (kančí kel, fragment novovekej hlinenej fajky). Keramický nálezový fond datovaný do 16.–20. stor. pochádza z vrstiev, ktoré možno na základe materiálu, vzájomnej vertikálnej stratigrafie a vzťahu k renesančnej hradbe datovať do 19. stor., príp. na začiatok 20. stor. Stratigraficky najstaršu vrstvu 4, do ktorej bola zahĺbená aj architektúra mestského opevnenia, tvorila pomerne homogénna tmavá ílovitá zemina s prímiesou uhlíkov. Skromný nálezový materiál z tejto vrstvy tvoria dva málo významné črepy rámcovo datovateľné do praveku alebo včasného stredoveku.

7. M o d r o v k a (okr. Nové Mesto nad Váhom), poloha Lúky, parc. č. 136–138, 217, 218/1, 219/1, 3, 4, 241/1, 349/2, ojedinelý nález, záchranný výskum, pravek, Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Výskum sa konal formou sledovania výkopov pri odhumusovaní ciest a rýh pre vodovod na stavbe „IBV Modrovka – lokalita Za škôlkou“. Počas ohliadok stavby sa skontrolovala odhumusovaná plocha ulíc v dĺžke cca 600–620 m. Odhumusovanie sa vykonalo do hĺbky 20–25 cm, čím sa nezachytilo podložie na celej ploche stavby. Na odhumusovanej ploche sa okrem jedného kamenného nástroja nenašli žiadne ďalšie archeologické nálezy. Predstavuje malý retušovaný úštep vejárovitého tvaru z hnedého rádiolaritu, opracovaný na oboch bokoch relatívne strmou retušou a dlátovitým úderom na ľavej ventrálnej strane. Jeho datovanie je rámcové a môže byť zaradený do obdobia paleolitu až neolitu. Lokality z oboch období sú situované v blízkosti stavby. Vzhľadom na to, že nález ležal v nive rieky, ktorá vykazuje známky vysokej spodnej vody, príp. zaplavovania v minulosti je skôr pravdepodobné, že ide o náhodný nález.

8. M o r a v s k é L i e s k o v é (okr. Nové Mesto nad Váhom), intravilán, parc. č. 1122/2, parc. č. E 24528–24531, sídlisko, záchranný výskum, novovek (19.–20. stor.). Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Náhradný archeologický výskum na stavbe „Kanalizácia a ČOV Moravské Lieskové“ sa realizoval formou náhradných sond na obecných pozemkoch v rôznych dostupných častiach obce. Vyhĺbilo sa spolu 11 archeologických sond, ktoré v rámci intravilánu tvoria tri koncentrácie – severnú, centrálnu a juhovýchodnú. Z vyhlbených sond boli štyri sondy negatívne. V piatich sondách sa archeologické alebo recentné hnutelné nálezy našli v novovekých až recentných navážkach alebo planírkach. Predstavujú fragmenty keramiky, kachlíc, skla, zvieracích kostí a bridlice. Dve sondy, vyhlbené v centre obce, boli pozitívne na nehnuteľné archeologické objekty. V sonde 1 sa našlo torzo architektúry – základy domu, ktorý možno datovať do 20. stor. Dokladajú to nálezy nepálených tehál, miestami použitých pálených tehál, použitie vápenných bielych a na modro maľovaných omietok, ako aj nálezov fragmentov keramiky, skla, porcelánu, kachlice, gombíka a strešnej krytiny. Podľa miestneho obyvateľa, bývalého majiteľa pozemku, ide o základy domu, tzv. „židovne“, v ktorej bývali správcovia židovskej synagógy. Táto stála v tesnej blízkosti východne od domu a bola zničená počas 2. svetovej vojny, pravdepodobne v roku 1942. V sonde 2 sa na dne našiel okrúhly zahĺbený objekt – dno kolovej jamky so sivým ílovitým zásypom bez nálezov. Jej datovanie je teda otáznе, najpravdepodobnejšie ide o novovek.

9. N i t r a, časť C h r e n o v á (okr. Nitra)

a) Poloha Mikov dvor 1, sídlisko, záchranný výskum, neolit, novovek. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR, Trnava.

Archeologický výskum v Nitre na stavbe „Obytná skupina – Mikov dvor: stavebné objekty 101–115“ sa uskutočnil formou odborného archeologického dozoru pri stavebno-zemných prácach na výstavbe cestných komunikácií a inžinierskych sietí. V rámci nových cestných komunikácií neboli zistené archeologické situácie a nezískal sa žiadny archeologický materiál. Archeológ bol prizvaný v pokročilom stupni stavebných prác. Identifikované boli prirodzené terénne vlny a antropogénne recentné zásahy z 20. stor. Pri výkopoch inžinierskych sietí na prístupovej ceste od Dlhej ulice, mimo obytného súboru, boli objavené tri archeologické objekty. Okrajová časť jamy – objektu 1 bola zachytená v juhovýchodnom profile ryhy v dĺžke max. 120 cm, pričom ju na základe keramického materiálu (celkom 7 ks) možno zaradiť do neolitu (kultúra s mladšou lineárnou keramikou?). Objekt 3 sa rovnako identifikoval v juhovýchodnom profile ryhy a na základe nálezu kovanej železnej motyky z výplne je datovaný do novoveku. V profile mal kónický tvar a dosahoval max. dĺžku 65 cm. Najväčší objekt 2 sa zdokumentoval v juhovýchodnom profile a na dne ryhy, kde sa zachytila časť pravdepodobne štvoruholníkového pôdorysu. Kvôli absencii archeologických nálezov nebolo možné objekt datovať.

b) poloha Mikov dvor 2, sídlisko, pohrebisko, záchranný výskum, neolit, stredovek. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Archeologický výskum v Nitre vyvolaný stavbou „Obytná skupina – Mikov dvor: stavebný objekt 10“ sa uskutočnil formou zisťovacej sondáže, následne plošným výskumom a napokon odborným archeologickým dozorom pri stavebno-zemných prácach na výstavbe bytových domov A–C (stavebný objekt 10). Výskumom bolo zistených a preskúmaných dvanásť objektov (objekty 1a, 1b, 2–6, 7a, 7b, 8–10; obr. 59: 3) – tri praveké, osem stredovekých a bližšie neurčený objekt (objekt 7b).

Praveké (neolitické) štruktúry sú reprezentované jamami (objekty 1a, 1b, 9) s nálezmi kamennej industrie a málo významného hrubozrnného, či jemného črepového materiálu. Množstvo kamennej

industrie pochádza aj z hnedej hlinito-sprašovej zeminy na rozhraní podložia. Z objektov a vrstvy sa získalo celkom 107 kusov kamennej industrie. Všeobecne ide o čepeľovú neolitickú industriu s množstvom výrobného odpadu, predovšetkým z rádiolaritu, menej z limnosilicitu a kremenca. Drvivú väčšinu tvoria úštepy, menej sú zastúpené nástroje vo forme opracovaných čepeľí a jadier.

Významným je objav včasnostredovekého pohrebiska z 9.–10. stor. Podarilo sa preskúmať osem kostrových hrobov (objekty 2–6, 7a, 8, 10; štyri neporušené, dva čiastočne porušené a dva výrazne porušené). Hroby sú orientované s menšími odchýlkami v smere Z – V, s hlavou na západ. Pre datovanie pohrebiska bol dôležitý hrob (objekt 5), kde bola uložená mladá žena so šperkami – tromi prsteňmi (jeden pásový a dva tyčinkové), bronzovým gombíkom, brošňou, fragmentom mušle a sklennými korálikmi. Šperky boli uložené vo funkčnej polohe na prstoch, v okolí krku a v oblasti hrudného koša. Pri nohách bola uložená zdobená hrncovitá nádoba, vedľa ktorej sa našli, okrem železných bližšie neurčiteľných predmetov, škrupiny vajička. Na základe vyššie spomenutých predmetov ho možno datovať do druhej polovice 9.–10. stor.

V ostatných, výrazne neporušených hroboch, sa podarilo identifikovať kostrové pozostatky uložené vo vystretej polohe na chrbte. Okrem dvoch jedincov mali všetci pochovaní ruky uložené pri tele. Výnimkou je hrob jedinca s mierne pokrčenou ľavou rukou (objekt 4). Zaujímavým je aj uloženie rúk v objekte 8, kde mal zosnulý pokrčené ruky s dľaňami pri krku. Hrob bol bez inventára. Uloženie horných končatín do tejto polohy zaradil M. Hanuliak (2004, 101–104, obr. 104: IV–16) medzi skupinu s extrémnymi odchýlkami, pričom masovo sa tento spôsob pochovávania, analogicky často bez inventára, vyskytuje na nekropolách v priebehu prvej polovice 10. stor. Výskum bude pokračovať pri budovaní rodinných domov.

10. N i t r a, časť M l y n á r c e (okr. Nitra), intravilán, Rastislavova ulica, parc. č. 1062/18–20, 1062/102, sídlisko, pohrebisko, záchranný výskum, neolit, staršia doba bronzová. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Výskum bol nariadený Krajským pamiatkovým úradom v Nitre po ohlásení stavebného zámeru majiteľom pozemkov. Plocha výskumu sa nachádzala severozápadnom okraji Mlynárieč. V rámci výskumu sa najprv realizovali dve zisťovacie sondy situované v osi SZ – JV. Následne bol realizovaný plošný výskum. Počas neho bolo odkrytých celkovo 19 archeologických objektov, ktoré môžeme rozčleniť na štyri kategórie: sídliskové objekty, terénne priehlbieniny so sídliskovou vrstvou, funerálne objekty a žlabové, resp. priekopové útvary. V prípade domnelých hrobov a žlabových útvarov je zaradenie do kategórií nejednoznačné a stanovené na základe priestorových pozorovaní.

Do kategórie tzv. sídliskových objektov prináležia dva objekty neznámej funkcie, približne okrúhleho, mierne nepravidelného tvaru (objekty 16A a 18). Pravdepodobne išlo pôvodne o ťažobné jamy, ktoré sa neskôr zaplňali z časti odpadom (keramika, kosti, organický materiál) a hlinou (prirodzenou cestou alebo antropogénnou činnosťou). V prípade oboch objektov predpokladáme, že pochádzajú z neskoršej fázy mladšej doby kamennej – neolitu.

Do skupiny terénnych priehlbienín so sídliskovou vrstvou sa dajú zaradiť plytké, plošne rozsiahle objekty, napr. objekt 16 a horný horizont objektu 17. V oboch prípadoch predstavujú rozsiahlejšie znížené oblasti v okolí hlbších objektov, ktoré vznikli zrejme v dôsledku erózie povrchu a čiastočne zrejme aj „zašlapávaním“, keď boli uvedené hlbšie objekty aktívne používané. Prirodzene sa do nich dostal aj sídliskový materiál (keramika, zvieracie kosti), ktorý vykazoval značnú podobnosť s materiálom z hlbších objektov, v blízkosti ktorých sa nachádzali. Na základe keramických nálezov je, obdobne ako pri vyššie uvedených sídliskových objektoch, najpravdepodobnejšie časové zaradenie do mladšieho neolitu.

Funerálne objekty reprezentuje bezpečne iba objekt 1. Našla sa v ňom šálka a časť dna misovitej alebo džbánovitej nádoby. Kým fragmenty väčšej nádoby sa nachádzali vo vyššie položenom (mladšom) kontexte výplne objektu, šálka stála na dne jamy, zrejme v pôvodnej polohe. Nálezové okolnosti a orientácia jamy v smere JZ – SV napovedajú, že je pozostatkom kostrového hrobu, v ktorom sa telesné pozostatky nezachovali. Vyššie spomenutý mladší kontext sa javí ako relikt vykrádačskej šachty, ktoré sú bežne dokumentované na pohrebiskách zo staršej doby bronzovej. Tvar objektov 2–8, vo výplni žiaľ bez nálezov, napovedá o možnosti, že tiež mohlo ísť pôvodne o hroby. Na základe nájdenej keramiky je možné objekt 1 zaradiť do obdobia staršej doby bronzovej – únětickej kultúry.

Na ploche výskumu sa odkryli štyri objekty, tvoriace paralelne bežiacie línie plytkých žlabov. Objekty 10, 13, 14 a 15 sa nachádzali v severnej polovici plochy výskumu a boli umiestnené vedľa seba vo viac-menej pravidelných rozstupoch. Žiaľ, ani v jednom z nich sa nezistil archeologický materiál a preto je ich časové zaradenie problematické. Naopak, objekty 9, 11, 16B a 17 obsahovali relatívne početné nálezy keramiky, ale v ich prípade sa nedá hovoriť o jednoznačne žlabovitom útvare. Ich rozmiestnenie v jednej

línii, spolu so zaznamenanou hĺbkou a šírkou napovedajú, že mohli byť súčasťou akéhosi prerušovaného priekopovitého útvaru. Získaný materiál má obdobný charakter ako v prípade sídliskových objektov, preto je pravdepodobné ich zaradenie do mladšieho úseku neolitu.

11. **N o v á D u b n i c a** (okr. Ilava), poloha Hliny, parc. č. 488/55, povrchové sídliskové nálezy, záchranný výskum, pravek, novovek. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Predstihový archeologický výskum bol vykonaný na stavbe „Nová Dubnica – Zóna HBV-IBV a IS, Hliny 1“. V rámci výskumu sa mechanizmom vyhlbilo 24 pásových sond v celkovej dĺžke 1212,8 m. Sondy boli rozmiestnené v priestore plánovaných komunikácií, stavebných objektov a spevnených plôch. Ich hĺbka dosahovala 50–80 cm, čím sa dosiahlo intaktné oranžové ílovité podložie. Nenašli sa v nich žiadne archeologické objekty. Počas povrchového prieskumu na ploche stavby sa našlo 22 fragmentov novovekej keramiky a tri kusy štiepanej kamennej industrie datovanej rámcovo do obdobia praveku.

12. **Š a m o r í n** (okr. Dunajská Streda), intravilán, Hlavná ulica, NKP Kláštor paulánov (č. ÚZPF 119/1), parc. č. 2607/1, 2, sídlisko, sakrálna stavba, predstihový výskum, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Výskum bol nariadený Krajským pamiatkovým úradom v Trnave ako súčasť rekonštrukcie severovýchodného a severozápadného krídla barokovej stavby Kláštora paulánov v centre mesta. Časť I. etapy archeologického výskumu realizovala formou predstihového sondážneho výskumu spoločnosť Archeo-services, s. r. o. s neznámym výsledkom. Od 20. 11. 2019 na stavbe začal archeologický výskum spoločnosti PAMARCH, s. r. o. so sondážou na nádvorí stavby.

V mieste budúcej priesakovej nádrže sa vytýčila sonda s rozmermi 3,6 × 3 m a následne sa začalo s jej hĺbením po úroveň sterilného podložía. Postupne sa prehľbovala cez početné recentné, novoveké a stredoveké súvrstvie. Zdokumentovali sa stopy terénnych úprav z obdobia stavby kláštora v 18. stor. a početné deštruktívne vrstvy zo stredoveku a novoveku. Sterilné ílovito-piesčité podložie sa objavilo v hĺbke 3,2 m pod vtedajším povrchom. Podarilo sa v ňom zachytiť niekoľko kolových jám, pravdepodobne z počiatkov osídlenia mestského jadra.

Pokračovanie výskumu sa plánuje aj v roku 2020 formou sledovania výkopových prác v interiéri, ako aj v exteriéri budovy kláštora, súbežne so stavebnými prácami.

13. **T r e b a t i c e** (okr. Piešťany)

a) Poloha Za humnami, parc. č. 1060/3, ojedinelé nálezy, záchranný výskum, doba laténska, 20. stor. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

V rokoch 2018 – 2019 sa na stavbe „AD Autoservis“ realizoval archeologický výskum, v rámci ktorého sa vyhlbili dve pásové sondy. V sonde 1 sa našiel fragment laténskej grafitovej keramiky a zlomok skla. V sonde 2 sa našli dva fragmenty novovekej až recentnej keramiky. Počas výskumu sa sledoval aj ďalší prebieh stavebných prác, ktoré zahŕňali odhumusovanie a čiastočné zníženie plochy. Počas toho sa, v ornici plytko pod povrchom, našla minca z roku 1913. Poslednými obhliadkami boli skontrolované výkopy pre základy budovy a ryhy pre elektrickú prípojku, ktoré boli archeologicky negatívne.

b) Poloha Záhumenská ulica, parc. č. 1510/48, 49, 54, 51, 55, 86, 159, 181, 187, 210, 216, 222, 259, parc. č. E 1478/102, 1504/1, 2, 1505, 1506/2, sídlisko, pohrebisko, záchranný výskum, pravek, mladšia doba bronzová (kultúra popolnicových polí), mladšia doba rímska, novovek. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Archeologickým výskumom na stavbe „Třebatice, predĺženie Záhumenskej ulice – 2. etapa“ sa potvrdila prítomnosť polykultúrneho osídlenia. Vo východnej časti plochy bol výskum realizovaný formou sledovania výkopových prác a zdokumentovaním nálezových situácií v ryhách infraštruktúry. V južnej a severnej časti plochy sa na odhumusovanej ploche komunikácií vytýčila pásová sondáž. V južnej časti sondy sa vyhlbili tri sondy, pričom všetky boli pozitívne na archeologické objekty. Štvrtá, archeologicky negatívna sonda, bola vyhlbená v severnej časti stavby.

Spolu sa na celej ploche stavby našlo 27 objektov (obr. 60: 1), z toho jeden objekt možno datovať do obdobia praveku. Predstavuje malú plytkú jamu, v ktorej sa našla malá čepielka z hnedého rádiolaritu. Do obdobia kultúry popolnicových polí možno zaradiť celkom 15 objektov. V rámci nich majú zastúpenie zásobné jamy, dve pece, resp. dná pecí, dve ohraničené vrstvy, hliník/ťažobná jama a jeden žlab. Vo zvyšných prípadoch majú štruktúry charakter stredne veľkých jám bez bližšieho určenia. Do obdobia mladšej doby rímskej možno zaradiť osem žiarových urnových hrobov. Koncentrovali sa na malom priestore, na severnej vetve ulice. Všetky boli zahĺbené pod pôvodným povrchom len plytko

a boli porušené orbou. Vo väčšine prípadov sa zachovali iba dná nádob, ktoré mohli pôvodne tvoriť tzv. hrobový okrsok/okruh, ktorý je typický pre mladšiu dobu rímsku. V tomto ohľade nemožno vylúčiť žiarové pochovávanie rodinných príslušníkov na spoločnom menšom (pôvodne na povrchu ohraničenom?) priestore v rámci väčšieho pohrebiska. Tri objekty – plytký žlab, jednu zahĺbenú jamu bez nálezov a kostrový hrob nebolo možné vzhľadom na absenciu archeologických nálezov z výplní datovať. Posledne uvedený kostrový hrob sa našiel pri pripájaní vodovodnej ryhy na existujúcu sieť vo výkope na Štúrovej ulici. Kostra, podľa antropologického posudku dospelého muža, bola uložená na chrbte a hrob bol orientovaný v smere JJV – SSZ.

Okrem toho sa počas odhumusovania plochy našlo väčšie množstvo pravekej keramiky a drobných predmetov (štiepaná kamenná industria, otlkač) roztrúsených po celej ploche stavby a niekoľko fragmentov novovekej keramiky.

14. T r n a v a (okr. Trnava), NKP Mestské opevnenie (č. ÚZPF 1057/1–37), Ulica Michalská/Horné Bašty, Rybníková ulica, parc. č. 395, 396, 397/1, 398, 399/1, 2, 8855/1, sídlisko, mestské opevnenie, záchranný výskum, stredovek, novovek, 20. stor. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

V rokoch 2016 – 2019 sa na stavbách „Vybudovanie objektu S – V náročnej veže hradobného opevnenia“ a „North Tower“ na spojnici ulíc Michalská a Horné Bašty, a na Rybníkovej ulici, realizoval archeologický výskum (obr. 60: 2), počas ktorého sa preskúmalo 25 archeologických objektov a situácií. V rámci celého výskumu sa, okrem archeologických objektov, našlo spolu 187 hnutelných nálezov z obdobia stredoveku, novoveku a zo súčasného obdobia. Najčastejšie boli nachádzané fragmenty keramiky, porcelánu, ale aj zvieracích kostí, mazanice a drobných predmetov. Drobné predmety zahŕňali pomene širokú škálu nálezov od sklenených fľaštičiek/liekoviek, fragmentov kachlíc, škridiel, tehly/tehloviny, dlaždíc/obkladačiek, brúsiku, železných klinčov, kovového noža, mince, kovovej pracky/kovania, trosky, až po štiepanú kamennú industriu, či sadrový odliatok/doštičku s vyobrazením Ježiša. Z recentných nálezov sa vo viacerých prípadoch zaevidovalo iba niekoľko typov pre ukážku. Na celej ploche stavby sa koncentrovalo veľké množstvo recentného odpadu premiešaného s novovekými nálezmi. Výskum bol rozdelený na dve časti, v ktorých išlo o dve samostatné stavby (rekonštrukcia severnej veže a polyfunkčná budova North Tower). Obidve časti výskumu sa však z realizačných a priestorových dôvodov riešili súčasne, keďže plocha prieskumov sa dotýkala.

Prvou časťou výskumu bola rekonštrukcia veže mestského opevnenia. Išlo o kamenno-tehlové torzo severovýchodnej veže mestského opevnenia z druhej polovice 13. stor. Cieľom výskumu bolo uskutočniť sondáž v priestore zaniknutého pôdorysu veže, odкрыť celkový pôdorys veže, jej napojenie na mestskú hradbu a určiť rozsah základového a nadzákladového muriva, či vonkajšie a vnútorné líce. Veža sa, okrem južnej steny, odkryla v celom rozsahu, t. j. až po spodnú úroveň základov vo vnútornom priestore a západne od veže spolu s väčšiou časťou výšky základov na severnej a východnej stene v rámci vonkajšej časti opevnenia. Kamenný základ veže bol neporušený. Tehlové murivo bolo v minulosti rozobraté a niekoľko krát prestavané. Z pôvodnej stredovekej stavby sa v celom pôdoryse zachovali min. 2–3, na niekoľkých miestach porušené, spodné rady tehál a vrstvy tehlového muriva v severnej a východnej stene veže na jej vonkajšej strane (max. šesť riadkov tehál). Jadro nadzemnej časti múru bolo rozobraté po celom obvode. V rámci výkopov v okolí veže sa našlo šesť fragmentov tehlových múrikov, ktoré boli pristavané k veži v neskorších obdobiach. Ide výlučne o fragmenty novovekých základov tzv. želiarskych domčekov, príp. iných menších a chudobnejších stavieb. V ich konštrukcii boli použité stredoveké, ale hlavne novoveké tehly, pričom využívali steny veže a hradieb ako zadnú stenu stavby. Najmladšie, tehly s kolkom s hlavou Krista v osemšpicovom kolese, bolo možné datovať do 19.–20. stor. Žiadny z múrikov nebol previazaný s murivom veže, príp. hradieb v blízkosti veže. Časť severnej hradby mestského opevnenia, ktorá nadväzuje na vežu zo západnej strany, bola v minulosti rozobratá až po kamenný základ. Tehlové murivo, ktoré na nej v čase výskumu stálo, bolo už novoveké až recentné. Zároveň s hrúbkou 60–80 cm nedodržiavalo pôvodnú hrúbku hradieb, ktorá dosahovala cca 180–220 cm. Podobnú situáciu sme sledovali aj v prípade novovekej časti tehlového muriva na samotnej veži, ktorá sa v rámci minulej prestavby rozobrala až na pôvodnú stredovekú úroveň a spätne zrekonštruovala. Vnútorňý zásyp sa vyberal z dôvodu zakladania štyroch pätiiek budúcej presklenej podlahy veže na úrovni základov veže. Pôvodný povrch, na ktorom boli postavené základy, sa dosiahol v hĺbke 140 cm od zachovanej úrovne múrov, resp. 190 cm od pôvodného povrchu plochy (úroveň dlažby ulice). Kamenné základy veže boli neporušené. Z vonkajšej strany tvorila zásyp a vrstvy okolo veže do hĺbky cca 70–120/140 cm stavebná suť s tehlymi, v ktorej sa vyskytovali výhradne novoveké až recentné nálezy. Pod ňou, na úrovni kamenných základov vrstvy násypu valu mestského opevnenia, ktoré tvorili vrstvičky žltej spráše a tmavohnedej až čiernej hliny, sa našiel nevýrazný rádiolaritový úštep, ktorý

možno datovať do praveku. Keďže je značne abradovaný, je otázne či nebol do daného priestoru privezený z blízkeho okolia. Tieto vrstvy ležali na pôvodnom povrchu, ktorý tvorila tmavohnedá až čierna hlina prechádzajúca do hnejdej piesčitej hliny a následne do svetložltej sprašovitej hliny. Na jej povrchu sa v tmavej hline našli dva fragmenty nevýraznej keramiky datovanej do stredoveku, príp. do včasného novoveku a fragment zvieracej kosti.

Druhá časť výskumu sa sústredila na stavbu polyfunkčnej budovy North Tower, severozápadne od veže na Rybníkovej ulici. Keďže plocha zasahovala do priestoru dnes zaniknutej priekopy mestského opevnenia, najskôr sa v roku 2016 preskúmali dve sondy s cieľom zistiť priebeh a tvar predpokladaného vnútorného (eskarповého) a vonkajšieho (kontraeskarповého) svahu priekopy a jej dna. Výkopy spojené so stavbou polyfunkčnej budovy sa odsledovali neskôr. Sondy sa po dohode s pracovníkom KPÚ a vzhľadom na rozsah hĺbili mechanizmom. Priekopu sme zdokumentovali v sonde 1 a neskôr aj vo výkope suterénu polyfunkčnej budovy. Sonda 1, ktorá sa vyhlbila v juhovýchodnej časti plochy stavby východne od veže, mala orientáciu Z – V, dĺžku 25 m, šírku 180–200 cm, maximálnu hĺbku 560 cm a západným koncom sa dotýkala veže. Zachytila čiastočný tvar vnútorného svahu pôdorysu priekopy až do hĺbky 560 cm. Z dôvodov bezpečnostného rizika (padanie podmáčaných profilov) sa nedokopala v celej dĺžke, ale iba po zistenie priebehu dna priekopy na západnej (vnútornej) strane. V hĺbke 460 cm od povrchu, v strede sondy, sa navyše narazilo na spodnú vodu. Priekopa mala rovný svah pod sklonom 45 stupňov bez dodatočných úprav, príp. stôp po eskarpe. Zásyp tvorila čistá hnedá ílovitá hlina, v ktorej sa sporadicky vyskytovali zlomky stredovekých tehál. Na vnútornej strane, pri hradbách, bol terén cca o 200–230 cm vyšší ako v mieste vonkajšieho okraja. Vonkajší horný okraj priekopy sa nachádzal cca 250–270 cm pod dnešným povrchom. Potvrdili to aj výsledky výskumu výkopu pre polyfunkčnú budovu s kaviarňou, ktorý zachytil ďalšiu časť okraja priekopy. Vzhľadom na zachytený vonkajší okraj a dno priekopy možno predpokladať, že vonkajší breh priekopy mal rovnaký tvar aj svahovú úpravu. Spodná časť priekopy sa z bezpečnostných dôvodov detailne nezačistovala (hĺbka 560 cm, šírka sondy 180 cm), iba sa zdokumentovala. Západný svah priekopy začínal zhruba 6,5 m a vonkajší okraj vo vzdialenosti 19 m od základov veže, čo dovoľuje predpokladať šírku priekopy v rozsahu 12–12,5 m. V obidvoch zdokumentovaných profiloch sondy boli v strede, nad úrovňou vonkajšieho okraja sondy, rozpoznateľné tenké vrstvy brizolitu a asfaltu. Tieto pravdepodobne predstavujú spevnený povrch chodníka, ktorý tu bol vybudovaný po kompletnej zasypaní priekopy v novoveku po úroveň vtedajšieho povrchu terénu. Nad chodníkom sa v zášypových vrstvách nachádzal stavebný a komunálny odpad z novoveku až recentu. Pod touto úrovňou sa, spolu s včasnonovovekým materiálom, sporadicky objavoval stredoveký materiál, najčastejšie fragmenty tehál z 13.–14. stor. Sonda 2 sa vyhlbila zhruba v strede plochy stavby, mala orientáciu J – S s miernym odklonom na západ a svojím južným koncom sa dotýkala objektu veže rovnako ako sonda 1. Sonda 2 mala dĺžku 24,7 m, šírku 180–200 cm a maximálnu hĺbku 220 cm. Zachytili sa v nej tri archeologické objekty, ktoré sú datované do novoveku, resp. 20. stor. V profiloch sondy boli pod technickou vrstvou viditeľné početné rôznofarebné zášypy stavebnej sutiny, komunálneho a stavebného odpadu, hlinitých, či ílovitých vrstiev, datovaných do novoveku až recentnej doby. Dno priekopy sa v sonde 2 nedosiahlo, keďže v mieste priekopy bola vybudovaná novoveká tehlová šachta, ktorá sa ďalej neskúmala. Úroveň pôvodného povrchu sa podarilo dosiahnuť len v prvých 4–5 m južného okraja sondy pri veži, kde bol navýšený val mestského opevnenia, na ktorom sa neskôr stavali mestské hradby. V hnejdej kompaktnnej vrstve pod valom sa našli dva nevýrazné fragmenty keramiky z neskorého stredoveku/novoveku. Priestor v severnej časti sondy bol zničený dvomi objektmi. Východný profil tvoril v celej dĺžke od tehlovej šachty (objekt 2/2016) tehlový múr/základ múru (objekt 3/2016), pod ktorým bola približne v strede úseku uložená betónová kanalizácia obsypaná čistou sivou ílovitou hlinou. Tento výkop zničil pôvodný povrch, resp. vonkajší okraj priekopy do hĺbky min. 220 cm. Zo začistenia sondy pochádzajú nálezy fragmentov keramiky, kachlice, skla, ďalej kamenný brúsik a minca z novoveku až recentného obdobia. Sonda sa vzhľadom na nálezovú situáciu, ktorá bola značne deštruovaná predchádzajúcou stavebnou činnosťou, po dohode s pracovníkmi KPÚ Trnava zasypala a nedoskúmala sa.

Zvyšné stavebné úpravy realizované v roku 2017 súviseli polyfunkčnou budovou „North Tower“. Keďže v sondách 1 a 2 sa zistili hrubé navážky stavebnej sutiny z novoveku až recentného obdobia do hĺbky zhruba 200 cm, spevnené plochy do hĺbky 30–50 cm nebolo nutné sledovať. Pôvodný projekt stavby polyfunkčnej budovy uvádzal výkop základových pásov po obvode a pozdĺž priečok budovy. Keďže na základe situácie v sonde 2 a následnej statickej sondy sa zistilo, že podložie je pre tento typ konštrukcie nevyhovujúce (hrubá vrstva stavebných sutinových navážok), pristúpilo sa k zmene konštrukcie stavby na podpiivničenú v plnom rozsahu. Archeológ však nebol k týmto prácam privolaný a výkop sa obhliadol až po vyhlbení takmer celého priestoru budovy do hĺbky 380–420 cm. Zdokumentovali steny výkopu a v dvoch prípadoch sa preskúmali aj dna objektov, ktoré boli v pôdoryse výkopu viditeľné. Spolu

sa tu, okrem už evidovanej recentnej betónovej kanalizácie a okraja priekopy mestského opevnenia, zaznamenalo 13 nových objektov z obdobia novoveku. Objekty 1/2017, 2/2017 a 4/2017 boli najmladšie, zahĺbené do vrstiev tesne pod navážkami stavebnej sutiny. Predpokladáme, že najskôr v 20. stor. Ostatné objekty boli zahĺbené do podlažia, pričom boli prekryté viacerými vrstvami zväčša piesčitej čistejšej hliny rôznej farby, ktoré ležali pod stavebnou sutinou. Pochádzajú z nich nálezy fragmentov keramiky a drobných predmetov datované do novoveku, najskôr 18. – 19. stor., a do 20. stor. V horných častiach západného a severného profilu sa zachytili tehlové murované základy novovekých domov, ktoré pôvodne stáli v tomto priestore ešte v 20. stor.

15. U h r o v e c (okr. Bánovce nad Bebravou), poloha Pred Striebornicou/Kapustnice, parc. č. 706/2, parc. č. E 704/1, nálezy v sekundárnej polohe, sídliskové nálezy, záchranný výskum, pravek, včasný/vrcholný stredovek. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Počas archeologického výskumu na stavbe „IBV Kapustnice – Uhrovec“ sa vyhlbilo 17 sond pozdĺž budúcich komunikácií, z toho 15 sond bolo archeologicky negatívnych. V sonde 9 sa našli nálezy hrubej včasnostredovekej a vrcholnostredovekej keramiky, niekoľko fragmentov mazanice a zvieracia kosť. Koncentrovali sa v hĺbke cca 35–45 cm v čiernej štrkovitej hline a na povrchu štrkovitého lôžka, pod ktorým ležal čistý svetlý naplavený štrk. Je preto pravdepodobné, že predstavujú sekundárne splavené nálezy potokom Striebornica. Zároveň, vzhľadom na stavbu násypu štátnej cesty, nemožno vylúčiť, že nálezy boli navezené spolu s telesom cesty. V sonde 17 sa našli fragmenty stredovekej keramiky a praveký kamenný úštep z limnosilitu. V sonde 17 ležali nálezy v čiernej ílovitej hline, ktorá bola prekrytá sterilnou hnedou ornitou. Nehnuteľné objekty sa v sondách nenašli. Vzhľadom na nálezové kontexty možno predpokladať, že sa v bočnom údolí potoka Striebornica, resp. v jeho ústí do hlavného údolia riečky Radiša v blízkosti predmetnej stavby pravdepodobne nachádza alebo nachádzala lokalita osídlená v období stredoveku, príp. praveku. Materiál z nej mohol byť, spolu so štrkom a pieskom, naplavený na východný okraj skúmanej plochy a neskôr prekrytý vrstvou zeminy.

16. V e l k é K o s t o l a n y (okr. Piešťany), Záhumenská ulica, parc. č. 137/1, 747/1, ojedinelé nálezy, záchranný výskum, pravek, stredovek, novovek, 20. stor. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Archeologický výskum inicioval nález archeologického objektu, indikovaný kumuláciou zvieracích kostí v profile ryhy, pracovníkmi KPÚ počas obhliadky stavby. Pri vyberaní výplne objektu zo spodnej časti vyzdvihli zvieracie kosti hovädzieho dobytku v neanatomickej polohe, ktoré boli pôvodne viditeľné v profile ryhy. V ich blízkosti sa, v približne rovnakej hĺbke, našiel fragment novovekej keramiky. Okrem toho sa v objekte vyskytli fragmenty keramiky, kovových a sklenených predmetov, mazanica a tehla. Počas odstraňovania haldy zeminy z výkopu ryhy uloženej nad objektom sa našla minca z roku 1947. Ryha infraštruktúry sa dozorovala v celkovej dĺžke cca 1000 m. Pri obhliadke hald z výkopov sa našla keramika, zlomky skla a mazanice, ktoré možno datovať do bližšie neurčeného praveku, stredoveku a najčastejšie do novoveku. Žiadne ďalšie archeologické objekty sa už nezistili.

17. V r b o v é (okr. Piešťany), poloha Zálužné, parc. č. 13745/62, 13745/67, sídlisko, záchranný výskum, sídlisko, doba bronzová (lužická kultúra), včasný stredovek. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

V rokoch 2018–2019 sa realizovali dva archeologické výskumy podnietené výstavbou dvoch, blízko seba situovaných, rodinných domov. Počas hĺbenia základových rýh domu na parc. č. 13745/62 bolo zachytených päť archeologických objektov. Objekty 1–4 možno na základe nízkeho počtu nálezov, resp. keramiky datovať do obdobia praveku. Vzhľadom na nálezy z okolitých pozemkov z výstavby IBV ide pravdepodobne o obdobie lužickej kultúry. Objekt 5 datujú nálezy keramiky do včasného stredoveku. Vo výkope pre žumpu a vodomernú šachtu sa našli ďalšie tri zahĺbené objekty, z ktorých sa nepodarilo získať archeologický materiál a nebolo možné ich datovať. Na pozemku a okolitom poli sa urobil povrchový prieskum, počas ktorého sa našlo niekoľko fragmentov pravekej a včasnostredovekej keramiky, ktoré súvisia s evidovanou lokalitou v tejto polohe. Miestny občan (p. Krihák) zároveň počas obhliadky výkopových prác odovzdal archeológom náhodný nález z poľa za domom – fragment brúsenej kamennej sekerky.

Výstavbou rodinného domu na parc. č. 13745/67 sa zachytili dva zahĺbené objekty, ktoré na základe nálezov keramiky možno datovať do lužickej kultúry. Oba sú pravdepodobne reliktom osídlenia z neskorej doby bronzovej, ktoré bolo na predmetnej polohe zistené viacerými výskumami na susedných pozemkoch.

18. Z v o n č í n (okr. Trnava), poloha Horné pole, parc. č. 2/5, 171, 944, 1000/22, 51–94, 1035/5–6, 2122/1, 2125/3–4, záchranný výskum, nedatované.

Archeologickým výskumom vykonaným na stavbe „IBV Nad Tehelňou“ sa v rámci dohľadu nad výkopmi pre infraštruktúru a základmi rodinných domov zdokumentoval iba jeden zahĺbený objekt. Tento sa, vzhľadom na jeho polohu v základoch rodinného domu, začistil v profiloch ryhy a ďalej sa neskúmal. Počas začisťovania sa nenašli žiadne archeologické nálezy, zostáva preto nedatovaný.

Literatúra

Hanuliak 2004 – M. Hanuliak: *Veľkomoravské pohrebiská. Pochovávanie v 9.–10. storočí na území Slovenska*. Nitra 2004.

Rajtár 2013 – J. Rajtár: Rímske poľné tábory v Cíferi. *AVANS* 2009, 2013, 189–192.

Pramene

Němcová/Kejval 2020 – J. Němcová/P. Kejval: *Jevičko – Vrchlického ulice, zainvestování ploch pro budoucí RD*. Litomyšl 2020. Výskumná správa bez uvedenia evidenčného čísla. Regionální muzeum v Litomyšli.

RESCUE EXCAVATIONS OF THE PAMARCH COMPANY IN 2019.

1. Bratislava-Devínska Nová Ves (Bratislava IV district), Diaľne Zamajerské site, loose find, military trenches, rescue excavation, prehistory, 20th century (WWII). Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. The archaeological excavation was carried out in form of development-led evaluation excavation (28 linear trenches; Fig. 59: 1), detecting military trenches from WWII, probably built in the beginning of 1945. The fragment of prehistoric pottery from trench 10 is unique, as it documents the existing settlement in the nearby surroundings.

2. Bratislava-Rusovce (Bratislava V district), Balkánska ulica street, plots nos. 537/2, 2, 536/1, 2, finds from secondary contexts, settlement, rescue excavation, Roman period, Middle Ages, Modern period. Finds deposited at: Monuments Board SR, Trnava. The excavation was carried out in association with construction of three residential houses. In the area of house 1, stone-brick foundations (features 1–3), dated to the end of the 19th–beginning of the 20th centuries were examined. The finds from layers belong to the 17th–20th centuries. In the undisturbed parts of house 2, features 4–8 were examined. Two of them were storage pits from the Early Modern period and two features are undated. Feature 6 contained two fragments of a Roman brick and it belong to the Early Modern period. In the area of house 3, the strip trench detected a layer with admixture of charcoals; pottery roughly dated to the Roman period, Middle Ages and Modern period was collected. Continuation of the Roman burial ground I was not documented in the examined area.

3. Cífer-Pác (Trnava district), urban area, Od cíferského site, plots nos. parc. č. 551/1–3, Roman field camp, development-led excavation, Roman period, High Middle Ages. Find deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. The excavation managed by the RMB in Trnava was located in the catchment area of the northwestern corner of the Roman camp (*Rajtár 2013*, 198, obr. 1: 5). In stage I, two trenches were excavated, detecting eight features. In feature 4, representing a superposition of three stoves with loading pits from the Roman period, there were three iron nails from soles of military sandals as well as a fragment of grey pottery of Roman provenance. The shape of loading pits is analogous with the discoveries from Jevičko (*Němcová/Kejval 2020*) and they are possibly associated with the Roman camp. Unlike the Postmedieval feature 1 with fragments of pottery and animal bones, other features were poor. A fragment of Germanic pottery with polished/graphited surface was discovered in feature 6.

4. Chrabrany (Topoľčany district), Nitrianska ulica street, Štepy site, plot. no. 238/1, settlement finds, rescue excavation, Neolithic/Eneolithic, Bronze Age, Modern period. Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. Four trenches were excavated in the course of the investigation. In profiles, features were not detected; however, two-three layers were looming. Finds from the second layer were usually approx. 45–60 cm deep. The trenches contained chipped lithic industry, a percussor and a fragment of a grinding slab, which can be classified in the Neolithic/Eneolithic or the Bronze Age. The finds of pottery from the surface belong to the Neolithic/Eneolithic and the Bronze Age. Other artifacts include a Modern era metal button.

5. Krakovany-Stráže (Piešťany district), Veterná ulica street, plot no. 200/3, settlement, rescue excavation, Early Modern period, 20th century. Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. During the excavation at a residential house, 12 features were uncovered – seven of them are dated to the early Modern period, one was recent and four were undatable. Only 35 finds were discovered – pottery, animal bones, daub and a silver denarius Ferdinand I from 1561. The whole construction area had been loaded with a layer of pale brown-yellow earth, 20–40 cm thick.

6. Modra (Pezinok district), Hrnčiarska ulica street, plots nos. 67/1, 68, loose find, town fortification, rescue excavation, prehistory?/Middle Ages?, Modern period. Finds deposited at: Monuments Board SR, Trnava.

The excavation included an architectonic-historical investigation by M. Matejka and was carried out at the site of a demolished old house. Modern stamped bricks from the 18th–19th and 19th–20th centuries were obtained. After removal of the debris, two archaeological/static trenches were excavated (Fig. 59: 2), but the foundation joint was not detected. The border between the foundation and above-ground masonry was at 167.4 m a. s. l., which allows reconstruction of the defensive wall's height to 6 m. On the interior side of the bastion, the terrain was higher and the preserved fortification reached 4.5 m. Based on the western face, an earth embankment is assumed to be at least 1.8 m from the current surface. The western side of the curtain wall attached to the bastion has been partly preserved. The stone wall was disassembled and lowered to 2.3 m. The fortification with N – S orientation (bastion) was 95–120 cm wide at the foot and the curtain wall with W – E orientation was up to 85 cm tall. When the construction pit was excavated, further architecture associated with town fortification was uncovered (Fig. 2). The excavation uncovered the course of the bastion masonry with three supporting walls, which can be dated to the middle 17th century. More recent stone walls were found touching the southern face of the town fortification. However, they were not associated with the defensive wall. The assemblage of finds contains 107 finds from layers which can be dated to 16th–20th centuries. Layer 4 was stratigraphically oldest.

7. Modrovka (Nové Mesto nad Váhom district), Lúky site, plots nos. 136–138, 217, 218/1, 219/1, 3, 4, 241/1, 349/2, loose find, rescue excavation, prehistory. Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. During the excavation, a small fan-shaped retouched flake from brown radiolarite was discovered. It was bilaterally retouched and there was a burin percussion on the left ventral site. It is roughly dated to prehistory.

8. Moravské Lieskové (Nové Mesto nad Váhom), urban area, plots nos. 1122/2, plots nos. E 24528–24531, settlement, rescue excavation, Modern period (19th–20th centuries). Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. The excavation was carried out by trenching on village property across various accessible areas of the village. Total 11 trenches were excavated altogether, four of them were negative. Five trenches contained recent finds – in modern-recent made-up ground or levellings. In trench 1, in the centre of the village, a torso of an architecture was found. There were foundations of a house which can be dated to the 20th century on the basis of unfired bricks. The house was probably Jewish, where the managers of the synagogue, standing very near, east of the house, lived. It was destroyed in WWII.

9. Nitra-Chrenová (Nitra district)

a) Mikov dvor 1 site, settlement, rescue excavation, Neolithic, Modern period. Finds deposited at: Monuments Board SR, Trnava. Construction of roads did not bring any finds. Three features were discovered after the excavation of furrows for utilities on the access road to Dlhá ulica street (outside the residential cluster). Feature 1 comes from the Neolithic (probably Late Linear Pottery culture), feature 3 is modern and feature 2 was not dated.

b) Mikov dvor 2 site, settlement, burial ground, rescue excavation, Neolithic, Middle Ages. Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. The excavation examined 12 features (Fig. 59: 3) – three prehistoric, eight medieval and one unspecified feature. The Neolithic features are represented by pits with finds of chipped lithic industry and not very significant sherds. 107 artifacts of lithic industry were obtained from the brown loam-loess earth on the interface with the subsoil. In general, it is Neolithic blade industry with production waste, mainly from radiolarite, less frequently from limnosilicite and quartzite. Most of the artifacts are flakes and tools like processed blades and cores are less numerous. Important outcomes of the excavation include the discovery of an Early Medieval burial ground (9th–10th centuries), where eight inhumation burials were investigated – four intact, two partly disturbed and two considerably disturbed. The burials are – with slight divergencies – W – E oriented, with heads to the west. In the undisturbed burials, skeletal remains stretched on the back, with arms along the body, were identified. In burial/feature 4, the individual had a slightly flexed left arm. Interestingly arranged arms can be seen in burial/feature 8, where the dead had flexed arms, with palms at the neck. The burial did not contain any goods. Arrangement of the upper extremities in such position is classified by *M. Hanuliak* (2004, 101–104, obr. 104: IV-16) in the group with extreme divergencies. Such method of inhumation (often without goods) occurs on necropoli in the first half of the 10th century. The excavation will continue during the construction of residential houses.

10. Nitra-Mlynárce (Nitra district), urban area, Rastislavova ulica street, plots nos. 1062/18–20, 1062/102, settlement, burial ground, rescue excavation, Neolithic, Early Bronze Age. Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. The excavation was ordered by the Regional Monuments Board in Nitra. During the excavation, two evaluation trenches were carried out, NW – SE oriented, from which the areal excavation followed. 19 features were uncovered. They can be classified in four categories – settlement features, terrain depressions with a settlement layer, funerary features and furrow (or ditch) shapes. Classification of the features in these categories is not unequivocal. Mainly the supposed burials and furrow shapes are defined only on the basis of spatial observations. The first category might include two features which probably come from the Neolithic. Similarly, the second category of features was classified in the Neolithic on the basis of

pottery. The funerary features are definitely represented by a single feature – feature 1, where a cup and part of the bottom of a bowl-shaped or a jug-shaped vessel were found. The find context and orientation of the pit (SW – NE) suggest that it was probably an inhumation burial without preserved skeletal remains. Unfortunately, features 2–8 did not contain any finds. Nevertheless, their shape suggests that they might have been burials from the Early Bronze Age – Únětice culture. The four features creating parallel lines of shallow furrows did not contain any finds. Other four features, whose shape is not definitely a furrow, created a kind of a ditch shape in a single line. The material obtained from them allows dating to the Neolithic.

11. Nová Dubnica (Ilava district), Hliny site, plot no. 488/55, surface settlement finds, rescue excavation, prehistory, Modern period. Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. During the excavation, heavy machinery excavated 24 line trenches with total length of 1,212.8 m and depth of 50–80 cm. There were no archaeological features. The surface survey of the building site area discovered 22 fragments of modern pottery and three exemplars of chipped lithic industry dated to prehistory.

12. Šamorín (Dunajská Streda district), urban area, Hlavná ulica street, NCM Pauline monastery (CLM no. 119/1), settlement, sacral building, development-led excavation, Middle Ages, Modern period. Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. The excavation was ordered by the Regional Monuments Board in Trnava, as part of the reconstruction of the northeastern and the northwestern wings of the Baroque building of the Paulian Monastery in the town centre. Part of the excavation stage I was carried out by the company of Archeoservices, Ltd. with an unknown result. On 20 November 2019, the archaeological excavation was started at the site by the PAMARCH, Ltd., with trenches on the courtyard of the building. In the place of the future seepage tank, a trench of 3.6 × 3 m was excavated and deepened down to the level of the sterile subsoil. Numerous recent, modern and medieval layers were excavated. Traces of terrain modification from the times of construction of the monastery (18th century) were documented as well as numerous layers of destroyed remains from the Middle Ages and Modern period. The sterile clay-sand subsoil occurred 3.2 m below the then surface. There, several postholes were recorded, probably from the beginnings of settlement in the town centre. The excavation shall continue in 2020 in form of monitoring of excavation works in the interior and exterior of the monastery building, simultaneously with construction works.

13. Trebatice (Piešťany district)

a) Za humnami site, plot no. 1060/3, loose finds, rescue excavation, La Tène period, 20th century. Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. In 2018–2019, an excavation was carried out, opening two line trenches. In trench 1, a fragment of La Tène graphite pottery and a glass fragment were discovered. Trench 2 contained two fragments of modern-recent pottery. In the topsoil, a coin from 1913 was found.

b) Záhumenská ulica street, plots nos. 1510/48, 49, 54, 51, 55, 86, 159, 181, 187, 210, 216, 222, 259, plots nos. E 1478/102, 1504/1, 2, 1505, 1506/2, settlement, burial ground, rescue excavation, prehistory, Late Bronze Age (Urnfield culture), Late Roman period, Modern period. Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. The archaeological excavation detected polycultural settlement. All three trenches detected features. The fourth – negative – trench was located in the northern part of the construction. 27 features were examined at the site (Fig. 60: 1); one of them can be dated to prehistory and 15 features belong to the Urnfield culture period. They were mainly storage pits, but two stoves or their bottoms, two limited layers, clay pit/exploitation pit and one furrow were also discovered. Eight cremation urn burials from the Late Roman period were uncovered. They were located just below the original surface and they were disturbed by ploughing. It was impossible to date three features. They were – a shallow furrow, one sunken pit without finds and one undated male inhumation burial without grave goods. The skeleton was lying on the back, SSE – NNW oriented. Besides, during the removal of the humus layer, a high number of fragments from prehistoric pottery and miniature artifacts (chipped lithic industry, percussor) was found, together with several fragments of modern pottery.

14. Trnava (Trnava district), NCM Town fortification (CLM no. 1057/1–37), Ulica Michalská/Horné Bašty streets, Rybníková ulica street, plots nos. 395, 396, 397/1, 398, 399/1, 2, 8855/1, settlement, town fortification, rescue excavation, Middle Ages, Modern period, 20th century. Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. In 2016–2019, an excavation was carried out at the junction of Ulica Michalská and Horné Bašty streets and in Rybníková ulica street (Fig. 60: 2), which documented 25 features and contexts. 187 finds dated to the Middle Ages, Modern period and recent history were obtained. Most of the finds were fragments of pottery, animal bones, porcelain, daub and miniature artifacts (glass – including glass bottles/vials, fragments of stove tiles, roof tiles, bricks/brick mass, fragments of tiles, a grinding stone, iron nails, a metal knife, coins, a metal buckle/fitting, slag, chipped lithic industry and a plaster cast/plate with depiction of Jesus). The excavation was divided into two parts. First, the tower of the town fortification was restored. It was a stone-brick torso of the northeastern tower from the second half of the 13th century. The stone foundations were intact, although the brick masonry was disassembled and rebuilt several times. The core of the above-ground part of the wall was disassembled along the whole circumference. During the

excavation, six fragments of brick walls added to the tower in later periods were discovered. They are fragments of modern foundations of the so-called cotter houses and other small structures using the walls of the tower and defensive walls as their back walls. The youngest bricks from these structures are from the 19th–20th centuries (stamped bricks with the Christ's head in an eight-spoke wheel). None of the walls was bound with the masonry of the tower or the defensive walls. The excavation uncovered the intact foundations of the tower lying on the original surface (black loam with finds of indistinct pottery and a radiolarite flake), 140 cm from the preserved level of the walls, or 190 cm from the original surface of the area (approx. the level of the street paving). The second part of the excavation was carried out in the area northwest of the tower, i. e. the building in Rybníková ulica street. In 2016, heavy machinery excavated two trenches with the aim to detect the course of the assumed interior (escarp) and exterior (counterscarp) slope of the town ditch and its bottom. Later, the excavation works associated with the construction of a polyfunctional building were monitored. Trench 1 was located in the southeastern part of the building site, east of the tower, and it was W – E oriented, 25 m long, 180–200 cm wide, max. 560 cm deep, and it touched the tower with its western end. The trench detected a ditch – its ground plan and partly its shape, i. e. the interior slope as much as 560 cm deep. 460 cm under the surface in the middle of the trench, groundwater was found. The ditch had a straight slope with a 45° angle without any further modifications. No traces of the escarp were found at the foot. With regard to the detected outer edge and bottom of the ditch, we can suppose that the external bank of the ditch had the same shape and the design of the slope. The western slope of the ditch started approx. 6.5 m from the foundations of the tower, the exterior edge was 19 m far from them. Thus, the ditch was approx. 12–12.5 m wide. Trench 2 was in the middle of the building site; it was S – N oriented, slightly deviated to the west, and it touched the tower with its southern end, like trench 1. It was 24.7 m long, 180–200 cm wide and max. 220 cm deep. It detected three archaeological features dated to the Modern period or to the 20th century. The bottom of the ditch was not reached as it had been destroyed by further construction. Cleaning of the trench brought finds of fragments of pottery, stove tiles, glass, a grinding stone, a coin from the Modern period/recent history. The last excavations were associated with the construction of a polyfunctional building and hard surfaces. Archaeologists were not invited during the works, the survey was done after the excavation of almost whole area of the building, 380–420 cm deep. 13 features from the Modern period (18th–20th centuries) were found and documented here.

15. Uhrovec (Bánovce nad Bebravou district), Pred Striebornicou/Kapustnice site, plot no. 706/2, plot no. E 704/1, finds from secondary contexts, settlement finds, rescue excavation, prehistory, Early/High Middle Ages. Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. During the excavation, 17 trenches were excavated along the whole length of future roads; 15 trenches were archeologically negative. In trench 9, finds of coarse Early Medieval and High Medieval pottery were found together with some fragments of daub and a fragment of an animal bone. In trench 17, fragments of medieval pottery were discovered as well as one small lithic flake from limnosilicite dated to prehistory. The material was probably drifted to the area from a side valley or imported during the road construction.

16. Veľké Kostolany (Piešťany district), Záhumenská cesta street, plots nos. 137/1, 747/1, loose finds/settlement, rescue excavation, prehistory, Middle Ages, Modern period, 20th century. Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. The excavation was carried out after a feature had been found in the utilities furrow by workers of the RMB during the inspection of the construction. Animal bones and a fragment of Modern period pottery found near it were obtained from the bottom of the feature. Besides them, fragments of pottery, metal and glass artifacts, daub and a brick come from the feature. On the earth heap above the feature, a coin from 1947 was found. There were also fragments of pottery, glass and daub, which belong to an unspecified period of prehistory, Middle Ages and Modern period.

17. Vrbové (Piešťany district), Zálužné site, plots nos. 13745/62, 13745/67, settlement, rescue excavation, Bronze Age (Lusatian culture), Early Middle Ages. Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. In 2018–2019, two excavations were carried out at the site of Zálužné, during the construction of residential houses located close to each other. In plot no. 13745/62, five features were detected. Among them, pits 1–4 can be roughly dated to an unspecified period of prehistory. Feature 5 is dated to the Early Middle Ages by pottery finds. A surface survey in the construction area and nearby brought several fragments of prehistoric and early medieval pottery. A local citizen (Mr. Krihák) submitted an accidental find from the field behind his house – a fragment of a polished lithic axe. The excavation on plot no. 13745/67 discovered two sunken features of the Lusatian culture.

18. Zvončín (Trnava district), Horné pole site, plot nos. 2/5, 171, 944, 1000/22, 51–94, 1035/5–6, 2122/1, 2125/3–4, rescue excavation, undated. Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. Only a single sunken feature, without finds, was discovered by the archaeological excavation related to the supervision of excavation works for utilities and foundations of residential houses.

VÝSKUM POLYKULTÚRNEJ LOKALITY VO VEĽKÝCH KOSTOĽANOCH

Ondrej Ž a á r – Ľubica Ž a á r o v á

Veľké Kostolany (okr. Piešťany), poloha Zahumnami/Vysielač, parc. č. 1530/1–10, 17, 20, 21, 34–37, 39, 40, 43, 44, 59, 60, 66–68, 73, 74, 1532/1, sídlisko, depot, záchranný výskum, pravek, neolit (kultúra s mladšou lineárnou keramikou, železovská skupina), eneolit (lengyelská kultúra, ludanická skupina), doba halštatská (kalenderberská kultúra), stredovek, novovek (19.–20. stor.), 20. stor. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

V rokoch 2017–2019 sa na miestnej polohe Zahumnami (areál Vysielač) realizovali záchranné archeologické výskumy na stavbách „IBV Vysielač“ (obr. 61), „Dopravné napojenie areálu Vysielač“ (obr. 62), „Splašková kanalizácia ‚Stoka 4‘“, „Bytové a Radové domy“. V rámci predstihovej sondáže, plošného archeologického výskumu a následného sledovania výkopov stavieb sa tu zistilo rozsiahle polykultúrne osídlenie.

Na stavbe „IBV Vysielač“ sa počas troch etáp výskumu našlo a zdokumentovalo spolu 31 zahĺbených objektov a našlo sa tu 2672 hnutelných nálezov (obr. 64; 66; 68: 1, 3–6). Najčastejšie išlo o fragmenty keramiky, zvieracie kosti a mazanicu, menej sa našlo drobných predmetov. Tieto predstavujú fragmenty hlinených závaží, štiepanú kamennú industriu, kamene, otlkače, kostené šidlá, praslen, pieskovec, brúsenú industriu, hlinené koliesko, kadlub, nábojnicu, kliniec a fragment cedníka/sitka. V prvej etape výskumu v roku 2017 sa vykonala predstihová sondáž v línii projektovaných komunikácií. Vyhĺbilo sa spolu deväť archeologických sond. V siedmich sondách sa našli hnutelné archeologické nálezy a v dvoch aj praveké objekty. Tieto boli preskúmané formou plošného výskumu v druhej etape výskumu v roku 2018 (obr. 63: 1). Celkovo sme preskúmali trinásť objektov, ktoré možno datovať do obdobia praveku, kultúry s mladšou lineárnou keramikou, kalenderberskej kultúry a novoveku (20. stor.). V tretej etape výskumu v roku 2019 sa sledovali výkopové práce spojené so stavbou. Sledovalo sa odhumusovanie plochy komunikácií do hĺbky cca 60–80 cm a výkop ryhy pre kanalizáciu a prípojky po celej ploche stavby (obr. 63: 4). Počas sledovania odhumusovania komunikácií sa našlo štrnásť objektov, ktoré sa preskúmali plošne v maximálnej možnej miere. V rámci výkopov ryhy pre kanalizáciu sa zistili ďalšie štyri objekty, ktoré sa zdokumentovali v rámci profilov ryhy a ďalej sa neskúmali.

Archeologické objekty predstavovali vo väčšine prípadov zahĺbené objekty a jamy rôznych tvarov, ako aj žľaby a pece. Zároveň sa preskúmala veľká ťažobná jama kultúry s mladou lineárnou keramikou (obr. 63: 2) a zahĺbený výrobný objekt s kolovými jamkami na dne patriaci kalenderberskej kultúre (obr. 63: 3), v ktorom sa našlo trinásť fragmentov nevypálených hlinených závaží. Rámcovo do obdobia praveku možno zaradiť tri objekty, do kultúry s mladou lineárnou keramikou 11 objektov, do obdobia železovskej skupiny bolo možné priradiť jeden objekt, do kalenderberskej kultúry patrili štyri objekty a do obdobia novoveku dva objekty. Vzhľadom na úplnú absenciu nálezov je desať objektov nedatovaných.

Z priestorového rozloženia objektov je možné konštatovať, že objekty z obdobia neolitu, resp. kultúry s mladšou lineárnou keramikou a na ňu nadväzujúcou železovskou skupinou, sú rozmiestnené po celej ploche stavby vo väčších rozstupoch, zatiaľ čo objekty kalenderberskej kultúry sa sústreďovali v juho-východnom rohu stavby.

Ďalší archeologický výskum sa realizoval na stavbách „Dopravné napojenie areálu Vysielač“ a „Splašková kanalizácia ‚Stoka 4‘“. Vzhľadom na to, že išlo o dve súčasne prebiehajúce stavby, ktoré sa na väčšine plochy prekrývali, realizoval sa na oboch stavbách spoločný výskum. Spolu sa zistilo a zdokumentovalo 107 zahĺbených objektov a našlo sa tu 4527 hnutelných nálezov (obr. 65; 67; 68: 2, 7). Najčastejšie išlo fragmenty keramiky, zvieracích kostí, parohov, lastúr, mazanice, menej sa našlo drobných predmetov. Medzi nimi boli zastúpené mince, prasleny, kamene, kovová troska, fragmenty zrnôtierok, nábojnica, kamenná štiepaná industria, kovové predmety, fragmenty hlinených závaží, kostená bočnica, brúsik a opracovaný paroh. Archeologický výskum prebiehal formou sledovania odhumusovania plochy dopravného napojenia areálu Vysielač, kde bolo zistených 90 objektov (obr. 63: 5–7). Výskum na stavbe splaškovej kanalizácie v južnej časti plochy, kde už nebola plánovaná trasa cesty dopravného napojenia, mal pôvodne prebiehať formou sledovania výkopu ryhy kanalizácie. Avšak investor sa rozhodol, namiesto hĺbenia kanalizácie priamo do ornice, znížiť plochu v celej dĺžke plánovanej kanalizácie v šírke 8–9 m do hĺbky

60 cm a do zníženej plochy následne hĺbiť ryhu kanalizácie (obr. 63: 8). Na tejto zníženej ploche sa zachytilo a preskúmalo ďalších sedemnášť objektov.

Archeologické objekty predstavovali vo všetkých prípadoch zahĺbené objekty a jamy rôznych tvarov. Do obdobia praveku rámcovo radíme celkom 17 objektov. Pochádza z nich keramický, príp. iný archeologický materiál, ktorý na základe nevýrazného charakteru nemožno presnejšie datovať, ani priradiť k žiadnej konkrétnej archeologickej kultúre. Do obdobia kultúry s mladou lineárnou keramikou možno zaradiť 41 objektov, do železovskej skupiny osem objektov. Do obdobia lengyelskej kultúry možno zaradiť šesť objektov, pričom na základe analyzovaného materiálu prináležia najskôr k poslednému stupňu, tzv. ludanickej skupine. Z obdobia kalenderberskej kultúry sa našlo spolu 11 objektov. Do obdobia novoveku sa datuje jediná situácia – náhodný nález depotu deviatich mincí z 19. stor. s razbou v rokoch 1860–1885 (obr. 63: 8; 68: 7). Medzi recentné objekty je zaradených päť objektov a 18 objektov sa, vzhľadom na absenciu nálezov v zásypových vrstvách, nedalo datovať.

Objekty sa našli v dvoch väčších koncentráciách – v severnej a južnej časti skúmanej plochy (obr. 62). S ohľadom na celkové rozloženie je možné konštatovať, že objekty z obdobia neolitu, resp. kultúry s mladou lineárnou keramikou a železovskej skupiny, sú rozmiestnené v severnej koncentrácii objektov. To sa potvrdilo aj pri stavbe „IBV Vysielač“ (severne od stavby „Dopravné napojenie Vysielača“), kde sa našli prevažne objekty z obdobia mladej lineárnej keramiky a železovskej skupiny. Objekty zaradené iba rámcovo do praveku možno v severnej časti s istou rezervou priradiť na základe intenzity osídlenia najskôr ku kultúre s lineárnou keramikou a železovskej skupine. V južnej časti je možné predpokladať, že tri rámcovo datované objekty najskôr súviseli s osídlením nositeľov lengyelskej kultúry. Tieto totiž tvorili samostatnú skupinu v južnej koncentrácii na jej južnom okraji a nezasahovali do priestoru so staršími objektmi kultúry s mladou lineárnou keramikou a železovskej skupiny. Objekty kalenderberskej kultúry boli v severnej i južnej koncentrácii objektov zastúpené rovnomerne.

Archeologickým výskumom vykonaným pri stavbe bytových domov v areáli Vysielač sa zistilo osídlenie z bližšie neurčeného praveku a z obdobia kultúry s lineárnou keramikou. Počas predstihovej sondáže sa vyhlbili tri sondy, v ktorých sa našlo 95 artefaktov (fragmenty keramiky, mazanica a zvieracie kosti). Archeologické objekty sa nezachytili. Pri výstavbe radových domov v areáli Vysielač sa počas predstihovej sondáže zistilo takisto osídlenie z praveku, obdobia kultúry s lineárnou keramikou, kalenderberskej kultúry a stredoveku. Výskum tu prebiehal v piatich pásových sondách, v ktorých našlo 110 hnutelných archeologických nálezov (fragmentov keramiky, mazanice a zvieracích kostí). Archeologické objekty sa nenašli. V sondách bola zachytená terénna vlna vyplnená tmavou hlinou s nálezmi – kultúrna vrstva.

THE EXCAVATION OF THE POLYCULTURAL SITE IN VEĽKÉ KOSTOĽANY. Veľké Kostolány (Piešťany district), Za humnami/Vysielač site, plots nos. 1530/1–10, 17, 20, 21, 34–37, 39, 40, 43, 44, 59, 60, 66–68, 73, 74, 1532/1, settlement, hoard, rescue excavation, prehistory, Neolithic (Late Linear Pottery culture, Železovce group), Eneolithic (Lengyel culture, Ludanice group), Hallstatt period (Kalenderberg culture), Middle Ages, Modern period (19th–20th centuries), 20th century. Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. The archaeological excavations at the constructions at the site of Za humnami (Vysielač area) in the village of Veľké Kostolány uncovered a large polycultural settlement (Fig. 61–63). 138 features were detected, examined and documented and more than 7000 archaeological finds were discovered (Fig. 64–68). The finds came mainly from features, but also from topsoil, surface collection, and some of them were found in the terrain waves detected in several parts of the construction areas. They were filled with dark soil with finds and during the excavation of the Traffic Connection, sunken features were discovered in them. Based on the distribution and cultural classification of the features, we can assume that the Late Linear Pottery culture and Železovce group settlement were concentrated in the central and northern parts of the whole construction area. The less numerous features of the Lengyel culture were recorded on the southern periphery of the area, while the Kalenderberg culture features were evenly distributed over the whole area. With regard to the size of the site in question, it is obvious that the site of Za humnami, the former military area of Vysielač in particular, was intensely settled in several periods of prehistory.

NOVÉ POHREBISKO MEZÖCSÁTSKEJ KULTÚRY VO VEĽKÝCH KOSTOĽANOCH

Ondrej Ž a á r – Eubica Ž a á r o v á – Miriama T á b i o v á

Veľké Kostolany (okr. Piešťany), Ulica Cypriána Majerníka, parc. č. 471/1, 472/1–2, 477/2,4, sídlisko, pohrebisko, záchranný výskum, neolit, neskorá doba bronzová a doba halštatská (mezöcsátska kultúra), stredovek (14.–15. stor.), novovek (16. stor., 19.–20. stor.), 20. stor. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Náhradným archeologickým výskumom vykonaným na stavbe „Prístavba skladu a skladovacích materiálov“ na Ulici Cypriána Majerníka vo Veľkých Kostolánoch (obr. 69: 1) sa zistilo bohaté polykulturné osídlenie. V čase výskumu bola budova skladu už postavená. Náhradný archeologický výskum sa realizoval na vedľajšej zatravnenej ploche, do ktorej bola stredom vyhlbená úvozová cesta (obr. 70: 1).

Najskôr sa mechanizmom na oboch stranách úvozovej cesty odkryli väčšie plochy označené ako plocha 1 a plocha 2 a vyhlbili sa sondy 1–4. Na ploche 1 boli zistené objekty 1–5, 11 a 32, na ploche 2 sa našli objekty 12–19, v sonde 1 boli objekty 8–10, v sonde 2 sa našiel objekt 6 a v sonde 4 bol zistený objekt 7. Tieto objekty boli datované prevažne do obdobia stredoveku/novoveku. Výnimkou boli dva kostrové hroby (objekty 5 a 11), ktoré boli podľa hrobových prídavkov datované do obdobia popolnicových polí a priradené mezöcsátskej kultúre. S pracovníkmi KPÚ sa dohodlo na rozšírení plochy smerom na juhovýchod od plochy 1, za účelom zachytenia a zdokumentovania starších objektov, príp. zachytenie rozsahu pohrebiska. Na tomto mieste sa mechanizmom vyhlbila sonda 5, v ktorej sa zistili objekty 20–31. Objekty boli taktiež datované do stredoveku a novoveku, okrem objektu 30, ktorý predstavoval detský kostrový hrob datovaný na základe takmer identických hrobových prídavkov do obdobia popolnicových polí (mezöcsátska kultúra).

Počas výskumu sa našlo spolu 31 zahĺbených sídliskových objektov, tri kostrové hroby (obr. 69: 1) a zaevidovalo sa 1331 hnutelných nálezov. Medzi nimi mali zastúpenie najmä fragmenty keramiky, ľudské kosti, zvieracie kosti, mazanica a drobné predmety – škridly, tehly, sklo, kamene, nádoby, kovové predmety, fragmenty kachlíc, troska, kamenná štiepaná industria, kamenná sekerka, kostená nátepná doštička, kovový gombík a násada motyky. Nálezy a objekty potvrdzujú osídlenie lokality v období neolitu (ojedinelé nálezy – intrúzia), stredoveku (14.–15. stor. – 10 objektov), z prelomu stredoveku/novoveku (jeden objekt), novoveku (16. stor. – jeden objekt, 19.–20. stor. – 20 objektov) a obdobia súčasnej histórie (druhá polovica 20. stor. – dva objekty). Celkom šesť objektov nebolo možné, kvôli absencii nálezov, resp. prítomnosťou nálezov bez výpovednej hodnoty (napr. fragmenty zvieracích kostí), bližšie chronologicky zaradiť. Významným nálezom boli tri kostrové hroby datované do obdobia popolnicových polí – mezöcsátskej kultúry (objekty 5, 11 a 30).

Objekt 5 sa našiel v úvoze cesty a zasahoval na plochu 1. Bol orientovaný dlhšou osou v smere Z – V, pričom hlava bola na západnej strane a dolné končatiny na východnej. Kostra bola uložená na chrbte s rukami vystretými vedľa tela. Ľavá ruka, ľavá časť panvy a ľavá stehenná kosť boli poškodené pri hĺbení úvozovej cesty (obr. 69: 2; 70: 1–4). Pri začistení hrobu sa, v západnej časti hrobu od hlavy ďalej smerom na západ, našli hrobové prídavky – dve kompletne nádoby (obr. 71: 1, 4), kamenná pieskovcová platňa, kostená nátepná doštička (obr. 71: 3) a skelet zvieratá uložený pri hlave (obr. 70: 4). Dodatočne sa našli, počas začisťovania povrchu objektu v úvozovej ceste v priestore hrude a panvy, aj dva malé bronzové krúžky (obr. 71: 2). Na základe týchto nálezov bolo možné objekt jednoznačne datovať do obdobia popolnicových polí, konkrétne do mezöcsátskej kultúry. Z výsledkov antropologickej analýzy vyplýva, že tu bola pochovaná žena vo veku 35–40 rokov strednej až robustnej postavy s odhadovanou výškou cca 147–156 cm.

Objekt 11 sa našiel na ploche 1. Objekt bol orientovaný dlhšou osou v smere SZ – JV, pričom hlava bola na severozápadnej strane a dolné končatiny na juhovýchodnej strane. Kostra ležala na ľavom boku v mierne skrčenej polohe (obr. 69: 3; 70: 6). V severozápadnej časti hrobu, západne od hlavy, ležala kostra zvieratá (podobne ako v prípade objektu 5). V severozápadnej časti, tesne pri lebke, kde by sa mala nachádzať nádoba, bol hrob porušený stredovekou zásobnou jamou. Na dne hrobu sa našlo veľké množstvo fragmentov keramiky zo zrekonštruovanej nádoby (obr. 72: 4), typologicky identickej s nádobou z objektu 5. Je pravdepodobné, že nádoba spadla do zásobnice počas jej používania, keď spadli vrchné steny spolu s nádobou na dno zásobnice, čo mohlo ukončiť obdobie jej používania, alebo pri jej zasýpaní. Pri vyberaní hrobu sa v panvovej oblasti našiel rádiolaritový úštep datovaný pravdepodobne do neolitu.

Pohlavie kostry sa odhaduje na mužské, vo veku nad 41 rokov, strednej až robustnej postavy s výškou cca 151–175 cm.

Objekt 30 sa našiel pri hĺbení sondy 5 mechanizmom. Pri jeho prvotnom zistení bola viditeľná len menšia nádoba v juhozápadnom profile na juhozápadnom konci sondy (obr. 72: 3). Podľa jej tvaru bolo zrejmé, že ide o ďalší hrob datovaný do obdobia mezöcsátskej kultúry. Plocha nad hrobom sa znižovala ručne. Po znížení na úroveň dna nádoby sa našli fragmenty detskej lebky. Po začistení sa ukázali nejasné okraje, ktoré naznačovali orientáciu objektu dlhšou osou v smere S – J. Pri vyberaní východnej polovice objektu sa zistilo, že z južnej strany je hrob porušený novovekou zásobnou jamou. Po začistení východnej polovice objektu možno na základe nájdených kostí (rebrá, časť ruky) predpokladať, že orientácia hrobu bola v smere Z – V, resp. SZ – JV (obr. 69: 4; 70: 8). Pri lebke sa našiel malý bronzový krúžok (obr. 72: 1). Druhý identický bronzový krúžok (obr. 72: 2) sa našiel vo výplni zásobnej jamy z obdobia novoveku, ktorá porušila hrob (obr. 72: 2). Je teda pravdepodobné, že sa sem dostal z objektu 30 pri jeho porušení. Antropologická analýza potvrdila prítomnosť detskej kostry, ktorú vzhľadom na fragmentárnosť a nízky počet nájdených kostí nemožno bližšie špecifikovať s ohľadom na vek, výšku a pohlavie.

Rozloženie a celkový počet zachytených objektov dokladá, že priestor predmetnej stavby bol intenzívne využívaný od praveku, počas stredoveku a v novoveku. Situácia na ploche výskumu naznačuje, že objekty sa sústreďovali v dolnej časti stavby bližšie k potoku a veľká časť z nich bola odstránená počas stavby skladu a rozširovania spevnených plôch. Početné stredoveké a novoveké objekty, hlavne zásobné jamy, v superpozíciách poukazujú na extrémne exponovanú polohu v týchto obdobiach. Uvedené naznačuje aj charakter terasy blízkeho vodného toku a tiež blízkosť kostola v staršej – centrálnej časti obce. Nález hrobov datovaných do obdobia mezöcsátskej kultúry je výnimočný a predstavuje novú lokalitu tejto kultúry na Slovensku.

THE NEW BURIAL GROUND OF THE MEZÖCSÁT CULTURE IN VEĽKÉ KOSTOĽANY. Veľké Kostolány (Piešťany district), Ulica Cypriána Majerníka street, settlement, burial ground, rescue excavation, Neolithic, Final Bronze Age and Hallstatt period (Mezöcsát culture), Middle Ages (14th–15th centuries), Modern period (16th century, 19th–20th centuries), 20th century. Finds deposited at: PAMARCH, Ltd., Nitra. In the course of a substitute archaeological excavation in Ulica Cypriána Majerníka street in Veľké Kostolány, 34 features were found altogether. 31 of them were settlement features dated to the Middle Ages (14th–15th centuries, 10 features), turn of the Middle Ages/Modern period (one feature), Modern period (16th century – one feature, 19th–20th centuries – 11 features) and recent history (second half of the 20th century – two features). Six features did not contain any finds. There were individual finds, which document settlement at the site in the Neolithic. Three inhumation burials dated to the Urfield period – Mezöcsát culture – were important discoveries (features 5, 11 and 30). Feature 5 was found in the hollow way. Its longer axis was W – E oriented; the head was in the western side, the lower extremities were in the eastern side. The skeleton was lying on the back, with arms stretched along the body. The left hand, left side of the pelvis and the left femur were damaged during the excavation of the hollow way (Fig. 69: 2; 70: 1–4). The burial contained finds of two complete vessels (Fig. 71: 1, 4), a sandstone plate, a bone wristguard (Fig. 71: 3) and an animal skeleton (Fig. 70: 4). The cleaning uncovered two small bronze hoops in the chest and pelvis area (Fig. 71: 2). The buried person is most probably a 35–45-year-old woman. Feature 11 was oriented in the NW – SE direction with its longer axis; the head was on the northwestern side and the lower extremities were on the southeastern side. The skeleton was lying on its left side, in a slightly crouched position (Fig. 69: 3; 70: 6). In the northwestern part of the burial, west of the head, an animal skeleton was deposited, similarly to feature 5. In the northwestern part, just next to the skull, the burial was disturbed by a medieval storage pit. On its bottom, fragments of a vessel (Fig. 72: 4), typologically identical with the vessel from feature 5, were discovered. During the withdrawal of the burial, a radiolarite flake was found in the pelvis area. The buried was a man, older than 41. Feature 30 is a fragment of a child burial discovered in trench 5. It is represented by a vessel (Fig. 72: 3) and fragments of a child skull. It was impossible to identify the outlines of the burial, as it was damaged by a modern storage pit. It is assumed that the burial was W – E or NW – SE oriented (Fig. 69: 4; 70: 8). A small bronze hoop was found next to the skull (Fig. 72: 1). Another identical hoop was found fallen in the modern storage vessel, which disturbed the burial (Fig. 72: 2). The discovery of the burials dated to the period of the Mezöcsát culture is exceptional and new site of this in Slovakia.

NÁLEZ LUDSKÝCH KOSTROVÝCH POZOSTATKOV Z PRIKOSTOLNÉHO CINTORÍNA V JELKE

František Žák Matyasowsky – Miloš Bordáč – Daniel Javorek –
Daniela Krajčiová – Bohuslav Šebesta – Marek Šútor

Jelka (okr. Galanta), intravilán, Kostolná ulica, cintorín, záchranný archeologický výskum, novovek. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Počas monitorovania výkopových prác boli na Kostolnej ulici v blízkosti Kostola sv. Jána Krstiteľa (obr. 73: 1) pri výkopových prácach objavené kostrové zvyšky. Pôvodná domnienka bola, že ide o jeden porušený hrob, ktorý patril k predpokladanému prikostolnému cintorínu, keďže najkratšia vzdialenosť od miesta nálezu ku apsíde kostola meria necelých 8 m. Pri následnom archeologickom výskume a rozširovaní výkopu sa však ľudské kosti začali objavovať nepravidelne v rôznych úrovniach znižovania, mimo anatomickej polohy a nebolo možné vysledovať ani hrobovú jamu, či stopy po úprave hrobu. Medzi kosťami sa nachádzali taktiež nepravidelne rozmiestnené a v niektorých prípadoch aj poškodené tehly – prstovky (obr. 73: 2), patriace k už zničenej románskej architektúre. Z nálezovej situácie bolo vysledované, že hrob bol v minulosti porušený inou stavebnou činnosťou (napr. inžinierskou sieťou, výstavbou oplotenia kostola, či komunikácie). Kosti, vzorky tehál a kovové nálezy boli postupne vyzdvihnuté z umelo ohraničeného výkopu (označený ako hrob 1; obr. 73: 1), tak aby bolo možné nálezovú situáciu preskúmať v najvyššej možnej miere (1,9 × 2,2 m). Predpoklady o zničení nálezu predchádzajúcou stavebnou činnosťou potvrdila antropologická analýza osteologického materiálu (S. Bodoriková). Z výkopu boli vyzdvihnuté pozostatky minimálne ôsmich jedincov (štyria dospelí a štyria nedospelí). Z drobných predmetov sme zdokumentovali štyri kusy tehál, 11 železných klinec (obr. 73: 3) pravdepodobne pochádzajúcich z rakiev a päť fragmentov strieborného šperku (obr. 73: 4), ktorým sa venujeme osobitne.

Zlomky šperku, vyhotoveného z opakovane stáčaného strieborného drôtu, možno na základe analógií identifikovať ako časti drôtenej čelenky, ktorá tvorila súčasť odevu pochovaného. Mala drôtenú konštrukciu vo forme špirálok či vlnoviek a bola spravidla ešte kombinovaná s textilom. Nálezy tohto typu sú známe z výskumov novovekých cintorínov (*Kosová a i. 2020*), kde sa vyskytovali takmer výhradne v hrobách detí a nedospelých jedincov. To korešponduje so zisteniami antropologickej analýzy, ktorá určila, že všetky nájdené fragmenty kostí patrili jedincom vo veku 1–7 rokov. Početné zlomky kostí lebky sú tiež dokladom narušenia viacerých hrobových celkov v oblasti hlavy, pričom z nich mohol pochádzať práve uvádzaný nález čelenky. Drahý kov a blízkosť nálezu k objektu kostola (8 m od apsídy) by mohli svedčiť o pochovávaní významnejších osôb a rodov s vyšším sociálnym statusom v bezprostrednej blízkosti sakrálnej stavby, čo je tak isto analógiou v prípade nálezov tohto typu.

Existenciu prikostolného cintorína a samotný pôvod kostí nájdených počas archeologického výskumu je však možné interpretovať v dvoch rovinách. Môžu pochádzať z prikostolného cintorína, ktorý však nie je zachytený na žiadnej historickej mape, ale v rámci projektu reštaurovania kostola bol realizovaný archeologický výskum M. Takácsom, pri ktorom boli odkryté tiež hroby (ústna informácia P. Nagyho; literatúra nedostupná). Inú interpretáciu indikuje prevýšenie medzi areálom kostola a miestom nálezu, ktoré v súčasnosti dosahuje cca 1 m. Na základe ústnej informácie od miestneho farára P. Nagyho bola pri prestavbe kostola začiatkom 20. stor. do okolia areálu navezená pôda, ktorá pochádzala z bývalého cintorína a kosti sa na miesto nálezu mohli dostať aj transferom zeminy.

Literatúra

Kosová a i. 2020 – L. Kosová/D. Nagyová/P. Staněk/V. Šovar: Konzervace a průzkum souboru textilních nálezů ze hřbitova při kostele Nanebevzetí Panny Marie v Ivančicích. *Fórum pro konzervátory – restaurátory* 10/2, 2020, 63–71.

THE DISCOVERY OF HUMAN SKELETAL REMAINS FROM THE CHURCH CEMETERY IN JELKA. Jelka (Galanta district), urban area, Kostolná ulica street, cemetery, rescue archaeological excavation, Modern period. Finds deposited at: Monuments Board SR. In the course of the monitoring of the excavation works, skeletal remains were uncovered when the starting pit for controlled overpressure was excavated. The following archaeological excavation uncovered more human bones. It follows from the anthropological analysis that there were at least eight humans. On the basis of the rare archaeological material obtained from the immediate vicinity of the skeletons, the complexes are dated to the Modern period. The discovery of a silver jewel (Fig. 73: 4) contributed to the specification of chronological classification of the find.

VZÁCNE HROBOVÉ CELKY ZO ZÁCHRANNÉHO VÝSKUMU V JAROVCIACH

František Žák Matyasowsky – Radoslav Čambal – Denisa Diačiková – Daniel Javorek – Daniela Krajčiová – Michal Ontko – Bohuslav Šebesta – Marek Šútor – Miroslav Vrablec

Bratislava, časť Jarovce (okr. Bratislava V), poloha Trávniky, záchranný archeologický výskum, neskorý eneolit/staršia doba bronzová (nagyrévska kultúra), doba laténska. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Archeologický výskum bol vyvolaný stavbou „Design Center Jarovce“ na polohe Trávniky, južne od Smaragdovej ulice, pričom z východu susedí s rodinnými domami na Opálovej ulici (obr. 74: 1). Priestor, kde bol archeologický výskum realizovaný, slúžil v minulosti ako areál poľnohospodárskeho družstva. Skúmaná plocha (10 071,45 m²) sa nachádza okolo starej sýpky a ďalšej hospodárskej stavby, ktoré sú predmetom rekonštrukcie realizovanej stavby. Počas výskumu bolo odkrytých 23 objektov, z ktorých bolo vyzdvihnutých dovedna 330 archeologických nálezov. Objavených bolo päť kostrových hrobov, žlab kvadratického pôdorysu obklopujúci hrob (objekt 15) a 16 sídliskových objektov. Spomedzi sídliskových objektov bolo preskúmané jedno ohnisko (objekt 13), päť sídliskových jám bez možnosti bližšieho určenia, jedna zásobná/odpadová jama a deväť kolových jám. Zo šiestich hrobov bolo päť preskúmaných v plnom rozsahu (objekt 1/hrob 1, objekt 5/hrob 2, objekt 14/hrob 3, objekt 20/hrob 4, objekt 21/hrob 5). Objekt 24/hrob 6 nebolo možné preskúmať v plnom rozsahu, pretože jeho časť zasahovala za hranice stavby, pod asfaltovú komunikáciu.

Preskúmané sídliskové objekty bez možnosti bližšej interpretácie (objekty 2–4, 6, 23) vykazovali formálne podobnosti. Predstavujú štruktúry valcovitého, či kruhového pôdorysu so stenami šikmo sa zvažujúcimi vo väčšine k miskovitému, oblému dnu. Ich dĺžky sa pohybovali v rozpätí 100–175 cm, so šírkou 70–140 cm. Kruhový pôdorys objektu 2 dosahoval priemer ústia 130 cm a priemer dna 94 cm. V objektoch sa nenachádzali žiadne archeologické nálezy. Objekt 22, oválneho pôdorysu (200 × 140 cm) s prudko zvažujúcimi sa stenami k rovnému dnu, charakterizujeme ako zásobnú jamu. Objekty 8–12 predstavovali kolové jamy so zaobleným dnom, s priemerom cca 75 cm. Objekty 16–19 boli kolové jamy s hrotitým dnom, s priemerom v rozpätí 30–45 cm. Vo výplni všetkých zdokumentovaných kolových jám sa nenachádzali žiadne archeologické nálezy. Objekt 13, na ktorého dne sa na štrkovom podloží nachádzalo kruhové ohnisko s priemerom 70 cm, sa vyznačoval oválnym tvarom s dĺžkou 202 cm a šírkou 125 cm. Z výplne pochádza jeden atypický črep, ktorý rámcovo datujeme do doby železnej, pričom nemožno vylúčiť ani intrúziu.

Viacere artefakty získané z výskumu laténskeho pohrebiska sú momentálne v procese analýzy a konzervácie. Lokalita bude komplexne vyhodnotená v samostatnej štúdií. Nižšie uvádzame základné informácie k hrobovým celkom a pilotné výsledky.

Objekt 15 (obr. 74: 2, 3). Zahĺbený líniový objekt so stenami šikmo sa zvažujúcimi k hrotitému dnu. Objekt 15 predstavuje žlab kvadratického ohradenia s hĺbkou 54–65 cm, s dĺžkou strany 126–130 cm a šírkou 126 cm (šírka žlabu 90–150 cm). V severnej časti vnútorného priestoru objektu 15 sa nachádzal objekt 20/hrob 4. Objekt bol porušený inžinierskymi sieťami a zasahovali doň tiež pozostatky budov bývalého poľnohospodárskeho družstva. Objekt 15 má pravdepodobne rituálny charakter – ohradenie hrobu, tzv. pohrebná záhradka. Na základe týchto skutočností a analogických nálezových celkov datujeme ohradenie do doby laténskej.

Objekt 1/Hrob 1 (obr. 74: 4). Pôdorys hrobovej jamy mal na úrovni zachytenia kruhový tvar s priemerom 320 cm, pričom na úrovni zistenia skeletu nadobudla jama obdĺžnikový pôdorys so zaoblenými rohmi s rozmermi 230 × 120 cm. Steny hrobovej jamy boli stupňovité, smerom ku dnu sa zužujúce. Na základe formálnych vlastností objektu sa môžeme domnievať, že primárny vznik jamy nemusel súvisieť s pohrebom daného jedinca, ale s inou sídliskovou aktivitou. Skelet s orientáciou Z – V bol uložený na štrkovom podloží vo vystretej polohe na chrbte, s rukami zloženými v brušnej oblasti. Na základe antropologickej analýzy išlo o kostru muža vo veku 25–29 rokov (adultus I) so stopami nadmerného zaťažovania osovej časti skeletu. V juhozápadnom rohu hrobovej jamy boli uložené dve nádoby – šálka s pásikovým uchom (obr. 75: 1) a amforovitá nádoba s plastickou výzdobou (obr. 75: 3a–c). V objekte boli odkryté taktiež zvieracie kosti a fragmenty ľudskej kosti nedospelého jedinca. Rozmerná amfora

s valcovitým hrdlom a výčnelkami na najväčšom vydutí predstavuje typický neskoroneolitický tvar v skupinách Podunajska a západnej časti Karpatskej kotliny. Džbánok/šálka s náznakom ostrej profilácie je veľmi blízka nálezom mladšej fázy nagyrévskej kultúry (i keď do detailov zhodný predmet sme doteraz neidentifikovali). Na základe obdobných nálezov z lokalít zo severozápadného Zadunajska datujeme objekt 1/hrob 1 do obdobia neskorého eneolitu, príp. začiatku staršej doby bronzovej, na prelom II. a III. stupňa nagyrévskej kultúry (Bartík 2019), čo predstavuje materiálny prejav kultúry Somogyvár-Vinkovci a Kisapostág.

Objekt 5/Hrob 2 (obr. 74: 5). Na úrovni zachytenia mala hrobová jama takmer štvorcový pôdorys so zaoblenými rohmi s rozmermi 275 × 223 cm. V hĺbke 40 cm bol pôdorys jamy obdĺžnikový so zaoblenými rohmi s rozmermi 200 × 165 cm. Steny hrobovej jamy boli stupňovité a smerom ku dnu sa zužovali. Skelet s orientáciou Z – V bol uložený na pravom boku v skrčenej polohe, s pravou hornou končatinou pokrčenou pod bradou a s ľavou hornou končatinou ohnutou v lakti a položenou na rebrách. Antropologické určenie pohlavia bolo vzhľadom na zachovalosť kostry problematické, avšak s najväčšou pravdepodobnosťou išlo dospelú ženu vo veku cca 35–55 rokov (adultus/maturus). Hrobové prídavky absentovali.

Objekt 14/Hrob 3 (obr. 74: 6). Hrobová jama mala obdĺžnikový pôdorys so zaoblenými rohmi. Na úrovni zachytenia hrobu boli rozmery 327 × 200 cm a na úrovni uloženia kostry a hrobového inventáru 270 × 80 cm. Hrob spolu s nálezmi bol z dôvodu náhleho zhoršenia poveternostných podmienok zdokumentovaný a vyzdvihnutý v dvoch etapách. Steny hrobovej jamy boli stupňovité. V profile hrobovej jamy bol zachytený pozostatok výdrevy vo forme svetlohnedej hlinito-piesčitej vrstvy. Východná časť hrobovej jamy bola porušená inžinierskymi sieťami. Kostra s orientáciou JZ – SV bola na piesčito-štrkovom podloží uložená vo vystretej polohe na chrbte, s hlavou otočenou na pravú stranu, s hornými končatinami pozdĺž tela. Na úrovni 70–85 cm bol na pravej strane pri lebke uložený železný hrot kopije (obr. 74: 6), v oblasti panvy bol na ľavej strane uložený železný predmet. Značne skorodované železné predmety sa taktiež nachádzali pri pravej stehennej kosti, v oblasti kolien a pri fragmentoch misovitej nádoby ležiacej pri dolných končatinách. Po zdokumentovaní a vybratí skeletu a hrobového inventáru boli v severnej časti hrobovej jamy (na úrovni 115 cm) odkryté ďalšie dve nádoby (obr. 74: 7) – maľovaná nádoba (obr. 75: 2) a misa s esovitou profiláciou (obr. 75: 4).

Váza maľovaná červenou maľbou je unikátnym nálezom nie len v priestore juhozápadného Slovenska, ale aj Európy. Vyrobena bola pomocou techniky obtáčania. Na stenách je červenou farbou nanosený plošný náter, na ktorom je maľovaná oranžovočervená výzdoba (obr. 75: 2). Na približne polovici povrchu nádoby sú znázornené volúty. Druhú maľbu tvorí ojedinelý lovecký výjav, na ktorom je zobrazený nahý muž s odhaleným prirodzením, zdobenou hrudou a kopijou/oštepom v pravej ruke. Ľavú ruku má voľnú, roztvorenú s piatimi prstami. Pred ním je nakreslený pes, ktorý má bodkovanú časť tela (sršť?). Lovca aj pes na vyobrazení prenasledujú jeleňa/srnca. V hornej časti, nad loveckou scénou, je maľovaný polkruh, pravdepodobne symbolizujúci slnko. Nádoba stojí na nízkej profilovanej nôžke, okraj je mierne zosilnený, hrdlo odsadené s plastickou obvodovou lištou. Nádoba je vysoká 22,5 cm s priemerom ústia 13 cm. Nateraz poznáme len málopočetné analógie, ktoré sa koncentrujú vo Francúzsku v Champagne, v oblasti Prunay (Čambal 2019). Na základe nálezu hrotu kopije sa domnievame, že by mohlo ísť o hrob bojovníka, alebo lovca. Podľa keramických nálezov bol hrob datovaný do doby laténskej, do stupňa LT B1.

Objekt 20/Hrob 4 (obr. 74: 8). Hrobová jama mala na úrovni zachytenia obdĺžnikový pôdorys so zaoblenými rohmi s rozmermi 400 × 160 cm. Na úrovni zachytenia kostry, resp. nádob mal pôdorys rozmery 317 × 76 cm. Steny hrobovej jamy boli stupňovité. V západnej časti hrobu bol zachytený pás tmavohnedej hliny orientovaný v smere J – S, ktorý sa javil ako predel medzi hrobovým inventárom a skeletom. Išlo zrejme o pozostatok výdrevy, ktorý bol zdokumentovaný v dodatočnom reze po vyzdvihnutí skeletu a hrobového inventáru. Hornú časť hrobovej jamy porušovali inžinierske siete. Hrob sa nachádzal v severnej časti vnútorného priestoru kvadratickeho žlabu (objekt 15). V profile hrobovej jamy bol na kontrolnom bloku viditeľný sekundárny zásah, ktorého výplň tvorila žltohnedá premiešaná hlinitá vrstva. Zásahu (pravdepodobne vykradnutiu) do hrobu zodpovedá tiež neanatomické uloženie niektorých kostí a veľký kus kameňa v sekundárnej polohe, pod ktorým sa nachádzali dve nádoby vo fragmentárnom stave. Kameň sa nachádzal v zásype vo východnej časti hrobovej jamy. Kostra orientovaná JV – SZ bola uložená na štrkovo-piesčitom podloží vo vystretej polohe na chrbte.

Pozostatky patrili mladšiemu jedincovi (pravdepodobne žene) vo veku 20–50 rokov (adultus/maturus I). Na viacerých miestach boli zdokumentované menšie skorodované fragmenty železných predmetov (oblasť horných i dolných končatín, hrudníka a lebky). V západnej časti hrobu, pod dolnými končatinami, sa nachádzali zvieracie kosti a keramické nádoby – fľaša zdobená radielkovou výzdobou (obr. 75: 5a–b) a misa esovitej profilácie (obr. 75: 7). Hrot železnej dýky spolu s kovaním nákončia pošvy sa nachádzal pri pravej stehennej kosti a dva fragmenty železných spôn boli zdokumentované v oblasti pliec. V priestore panvy sa nachádzal bronzový krúžok. Pri pravej dolnej končatine boli viditeľné stopy po korózii z absentujúceho predmetu (meča?). Podľa predbežného vyhodnotenia keramického inventáru bol objekt 20/hrob 4 datovaný do počiatkov staršej doby laténskej, do stupňa LT A2/B1 (Čambal 2019).

Objekt 21/Hrob 5 (obr. 76: 1). Hrobová jama bola obdĺžnikového pôdorysu so stupňovitými stenami a s rozmermi 265 × 108 cm, pričom na úrovni skeletu dosahovala rozmery 226 × 78 cm. Na rozdiel od predchádzajúcich prípadov bol skelet uložený plytšie, už v hĺbke 35 cm. Jediniec bol uložený vo vystretej polohe na chrbte, s orientáciou J – S, s hornými končatinami pozdĺž tela. Drobné železné predmety boli uložené pri lebke, v oblasti panvy a tri v priestore hrudníka, v rámci ktorých bolo možné tvarovo rozpoznať dve železné spony spojené retiazkou. V hrobe sa nachádzali taktiež viaceré kruhové šperky vo funkčnej polohe. Na ľavej hornej končatine bol bronzový náramok, ďalší náramok bol na pravej hornej končatine a bronzový nánožník sa nachádzal na oboch dolných končatinách. Pri nohách, v rohoch hrovej jamy, sa nachádzali keramické nálezy – hrubostenná misa esovitej profilácie (obr. 75: 6) a fragmenty dvoch sitúl zdobených radielkovou výzdobou (obr. 75: 8a, 8b, 9b). Hrob 5 možno, na základe predbežného vyhodnotenia keramického materiálu, datovať do doby laténskej, do stupňa LT A2 (Čambal 2018).

Objekt 24/Hrob 6 (obr. 76: 2). Hrob 6 nebolo možné preskúmať v plnom rozsahu, nakoľko zasahoval mimo územia stavby (pod fungujúcu vozovku na Smaragdovej ulici). Hrobová jama bola zrejme kruhového pôdorysu, pričom preskúmaná plocha dosahovala rozmery 260 × 432 cm. V predpokladanej centrálnej časti sa črtala hrobová jama s rozmermi 70 × 100 cm, kde boli objavené kosti veľkého nepárnokopytníka a kosti menších zvierat (psov?). Z artefaktov bolo objavená železná súčasť vedra. Ak sa v hrovej jame nachádzal ľudský skelet, je pravdepodobné, že v priestore pod súčasnou vozovkou. Hrob 6 mohol byť hrobom významného jedinca, o ktorého statuse by mohli vypovedať rozmery hrobu a počet pochovaných zvierat, príp. mohlo ísť aj o pohreb koňa(?).

Pramene

- Bartík 2019* – J. Bartík: Jarovce – eneolitický hrob. Kapitola j). In: B. Šebesta/M. Šútor/D. Diačiková/L. Chmelo/D. Javorek/D. Krajčiová/M. Ontko/M. Vrablec/F. Žák Matyasowszky: *P073 – Desing Center Jarovce*. Bratislava, m. č. Jarovce, poloha Trávniky. Nitra 2019, 334–336. Výskumná správa bez uvedenia evidenčného čísla. Pamiatkový úrad SR.
- Čambal 2019* – R. Čambal: Včasnolátenske pohrebisko v Jarovciach. Kapitola j). In: B. Šebesta/M. Šútor/D. Diačiková/L. Chmelo/D. Javorek/D. Krajčiová/M. Ontko/M. Vrablec/F. Žák Matyasowszky: *P073 – Desing Center Jarovce*. Bratislava, m. č. Jarovce, poloha Trávniky. Nitra 2019, 323–333. Výskumná správa bez uvedenia evidenčného čísla. Pamiatkový úrad SR.

THE RARE BURIAL COMPLEXES FROM THE RESCUE EXCAVATION IN JAROVCE. Bratislava-Jarovce (Bratislava V district), Trávniky site, rescue archaeological excavation, Late Eneolithic/Early Bronze Age (Nagyrév culture), La Tène period. Finds deposited at: Monuments Board SR. The rescue archaeological excavation was initiated by earthworks at the building site of the Design Centre Jarovce. The construction area was located near the building known as “Dve sýpky” at the site of Trávniky. After the geophysical survey, areal stripping was carried out over the whole construction site. 23 archaeological features were uncovered, including six burials (Fig. 74–76). Part of a La Tène burial ground, one Late Eneolithic burial and one prehistoric burial were examined. Settlement features without specified chronological classification were documented at the site. The quadratic circumferential ditch with a grave pit was an exceptional find. Nearby, two other inhumation burials were found. One of them contained a rare vessel of a foreign provenance. These find complexes are dated to stages LT A2–B1 and they complement the picture of settlement in southwestern Slovakia in the beginning of the Early La Tène period.

PREDSTIHOVÝ VÝSKUM V CENTRE NITRY

František Žák Matyasowsky – Denisa Diačiková – Daniel Javorek – Daniela Krajčiová – Michal Ontko – Bohuslav Šebesta – Marek Šútor – Miroslav Vrablec

Nitra, časť Staré Mesto (okr. Nitra), intravilán, Štefánikova ulica, Piaristická ulica, predstihový výskum, záchranný archeologický výskum, neolit (kultúra s lineárnou keramikou), doba rímska, vrcholný stredovek, novovek, 20. stor. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Archeologický výskum v intraviláne mesta bol realizovaný v súčinnosti so zemnými prácami súvisiacimi s úpravou nehnuteľností bývalého domu kultúry ORBIS (obr. 78: 1). Zo západnej strany plochu výskumu ohraničuje Piaristická ulica, zo severnej strany Skalná ulica a z východnej strany ulica Štefánikova trieda. Archeologický výskum bol vykonaný formou predstihového výskumu. Na ploche, ktorú bezprostredne ohrozovala výstavba, boli vytyčené štyri sondy, pričom v západnej časti pozemku bola popri Piaristickej ulici sonda realizovaná formou pozdĺžneho rezu. Archeologickým výskumom bolo odkrytých celkovo 39 objektov rôzneho charakteru a datovania. Z lokality bolo vyzdvihnutých 3644 nálezov, z čoho nálezy keramiky (1723 ks) a zvieracie kosti (1827 ks) predstavovali majoritnú zložku. V kolekcii nálezov mali svoje zastúpenie aj fragmenty kachlíc (39 ks), či iné drobné predmety. Spektrum nálezov reprezentuje bežnú kolekciu predmetov získaných z mestského prostredia.

Sonda I. Mechanickým odkopom svahu a následným ručným začisťovaním nadobudla sonda I (obr. 78: 2) podobu pozdĺžneho profilu v smere J – S. V rámci neho bolo identifikovaných 16 archeologických objektov. Väčšina predstavovala architektonické objekty, okrem objektov 1 a 2, ktoré predstavovali zahĺbené sídliskové objekty bez možnosti bližšej interpretácie či datovania. Objekty 3–5 sú s najväčšou pravdepodobnosťou pozostatkami jednej budovy (obr. 78: 2). Objekt 3 bol, čiastočne zachovaný, tehlovo-kamenný obvodový múr, z vnútornej (severnej) strany omietnutý, siahajúci k dlážke pôvodnej, deštruovanej budovy. Objekt 4 bol tehlový interiérový múr, oddeľujúci schodisko/dvere od zvyšku miestnosti, omietnutý bol z oboch strán rovnako ako tehlovo-kamenný objekt 5. Objekt 6 a 7 predstavujú torzá tehlovo-kamenných múrov postavených vyššie ako vyššie spomenuté architektúry. Všetky radíme do horizontu 19.–20. stor. Staršími architektúrami sú objekty 8–12 a 15, ktoré predstavujú deštruované kamenné múry štvorcového prierezu z nasucho kladených, neopracovaných kameňov (obr. 78: 2). Objekty sú iba rámcovo datované do obdobia novoveku. S najväčšou pravdepodobnosťou ide o súčasť mestskej zástavby, avšak nie je úplne vylúčené, že môže ísť aj o pozostatky konštrukcií spojených s priekopou objavenou v blízkosti objektov (objekt 14; obr. 78: 2). Na predmetnom skalnom brale sa podarilo objaviť aj tehlovú pec (objekt 13; obr. 78: 2) datovanú na základe keramických fragmentov a kachlíc do novovekého obdobia (17.–18. stor.). V bezprostrednom okolí pece sa nachádzala splavná kultúrna vrstva (objekt 16) z blízkeho, doposiaľ neidentifikovaného sídliska. Zmiešaný keramický materiál vyzdvihnutý z vrstvy datujeme do kultúry s lineárnou keramikou a do doby rímskej – do oblasti germánskej keramickej produkcie.

Sonda II. Situovaná bola kolmo na Piaristickú ulicu a boli v nej odkryté dva objekty (objekty 18 a 36). Ich objav inicioval plošnú skrývku južným smerom, kde bolo zistených ďalších 19 objektov. Zvláštnu pozornosť si zasluhujú objekty 19 a 20. Objekt 19 mal pôdorys kruhovej sídliskovej jamy, z ktorej pochádzalo iba malé množstvo keramiky datovanej do 13. stor. V spodnej polovici však bola objavená dislokovaná časť ľudskej lebky (obr. 78: 3). Obdobný nález sme zaznamenali aj v odpadovej jame – v objekte 20, kde v hornej časti bola odkrytá kostra dieťaťa (obr. 78: 4). Keramický materiál z tejto odpadovej jamy vykazoval rovnako znaky 12.–13. stor. (obr. 78: 5–7). Nálezové situácie ľudských pozostatkov v objektoch ponúkajú niekoľko interpretačných rovín, napr. protirevenantské opatrenie, či následok pohnutej doby v danej oblasti v 13. stor.

Objekt 21, obdĺžnikového tvaru s kolmými stenami a s rovným dnom, predstavoval jamu na produkciu haseného vápna. Už pri výskume tomu nasvedčovalo pokrytie stien a dna tenkou vrstvou vápna. Z objektu pochádzala početný archeologický materiál – keramika, fragmenty kachlíc, zvieracie kosti, mušle, sklo a železné predmety. Jama, datovaná do obdobia novoveku, porušovala odpadové jamy (objekty 22–24) datované do 16.–17. stor. Výnimku predstavuje objekt 24, kde vyzdvihnuté nálezy môžeme zaradiť na prelom stredoveku a novoveku. Pravdepodobne odpadovými jamami boli aj objekty 25, 27 a 28. Z novovekého objektu 27 pochádza keramika, fragment fajky, kachlice, zvieracie kosti, železné predmety

a bronzový predmet. Za najstarší objekt v zoskupení môžeme, podľa nálezov keramiky z 13. stor., označiť objekt 28 interpretovaný ako odpadová jama. Objekty 29, 31–34 boli sídliskové jamy odpadovej funkcie kruhového pôdorysu. Kým z objektov 29 a 31 bola vyzdvihnutá keramika datovaná do 13. stor., keramika z objektu 32 vykazovala znaky novovekého obdobia. Iným druhom objektu bola studňa so stenou vybudovanou z tehál s vyrazeným kolkom „V & T“ (tehelňa s týmto označením bol založená v roku 1899 v Mlynárčiach). Do vrcholného stredoveku datujeme objekt 36 a 36, z ktorých pochádzajú zvieracie kosti, kostený nástroj, kamenný brúsik a kolekcia keramiky datovaná do 12.–14. stor., sporadické úlomkov keramiky z 15. stor. a taktiež novoveká keramika. Vrcholnostredoveký materiál sa nachádzal taktiež vo výplni odpadových jam označených objektovými číslami 36 a 37.

Sondy III a IV. V dvoch sondách vytýčených kolmo na Štefánikovu ulicu boli odkryté štyri archeologické objekty (38–41). Išlo o sídliskové jamy bez možnosti bližšej interpretácie, či datovania.

Výsledky predstihového archeologického výskumu v polohe Orbis dopĺňajú popri súvisiacich lokalitách, napr. Nitra-Trznica (*Bednár/Fottová 2003*) a Nitra-Mlyny (*König/Bodoriková/Budaj 2014*), poznatky o topografii Nitry v období stredoveku, ako aj počas novoveku.

Literatúra

Bednár/Fottová 2003 – P. Bednár/ E. Fottová: Nitra-trznica – príspevok k poznaniu zázemia stredovekého mesta. *Archaeologia historica* 28, 303–315.

Pramene

König/Bodoriková/Budaj 2014 – T. König/S. Bodoriková/M. Budaj: *Nitra-Mlyny, stredoveké osídlenie lokality*. Bratislava 2014. Výskumná správa bez uvedenia evidenčného čísla. Katedra archeológie FF UK.

THE RESCUE EXCAVATION IN THE CENTRE OF NITRA. Nitra-Staré Mesto (Nitra district), urban area, Štefánikova ulica street, Piaristická ulica street, development-led excavation, rescue archaeological excavation, Neolithic (Linear Pottery Culture), Roman period, High Middle Ages, Modern period, 20th century. Finds deposited at: Monuments Board SR. The rescue archaeological excavation was initiated by the construction and adaptation of the ORBIS polyfunctional building in the town centre. The investigation was carried out in form of a development-led excavation. In the area, where four trenches were applied, fourty features of various functions from various chronological horizons were uncovered. They were mainly architectonic features/masonries of various forms and settlement pits, most of which were refuse pits. A lime quenching pit, a brick kiln and probably a well were also unearthed. Most of the features are dated to the Modern period (17th–18th centuries), or the subrecent period. However, there were also find complexes classified in the High Middle Ages and the end of the Middle Ages. Neolithic pottery and individual fragments dated to the Roman period come from the washed cultural layer.

POZOSTATKY NOVOVEKÝCH ARCHITEKTÚR V PREŠOVE NA LEVOČSKEJ ULICI

František Žák Matyasowsky – Michal Ontko – Bohuslav Šebesta – Marek Šútor – Daniela Krajčiová

Prešov (okr. Prešov), Levočská ulica, architektúra, záchranný archeologický výskum, novovek. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Záchranný archeologický výskum na Levočskej ulici a ulici Obrancov mieru bol vyvolaný stavbou s označením „I/18 Prešov, Levočská – Obrancov mieru križovatka, most“. Celková dĺžka trasy prekládky vodovodu dosiahla 487,03 m. Rozloha plochy preskúmanej formou plošného odkryvu bola 1114,64 m². V predmetnej polohe sa predpokladala staršia (novoveká) zástavba. Tá bola zaznamenaná napríklad na mape z 2. vojenského mapovania a na staršej katastrálnej mape z roku 1869 upravenej v roku 1934 (obr. 79: 1; zdroj pre podkladovú mapu: KPÚ Prešov). Plochou stavby bola v smere od juhozápadu na severovýchod vyhlbená ryha I pre preložku vodovodu, ktorá zároveň slúžila ako zisťovacia sonda. V profiloch ryhy boli zistené a zdokumentované kamenné murivá (objekty 1–4). V ďalšej fáze terénnych prác sa pristúpilo k plošnému odkryvu v priestore medzi súčasnou komunikáciou na Levočskej ulici a protihlu-

kovou stenou, v rámci ktorého boli preskúmané objekty 5 a 6. Všetky objekty preskúmané na Levočskej ulici predstavujú pozostatky budov z 19.–20. stor.

Objekt 1 bol kamenno-maltový múr so šírkou 50 cm z plochých pomerne pravidelných kameňov spájaných tenkou vrstvou sivej malty. Bol zachytený v oboch stenách ryhy I, kde sa nachádzal v hĺbke 50–200 cm. Nad ním sa (v profile V – Z) nachádzala svetlohnedá hlinitá vrstva. Objekt 1 zrejme súvisel s objektom 2 obdobného charakteru, rovnako zachytenom v oboch stenách ryhy I v hĺbke 50–180 cm, nad ktorým sa taktiež nachádzala svetlohnedá hlinitá vrstva. Priestor medzi týmito objektmi pravdepodobne predstavuje časť interiéru budovy.

Objekt 3, taktiež zachytený v oboch stenách ryhy I, bol kamenno-maltový čiastočne deštruovaný múr z okrúhliakov rôznych veľkostí a drobných kameňov, ktorého vrchnú časť narušila vrstva recentného odpadu. Múr so šírkou 52 cm bol zistený v hĺbke 50–200 cm. Pod murivom sa nachádzala svetlohnedá hlinitá vrstva.

Dva kamenno-maltové múry oddelené priestorom vyplneným deštruovaným stavebným materiálom boli označené ako objekt 4. Išlo pravdepodobne o pivničný vstup resp. otvor s podobnou funkciou. Nad objektom sa (v profile V – Z) nachádzala svetlohnedá hlinito-kamenistá vrstva. Murivo bolo zapustené do tmavej žltohnedej hlinitej vrstvy. Tento objekt so šírkou 127–195 cm bol zachytený v ryhe I len v profile V – Z, v hĺbke 80–200 cm.

Plošnou skrývkou bol západne od objektov 1 a 2 odkrytý objekt 5 (obr. 79: 2). Išlo o kamenno-maltové murivo s občasným výskytom tehál, ktoré sa nachádzalo v hĺbke 10–60 cm. Múry, orientované v osiach JZ – SV a SZ – JV, sú na seba kolmé, pričom obvodový múr bol zapustený hlbšie ako priečky. Časť murív je zachovaná čiastočne a ich pokračovanie je doložené len ako negatív vedúci západným smerom. Severná strana objektu bola zničená betónovým káblovodom. V profiloch sondy I a sondy II sa pod murivom nachádzala čierna kompaktná hlinitá vrstva. Pri výskume objektu 5 boli získané fragmenty keramiky.

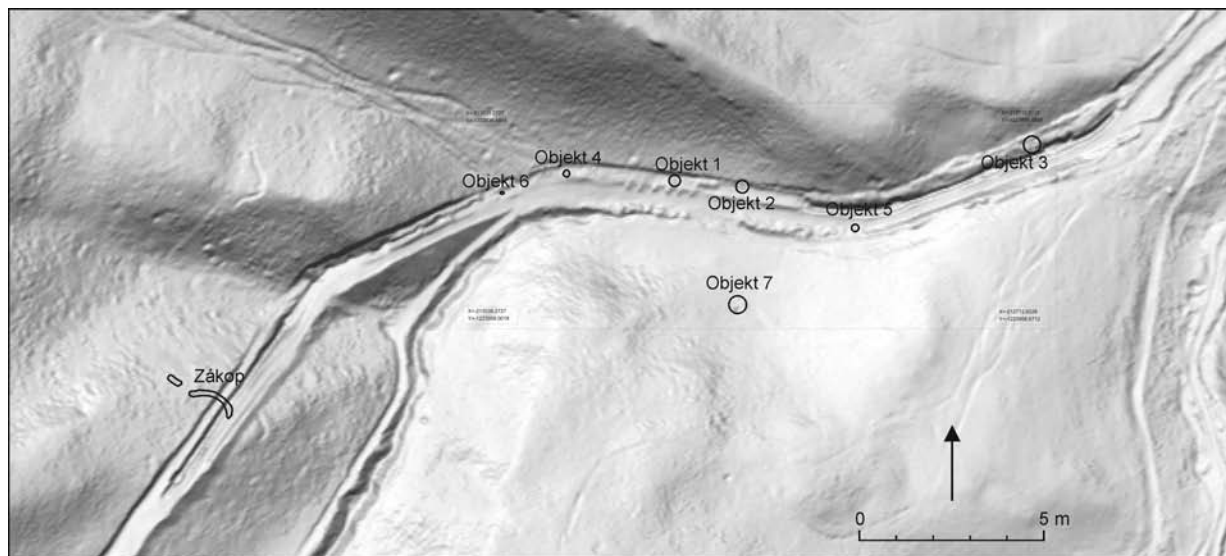
Objekt 6 (obr. 79: 3) bol pozostatkom budovy s prístavbami z 19.–20. stor., tvorenej sústavou kamenno-maltových múrov s ojedinelým výskytom tehál. V stene výkopu (v profile JZ – SV) bola zachytená aj časť lícovaného múru. V tomto profile sa nad murivom nachádzala svetlohnedá hlinito-štrková vrstva, nad ktorou bol betónový podklad cesty čiastočne zasahujúci samotné murivo na severnom okraji profilu. V profile sondy I bola pod murivom zachytená hnedá hlinitá vrstva. Murivo objektu dosahuje hrúbku 50–65 cm a zistené bolo v hĺbke 50–205 cm. Múry sú orientované, rovnako ako v prípade objektu 5, v osiach JZ – SV a SZ – JV a sú na seba kolmé. Vo východnej resp. juhovýchodnej časti objektu bola zachytená od vonkajšieho okraja múru severovýchodným smerom vybiehajúca okrúhliaková dlažba. Pri vonkajšom okraji severovýchodnej časti múru sa nachádza betónová platňa. Murivo objektu bolo na juhovýchodnom okraji čiastočne porušené potrubím pre inžinierske siete a v severozápadnej časti objektu je zapustená betónová šachta porušujúca časť murív. Z výskumu objektu 6 boli získané fragmenty kachlíc, stavebná keramika, kolkovaná tehla a minca. Objekt je pokračovaním murív objektu 1 a objektu 2 z ryhy I.

Objekty 1, 2 a 6 pravdepodobne predstavovali pozostatky jedného alebo dvoch domov stojacich pri sebe a v prípade objektu 5 išlo o pozostatok ďalšej budovy z 19.–20. stor. Datovanie budovy je podložené nálezom tehly s kolkom EV. Analogický nález, pochádzajúci rovnako z Prešova, bol datovaný do druhej polovice 19. stor. (*Laterárius* 2011, IČ 1316). Výskumom objektu 6 bola tiež získaná minca z roku 1812.

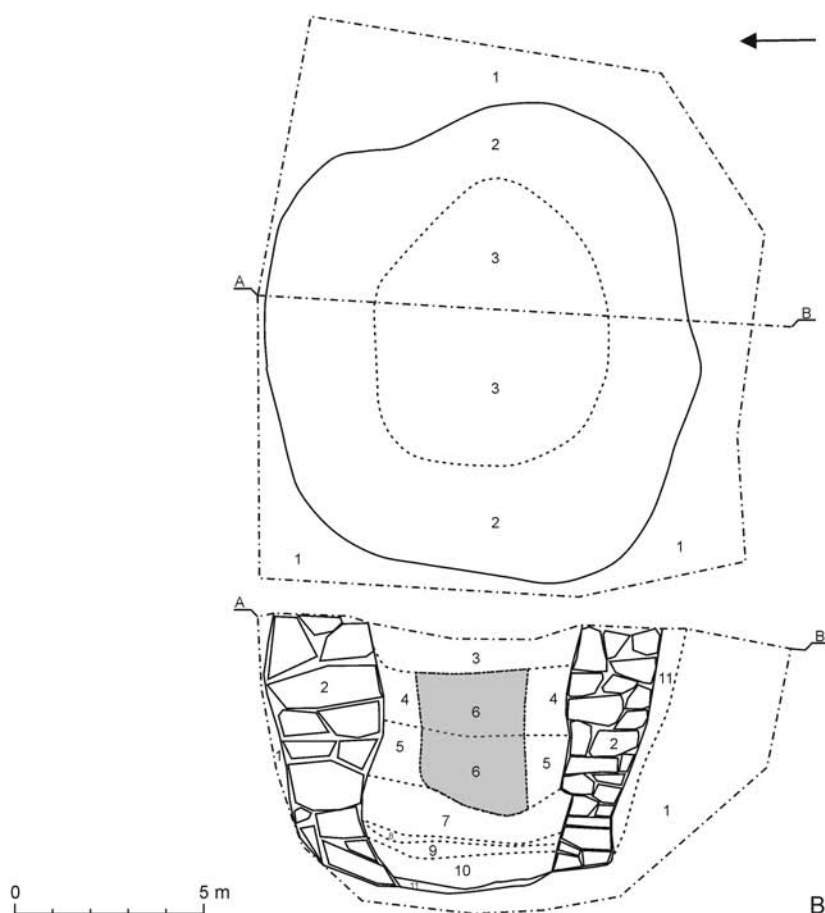
Literatúra

Laterárius 2011 – Register tehliarskych značiek. IČ 1316. [online]. © 2011 [8. 12. 2023]. Dostupné na internete: <http://www.laterarius.sk/>.

THE REMAINS OF MODERN ARCHITECTURES IN PREŠOV, LEVOČSKÁ ULICA STREET. Prešov (Prešov district), Levočská ulica street, architecture, rescue archaeological excavation, Modern period. Finds deposited at: Monuments Board SR. The site of Prešov-Levočská ulica street was uncovered in the course of the rescue archaeological excavation initiated by the construction of „I/18 Prešov, Levočská ulica street – Obrancov mieru crossroads, the bridge“. At this site, old (Modern period) architecture was assumed. It was indicated e. g. on the map from the 2nd Military Survey and an older cadastral map from 1869, edited in 1934. Stone masonries (features 1–4) were recorded in the furrow for water pipelines, which was also used as a test trench. Areal stripping was carried out between the current road in Levočská ulica street and the noise barrier in the following stage of field works. In the course of this activity, features 5 and 6 were examined. They were remains of a building from the 19th century.

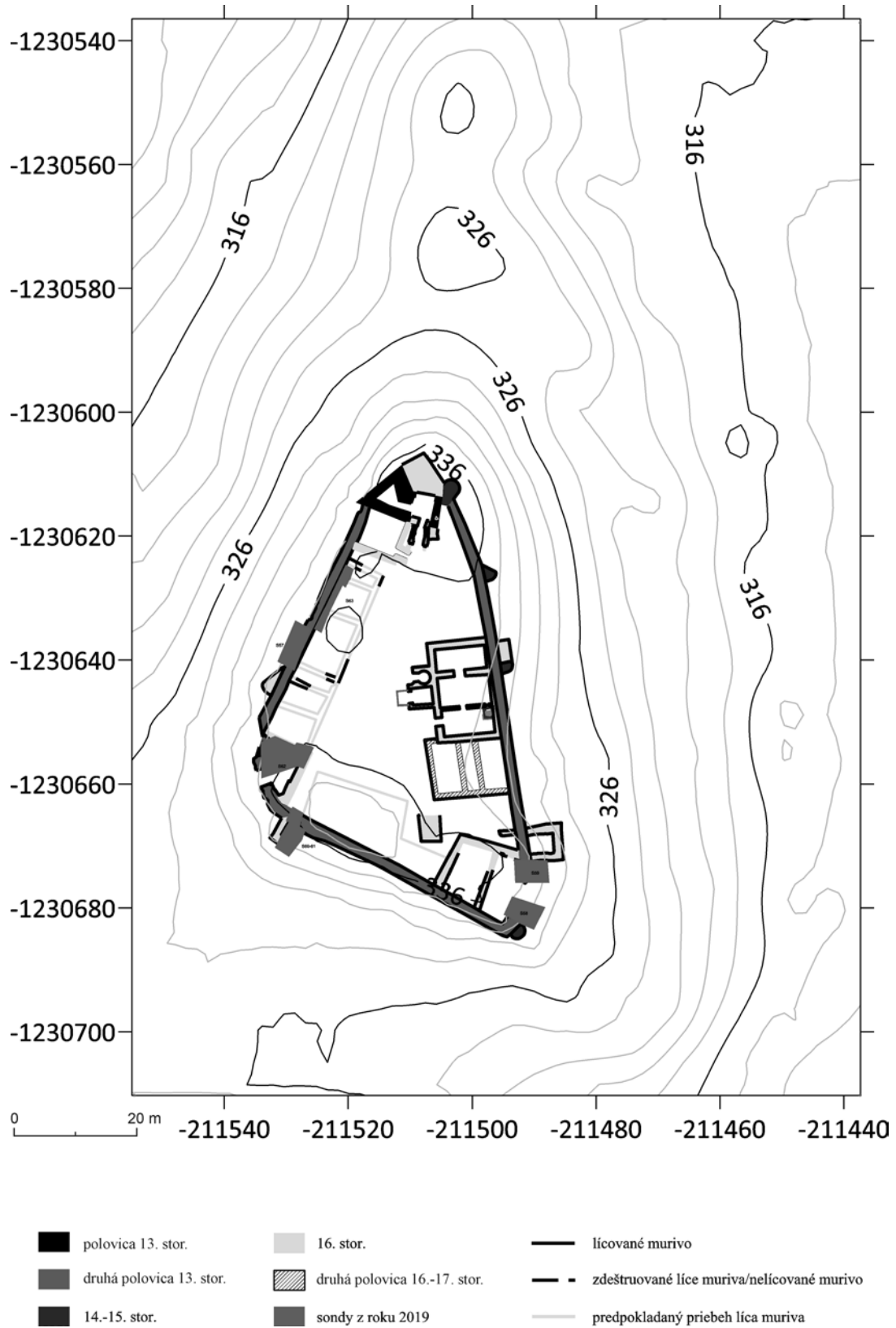
A

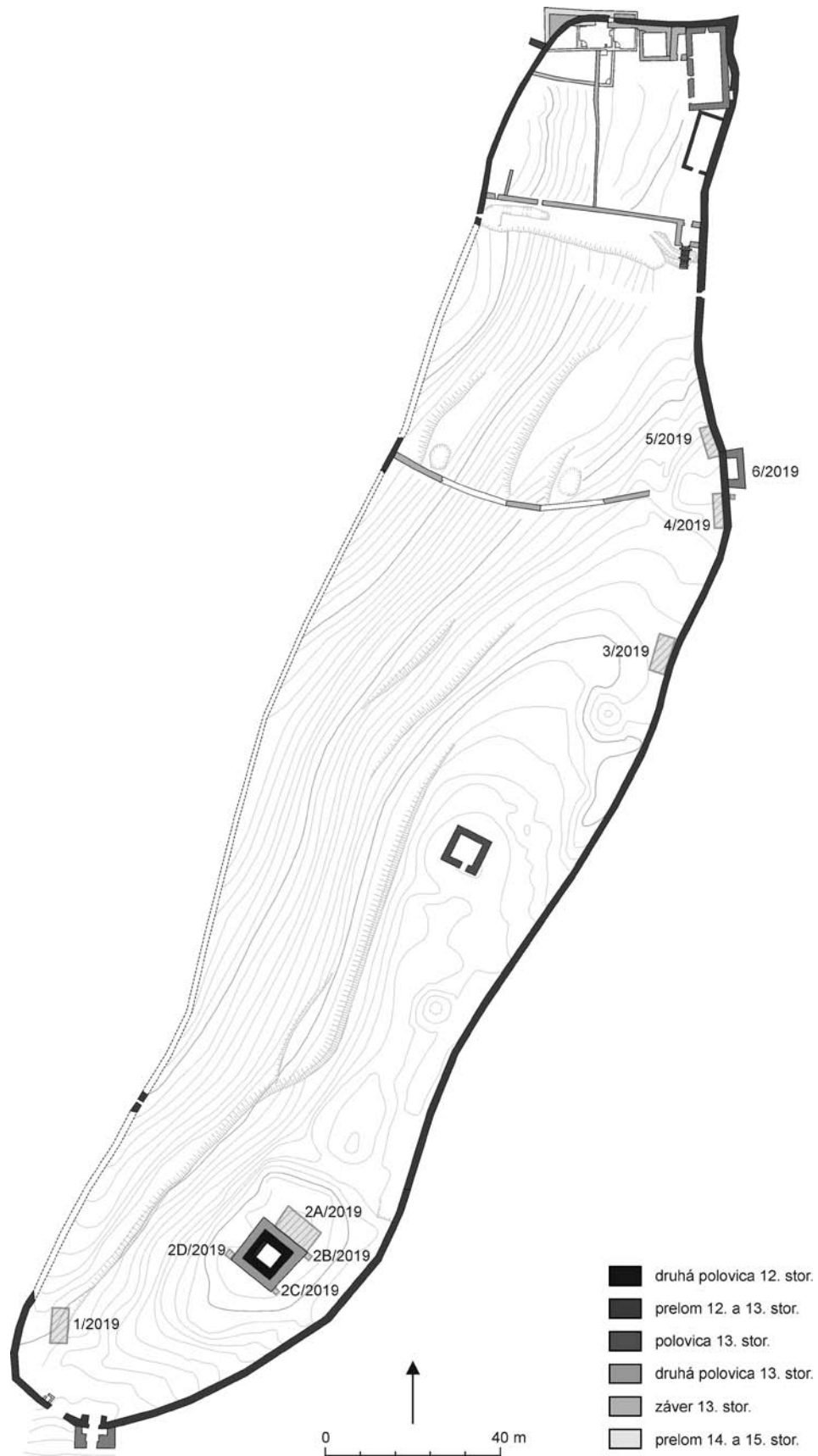
B

Obr. 1. Chlmec (Uhliská). A – pôdorys skúmaných a dokumentovaných objektov na podklade DMR 5.0 (zdroj DMR: <https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/teren/toc/dmr5>); B – objekt 1, pôdorys a rez objektom. Legenda: 1 – podložie; 2 – kamenné obloženie pece; 3 – lesná hlina; 4 – vrstva lomového vápencu s veľkosťou cca 10 cm; 5 – veľké vápencové balvanov; 6 – veľké množstvo spráchniveného dreva; 7 – vrstva vápna s veľkým podielom nedopálených veľkých vápencových balvanov; 8 – vrstva dreveného uhlie; 9 – vápno; 10 – drevené uhlie, 11 – prepálené podložie. (Bednár, 16).

Fig. 1. Chlmec (Uhliská). A – ground plan of the excavated and documented features on DMR 5.0 basis (source of DMR: <https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/teren/toc/dmr5>); B – feature 1, ground plan and cross-section of the feature. Legend: 1 – subsoil; 2 – stone tiling of the stove; 3 – forest soil; 4 – layer of quarry stone, approx. 10 cm in size; 5 – large limestone boulders; 6 – large volume of rotten wood; 7 – layer of lime with a high proportion of large unburnt limestone boulders; 8 – layer of charcoals; 9 – lime; 10 – charcoal; 11 – burnt subsoil. (Bednár, 16).

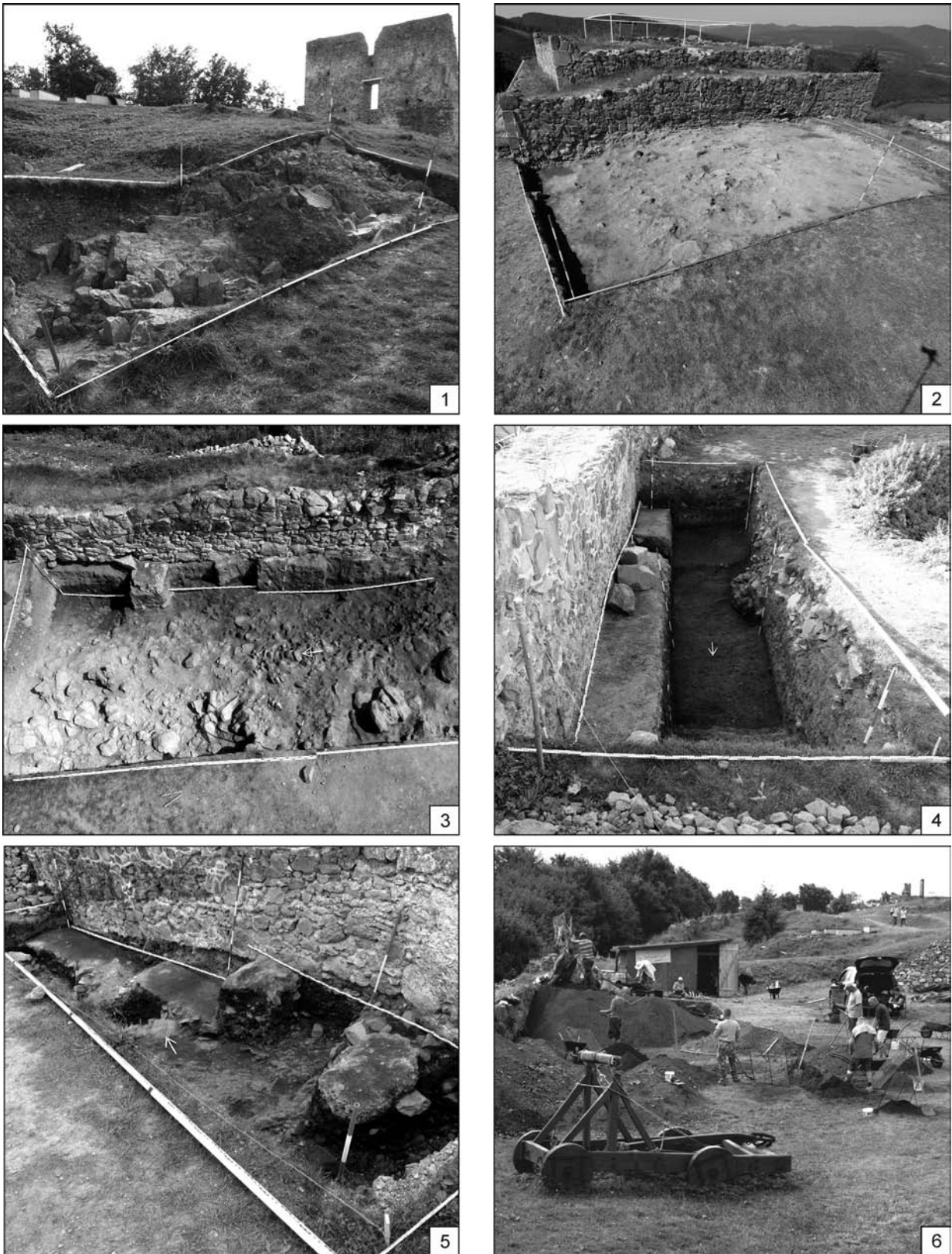
Obr. 2. Vinné (Viniansky hrad). Pôdorys hradu s vyznačením skúmaných plôch. (Bednár/Šimkovic, 18).
Fig. 2. Vinné (Viniansky hrad castle). Ground plan of the castle with indicated excavated areas. (Bednár/Šimkovic, 18).

Obr. 3. Zvolen (Pustý hrad). Lokalizácia archeologických sond (šrafúra) realizovaných na Hornom hrade. (Beljak *et al.*, 20).

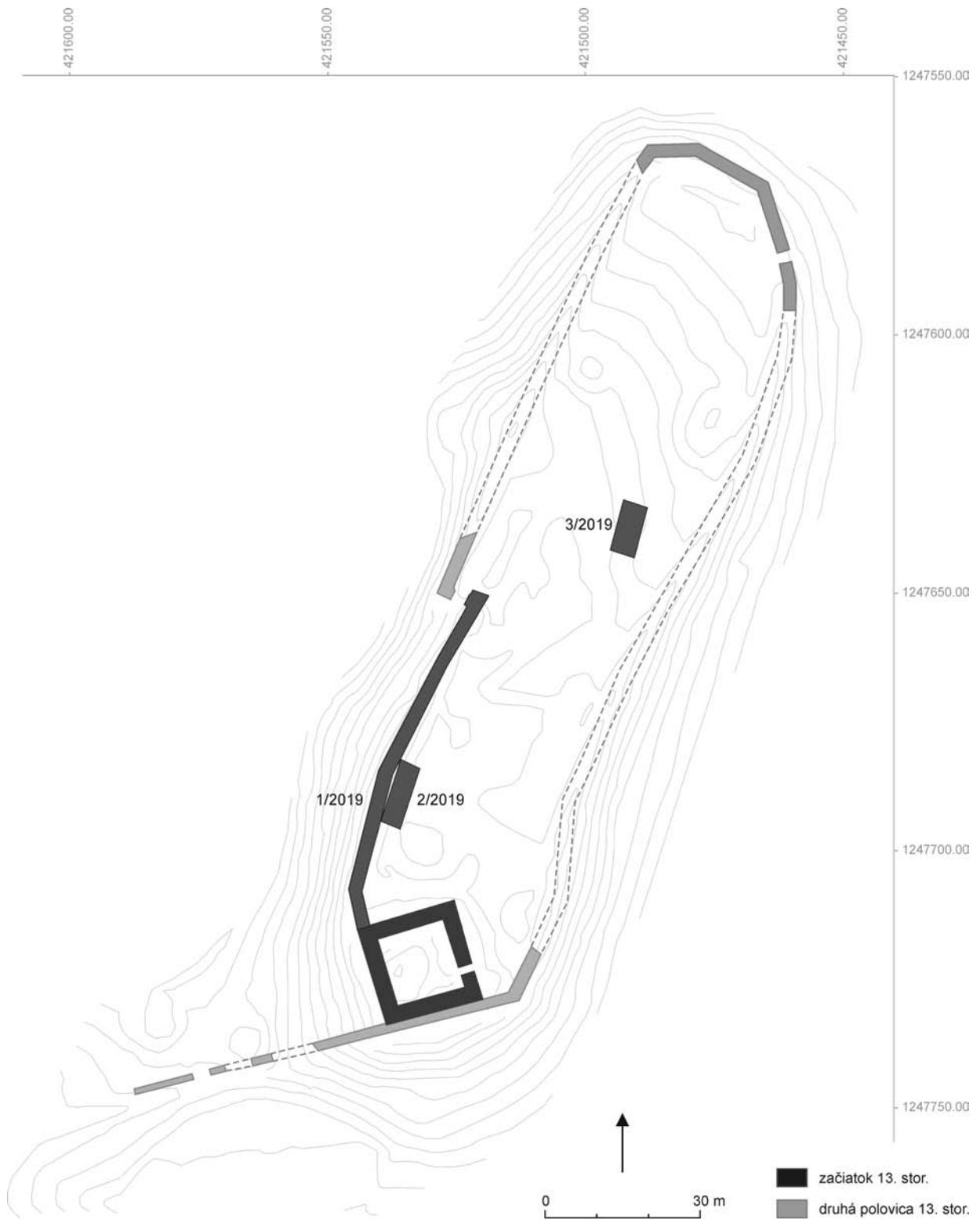
Fig. 3. Zvolen (Pustý hrad castle). Location of archaeological trenches (hatching) carried out at the Horný hrad site. (Beljak *et al.*, 20).

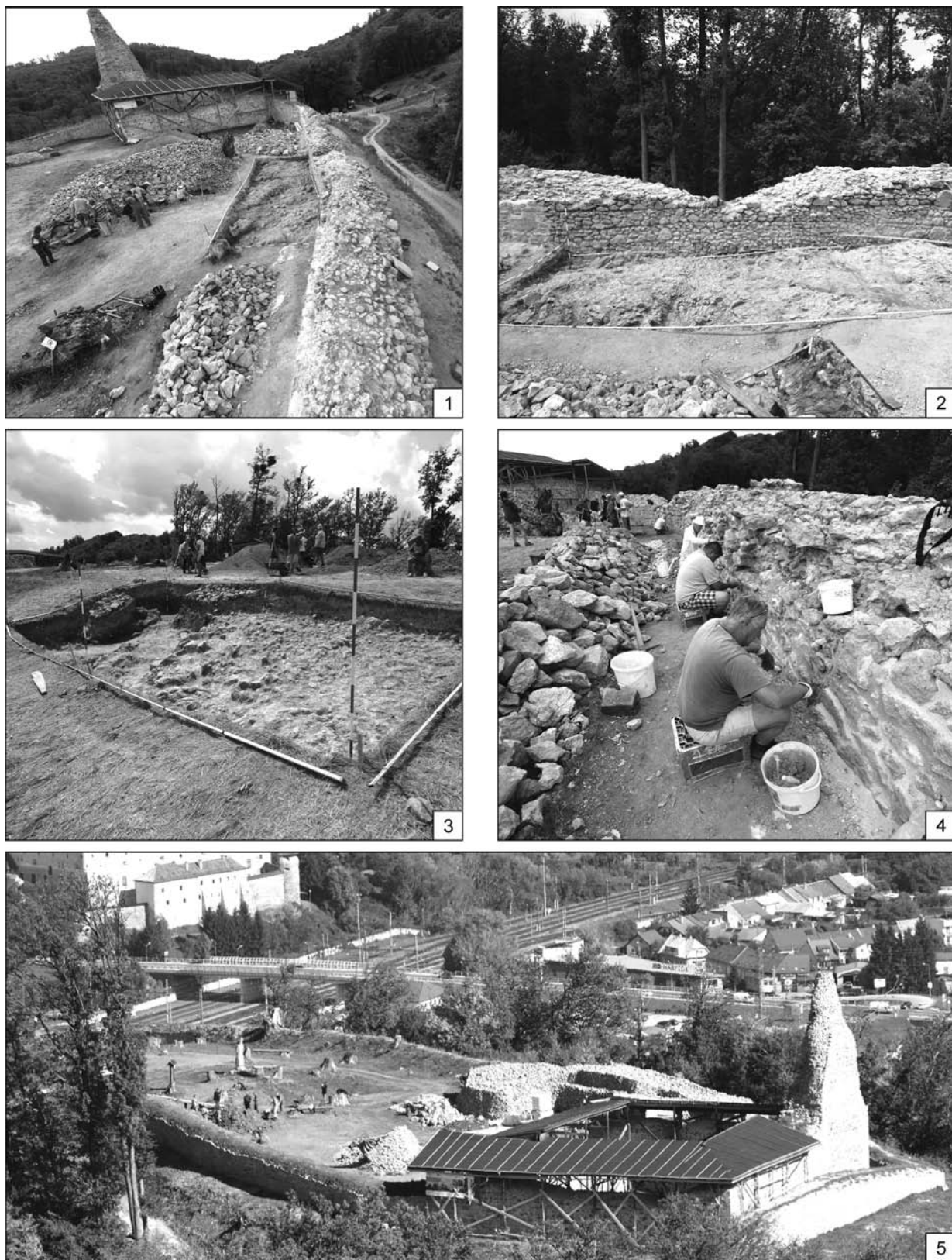

Obr. 4. Zvolen (Pustý hrad-Horný hrad). 1 – sonda 1/2019; 2 – celkový pohľad na sondu 2/2019 z východu; 3 – sonda 3/2019, pri východnom opevnení; 4 – sonda 4/2019, pri východnom opevnení, južne od bašty; 5 – sonda 5/2019, pri východnom opevnení, severne od bašty; 6 – preosievanie zeminy (foto J. Beljak). (Beljak a i., 20).

Fig. 4. Zvolen (Pustý hrad castle-Upper castle). 1 – trench 1/2019; 2 – overall view of trench 2/2019 from the east; 3 – trench 3/2019 at the eastern fortification; 4 – trench 4/2019 at the eastern fortification, south of the bastion; 5 – trench 5/2019 at the eastern fortification, north of the bastion; 6 – sieving of the soil (photo J. Beljak). (Beljak et al., 20).

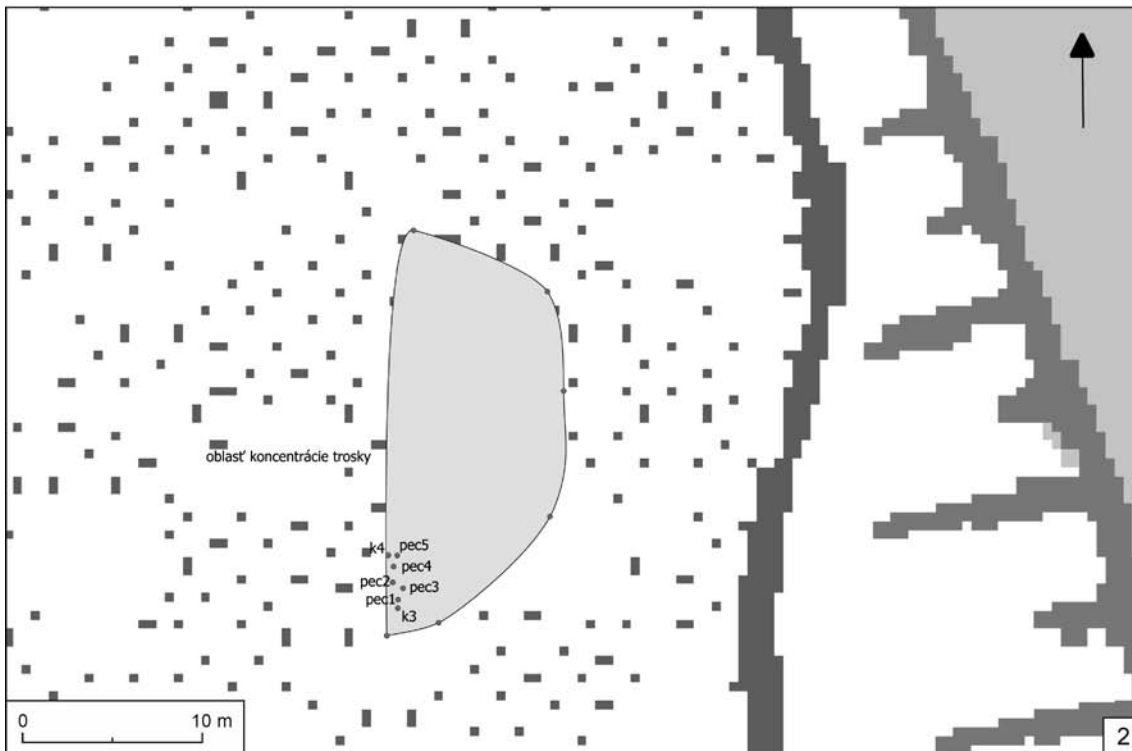
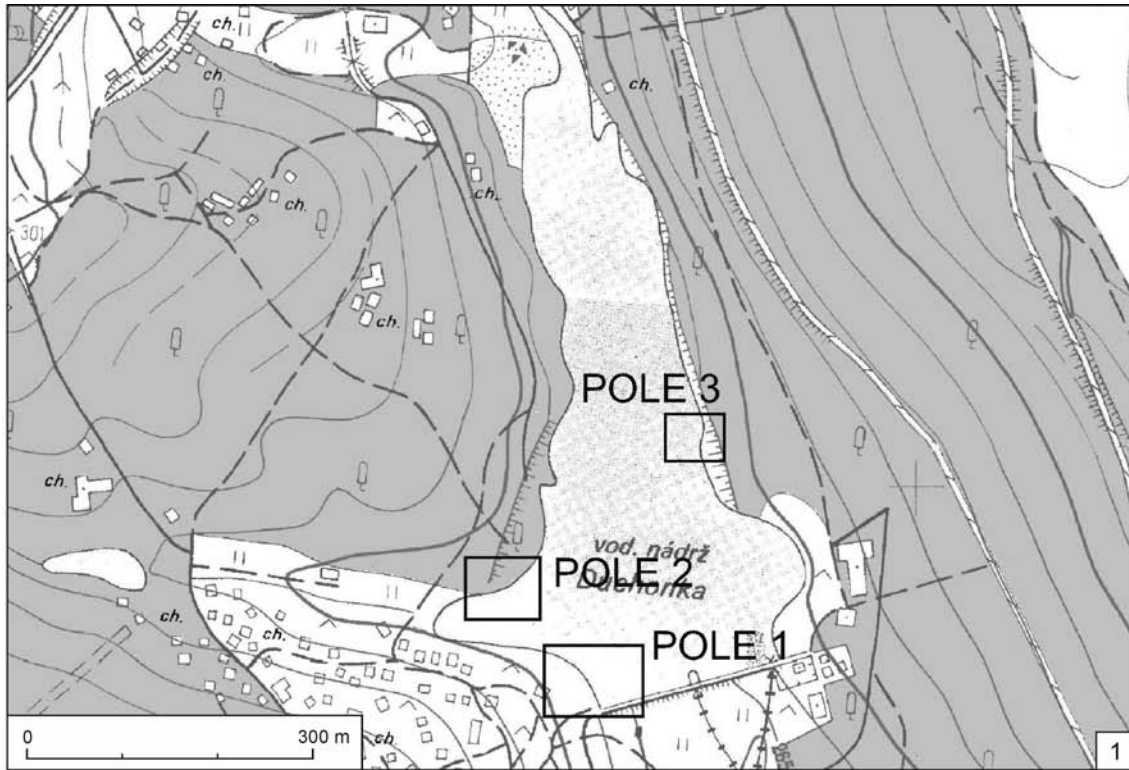

Obr. 5. Zvolen (Pustý hrad). Lokalizácia archeologických sond realizovaných na Dolnom hrade. (Beljak a i., 20).
 Fig. 5. Zvolen (Pustý hrad castle). Location of the archaeological trenches carried out at the Dolný hrad site. (Beljak et al., 20).

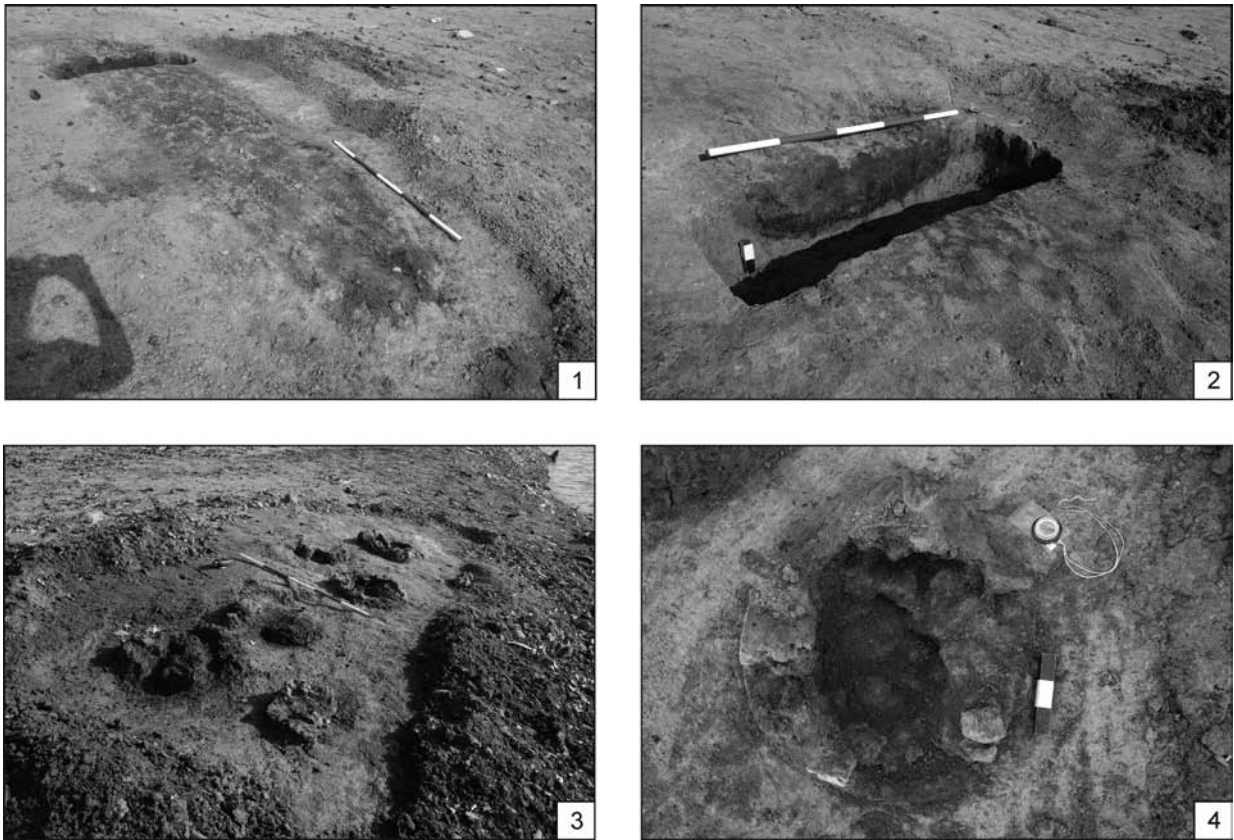

Obr. 6. Zvolen (Pustý hrad-Dolný hrad). 1 – celkový pohľad na sondu 1/2019; 2 – celkový pohľad na sondu 2/2019 z východu; 3 – sonda 3/2019, na nádvorí Dolného hradu; 4 – obnova muríva západného obvodového opevnenia; 5 – celkový pohľad na Dolný hrad z Horného hradu (foto J. Beljak). (Beljak a i., 20).

Fig. 6. Zvolen (Pustý hrad castle-Lower castle). 1 – overall view of trench 1/2019; 2 – overall view of trench 2/2019 from the east; 3 – trench 3/2019 in the courtyard of the Lower castle; 4 – renovation of masonry of the western circumferential fortification; 5 – overall view of the Lower castle from the Upper castle (photo J. Beljak). (Beljak et al., 20).

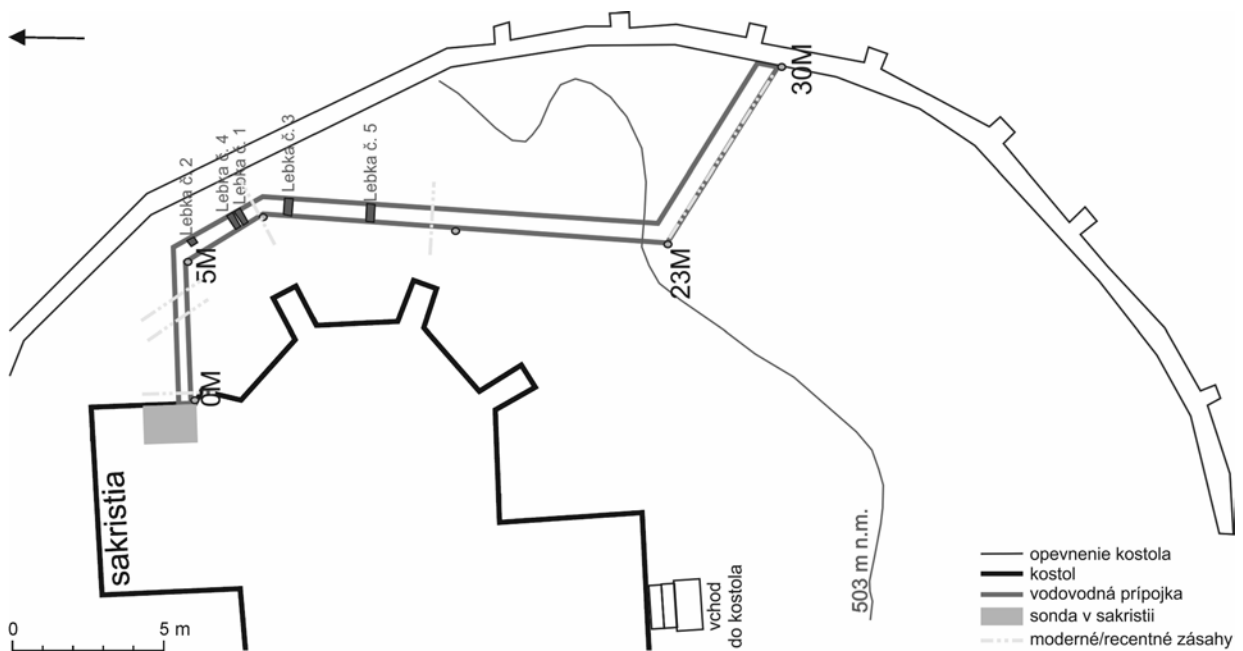

Obr. 7. Prašice (Duchonka). 1 – plán koncentrácií železnej trosky a výrobných zariadení na brehoch vodnej nádrže; 2 – rozmiestnenie pecí („pec“) a koncentrácií trosky („k“) v rámci „poľa 3“ (zameranie a vyhotovenie plánov P. Červeň). (Benediková a i., 31).
 Fig. 7. Prašice (Duchonka). 1 – plan of concentration of iron slag and production facilities on the banks of the water reservoir; 2 – distribution of furnaces („pec“) and concentrations of slag („k“) in “area 3” (“pole 3”; measuring and plans P. Červeň). (Benediková et al., 31).

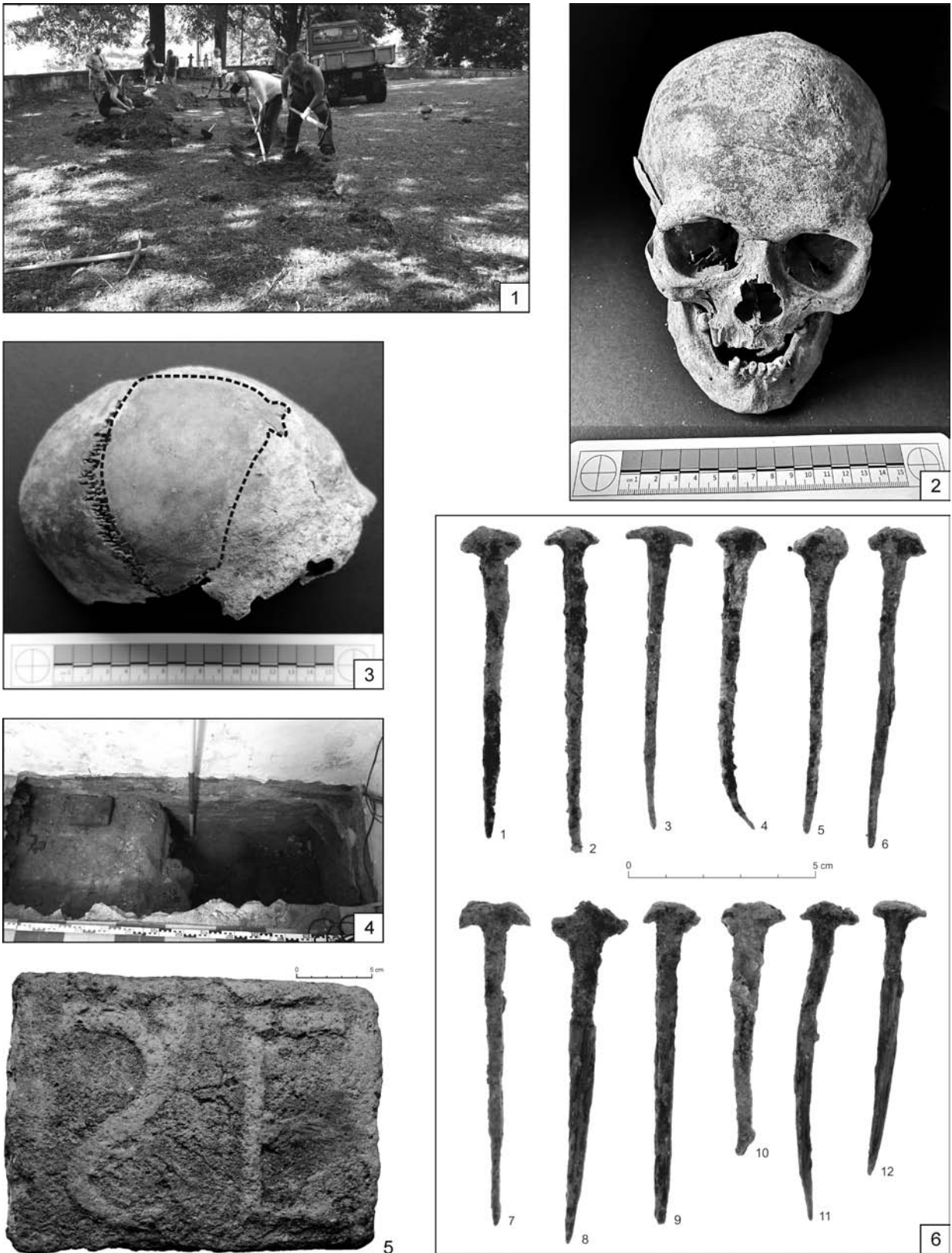
Obr. 8. Prašice (Duchonka). 1 – „pole 2“, oválna priehľbeň; 2 – „pole 2“, profil rezu oválnou priehľbňou; 3 – „pole 3“, pece 1–5; 4 – „pole 3“, pec 1 po vybratí výplne (foto L. Benediková). (Benediková a i., 31).

Fig. 8. Prašice (Duchonka). 1 – „area 2“, oval depression; 2 – „area 2“, cross-section of the oval depression; 3 – „area 3“, furnaces 1–5; 4 – „area 3“, furnace 1 after the fill had been removed (photo L. Benediková). (Benediková et al., 31).

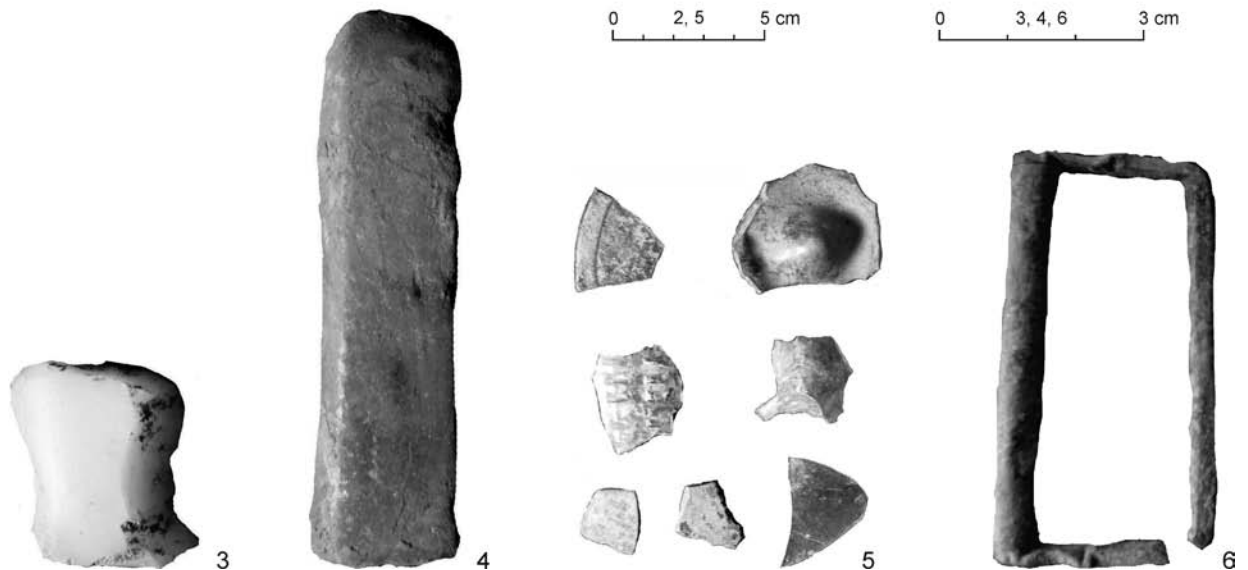
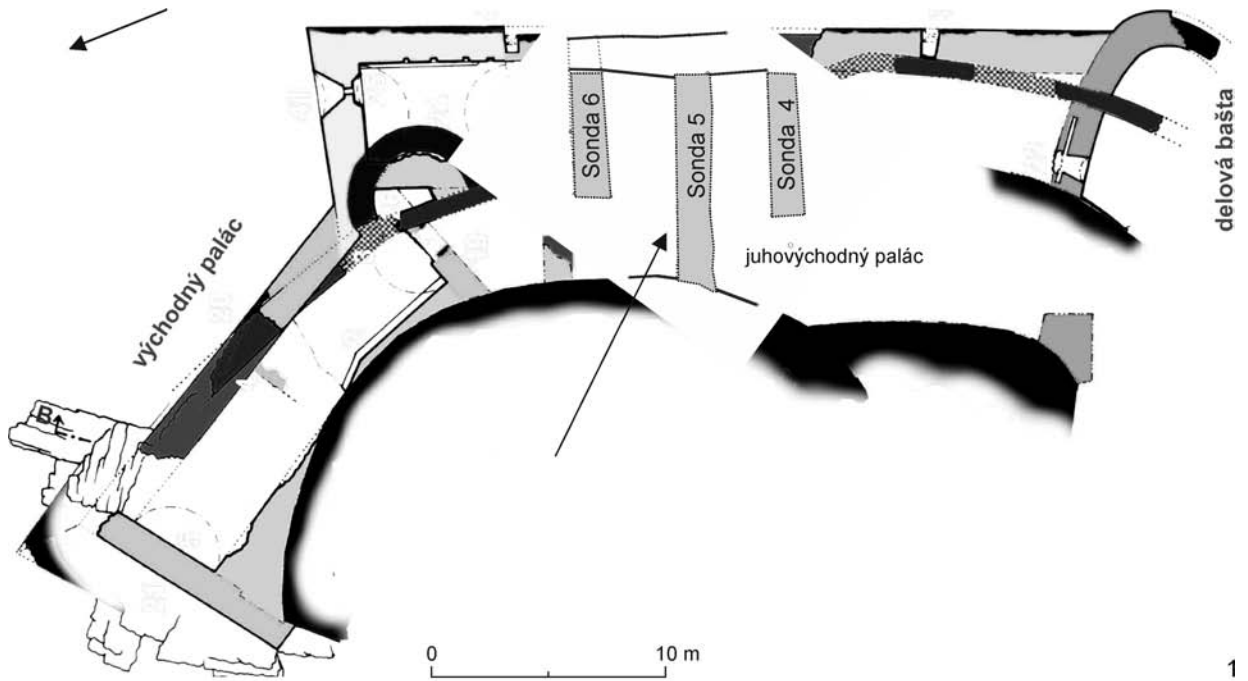
Obr. 9. Trnec (Kostol sv. Martina). Situačný plán archeologického výskumu (autor N. Beljak Pažinová). (Beljak Pažinová/Puťško, 30).

Fig. 9. Trnec (Church of St. Martin). Situational plan of the archaeological excavation (author N. Beljak Pažinová). (Beljak Pažinová/Puťško, 30).

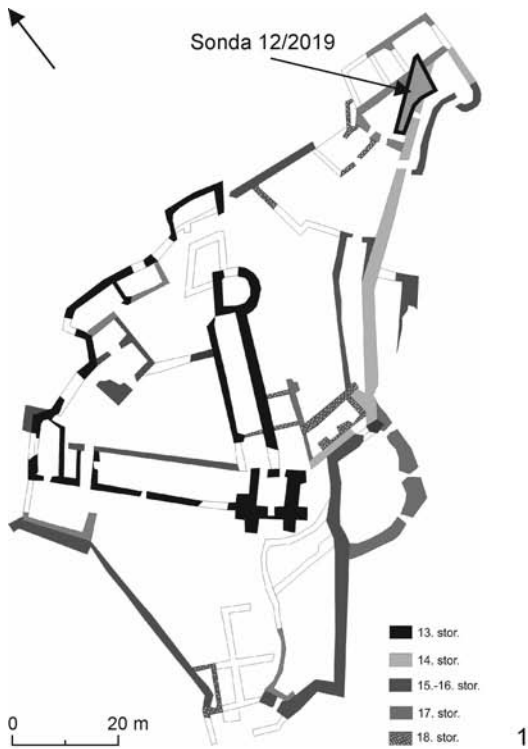

Obr. 10. Trnava (Kostol sv. Martina). 1 – výkop vodovodnej prípojky; 2 – lebka č. 1; 3 – zelené zafarbenie (plocha vyznačená prerušovanou čiarou) na časti človekej kosti; 4 – miesto objavenia tehly; 5 – tehla s nápisom; 6 – železné klince z drevených truhiel (foto N. Beljak Pažimová, M. Putško). (Beljak Pažimová/Putško, 30).

Fig. 10. Trnava (Church of St. Martin). 1 – furrow for the water pipeline; 2 – skull no. 1; 3 – green staining (area marked by dashed line) on the part of the frontal bone; 4 – place of the brick discovery; 5 – brick with the inscription; 6 – iron nails from wooden coffins (photo N. Beljak Pažimová, M. Putško). (Beljak Pažimová/Putško, 30).

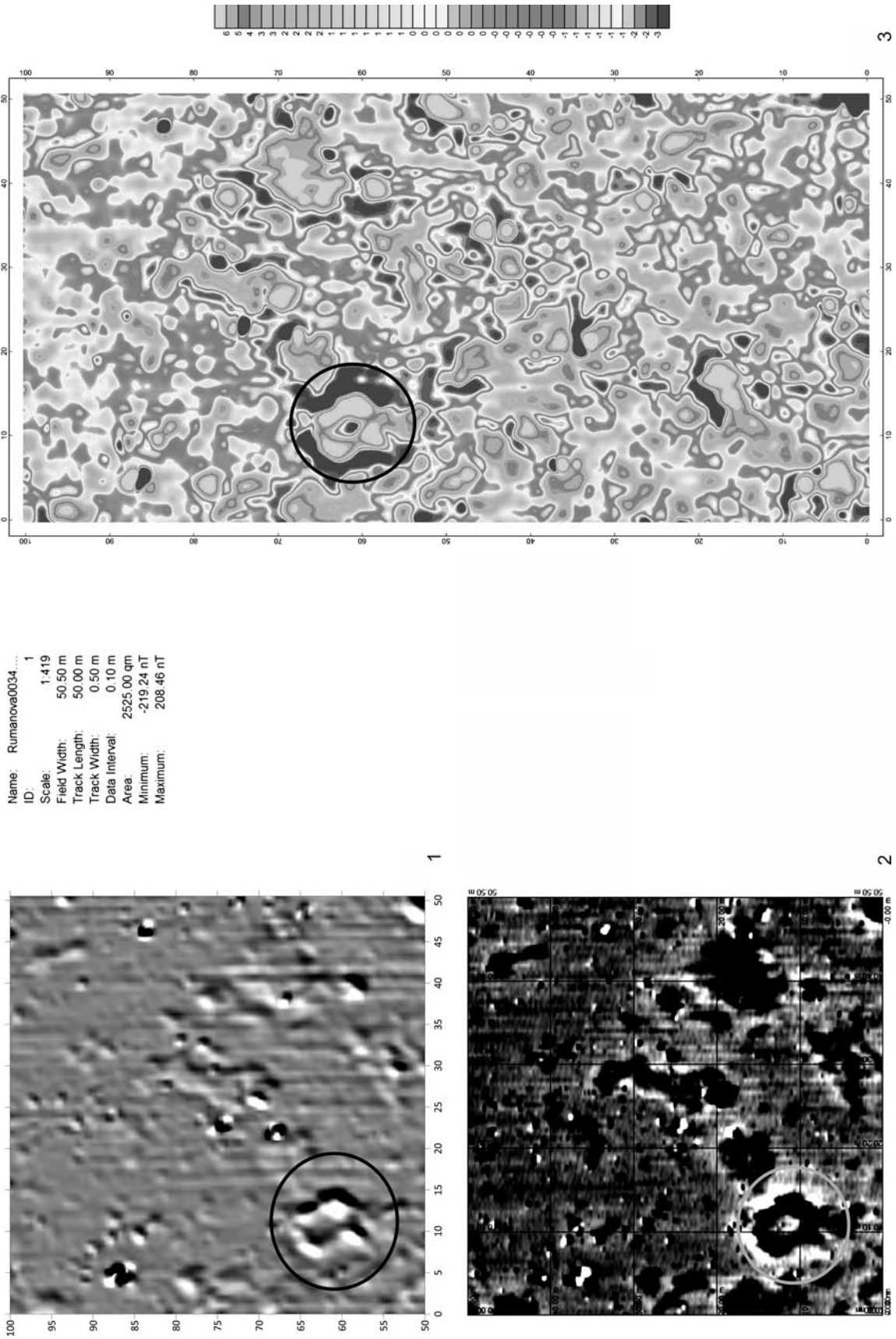

Obr. 11. Hostie (hrad Hrušov). 1 – lokalizácia sond 4–6 v juhovýchodnom paláci; 2 – železné klince; 3 – štiepaná kamenná industria; 4 – brúsená kamenná industria; 5 – zlomky nálezov skla; 6 – bronzová pracka. (Bielich, 33).
 Fig. 11. Hostie (Hrušov castle). 1 – location of trenches 4–6 in the southeastern palace; 2 – iron nails; 3 – chipped lithic industry; 4 – polished lithic industry; 5 – fragments of glass; 6 – bronze buckle. (Bielich, 33).

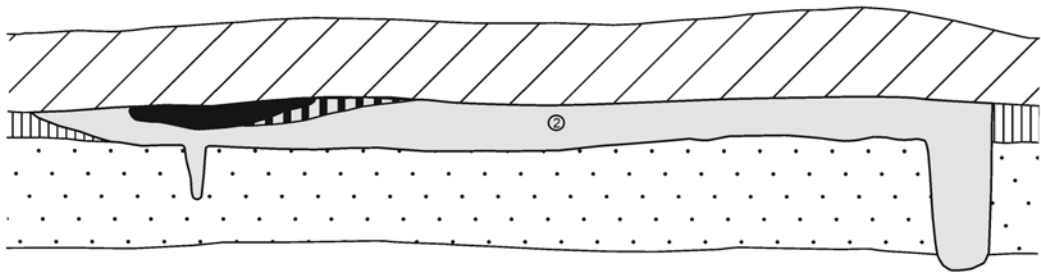
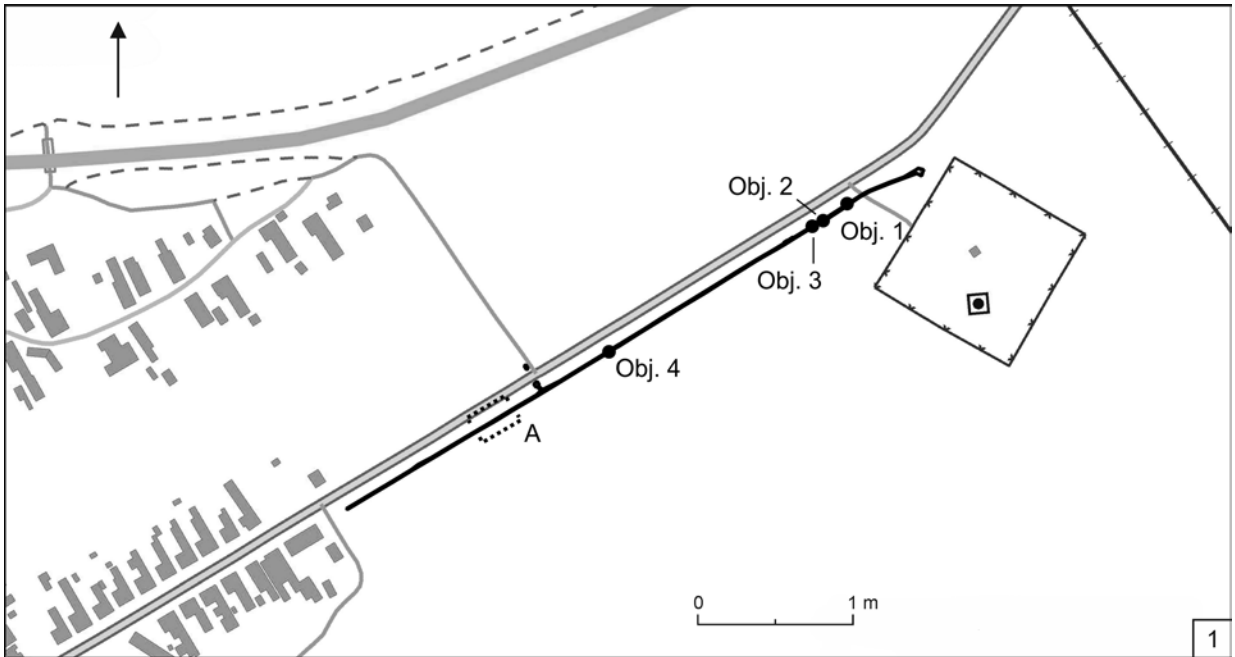
Obr. 12. Jelenec (hrad Gýmeš). 1 – lokalizácia sondy 12/2019; 2 – priečka v západnej bašte so vstupom; 3 – zlomky renesančných hrncovitých nádob; 4 – renesančná kachlica s motívom Ukrižovania; 5 – hlinená jednodielna fajka s motívom fúzatého muža. (Bielich, 34).
 Fig. 12. Jelenec (Gýmeš castle). 1 – location of trench 12/2019; 2 – dividing wall in the western bastion with the entrance; 3 – fragments of Renaissance pot-shaped vessels; 4 – Renaissance stove tile with a motif of the Crucifixion; 5 – one-piece clay pipe with a motif of a man with a moustache. (Bielich, 34).

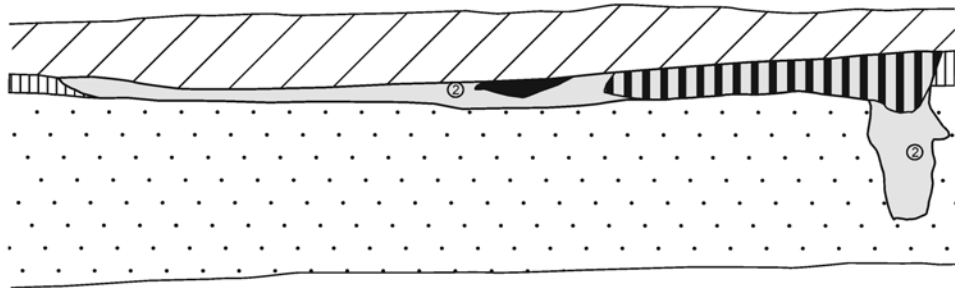

Obr. 13. Rumanová (Tomanov háj). Detail průčného sektoru (50 × 50 m) s výraznou obdĺžnikovou anomáliou v juhozápadnom rohu. (Bielich a i., 35).
 Fig. 13. Rumanová (Tomanov háj). Detail of the first sector (50 × 50 m) with a significant rectangular anomaly in the south-western corner. (Bielich et al., 35).

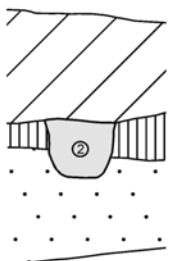

2

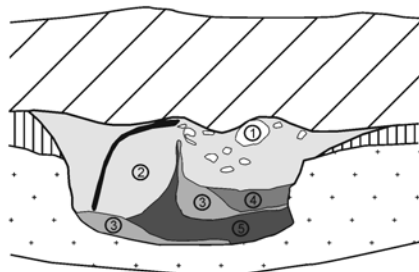

3

0 1 m

4

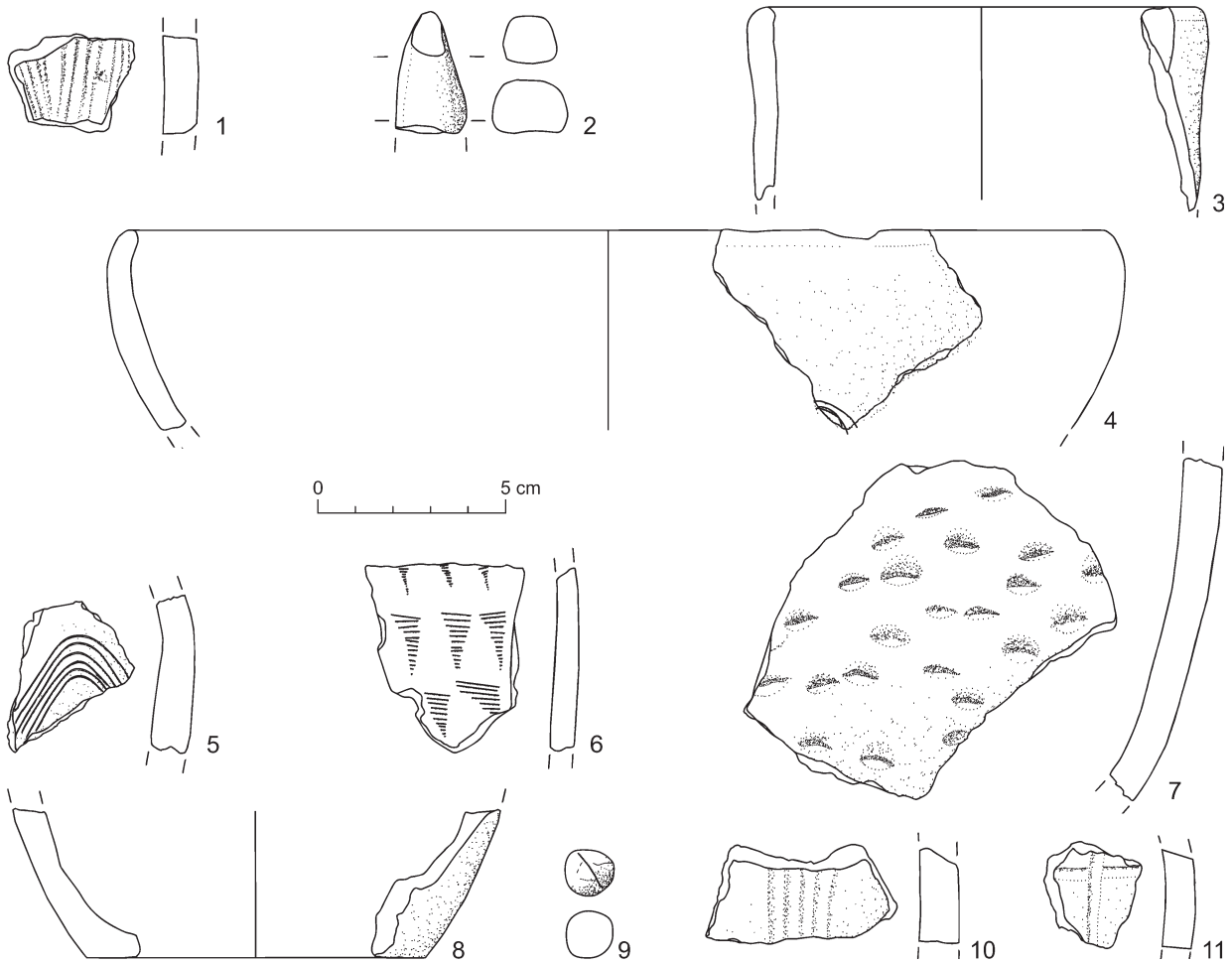

5

- ornica
- podorničná vrstva/pôdny typ
- žlté, piesčito-ílované podložie
- prepálená, okrová, hlinitá
- zmiešaná prepálená a tmavosivá
- sivobiele ílované hrudy
- tmavosivá vrstva, hlinitá
- zmiešaná žltá a tmavosivá, hlinitá
- popolovitá sivohnedá
- tmavo sivočierna, hlinitá

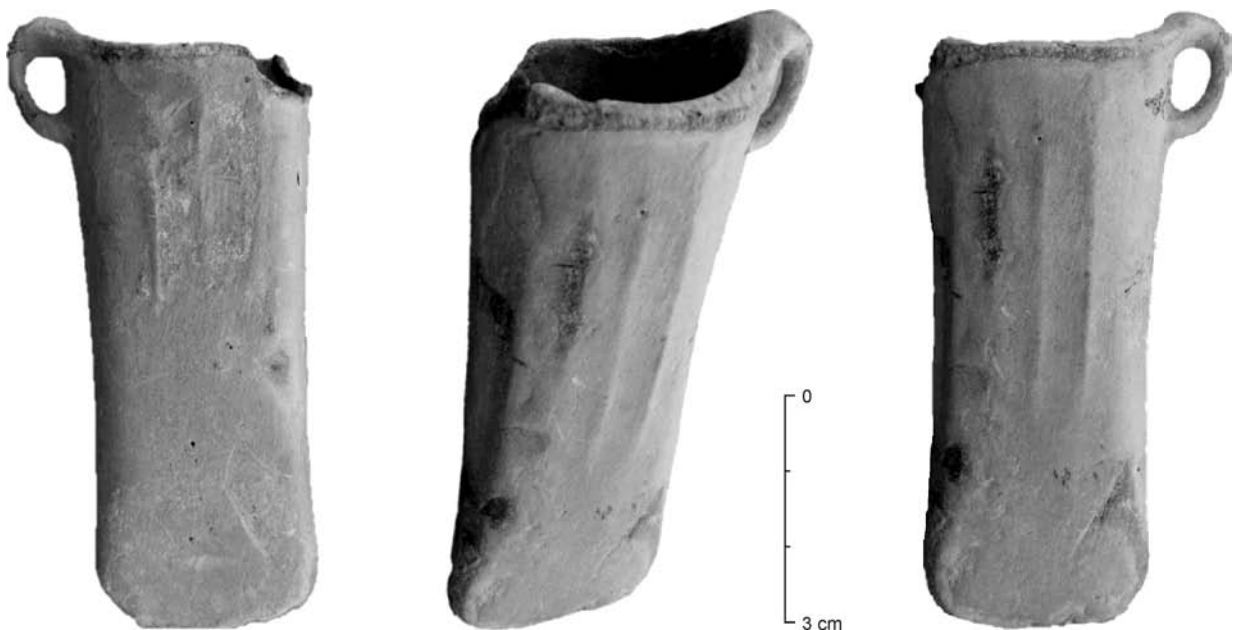
Obr. 15. Holiare (Vříšky). 1 – skúmaná plocha a poloha objektov; 2 – objekt 2; 3 – objekt 3; 4 – objekt 1; 5 – objekt 4 (kresba P. Bobek). (Bobek/Kovár, 39).

Fig. 15. Holiare (Vříšky). 1 – excavated area and location of features; 2 – feature 2; 3 – feature 3; 4 – feature 1; 5 – feature 4 (drawing P. Bobek). (Bobek/Kovár, 39).

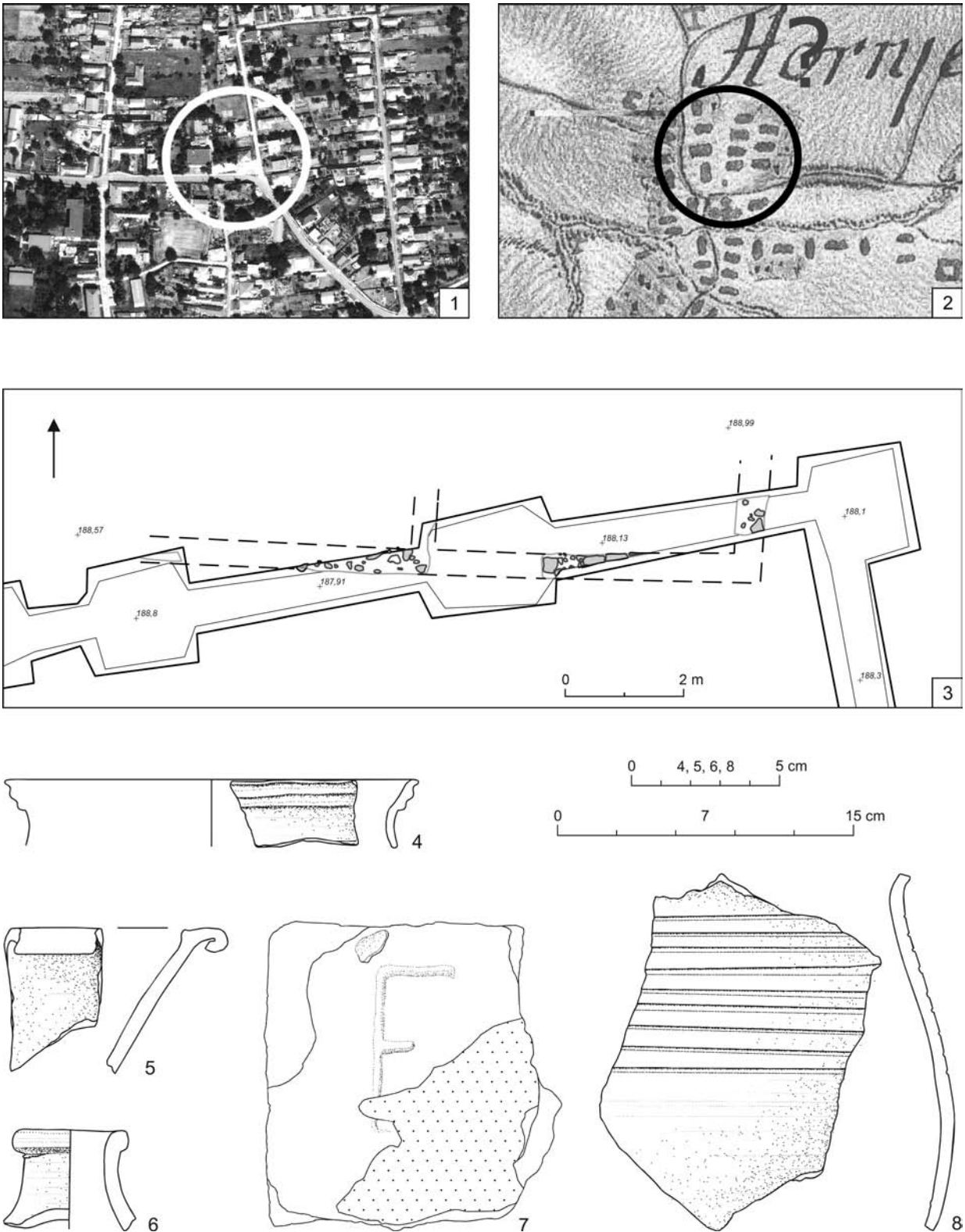
Obr. 16. Holiare (Vršky). 1, 2 – vrstva nad objektom 1; 3–6 – objekt 2; 7–9 – zber z haldy pri objekte 2; 10, 11 – zber medzi objektmi 1–4. 1, 3–8, 10, 11 – keramika; 2 – kameň; 9 – olovo (kresba P. Bobek). (Bobek/Kovár, 39).

Fig. 16. Holiare (Vršky). 1, 2 – layer above feature 1; 3–6 – feature 2; 7–9 – collection from the spoil bank next to feature 2; 10, 11 – collection between features 1–4. 1, 3–8, 10, 11 – pottery; 2 – stone; 9 – lead (drawing P. Bobek). (Bobek/Kovár, 39).

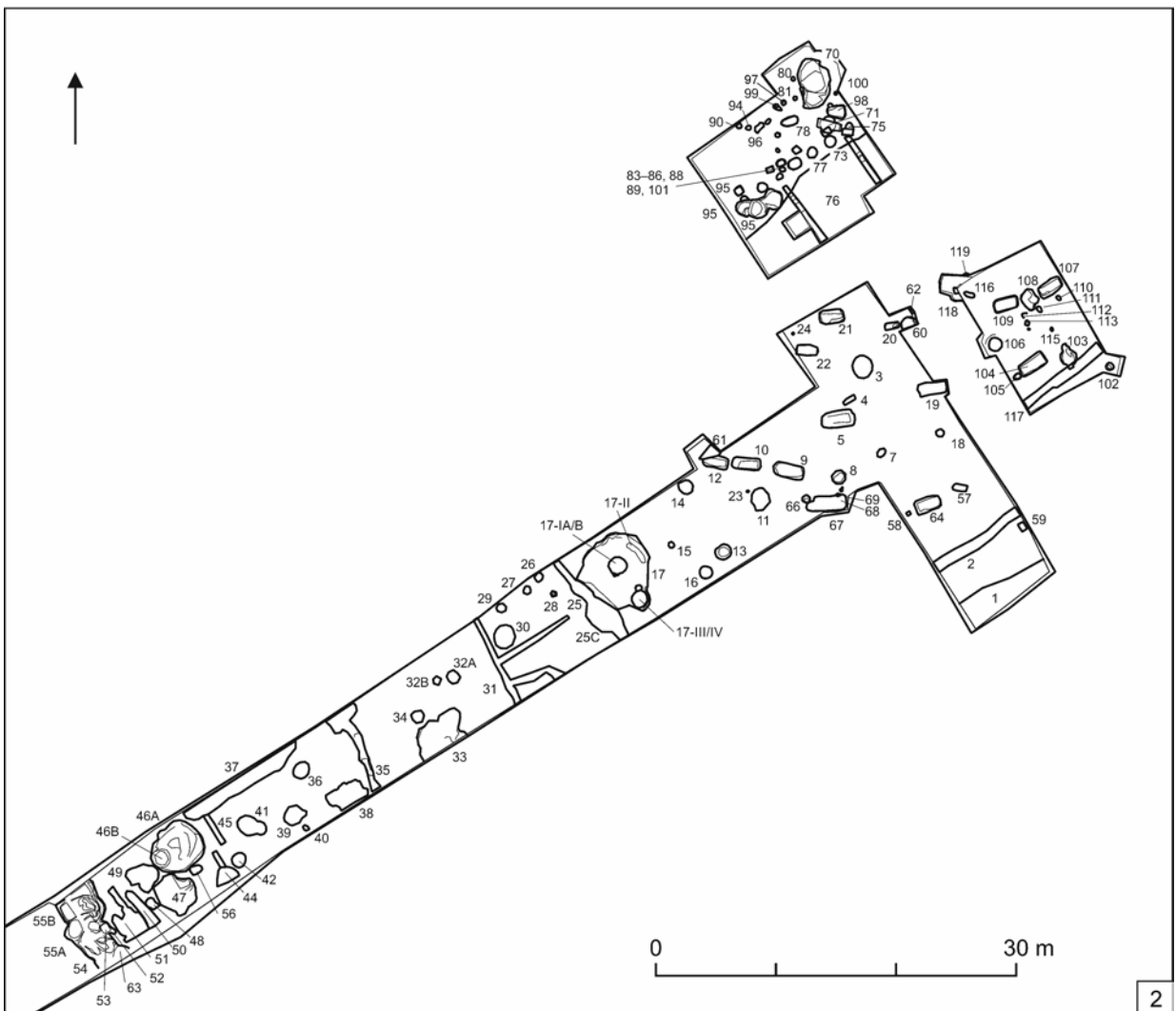
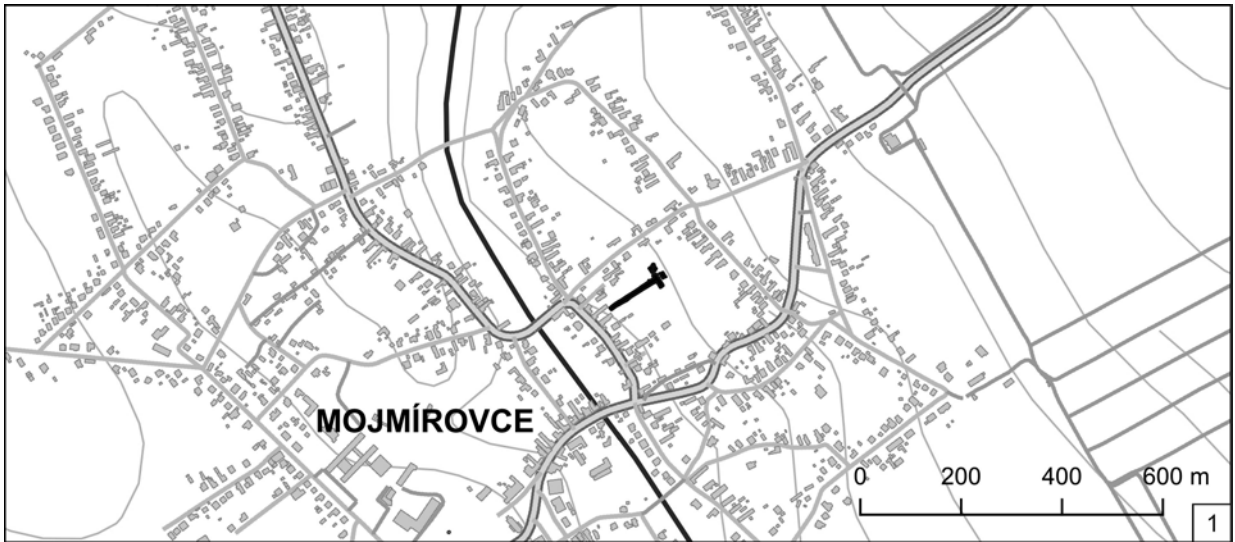
Obr. 17. Stuľany (Ďurikov). Bronzová sekera. (Kotorová Jenčová/Harčar, 64).

Fig. 17. Stuľany (Ďurikov). Bronze axe. (Kotorová Jenčová/Harčar, 64).

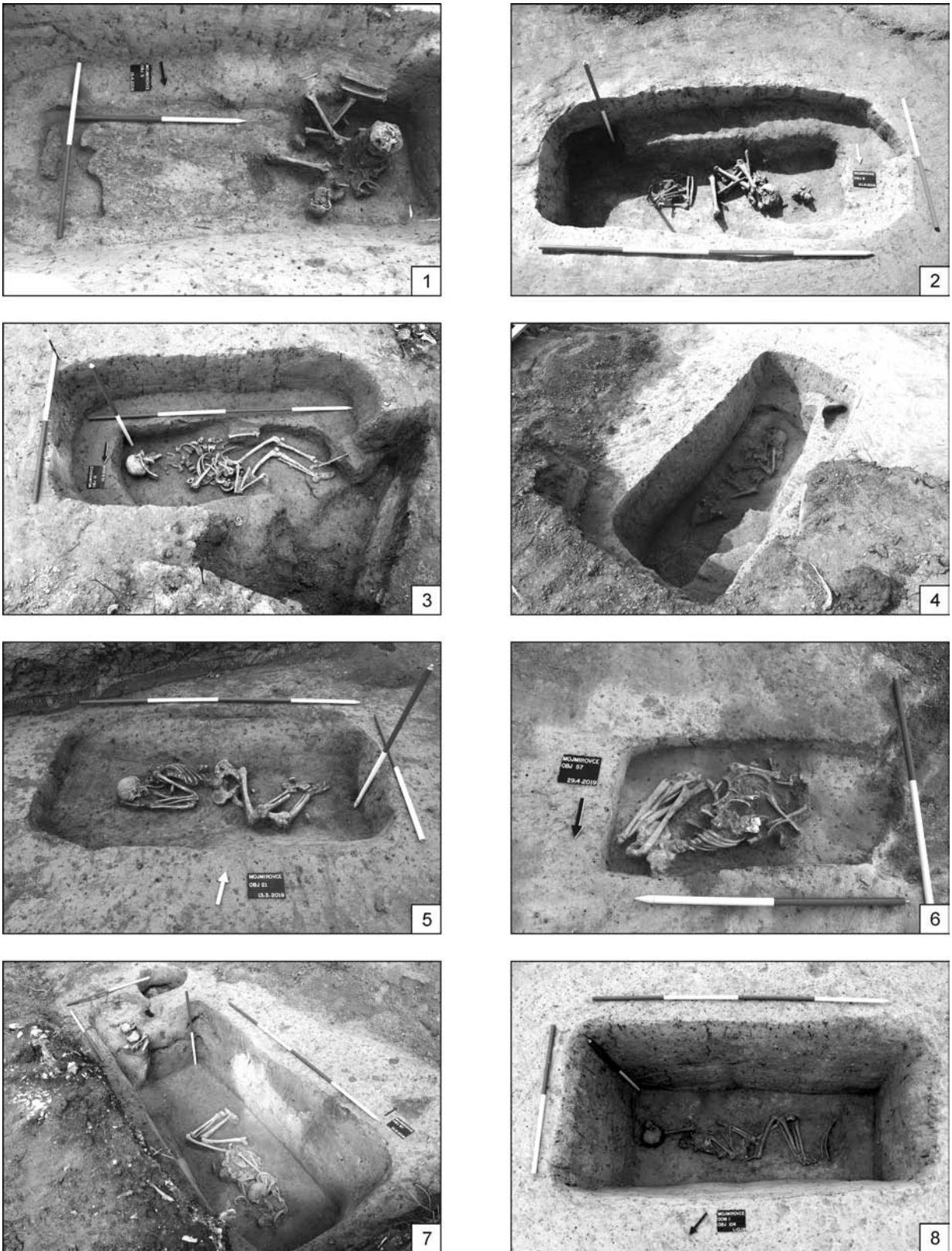
Obr. 18. Horné Lefantovce (Okružná ulica). 1 – preskúmaná plocha na ortofoto snímke; 2 – preskúmaná plocha na mape I. vojenského mapovania (1782–1785); 3 – preskúmané pozostatky základových murív; 4–7 – nálezy zo základového muriva; 8 – nález z objektu 1 (zdroj mapových podkladov: Geoportál ÚGKK SR). (Bobek/Mitáš, 40).

Fig. 18. Horné Lefantovce (Okružná ulica street). 1 – excavated area on the orthophoto image; 2 – excavated area on the map from the First Military Survey (1782–1785); 3 – examined remains of foundation masonries; 4–7 – finds from the foundation masonry; 8 – find from feature 1 (sources of the maps: Geoportál of ÚGKK SR/GCCA SR). (Bobek/Mitáš, 40).

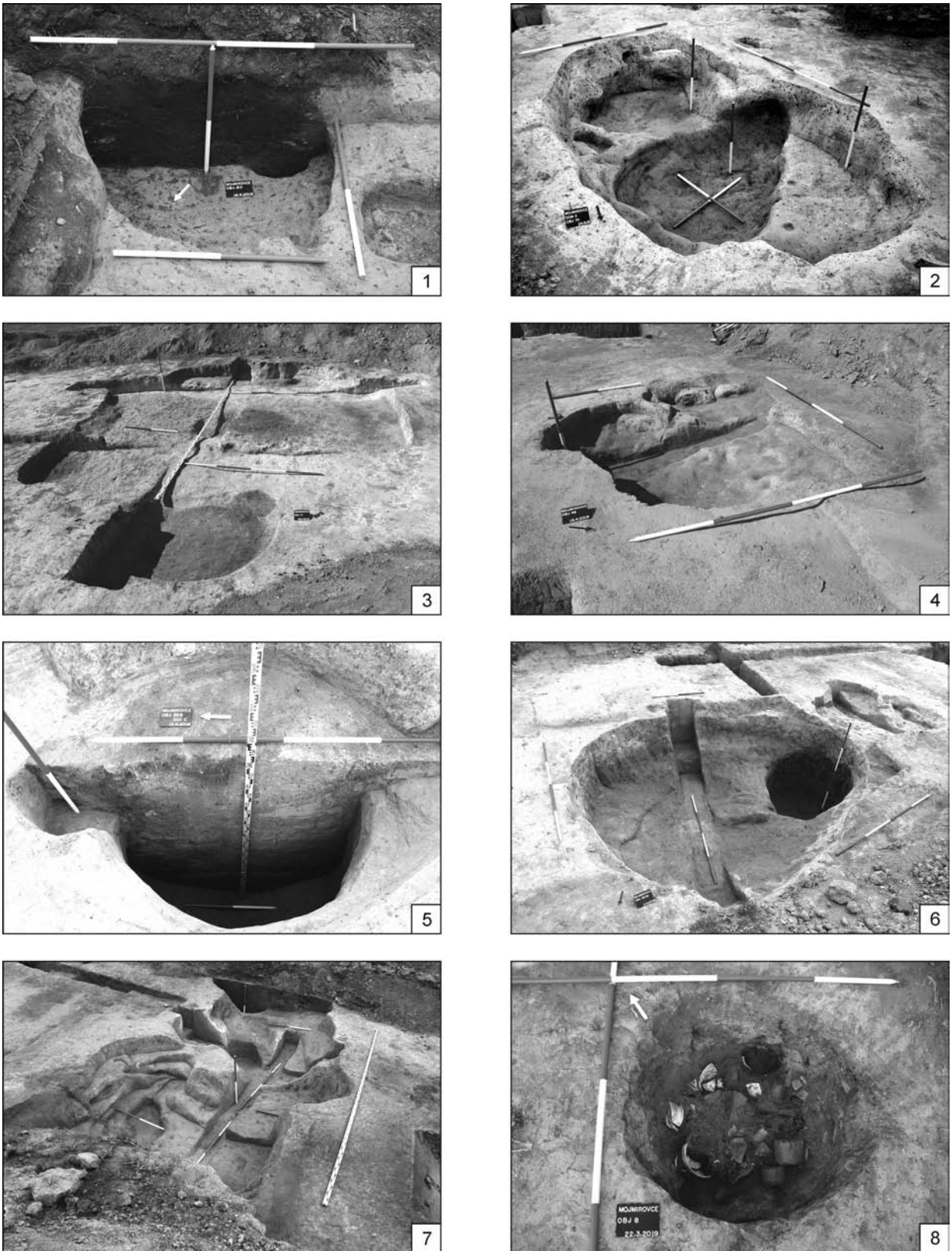
Obr. 19. Mojmirovce (Šalgovská ulica). 1 – lokalizácia výskumu (zdroj podkladovej mapy: Geoportál ÚGKK SR); 2 – preskúmané archeologické objekty a situácie. (Bobek/Mitáš, 41).

Fig. 19. Mojmirovce (Šalgovská ulica street). 1 – location of the excavation (source of the map: Geoportál of ÚGKK SR/GCCA SR); 2 – examined archaeological features and contexts. (Bobek/Mitáš, 41).

Obr. 20. Mojmirovce (Šalgovská ulica). Pohrebisko zo staršej doby bronzovej: 1 – objekt 5; 2 – objekt 9; 3 – objekt 12; 4 – objekt 19; 5 – objekt 21; 6 – objekt 57; 7 – objekt 67; 8 – objekt 104. (Bobek/Mitáš, 41).

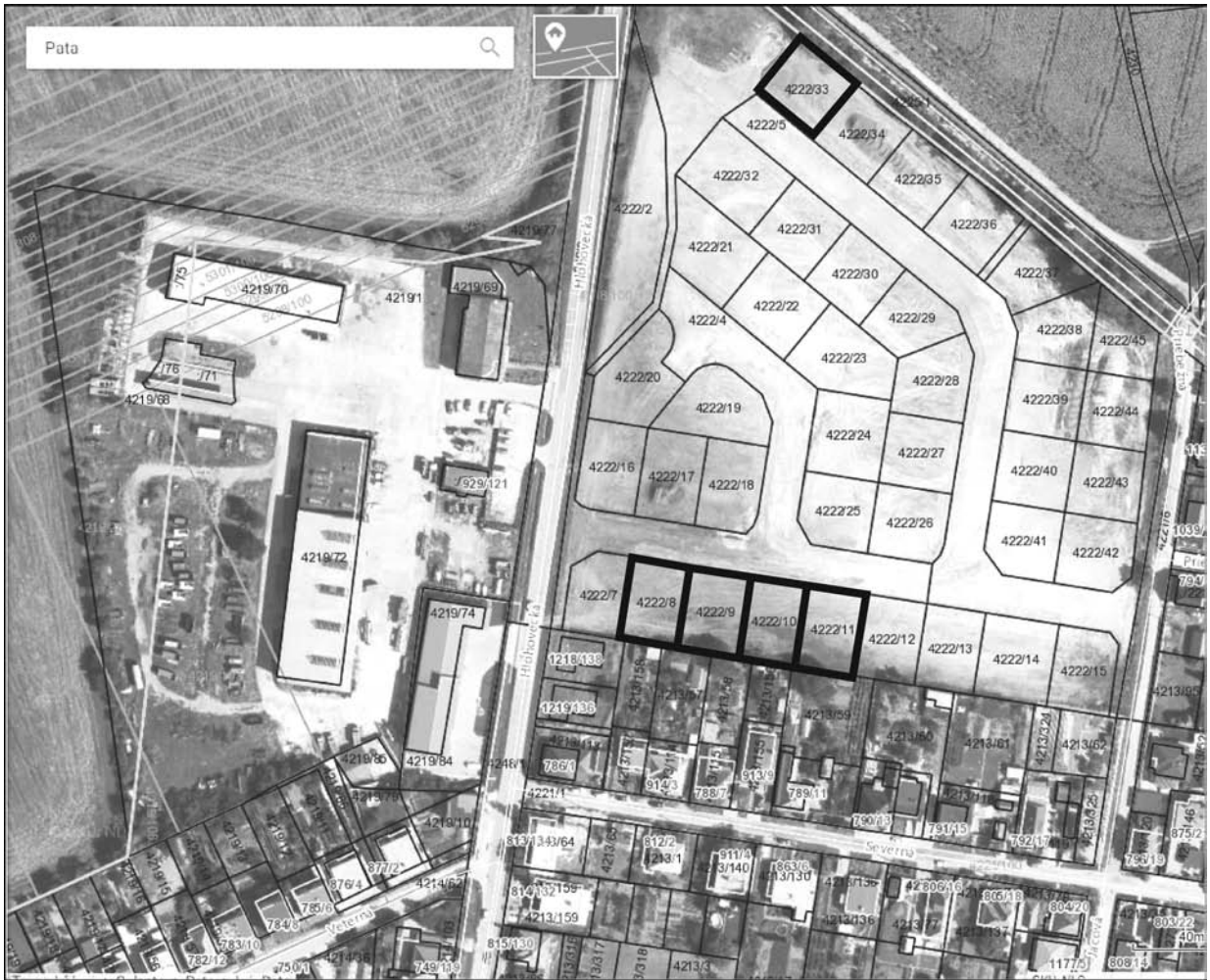
Fig. 20. Mojmirovce (Šalgovská ulica street). Early Bronze Age burial ground. 1 – feature 5; 2 – feature 9; 3 – feature 12; 4 – feature 19; 5 – feature 21; 6 – feature 57; 7 – feature 67; 8 – feature 104. (Bobek/Mitáš, 41).

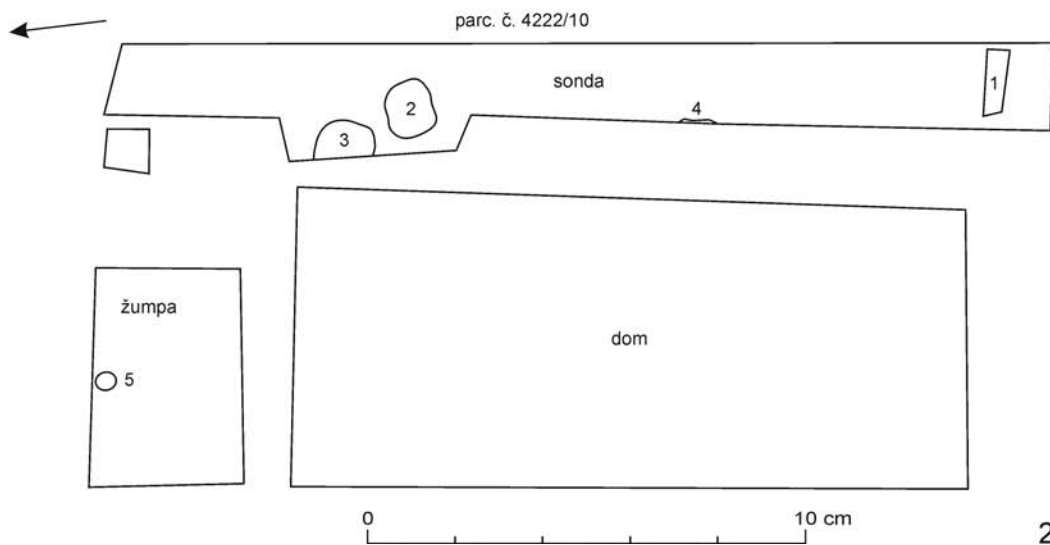
Obr. 21. Mojmirovce (Šalgovská ulica). Sídľiskové objekty: 1, 2 – mladšia doba bronzová; 3 – staršia doba železná; 4 – vrcholný stredovek; 5–7 – novovek; 8 – 20th stor. 1 – objekt 60; 2 – objekt 70; 3 – objekt 17; 4 – objekt 49; 5 – objekty 17-III a IV; 6 – objekty 46A a 46B; 7 – objekty 52–55, 63; 8 – objekt 8. (Bobek/Mitáš, 41).

Fig. 21. Mojmirovce (Šalgovská ulica street). Settlement features. 1, 2 – Late Bronze Age; 3 – Early Iron Age; 4 – High Middle Ages; 5–7 – Modern period; 8 – 20th centuries. 1 – feature 60; 2 – feature 70; 3 – feature 17; 4 – feature 49; 5 – features 17-III and IV; 6 – features 46A and 46B; 7 – features 52–55, 63; 8 – feature 8. (Bobek/Mitáš, 41).

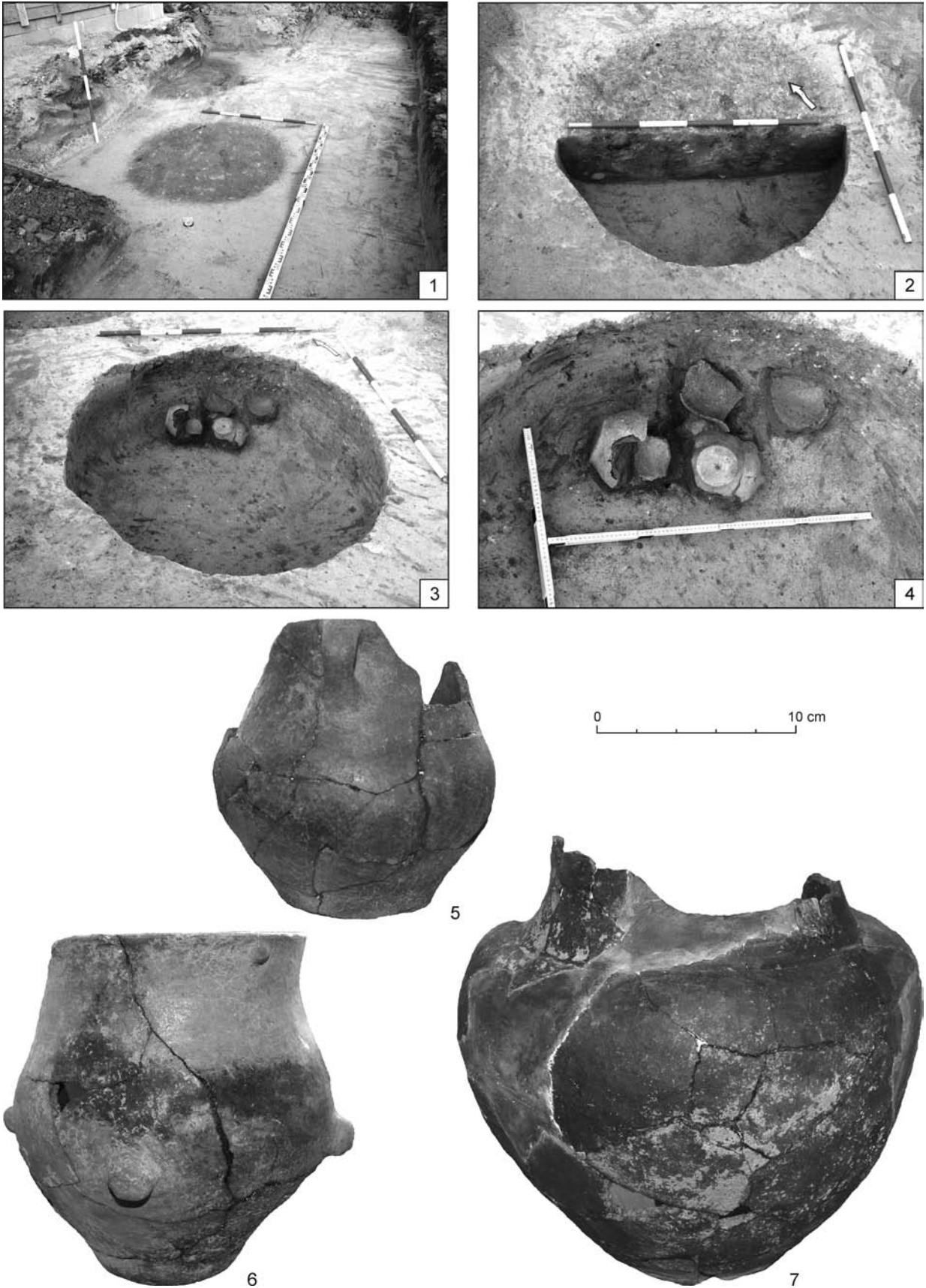

1

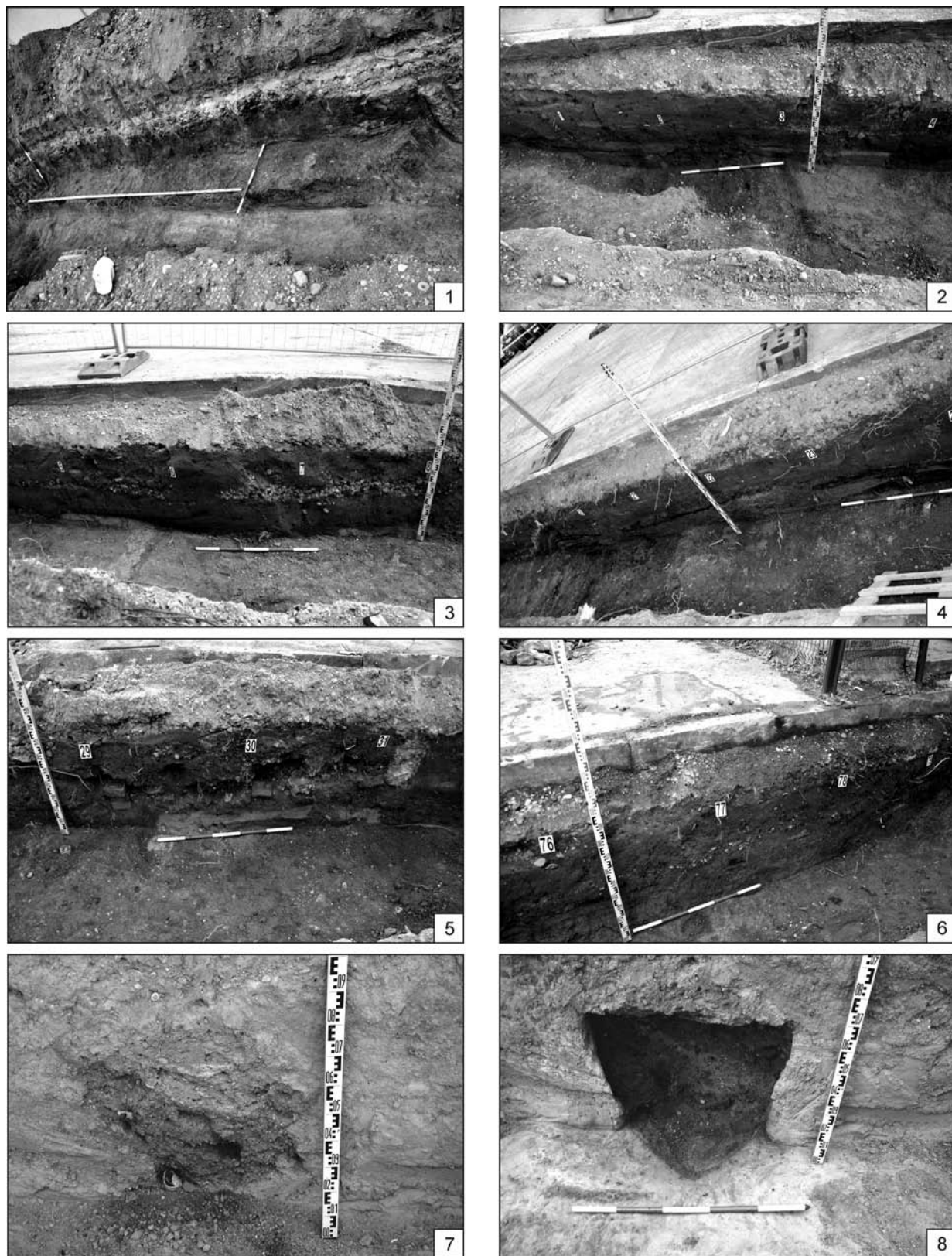

2

Obr. 22. Pata (Rybník). 1 – výskumom dotknuté parcely (zdroj: www.geoportal.sk); 2 – plán výskumu na parcele č. 4222/10. (Daňová, 44).
 Fig. 22. Pata (Rybník). 1 – plots affected by the excavation (source: www.geoportal.sk); 2 – plan of the excavation on plot no. 4222/10 (Daňová, 44).

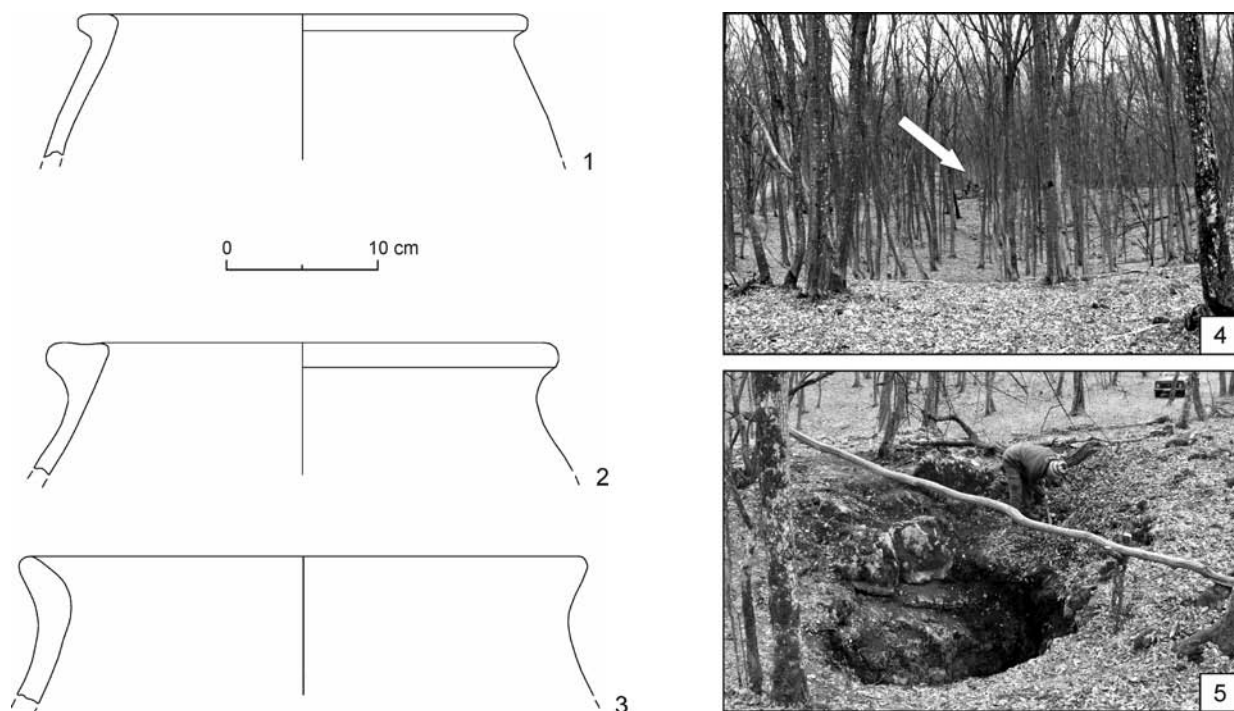
Obr. 23. Pata (Rybník). 1 – objekty 2 a 3; 2–4 – objekt 2; 5, 6 – nádoby z objektu 2; 7 – nádoba z objektu 5. (Daňová, 44).
 Fig. 23. Pata (Rybník). 1 – features 2 and 3; 2–4 – feature 2; 5, 6 – vessels from feature 2; 7 – vessel from feature 5. (Daňová, 44).

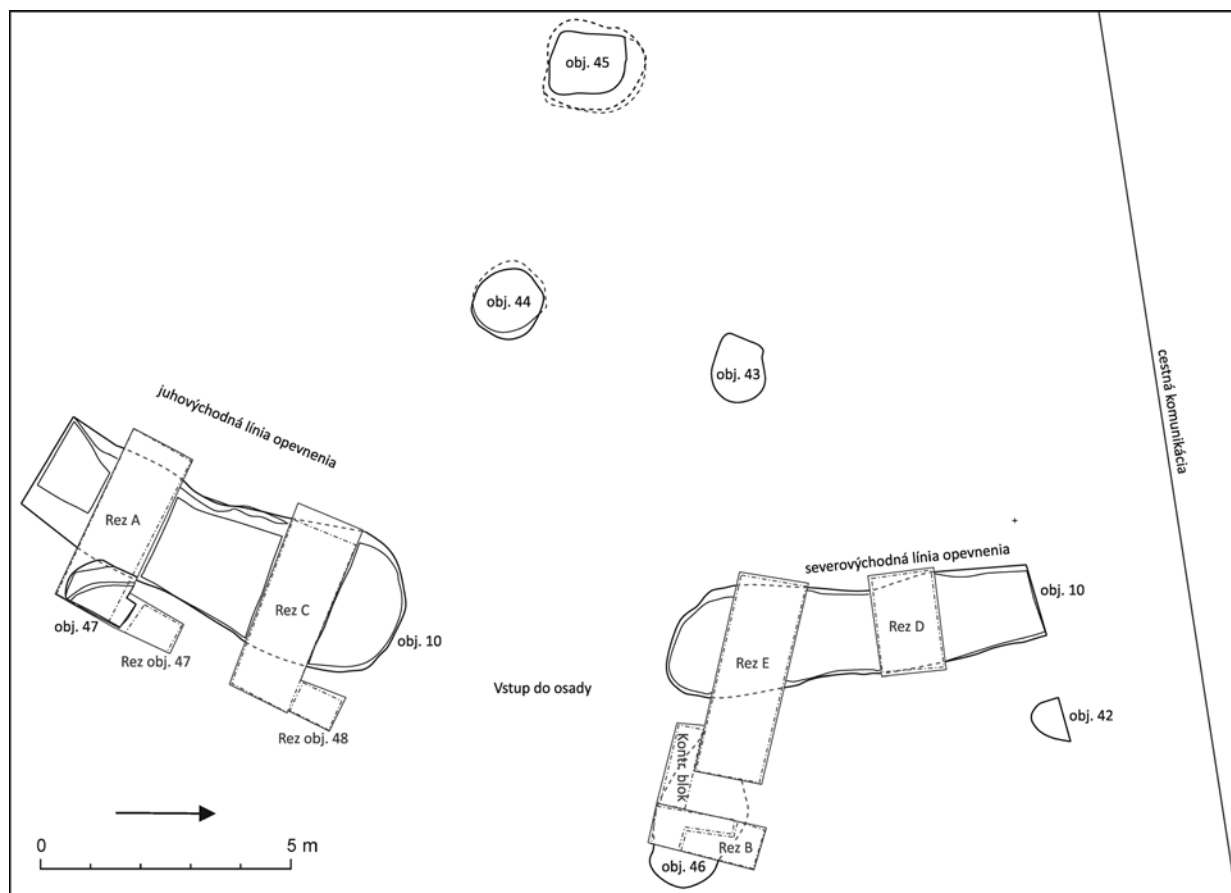
Obr. 24. Sereď (intravilán). 1 – objekt 1 na Ulici Dionýza Štúra; 2 – objekt 1 na Vinárskej ulici; 3 – objekt 2 na Vinárskej ulici; 4 – objekt 3 na Vinárskej ulici; 5 – objekt 4 na Vinárskej ulici; 6 – objekt 6 na Vinárskej ulici; 7, 8 – objekt 1 na Novomestskej ulici. (Daňová, 45).
 Fig. 24. Sereď (urban area). 1 – feature 1 in Ulica Dionýza Štúra street; 2 – feature 1 in Vinárska ulica street; 3 – feature 2 in Vinárska ulica street; 4 – feature 3 in Vinárska ulica street; 5 – feature 4 in Vinárska ulica street; 6 – feature 6 in Vinárska ulica street; 7, 8 – feature 1 in Novomestská ulica street. (Daňová, 45).

Obr. 25. Sered' (Vinárska ulica). 1 – situácia nálezu kostenej korčule b. m. 18–19; 2 – kostená korčuľa ; 3 – polotovár na výrobu korčule. (Daňová, 45).
 Fig. 25. Sered' (Vinárska ulica street). 1 – context of the find of the bone skate b. m. 18–19; 2 – bone skate; 3 – blank for manufacturing of a skate. (Daňová, 45).

Obr. 26. Lipovník (jaskyňa Nová Haniska). 1–3 – keramika; 4 – poloha jaskyne; 5 – jaskyňa zvislého typu. (Ďurišová/Lešínský/Miroššayová, 47).
 Fig. 26. Lipovník (Nová Haniska cave). 1–3 – pottery; 4 – location of the cave; 5 – vertical cave. (Ďurišová/Lešínský/Miroššayová, 47).

Obr. 27. Prešov-Solivar (Chmelové-Tichá dolina). Situačný plán výskumu. (Horváthová, 59).
 Fig. 27. Prešov-Solivar (Chmelové-Tichá dolina). Situational plan of the excavation. (Horváthová, 59).

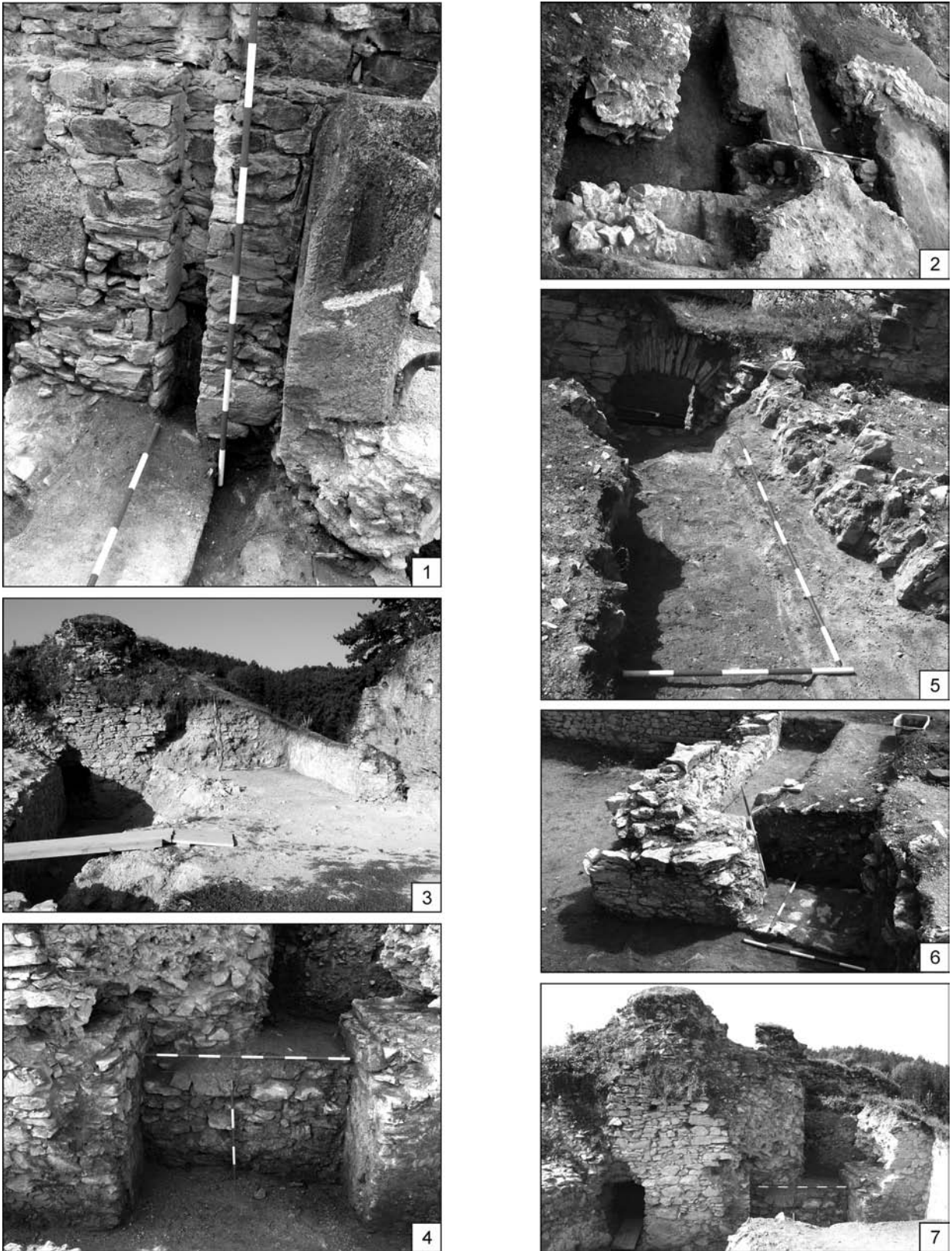

1 – sonda 11/I; 2 – sondy 11/II–III; 3 – sonda 14; 4 – sondy 15/Z/2019/II–III; 5 – sonda 15V/b; 6 – sonda 19f/2019/B; 7 – sonda 19f/2019/A; 8 – sonda 20/2019; 9 – sondy EV/I–II; 10 – sondy 1ch 2018–2019

Obr. 28. Divín (hrad Divín). 1 – pôdorys hradu s vyznačenými sondami (letecká snímka M. Cheben, A. Arpáš); 2 – sonda 11/I, zamurovaná delová strelňa; 3 – sondy 11/II–III, pôvodná úroveň vstupnej brány. (Fottová, 48).

Fig. 28. Divín (Divín castle). 1 – ground plan of the castle with indicated trenches (aerial photo M. Cheben, A. Arpáš); 2 – trench 11/I, bricked-up cannon loophole; 3 – trenches 11/II–III, the original level of the entrance gate. (Fottová, 48).

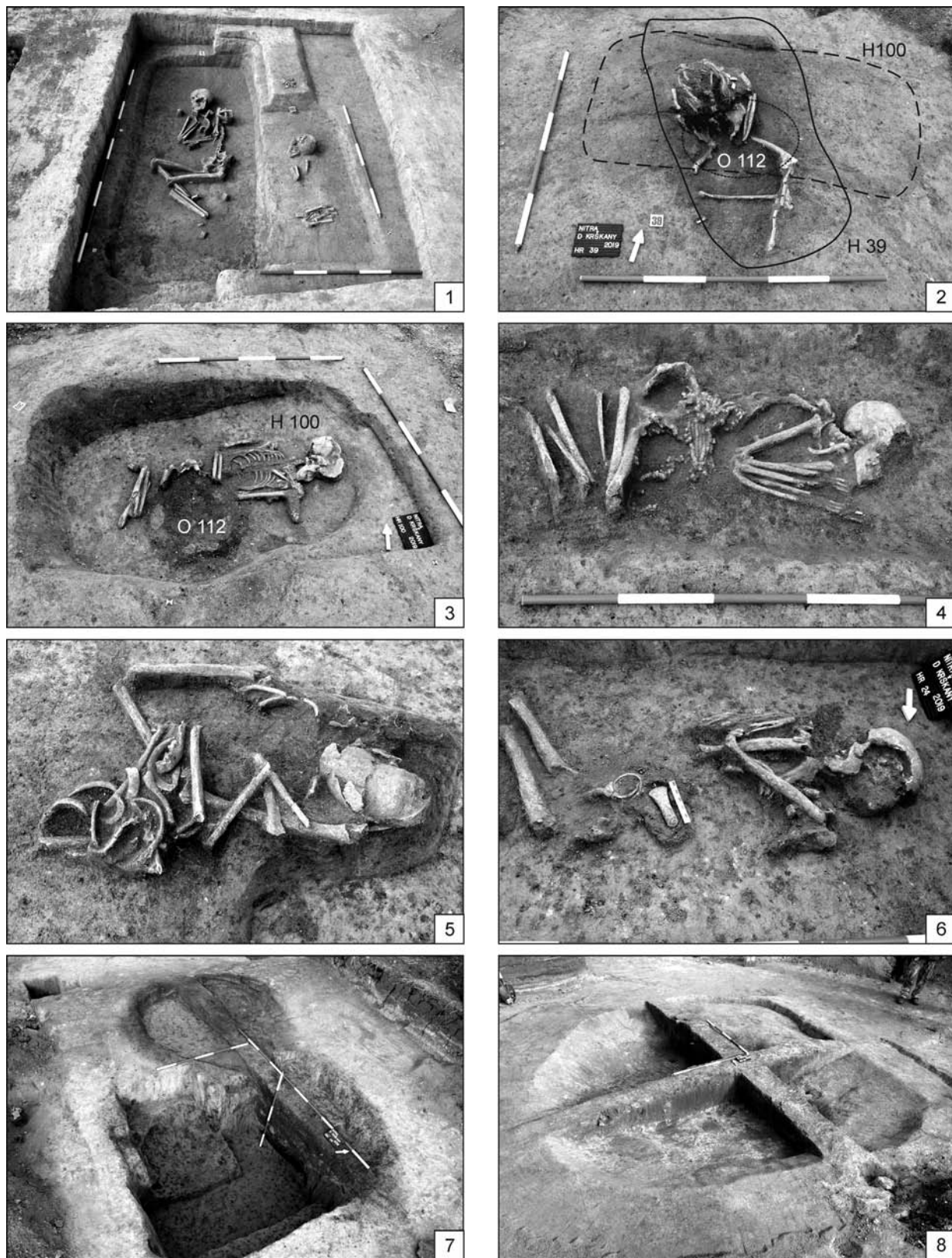

Obr. 29. Divín (hrad Divín). 1 – sondy 11/II–III, bočná špaleta vstupnej brány; 2 – zvyšky odvodňovacieho systému na nádvorí; 3 – sonda 19f/2019/A, odkrývanie miestnosti pri juhovýchodnom bastióne; 4 – sonda 19f/2019/A, zamurovaný pôvodný vstup do bastiónu; 5 – najmladšia historická úroveň nádvorja; 6 – sonda 20/2019, časť miestnosti so vstupom; 7 – sondy 19f/2019/A–B, prestavba vstupu do bastiónu. (Fottová, 48).

Fig. 29. Divín (Divín castle). 1 – trenches 11/II–III, side casing of the entrance gate; 2 – remains of the drainage system in the courtyard; 3 – trench 19f/2019/A, bricked-up original bastion entrance; 4 – sonda 19f/2019/A, zamurovaný pôvodný vstup do bastiónu; 5 – the most recent historical level of the courtyard; 6 – trench 20/2019, part of the room with the entrance; 7 – trenches 19f/2019/A–B, reconstruction of the bastion entrance. (Fottová, 48).

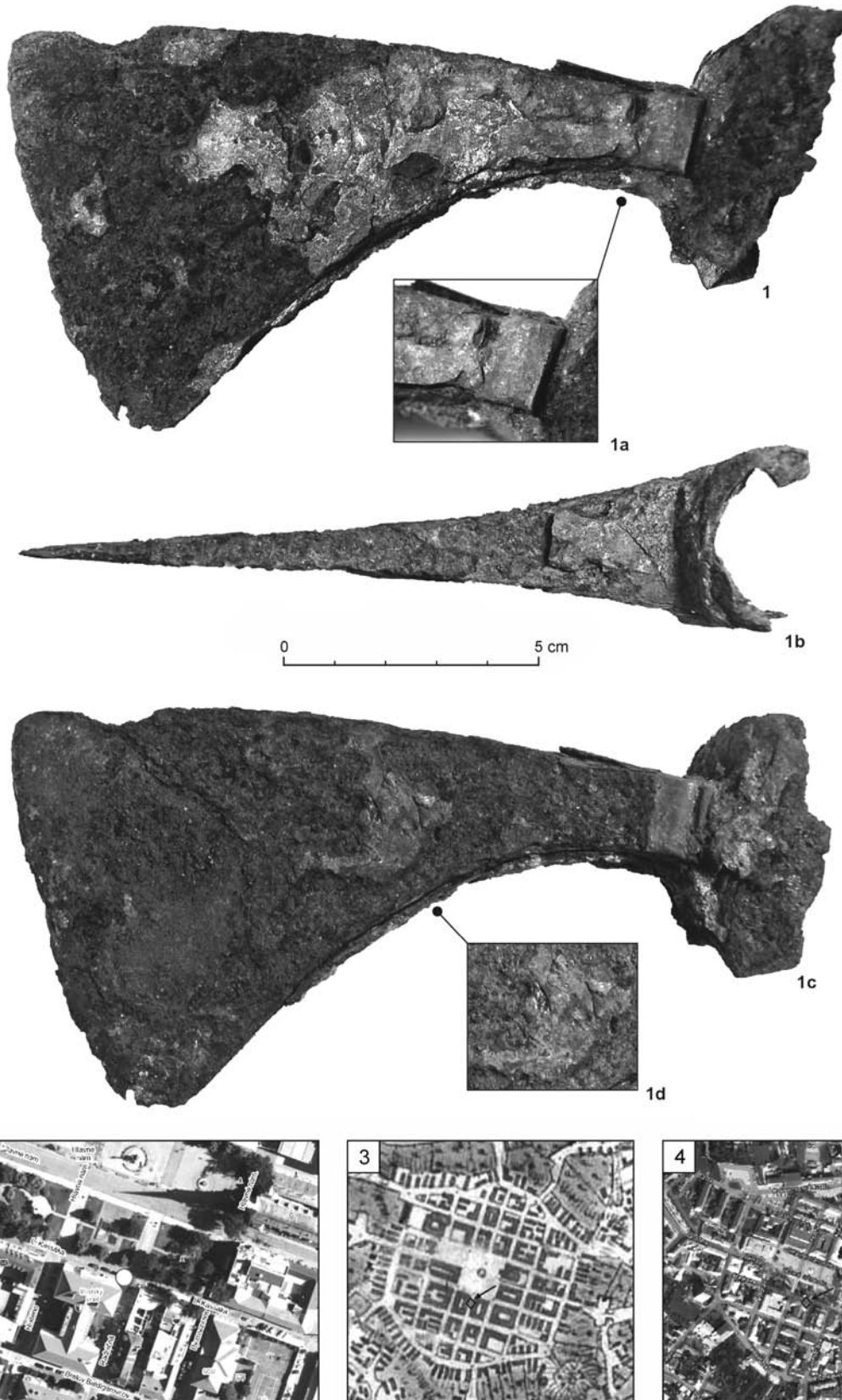

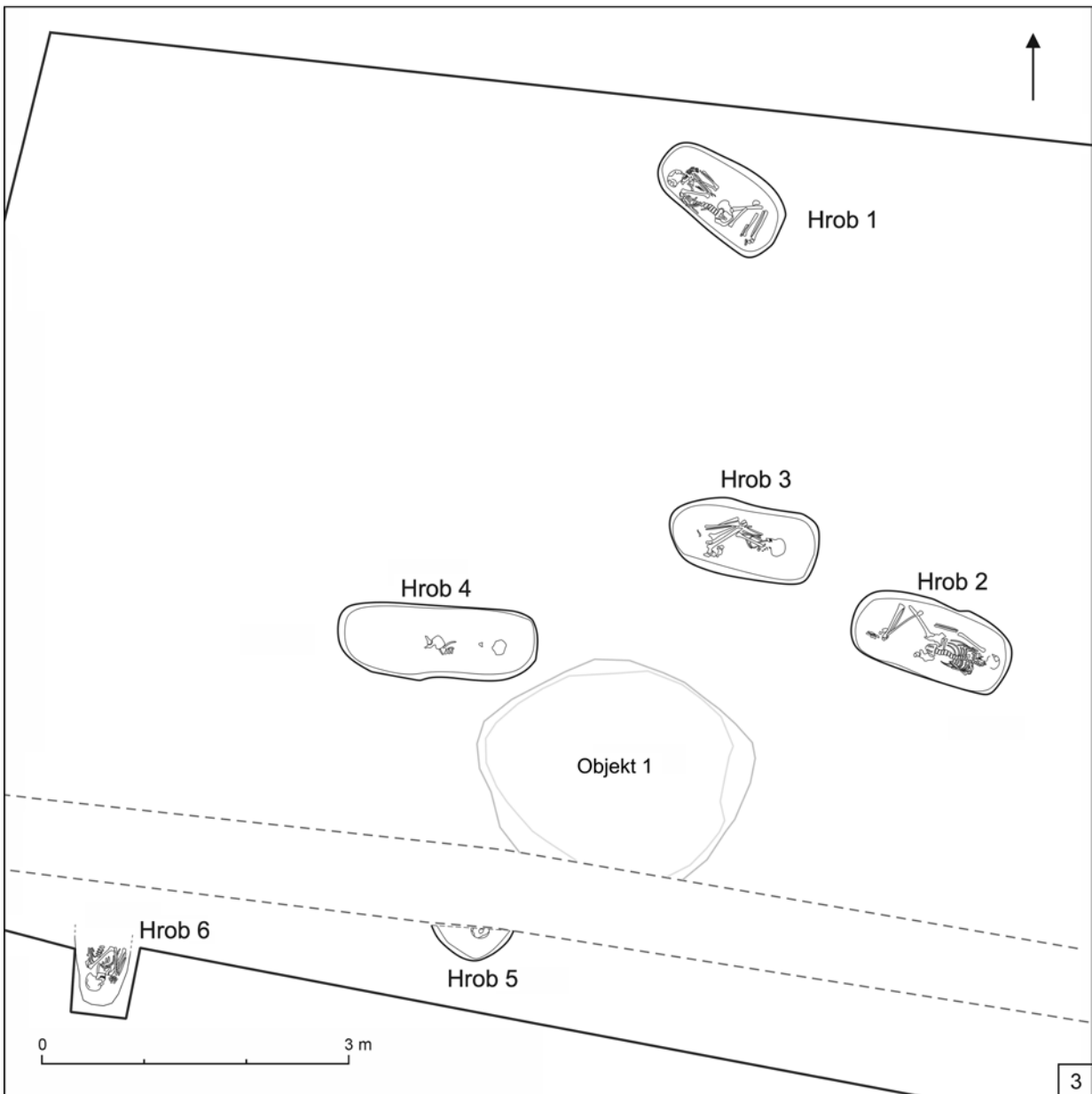
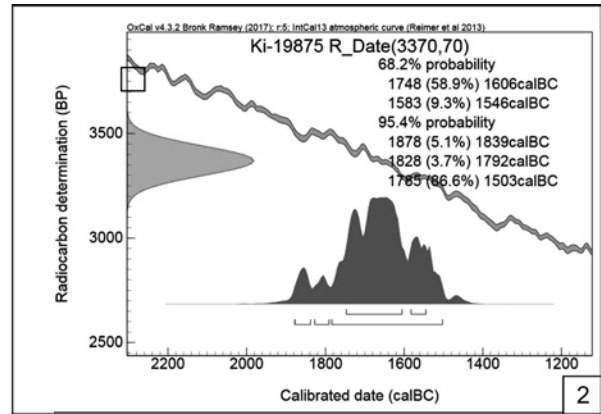
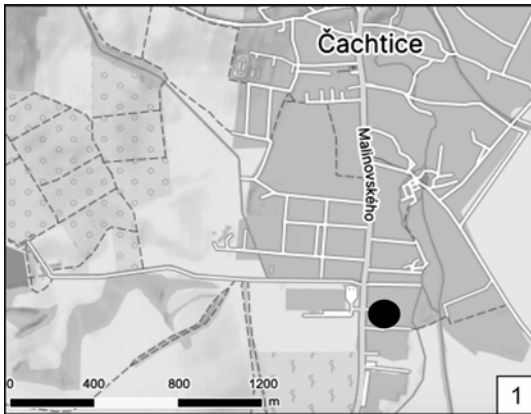

Obr. 31. Nitra-Dolné Krškany (extravilán). 1 – hroby 5 a 105; 2 – superpozícia hrobu 39, objektu 112 a hrobu 100; 3 – hrob 100 porušený objektom 112; 4 – hrob 16 s opaskom z korálikov; 5 – hrob 23 s diviačimi klami; 6 – hrob 24 s masívnymi medenými artefaktmi; 7 – objekt 116 pec s predpecnou jamou; 8 – objekt 88, obydlie(?). (Gabulová/Daňová, 52).

Fig. 31. Nitra-Dolné Krškany (rural area). 1 – burials 5 and 105; 2 – superposition of burial 39, feature 112 and burial 100; 3 – burial 100 cut by feature 112; 4 – burial 16 with the belt made of beads; 5 – burial 23 with wild boar tusks; 6 – burial 24 with massive copper artifacts; 7 – feature 116 – a kiln with a loading pit; 8 – feature 88, a dwelling(?). (Gabulová/Daňová, 52).

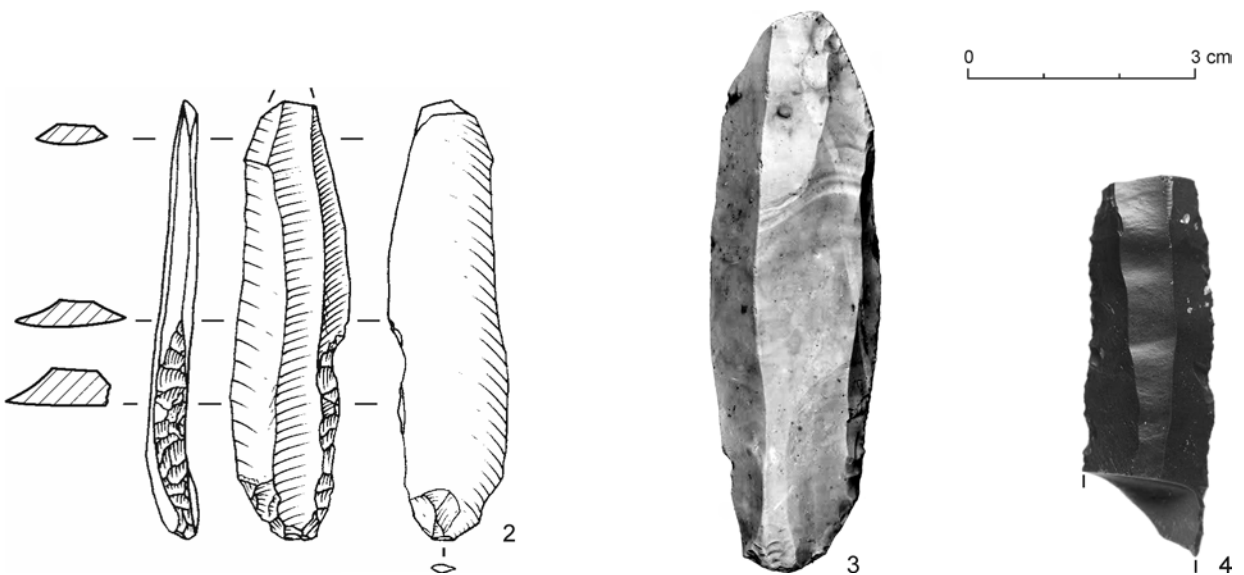
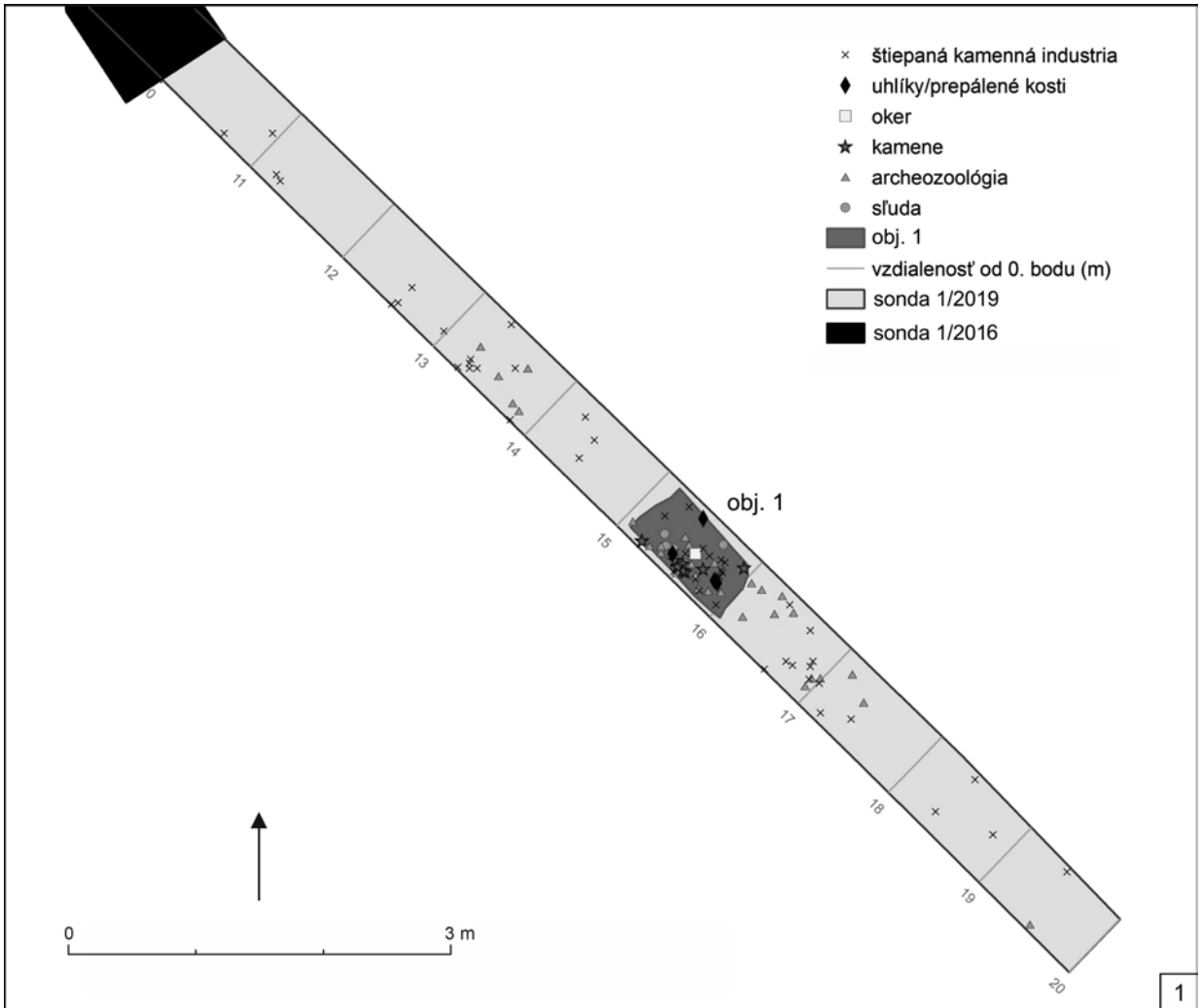

Obr. 32. Nové Zámky (Hlavné námestie). 1 – železná hlavica fokoša (foto J. Godiš); 2–4 – porovnanie satelitnej snímky centra mesta s výsekom II. vojenského mapovania a vyznačením miesta nálezu (© ZBGIS, mapire.eu, Google Earth). (Godiš/Husár, 55).
 Fig. 32. Nové Zámky (Hlavné námestie square). 1 – fokoš-shaped iron axe head (photo J. Godiš); 2–4 – comparison of a satellite image of the town centre with a section of the Second Military Mapping and indicated place of discovery (© ZBGIS, mapire.eu, Google Earth). (Godiš/Husár, 55).

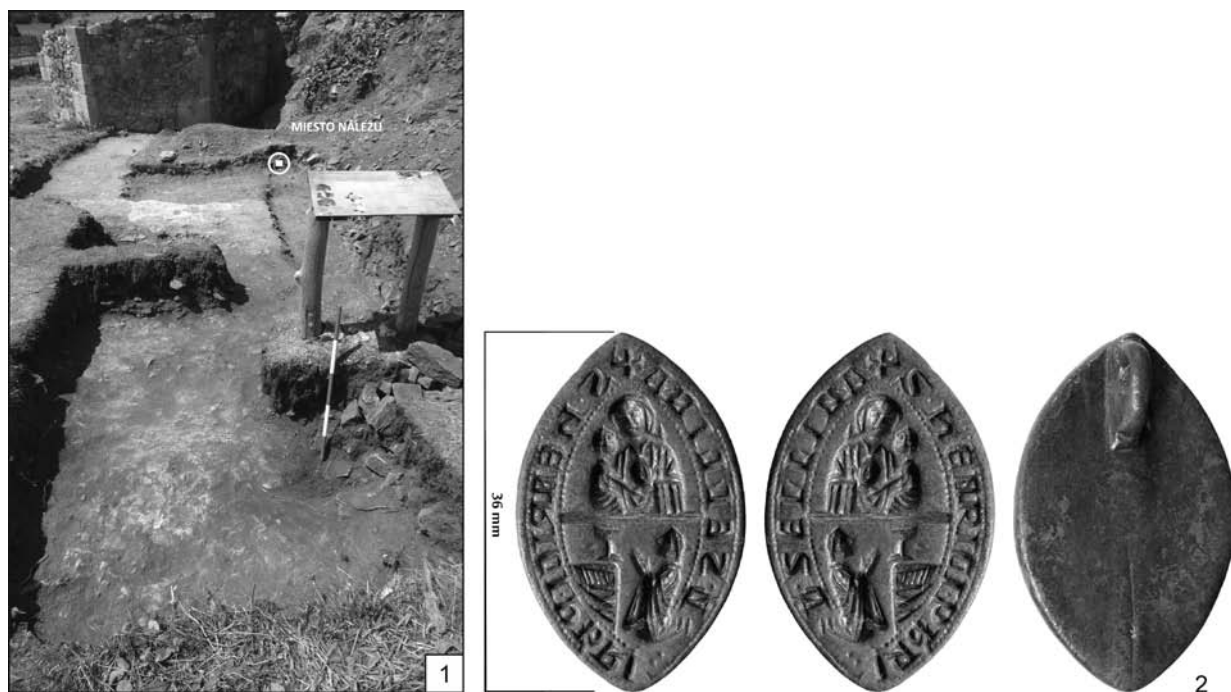

Obr. 33. Čachtice (areál poľnohospodárskeho družstva). 1 – lokalizácia náleziska; 2 – výsledky C^{14} datovania hrobu 2; 3 – plán preskúmanej plochy s vyznačením hrobov a objektu 1. (Horáková/Dönhöferová/Žitňan, 56).

Fig. 33. Čachtice (area of the agricultural cooperative). 1 – location of the site; 2 – results of ^{14}C dating of burial 2; 3 – plan of the excavated area with indicated burials and feature 1. (Horáková/Dönhöferová/Žitňan, 56).

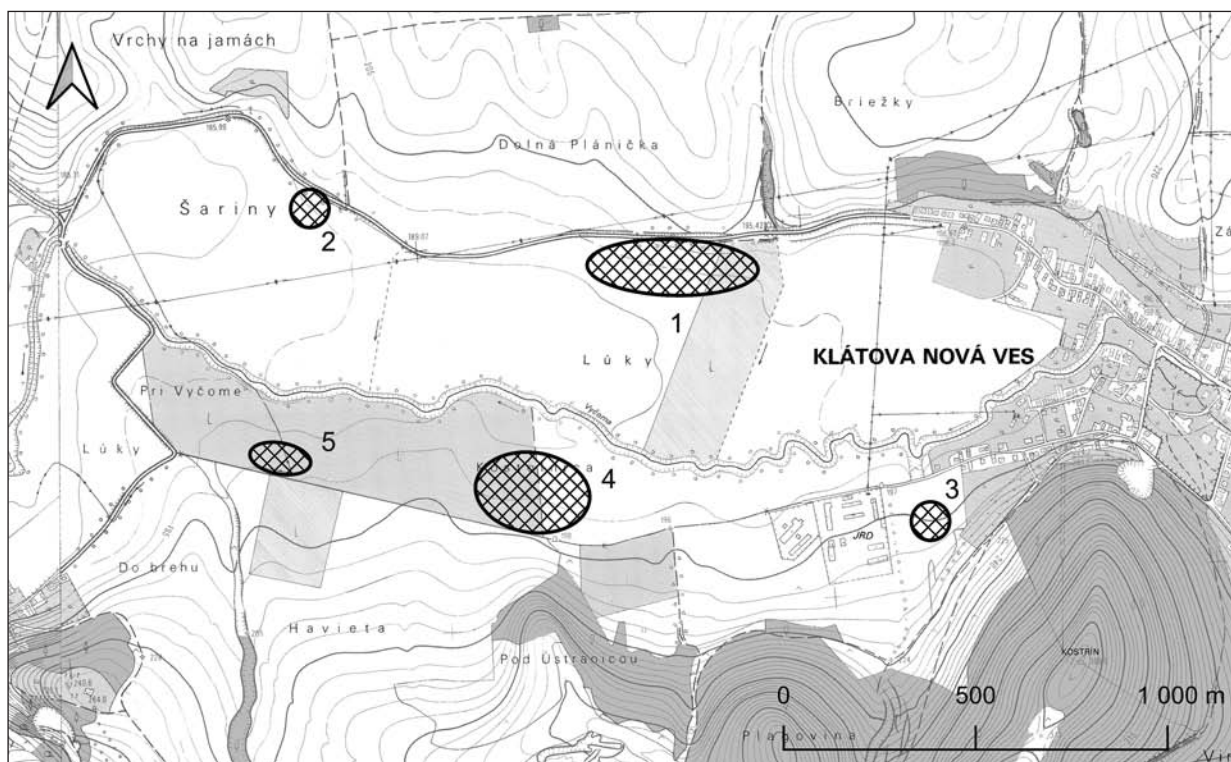

Obr. 34. Moravany nad Váhom (Podkovic). 1 – rozmiestnenie nálezov v sonde (zamerá A. Nemergut); 2–4 – výber kamennej industrie (kresba a foto L. Klaric). (Hromadová a i., 62).
 Fig. 34. Moravany nad Váhom (Podkovic). 1 – distribution of finds in the trench (measured A. Nemergut); 2–4 – selected lithic industry (drawing and photo L. Klaric). (Hromadová et al., 62).

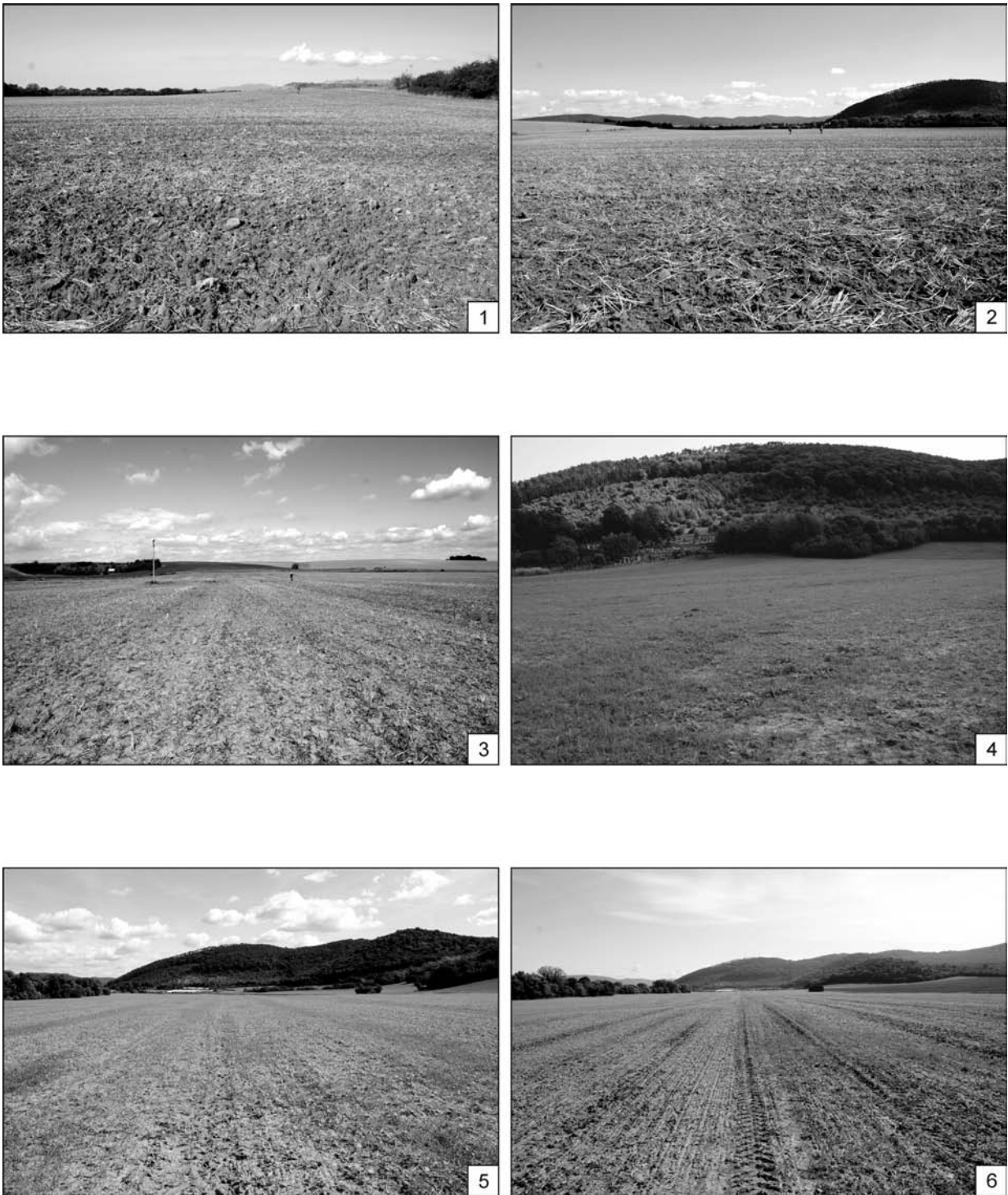
Obr. 35. Banská Štiavnica (Glanzenberg). 1 – vyznačené miesto nálezu bronzového typária pri hradnej kaplnke (foto J. Labuda); 2 – bronzové typárium (foto L. Lužina). (Labuda, 66).

Fig. 35. Banská Štiavnica (Glazenberg). 1 – indicated location of discovery of the bronze typarium at the castle chapel (photo J. Labuda); 2 – bronze typarium (photo L. Lužina). (Labuda, 66).

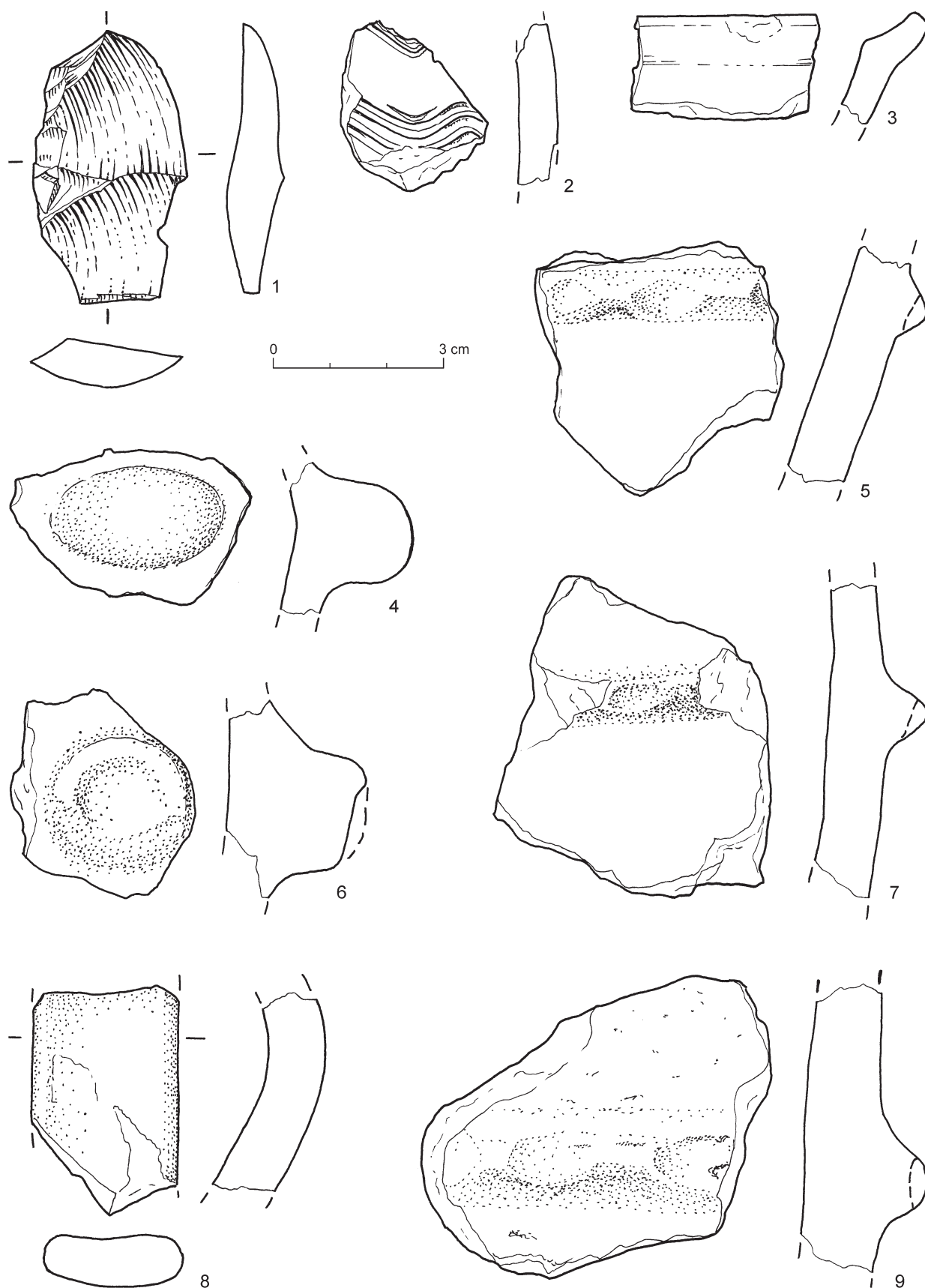

Obr. 36. Klátova Nová Ves. Situovanie nálezísk v rekognoskovanom katastri obce. 1 – poloha Lúky; 2 – poloha Šariny; 3 – poloha Zadná Kostolnica; 4 – poloha Kostolnica; 5 – poloha Dolné Kostolnice. (Mitáš/Bobek, 74).

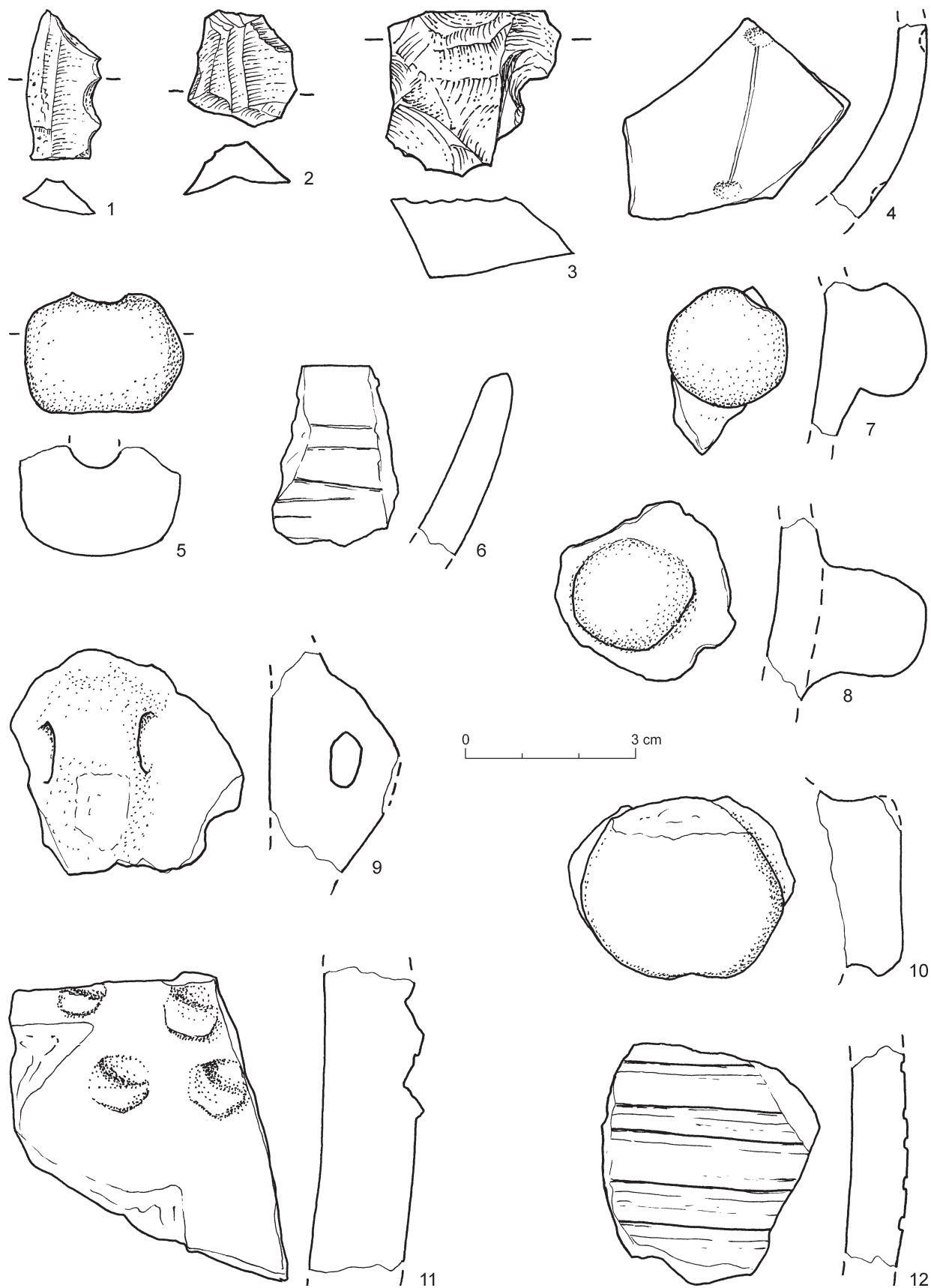
Fig. 36. Klátova Nová Ves. Location of the sites in the reconnoitered cadastre of the village. 1 – Lúky site; 2 – Šariny site; 3 – Zadná Kostolnica site; 4 – Kostolnica site; 5 – Dolné Kostolnice site (Mitáš/Bobek, 74).

Obr. 37. Miesta prieskumu v katastri obce Klátova Nová Ves. 1, 2 – poloha Lúky; 3 – poloha Šariny; 4 – poloha Zadná Kostolnica; 5 – poloha Kostolnica; 6 – poloha Dolné Kostolnice. (Mitáš/Bobek, 74).
 Fig. 37. Surveyed sites in the cadastre of the village of Klátova Nová Ves. 1, 2 – Lúky site; 3 – Šariny site; 4 – Zadná Kostolnica site; 5 – Kostolnica site; 6 – Dolné Kostolnice site (Mitáš/Bobek, 74).

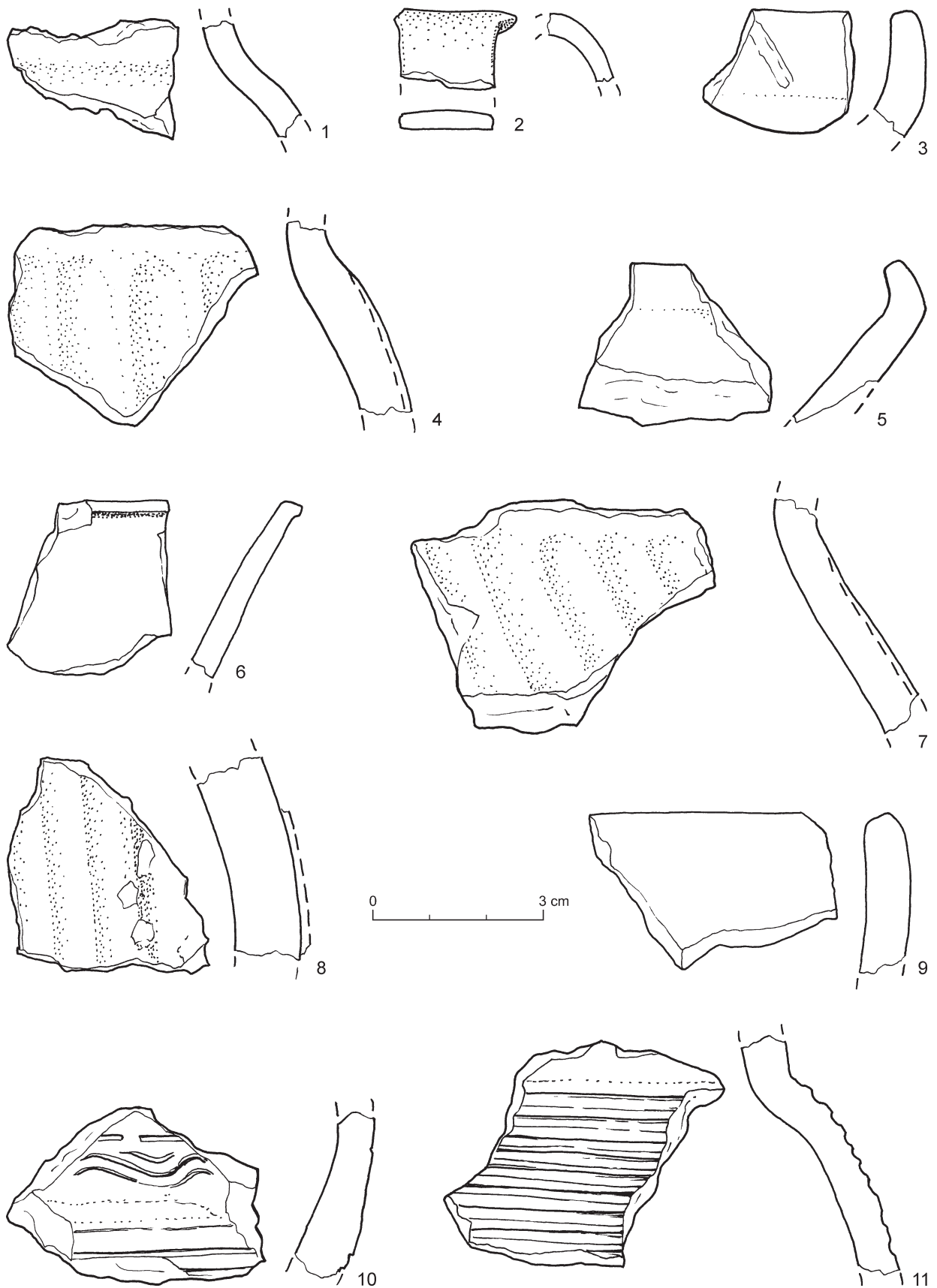

Obr. 38. Klátova Nová Ves (Lúky). Výber nálezov z povrchového zberu. (Mitáš/Bobek, 74).
 Fig. 38. Klátova Nová Ves (Lúky). Selected finds from the surface survey. (Mitáš/Bobek, 74).

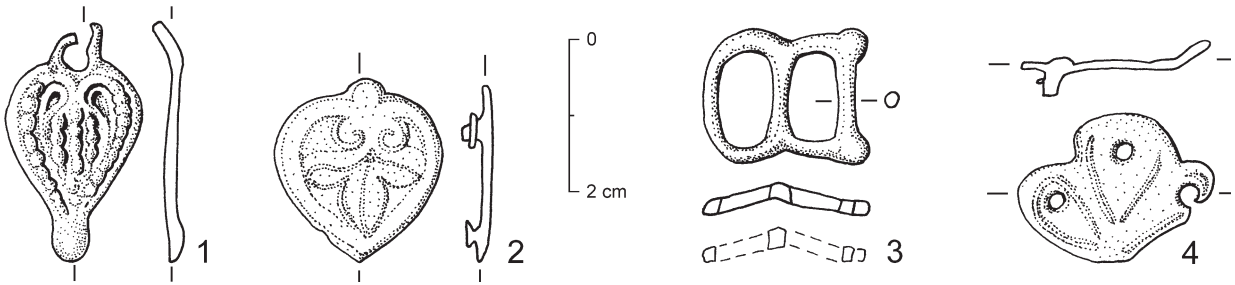

Obr. 39. Klátova Nová Ves (Šariny a Dolné Kostolnice). Výber nálezov z povrchového zberu. (Mitáš/Bobek, 74).
 Fig. 39. Klátova Nová Ves (Šariny and Dolné Kostolnice). Selected finds from the surface survey. (Mitáš/Bobek, 74).

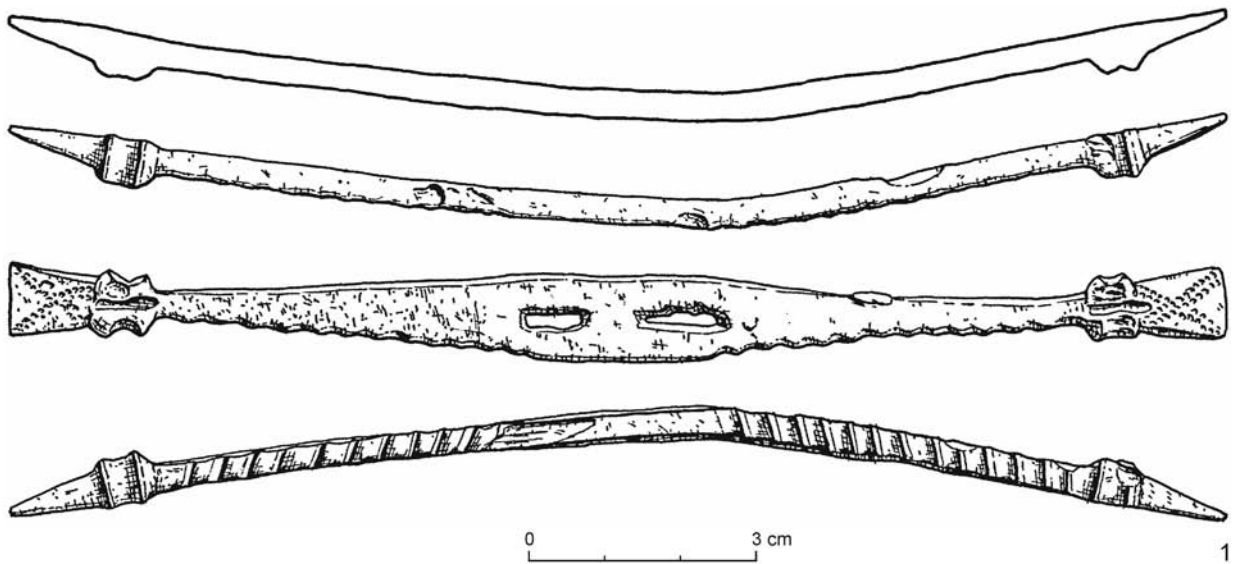

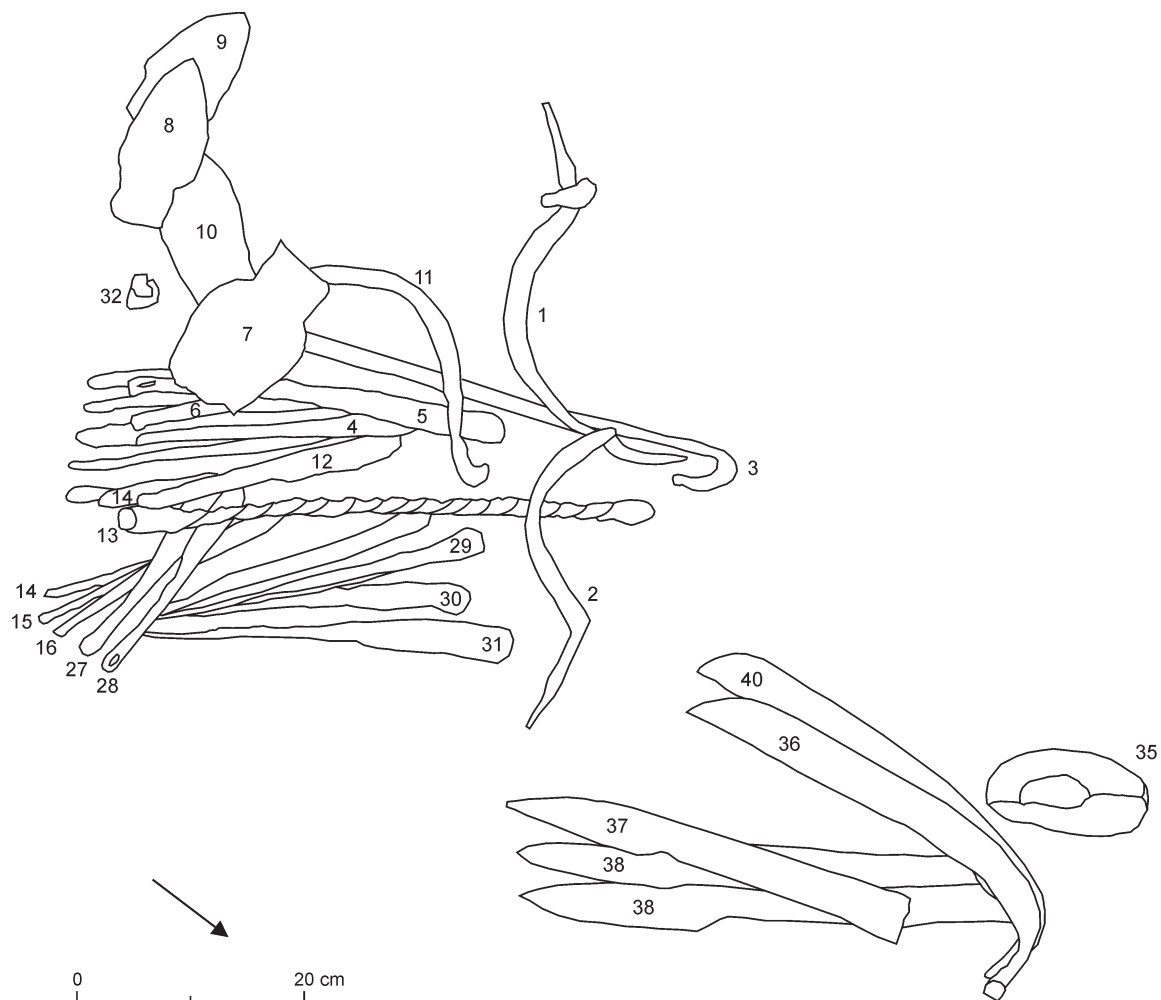
Obr. 40. Klátova Nová Ves (Kostolnica). Výber nálezov z povrchového zberu. (Mitáš/Bobek, 74).
 Fig. 40. Klátova Nová Ves (Kostolnica). Selected finds from the surface survey. (Mitáš/Bobek, 74).

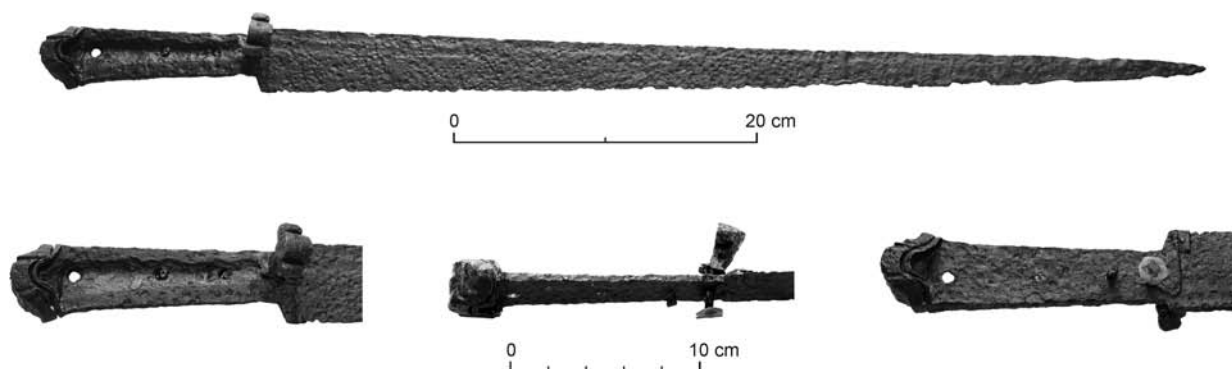
Obr. 41. Nitra-Párovské Háje. Zachránené kovové predmety. (Nevizánsky, 77).
 Fig. 41. Nitra-Párovské Háje. Saved metal artifacts. (Nevizánsky, 77).

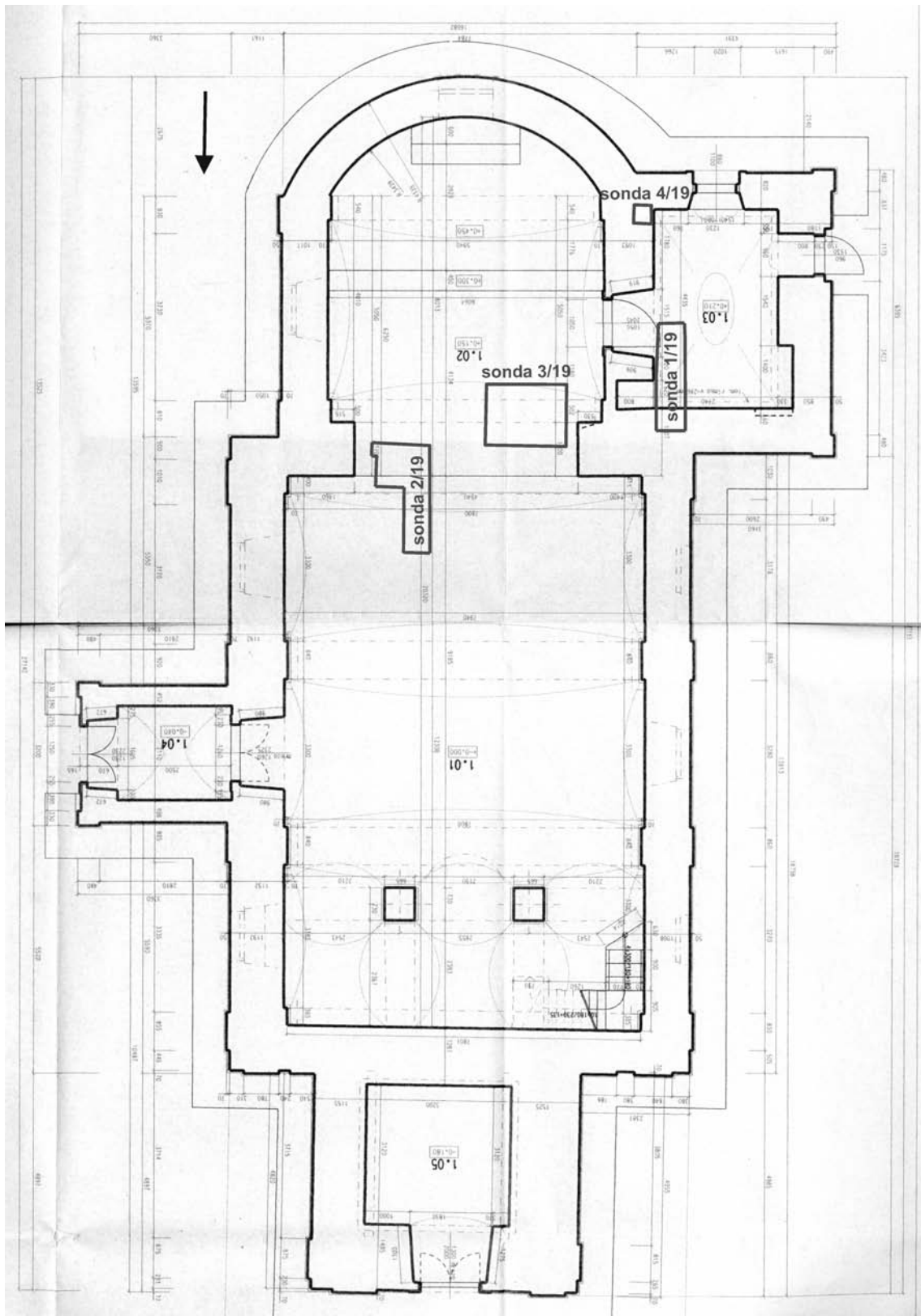
Obr. 42. Bojná I (Valy). 1 – železná postranica zubadla (kresba Ž. Nagyová); 2 – sonda XLV/b, priekopa (foto Z. Robak); 3 – sonda LXI/b, žarnov in situ (foto Z. Robak). (Pieta/Robak, 78).
 Fig. 42. Bojná I (Valy). 1 – iron snaffle cheek bar (drawing Ž. Nagyová); 2 – trench XLV/b, ditch (photo Z. Robak); 3 – trench LXI/b, quernstone in situ (photo Z. Robak). (Pieta/Robak, 78).

Obr. 43. Bojná I (Valy, časť Trhovisko). Sonda LXVIII – depot hrviien a náradia (kresba K. Pieta, grafika Z. Robak). (Pieta/Robak, 78).
 Fig. 43. Bojná I (Valy, part Trhovisko). Trench LXVIII – iron hoard of the axe-bars and tools (drawing K. Pieta, graphics Z. Robak). (Pieta/Robak, 78).

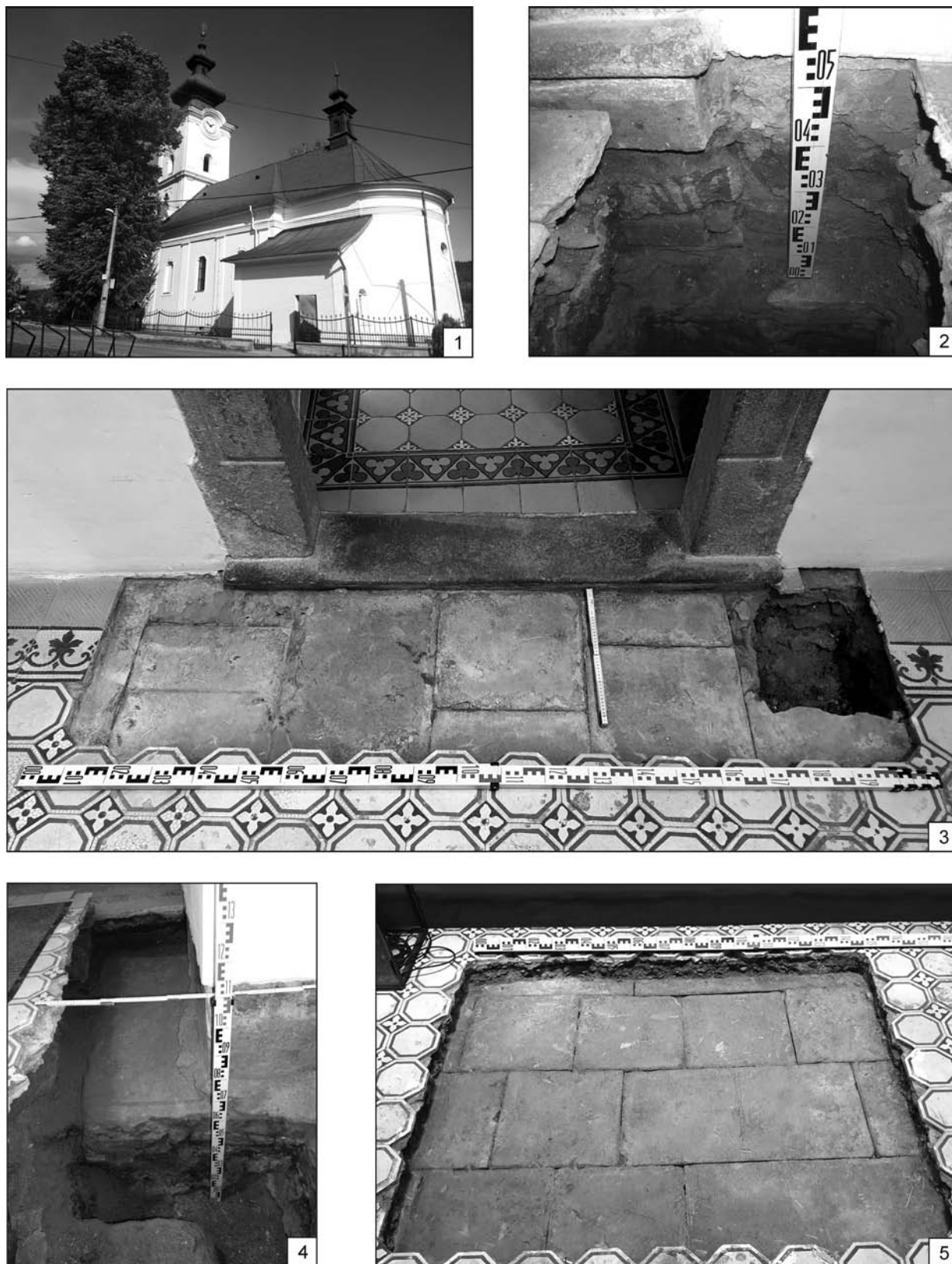

Obr. 44. Hrabušice a Letanovce (Pod Zelenou horou, Ihrík, Kláštorisko). Železný tesák a detaily jeho rukoväte so záštitou. (Soják, 84).
 Fig. 44. Hrabušice and Letanovce (Pod Zelenou horou, Ihrík, Kláštorisko). Iron hunting sword and details of its handle with the hilt. (Soják, 84).

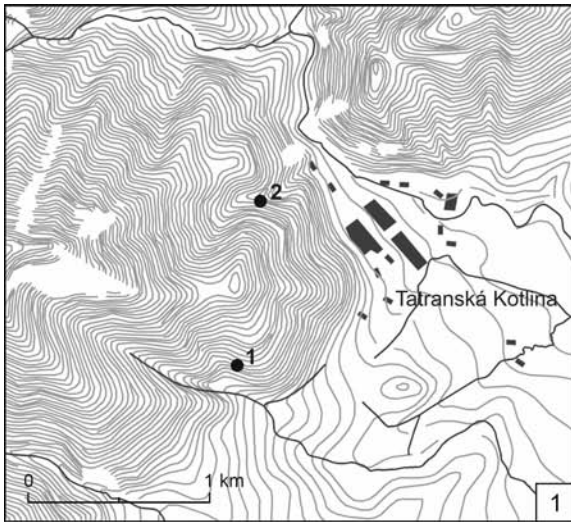
Obr. 45. Harichovce (Kostol Nepoškvrneného počatia Panny Márie). Pôdorys kostola s polohou sond v priestore južne orientovanej svätyne (Soják, 81).

Fig. 45. Harichovce (Church of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary). Ground plan of the church with the location of the trenches in the area of the south-oriented sanctuary (Soják, 81).

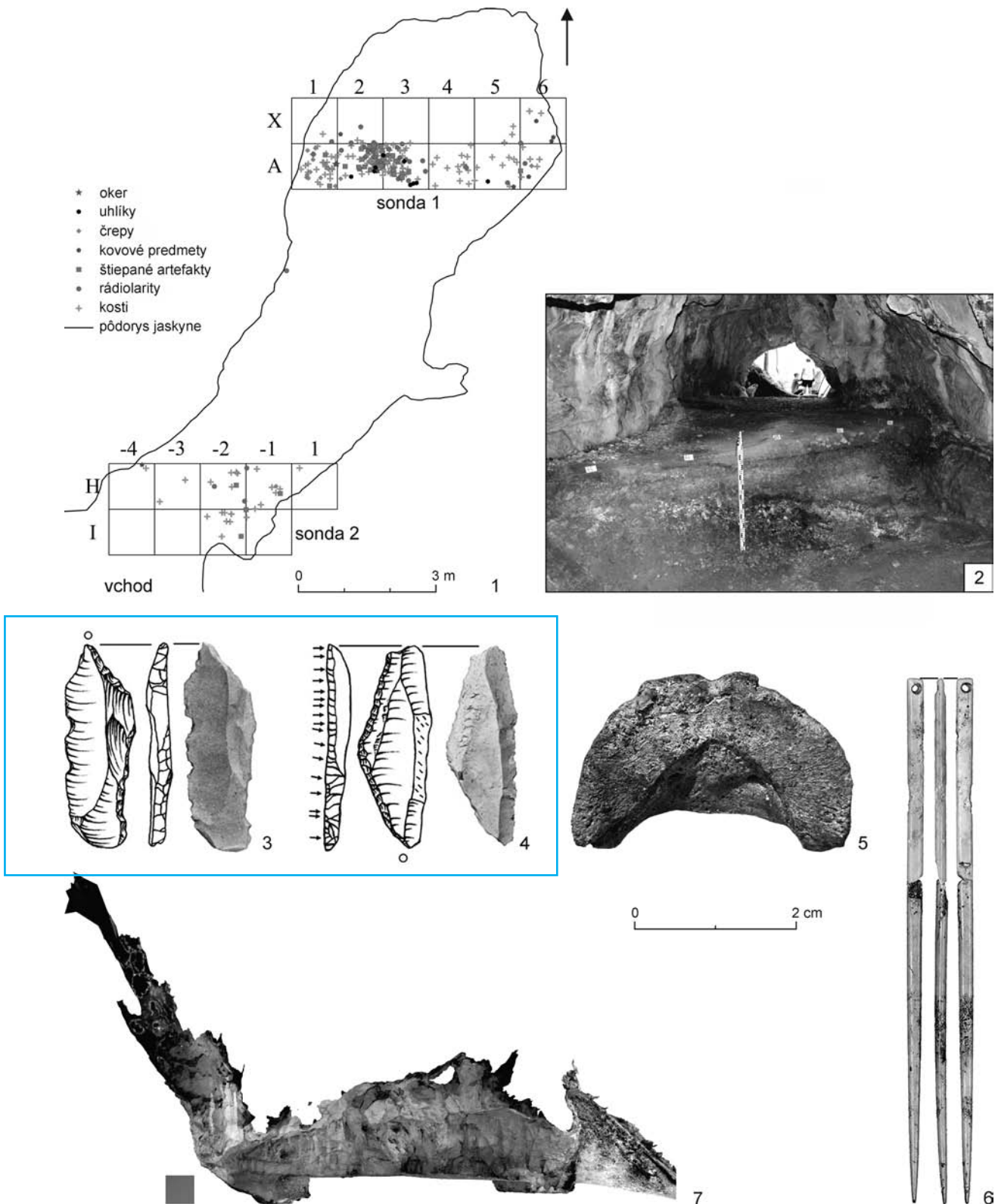
Obr. 46. Harichovce (Kostol Nepoškvrneného počatia Panny Márie). 1 – pohľad na kostol od juhozápadu; 2 – sonda 1, detail na sekundárne vymurovaný vchod zo svätyně do juhozápadnej sakristie; 3 – sonda 1 s pieskovcovou dlažbou; 4 – sonda 2 s rozšíreným základom východného víťazného oblúka; 5 – sonda 3 s barokovou pieskovcovou dlažbou (Soják, 81).

Fig. 46. Harichovce (Church of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary). 1 – view of the church from the southwest; 2 – trench 1, detail of the secondarily masonry entrance from the sanctuary to the southwestern sacristy; 3 – trench 1 with the sandstone paving; 4 – trench 2 with the extended foundation of the triumphal arch; 5 – trench 3 with the Baroque sandstone paving (Soják, 81).

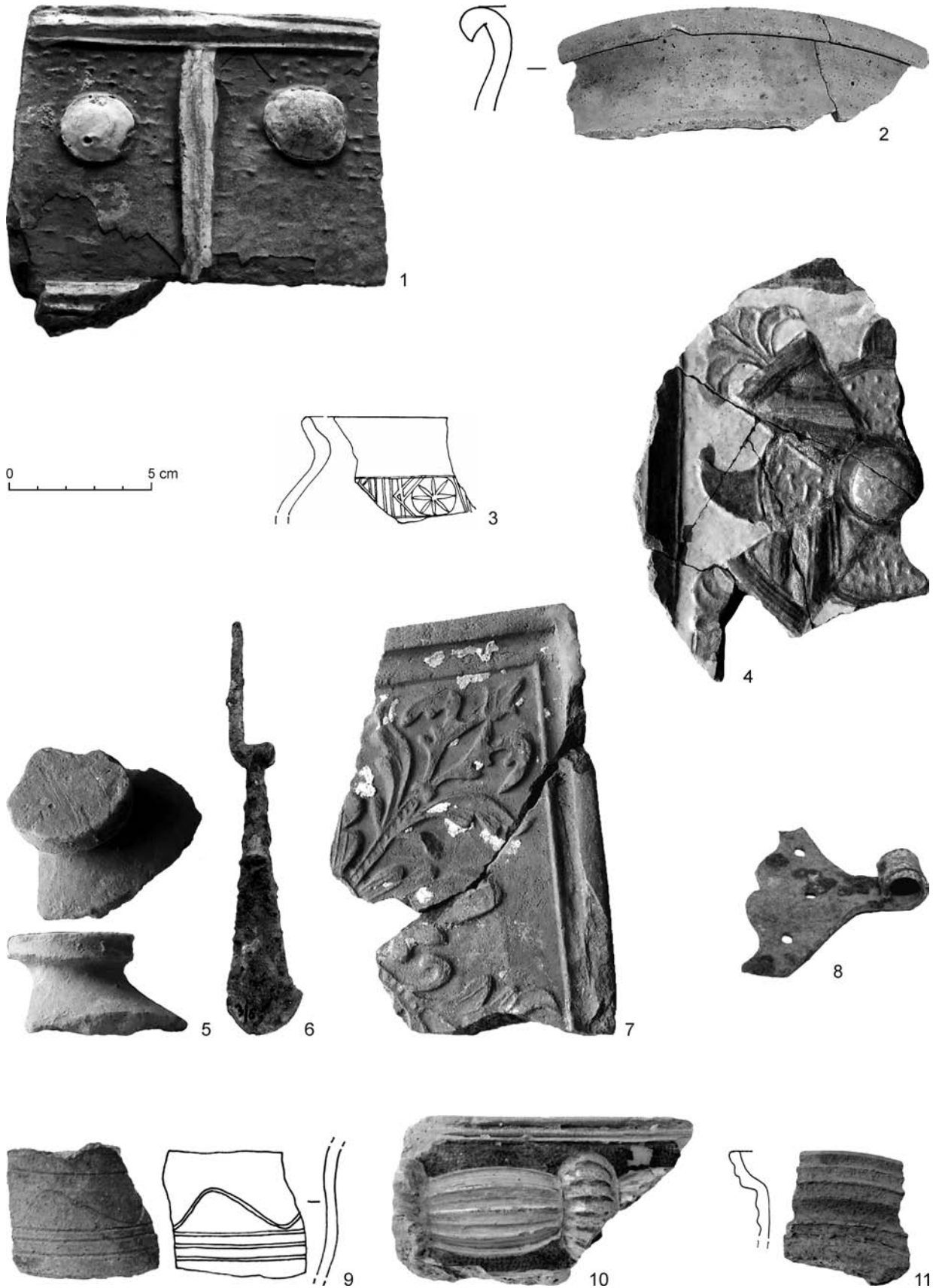

Obr. 47. Vysoké Tatry-Tatranská Lomnica (jaskyňa Hučivá diera). 1 – lokalizácia jaskyne na výseku mapy (1 – Hučivá diera, 2 – Belianska jaskyňa); 2 – trojuholníkový portál; 3 – sonda 2 pod vchodom; 4 – detailný pohľad na sondu 2 pod vchodom, miesto naplánovaného osadenia kovovej mreže (Soják/Valde-Nowak, 84).

Fig. 47. Vysoké Tatry-Tatranská Lomnica (Hučivá diera cave). 1 – location of the cave on a map section (1 – Hučivá diera cave, 2 – Belianska jaskyňa cave); 2 – triangular portal; 3 – trench 2 below the entrance; 4 – detail view of trench 2 below the entrance, location of the planned installation of a metal grid (Soják/Valde-Nowak, 84).

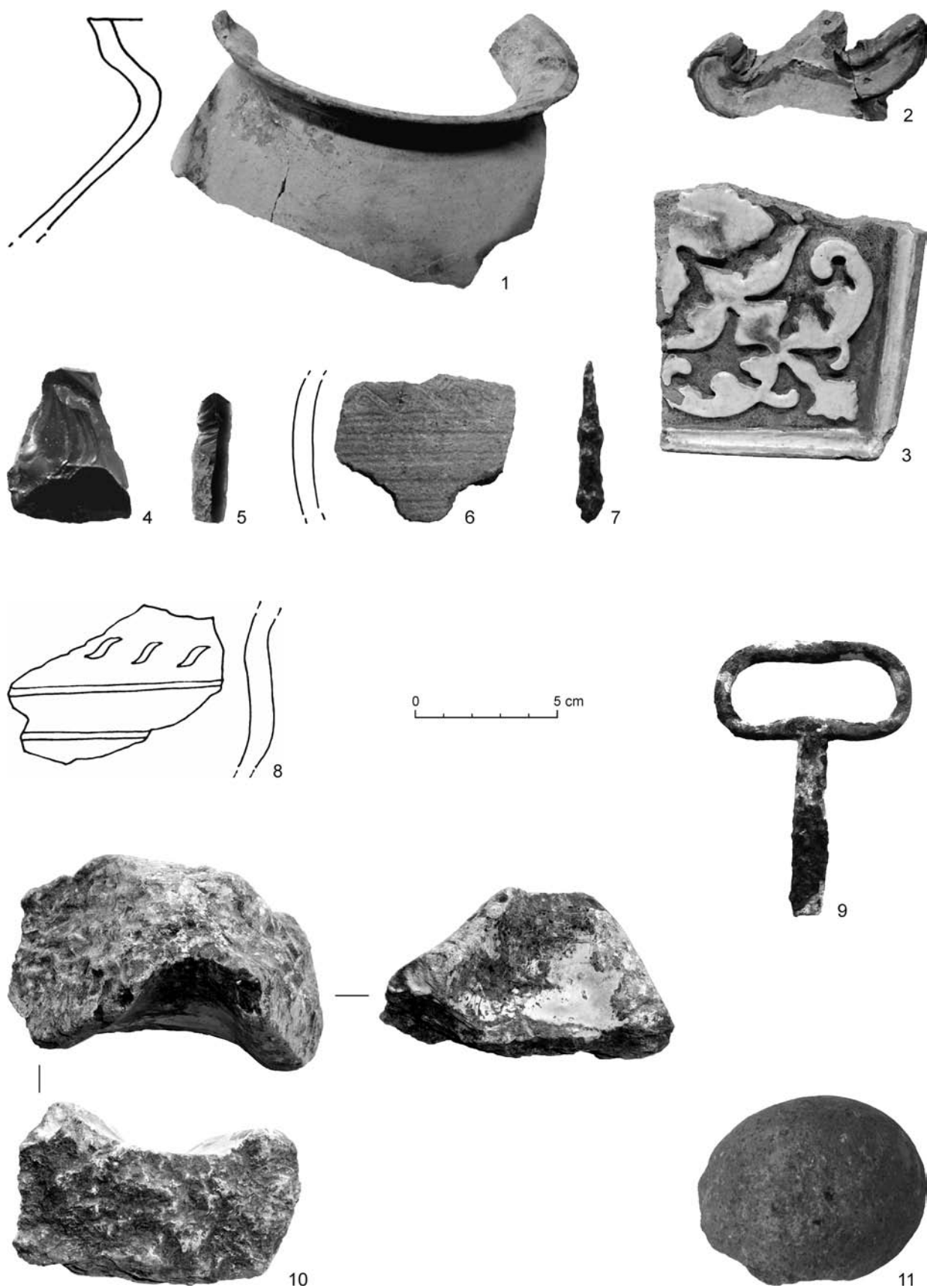

Obr. 48. Vysoké Tatry-Tatranská Lomnica (jaskyňa Hučivá diera). 1 – pôdorys jaskyne so skúmanými sektormi v sonde 1 a 2/19; 2 – ohnisko magdalénienskej kultúry v sonde 1; 3 – hrot s vrubom; 4 – masívny trojuholník; 5 – kopyto koňa divého; 6 – kostná ihlica z ohniska; 7 – 3D fotogrammetria pozdĺžneho rezu jaskyne so zadným komínom, podľa M. Chebena a A. Arpáša (Soják/Valde-Nowak, 84).
 Fig. 48. Vysoké Tatry-Tatranská Lomnica (Hučivá diera cave). 1 – ground plan of the cave with the examined sectors in trenches 1 and 2/2019; 2 – fireplace of the Magdalenian culture in trench 1; 3 – shouldered point; 4 – massive triangle; 5 – hoof of a wild horse; 6 – bone needle from the fireplace; 7 – 3D photogrammetry of the longitudinal cross-section of the cave with the rear chimney, after M. Cheben and A. Arpáš (Soják/Valde-Nowak, 84).

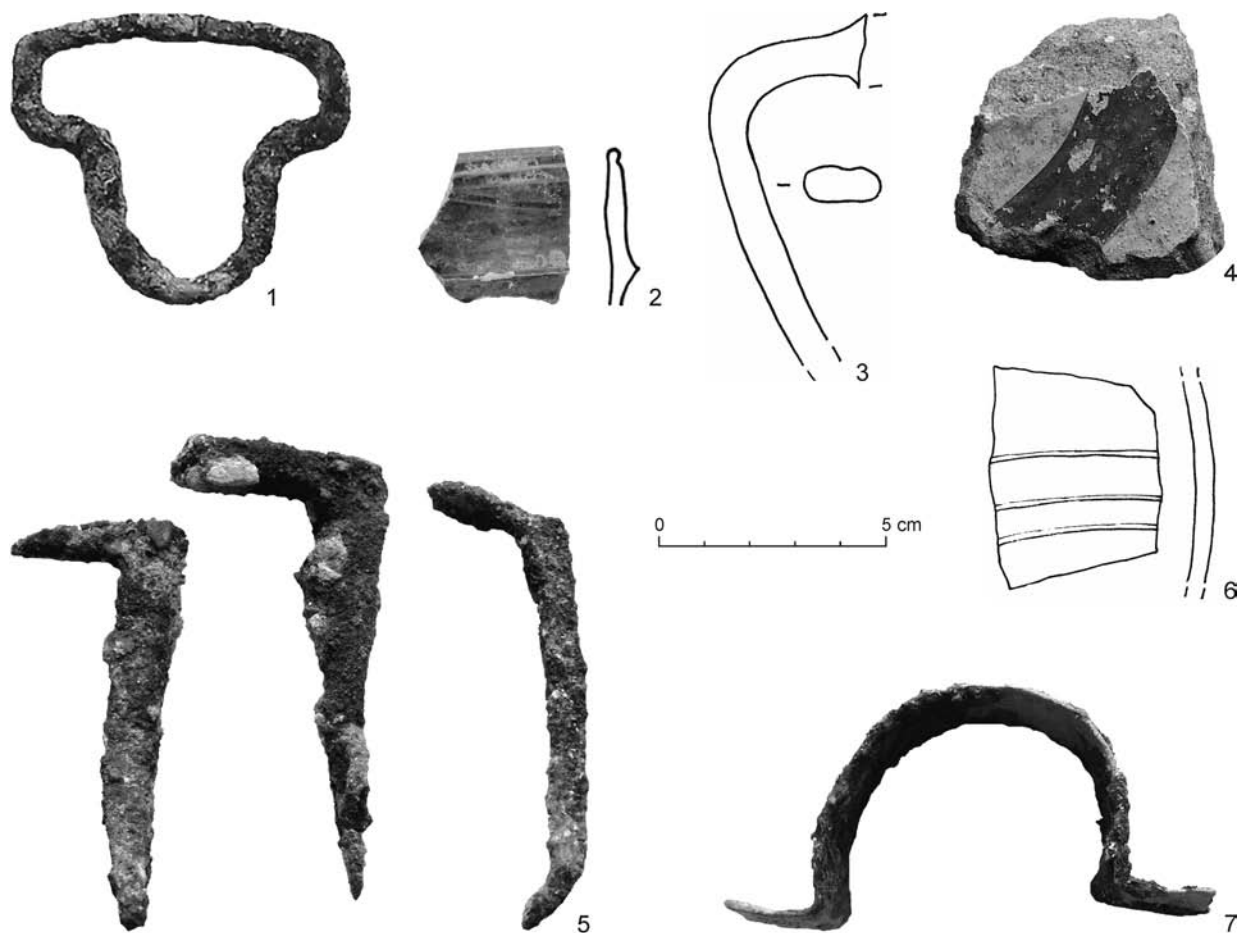

Obr. 49. Brekov (hrad). 1-7 – výber nálezov zo sezóny 2017; 8-11 – výber nálezov zo sezóny 2018. (Strakošová, 87).
 Fig. 49. Brekov (castle). 1-7 – selected finds from season 2017; 8-11 – selected finds from season 2018. (Strakošová, 87).

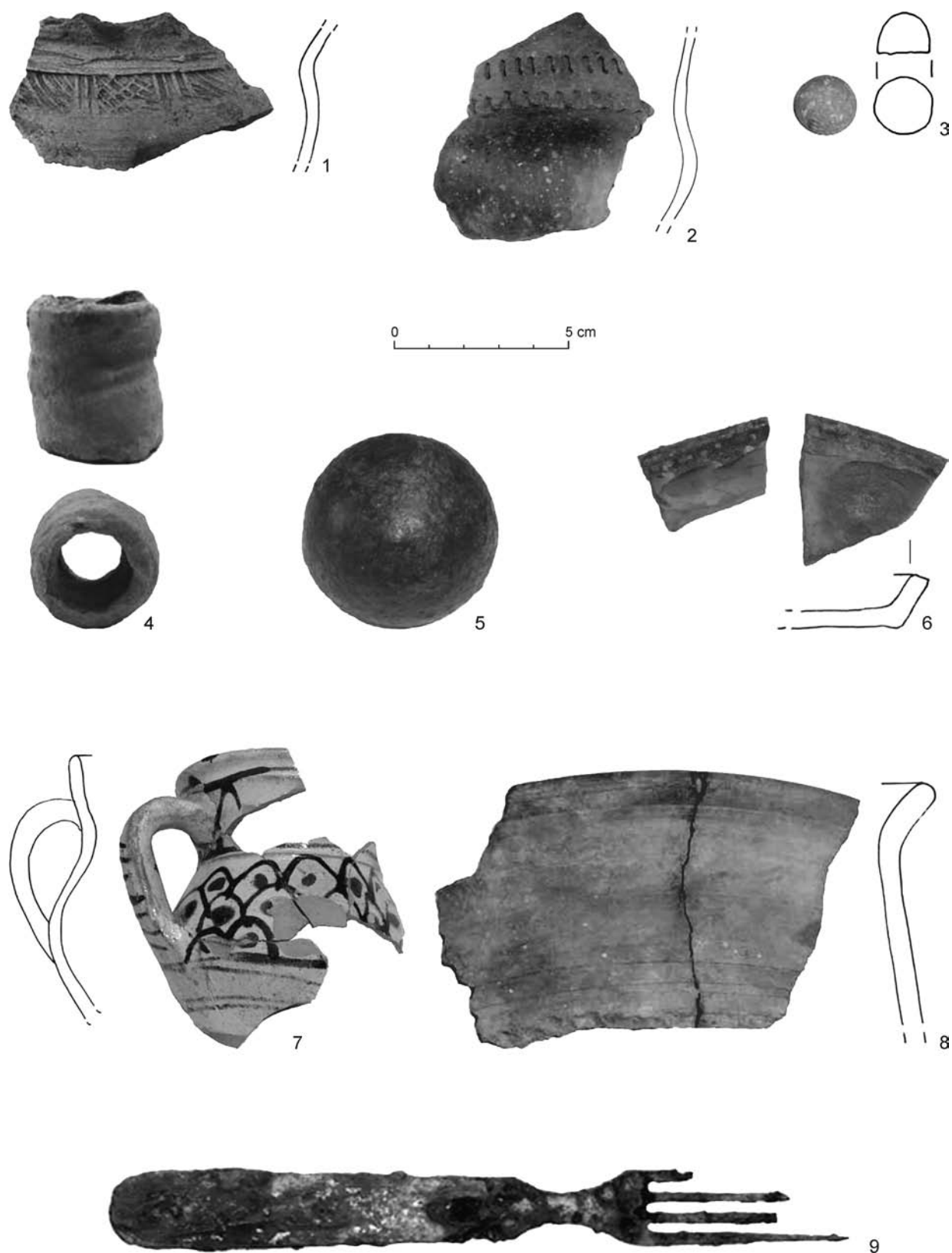

Obr. 50. Brekov (hrad). 1–3 – výber nálezov zo sezóny 2018; 4–11 – výber nálezov zo sezóny 2019. (Strakošová, 87).
 Fig. 50. Brekov (castle). 1–3 – selected finds from season 2018; 4–11 – selected finds from season 2019. (Strakošová, 87).

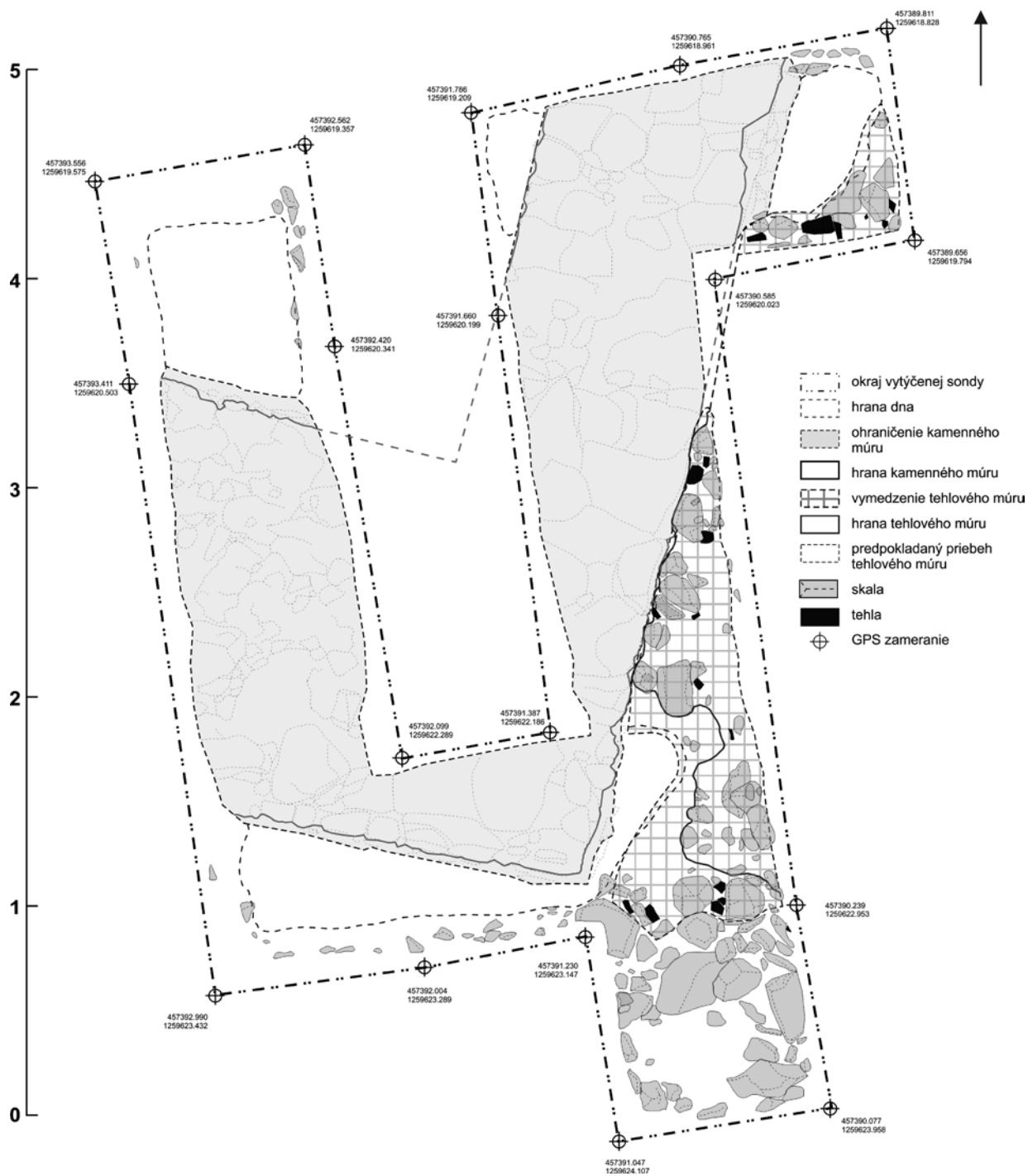

Obr. 51. Humenné (Kostol Všetkých svätých): 1 – železná pracka; 2 – zlomok džbánú so zelenou glazúrou; 3 – zlomok pášikového ucha; 4 – fragment omietky s okrovou výzdobou; 5 – klince z rakiev; 6 – črep hrncovitej nádoby; 7 – železná úchytka; 8 – Vyšný Žipov (intavilán), miesto výskumu vyznačené na mape. (Strakošová, 91).

Fig. 51. Humenné (Church of All Saints). 1 – iron buckle; 2 – fragment of a jug with green glaze; 3 – fragment of a strap handle; 4 – fragment of plaster with ochre decoration; 5 – coffin nails; 6 – sherd from a pot-shaped vessel; 7 – iron handle; 8 – Vyšný Žipov (urban area), location of the excavation indicated on the map. (Strakošová, 91).

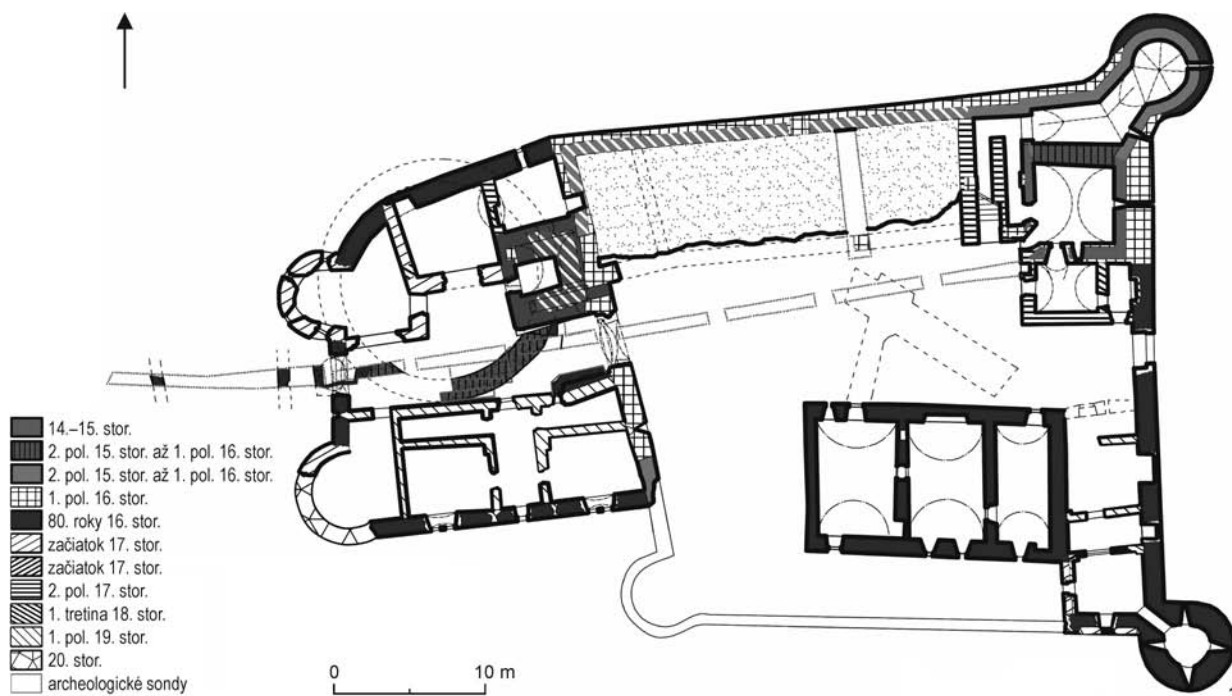

Obr. 52. Jasenov (hrad): 1 – črep s kolkom; 2 – črep z doby rímskej; 3 – kamenná guľka; 4 – keramický valček, dýza; 5 – železná guľa do falconetu; 6 – zlomky plytkej misy; 7 – fragment glazovaného džbánku; 8 – fragment veľkej misy; 9 – vidlička (Strakošová, 91).
 Fig. 52. Jasenov (castle). 1 – stamped sherd; 2 – sherd from the Roman period; 3 – miniature stone ball; 4 – pottery cylinder, nozzle; 5 – iron ball for a falconet; 6 – fragments of a shallow bowl; 7 – fragment of a small glazed jug; 8 – fragment of a large bowl; 9 – fork (Strakošová, 91).

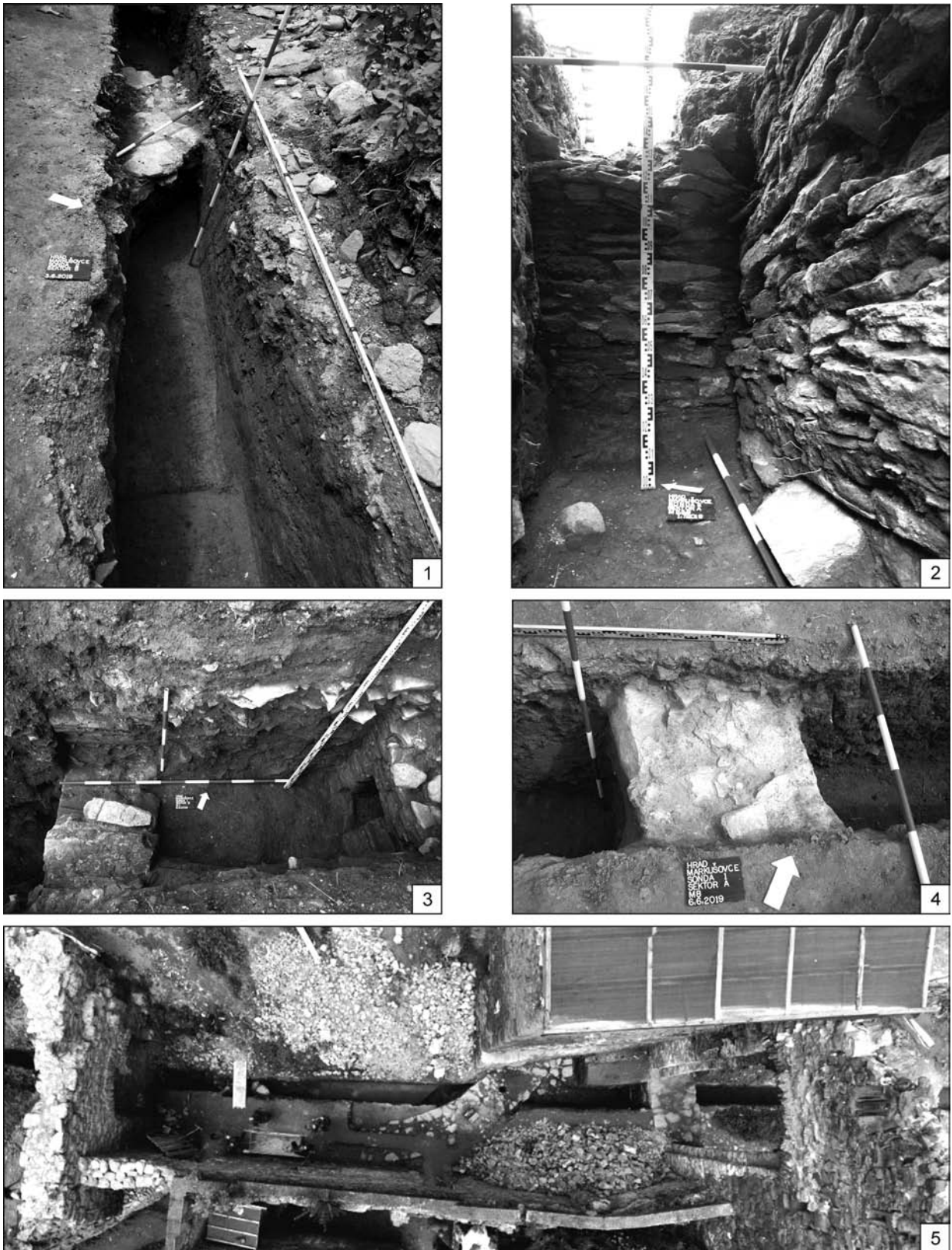
Obr. 53. Nová Baňa (Althandel). Pôdorysný plán sond 3 a 4 s rezmi 1 a 2, kde bol zachytený objekt 1 – kamenná a tehlová stavba. (Styk/Beljak Pažinová, 94).

Fig. 53. Nová Baňa (Althandel). Ground plans of trenches 3 and 4 with cross-sections 1 and 2, where feature 1 – a stone and brick structure – was detected. (Styk/Beljak Pažinová, 94).

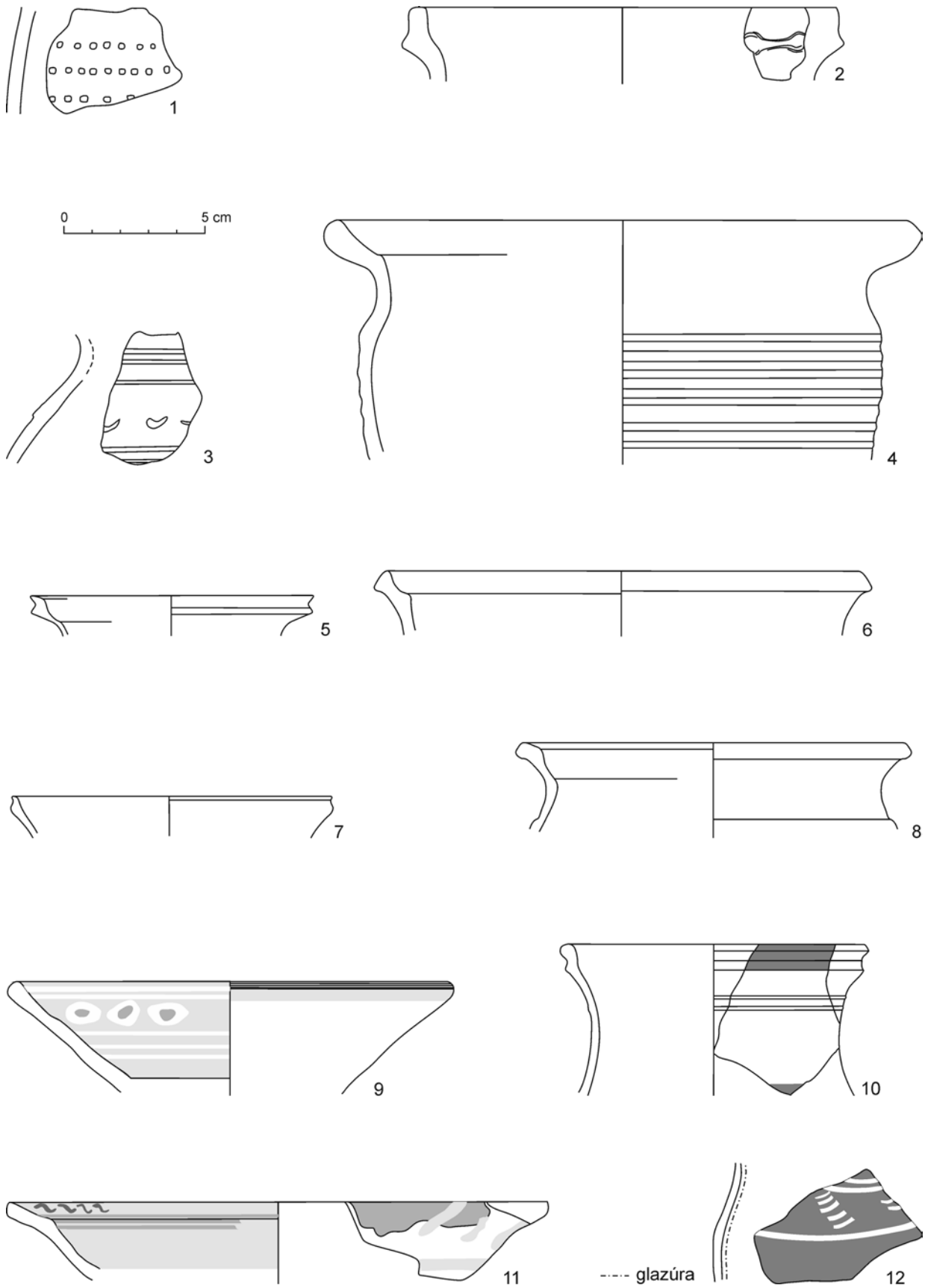

Obr. 54. Markušovce (hrad): 1 – plán sídla s jednotlivými stavebnými etapami a vyznačeným priebehom sondy; 2 – zahlbené objekty v severnom profile sondy 3; 3 – objekt 3 v priebehu vyberania; 4 – základy valcovej stavby (M3/M4) na dolnom nádvorí; 5 – východná časť sondy II s murivom M6 opretým o staršie murivo valcovej stavby. (Švaňa a i., 95).

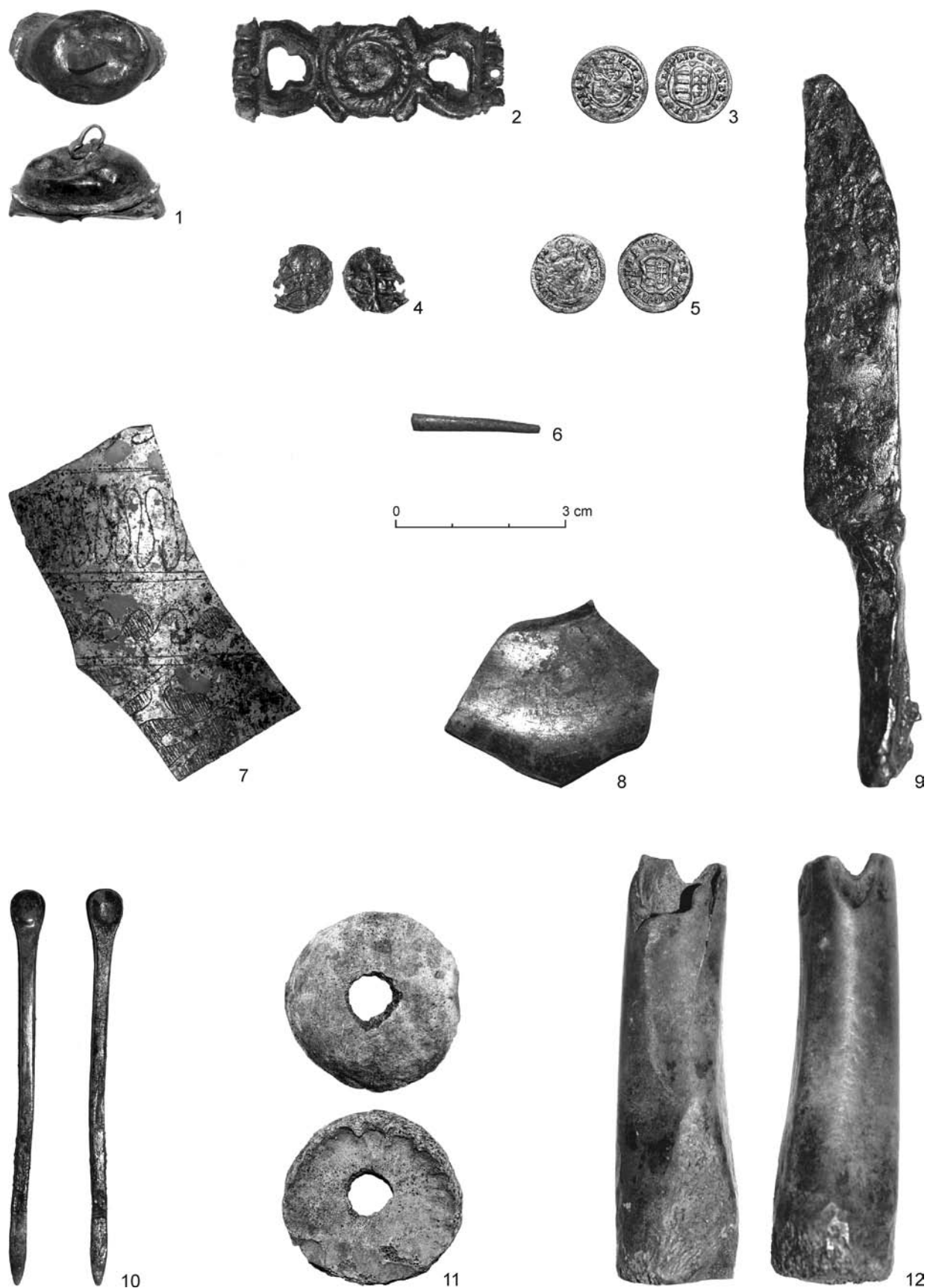
Fig. 54. Markušovce (castle). 1 – plan of the residence with individual construction stages and indicated course of the trench; 2 – sunken features in the northern section of trench 3; 3 – feature 3 during withdrawal; 4 – foundations of the cylindrical structure (M3/M4) in the lower courtyard; 5 – eastern part of trench II with masonry M6 leaning against the older masonry of the cylindrical structure. (Švaňa et al., 95).

Obr. 55. Markušovce (hrad): 1 – žlabovitý výkop pri základe valcovej stavby; 2 – vnútorný pohľad na prepadisko dolnej brány; 3 – západná časť prepadiska dolnej brány s výpustom; 4 – múr kontraeskarp; 5 – pohľad z dronu na dolné nádvorie. (Šoaňa a i., 95).
 Fig. 55 Markušovce (castle). 1 – trough-shaped pit at the foundation of the cylindrical structure; 2 – interior view of the drop of the lower gate; 3 – western part of the drop of the lower gate with the outlet; 4 – counterscarp wall; 5 – view of the lower courtyard from a drone. (Šoaňa et al., 95).

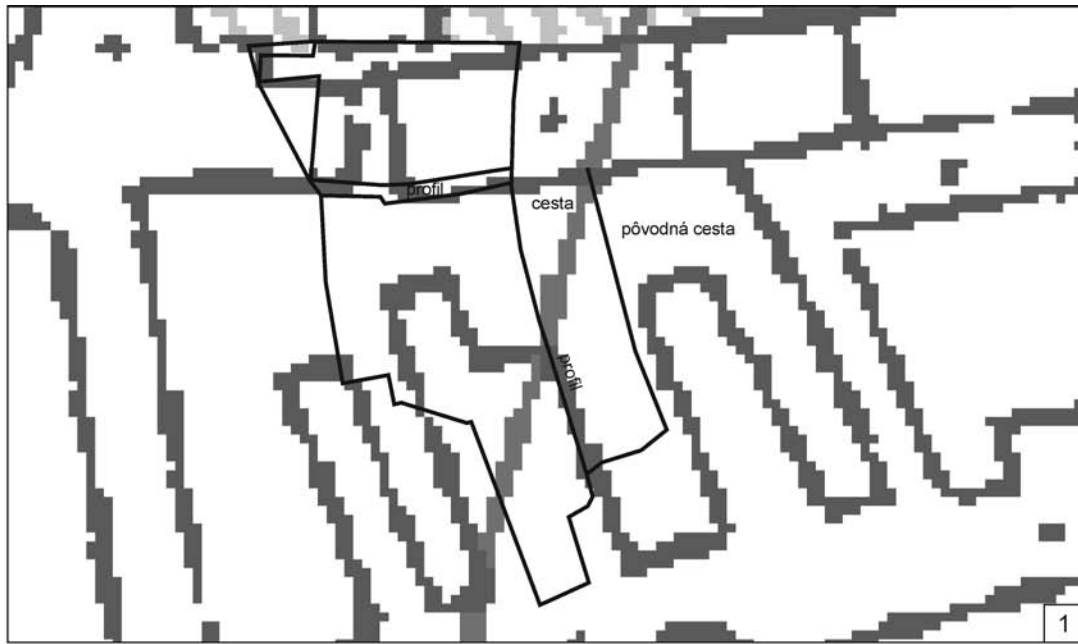

Obr. 56. Markušovce (hrad). Výber nálezov keramiky. (Švaňa a i., 95).
 Fig. 56. Markušovce (castle). Selected pottery. (Švaňa et al., 95).

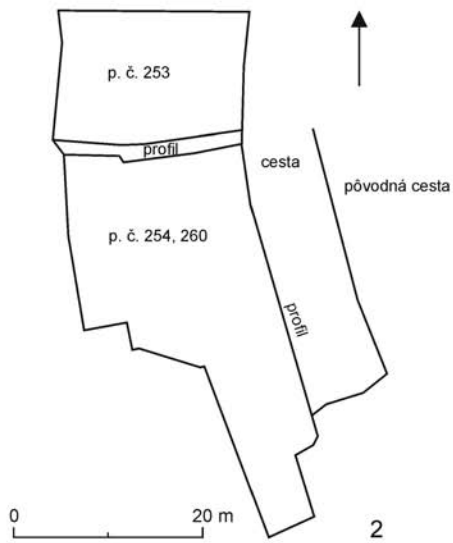

Obr. 57. Markušovce (hrad). Výber drobných predmetov. 1–6, 9, 10 – kov; 7, 8 – sklo; 11, 12 – kosť. (Švaňa a i., 95).
 Fig. 57. Markušovce (castle). Selected small finds. 1–6, 9, 10 – metal; 7, 8 – glass; 11, 12 – bone. (Švaňa et al., 95).

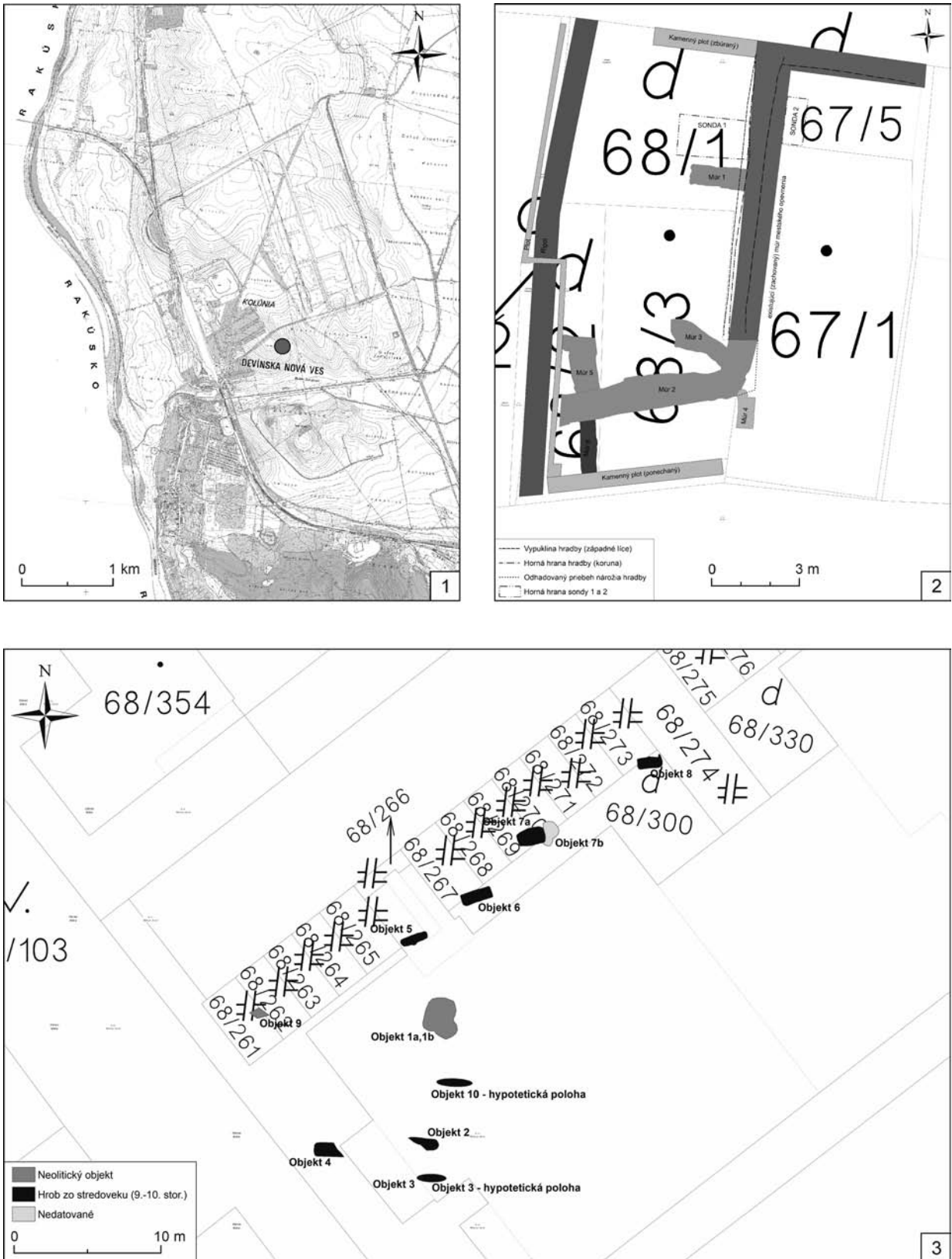

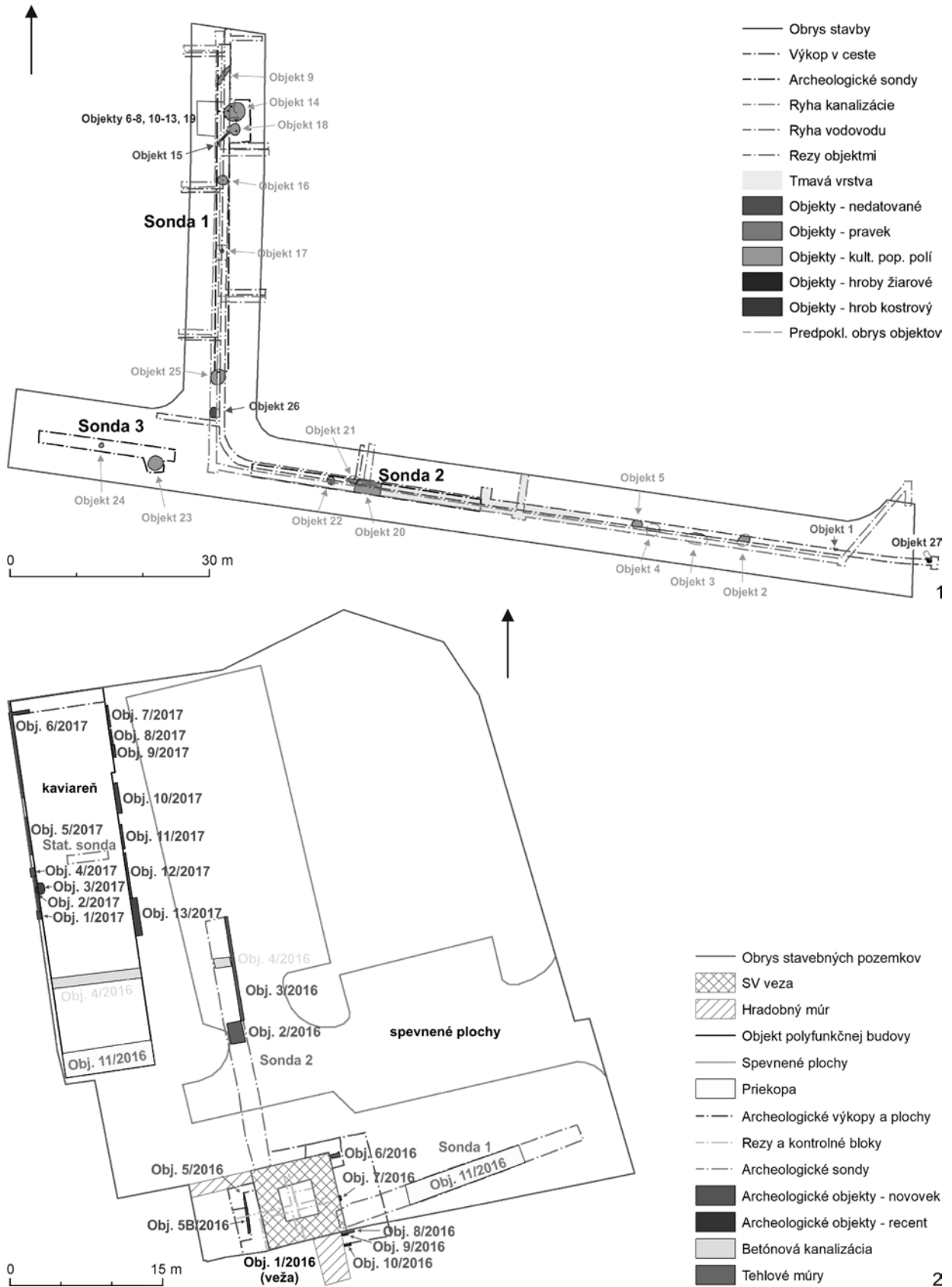
[Pouze akademické použití]

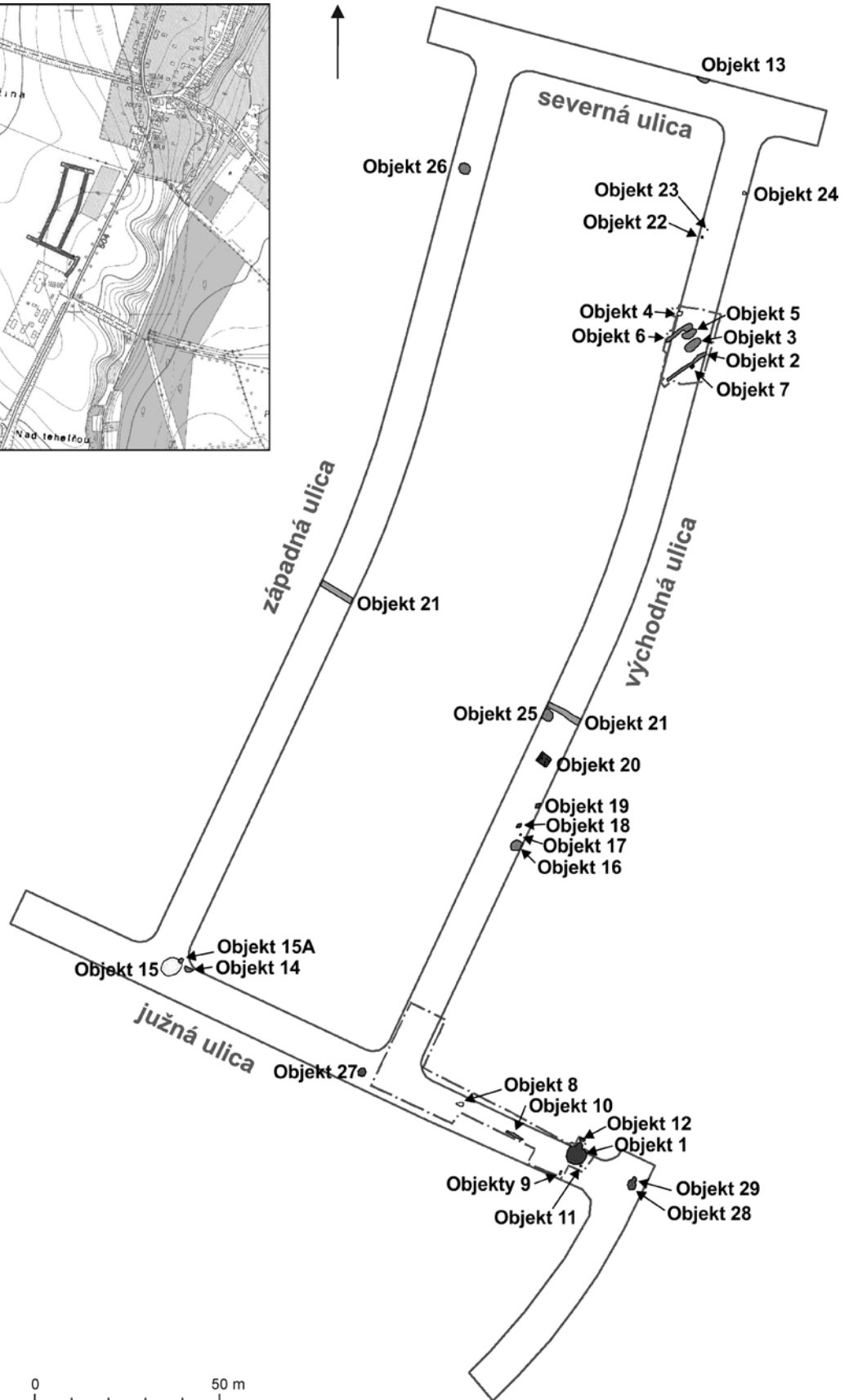
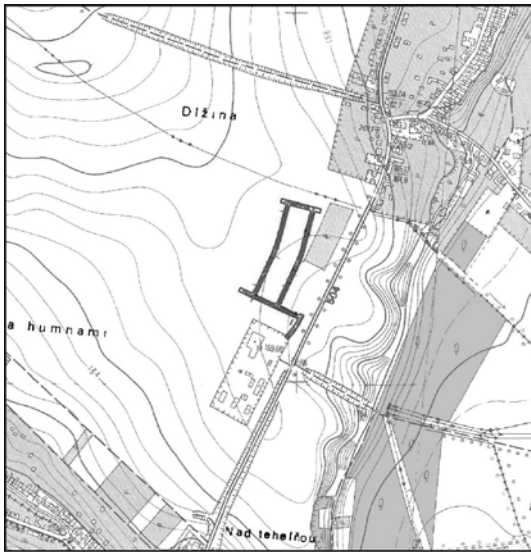
Obr. 58. Trnava (Hviezdoslavova a Hornopotočná ulica). 1-2 – plocha skúmaná v roku 2019; 3 – severný profil objektu 9; 4 – pôdorys objektu 36; 5 – objekt 36 po začistení kostry zvieratá. (Vangľová, 97).
 Fig. 58. Trnava (Hviezdoslavova and Hornopotočná streets). 1-2 – area excavated in 2019; 3 – northern section of feature 9; 4 – ground plan of the feature; 5 – feature 36 after the animal skeleton had been cleaned. (Vangľová, 97).

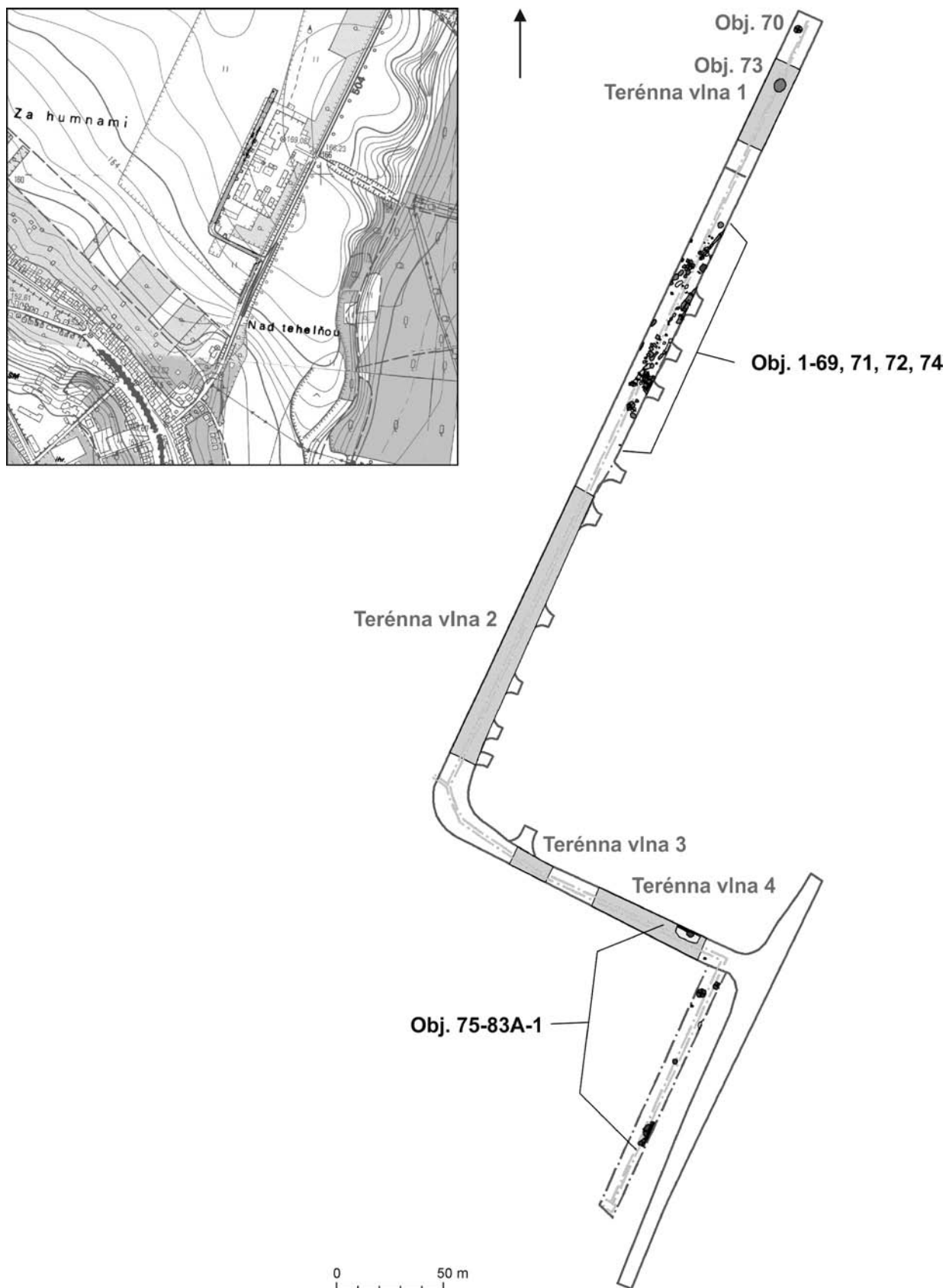
Obr. 59. Bratislava-Devínska Nová Ves (Diaľne Zamajerské). 1 – vyznačenie polohy výskumu. Modra (Hrnčiarska ulica). 2 – vyznačenie sond a skúmanej architektúry na katastrálnej mape. Nitra-Chrenová (Mikov dvor). 3 – plán preskúmaných objektov. (Žaár a i., 101).
 Fig. 59. Bratislava-Devínska Nová Ves (Diaľne Zamajerské). 1 – indication of the excavation area. Modra (Hrnčiarska ulica street). 2 – indicated trenches and examined architecture on the cadastral map. Nitra-Chrenová (Mikov dvor). 3 – plan of the excavated features. (Žaár et al., 101).

Obr. 60. Trebatice (Záhumenská ulica). 1 – plán výskumu s archeologickými objektmi. Trnava (Ulica Michalská/Horné Bašty, Rybníková ulica). 2 – plán archeologického výskumu. (Žaár a i., 101).
 Fig. 60. Trebatice (Záhumenská ulica street). 1 – excavation plan with archaeological features. Trnava (Ulica Michalská/Horné Bašty, Rybníková ulica streets). 2 – plan of the archaeological excavation (Žaár et al., 101).

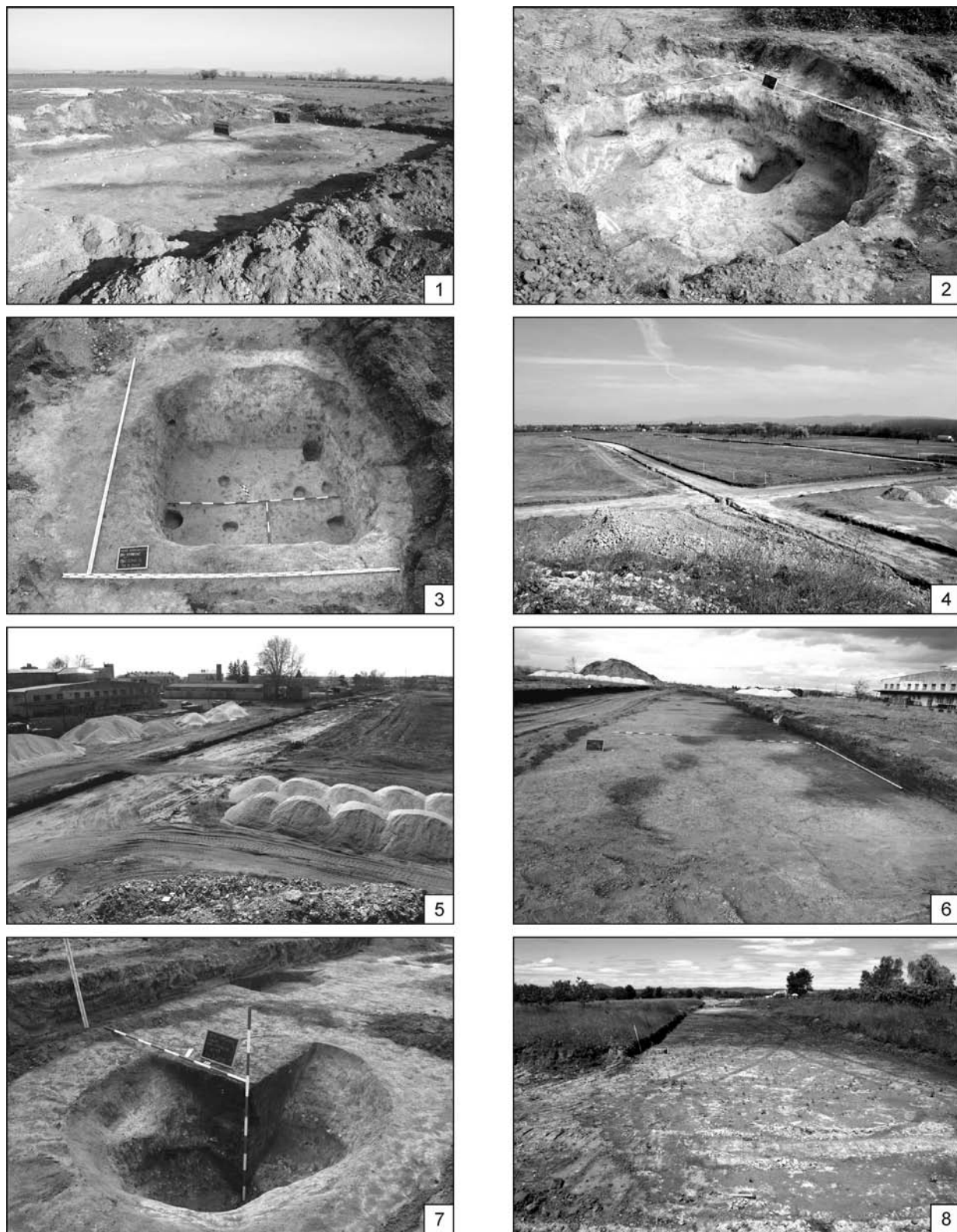

Obr. 61. Veľké Kostolany (Za humnami/Vyselač). Plocha stavby IBV Vyselač s archeologickými objektami. (Žaár/Žaárová, 115).
 Fig. 61. Veľké Kostolany (Za humnami/Vyselač). Building site of the Vyselač housing estate with archaeological features. (Žaár/
 Žaárová, 115).

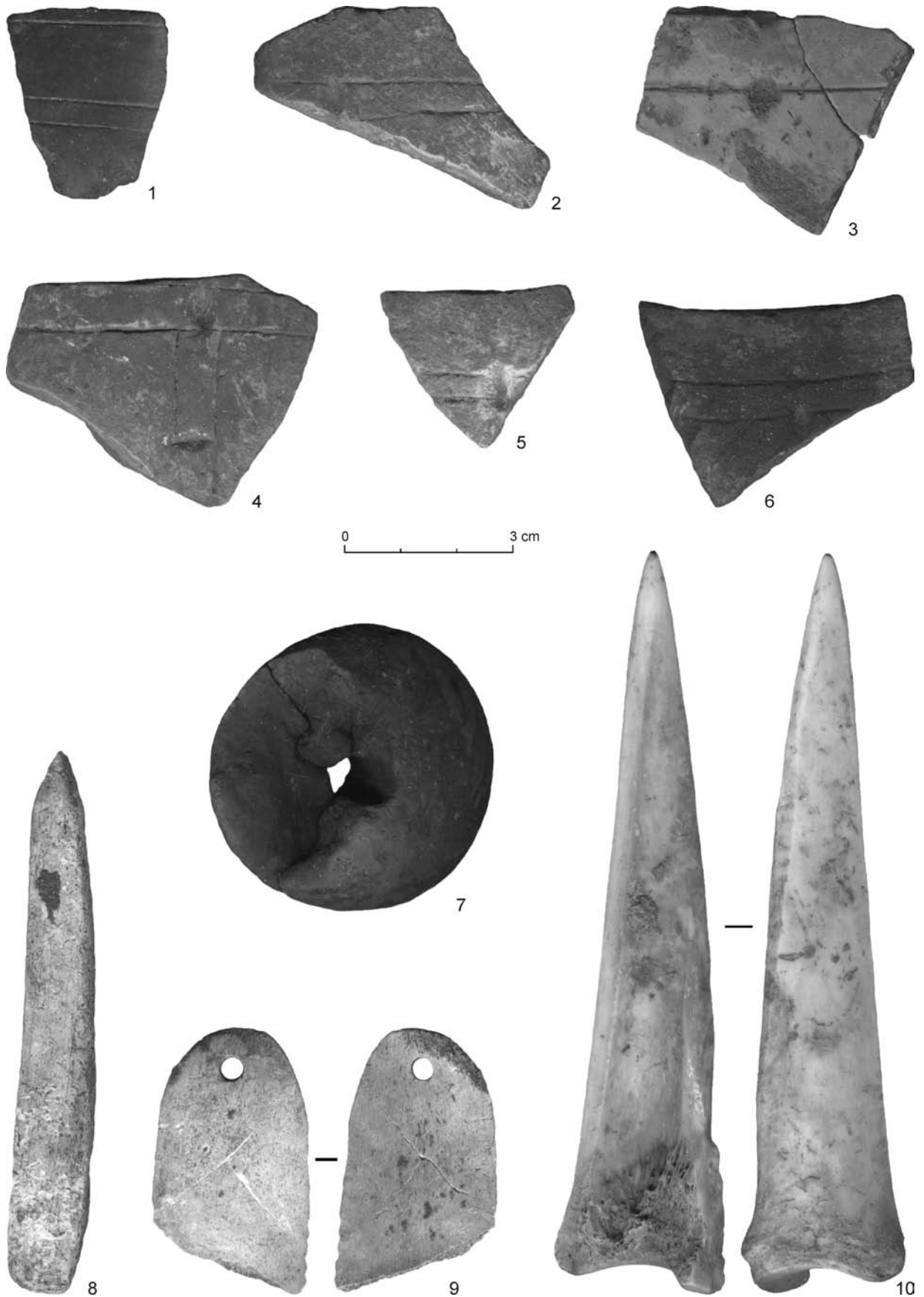
Obr. 62. Veľké Kostolany (Za humnami/Vysielač). Plocha stavby Dopravné napojenie areálu Vysielač s koncentraciami archeologických objektov. (Žaár/Žaárová, 115).

Fig. 62. Veľké Kostolany (Za humnami/Vysielač). Building site of the Traffic Connection of the Vysielač housing estate with concentrations of archaeological features. (Žaár/Žaárová, 115).

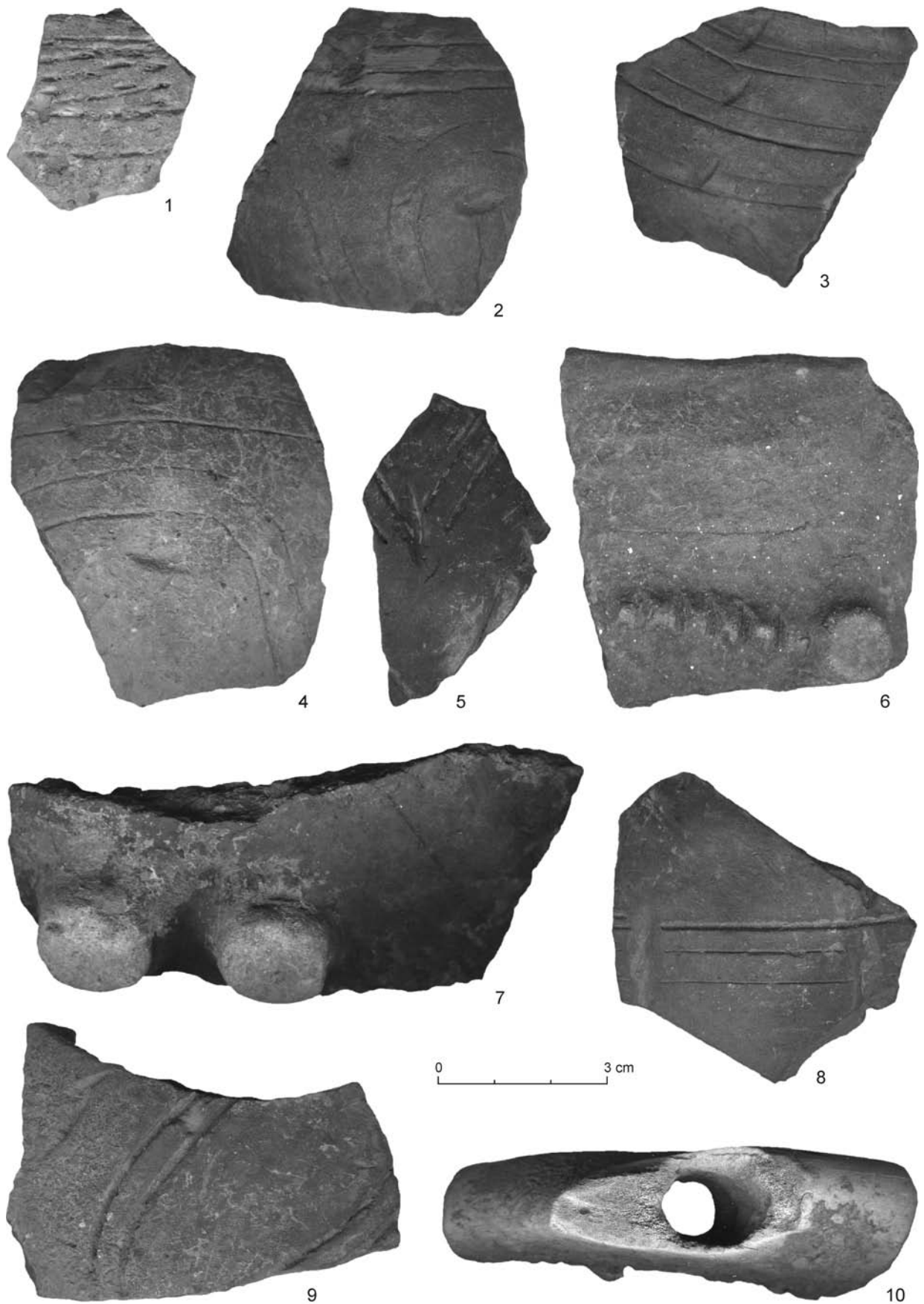

Obr. 63. Veľké Kostoľany (Za humnami/Vysielač). 1 – plocha výskumu na stavbe IBV Vysielač v roku 2017; 2 – IBV Vysielač, objekt 1 (hliník); 3 – IBV Vysielač, objekt kalenderberskej kultúry; 4 – plocha stavby IBV Vysielač; 5 – plocha stavby Dopravné napojenie Vysielača; 6 – plocha stavby Dopravné napojenie Vysielača s prvými objektmi; 7 – vyberanie objektu; 8 – miesto nálezu depotu novovekých mincí. (Žaár/Žaárová, 115).

Fig. 63. Veľké Kostoľany (Za humnami/Vysielač). 1 – excavated area at the building site of the Vysielač housing estate in 2017; 2 – Vysielač h. e., feature 1 (clay pit); 3 – Vysielač h. e., feature of the Kalenderberg culture; 4 – building site of the Vysielač h. e.; 5 – building site of the Traffic Connection of the Vysielač h. e.; 6 – building site of the Traffic Connection of the Vysielač h. e. with first features; 7 – excavation of the feature; 8 – location of the discovery of the hoard of postmedieval coins. (Žaár/Žaárová, 115).

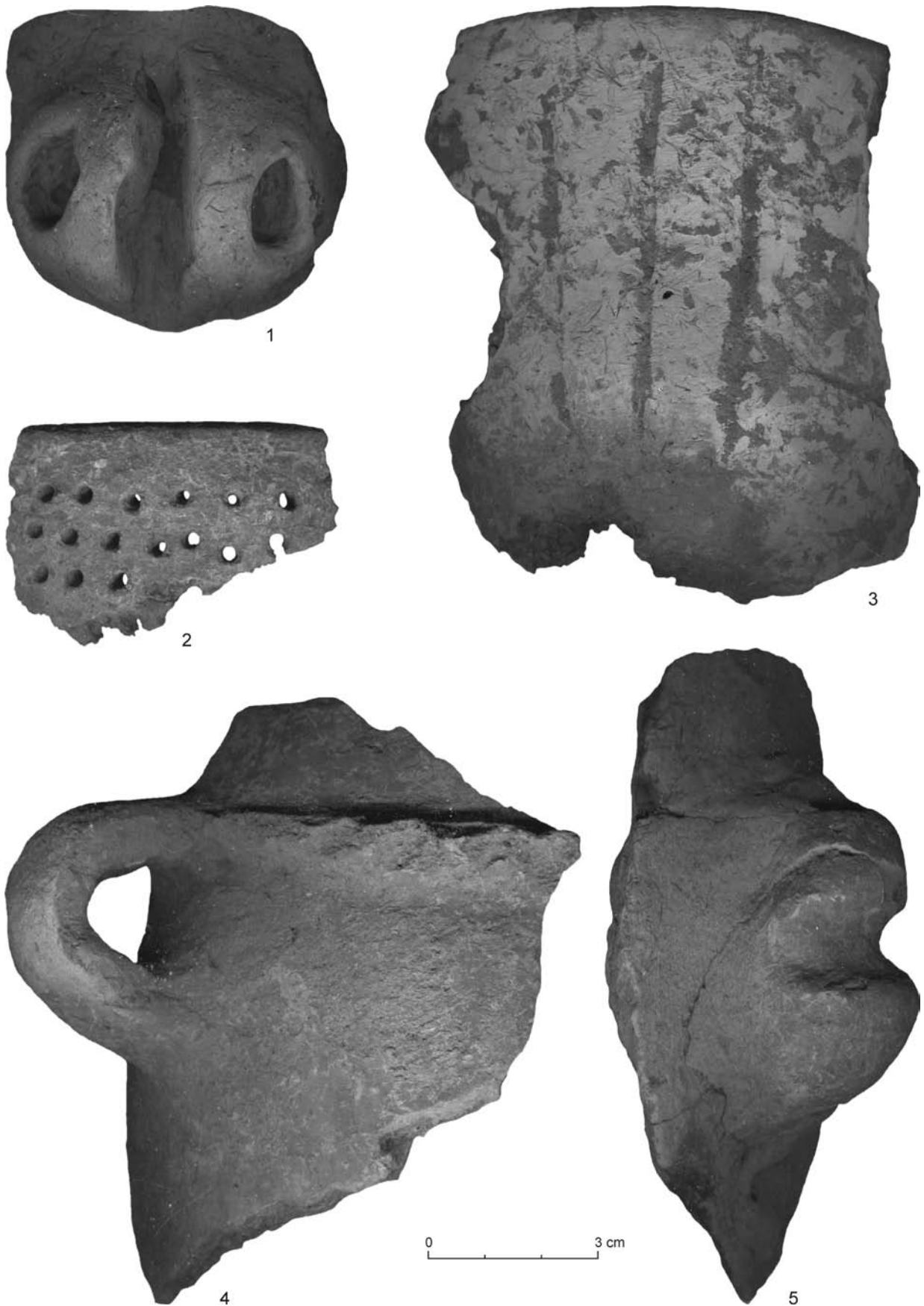

Obr. 64. Veľké Kostolany (Za humnami/Vysielač). Výber nálezov z archeologických výskumov. (Žaár/Žaárová, 115).
 Fig. 64. Veľké Kostolany (Za humnami/Vysielač). Selected finds from archaeological excavations. (Žaár/Žaárová, 115).

Obr. 65. Veľké Kostolany (Za humnami/Vysielač). Výber nálezov z archeologických výskumov. (Žaár/Žaárová, 115).
 Fig. 65. Veľké Kostolany (Za humnami/Vysielač). Selected finds from archaeological excavations. (Žaár/Žaárová, 115).

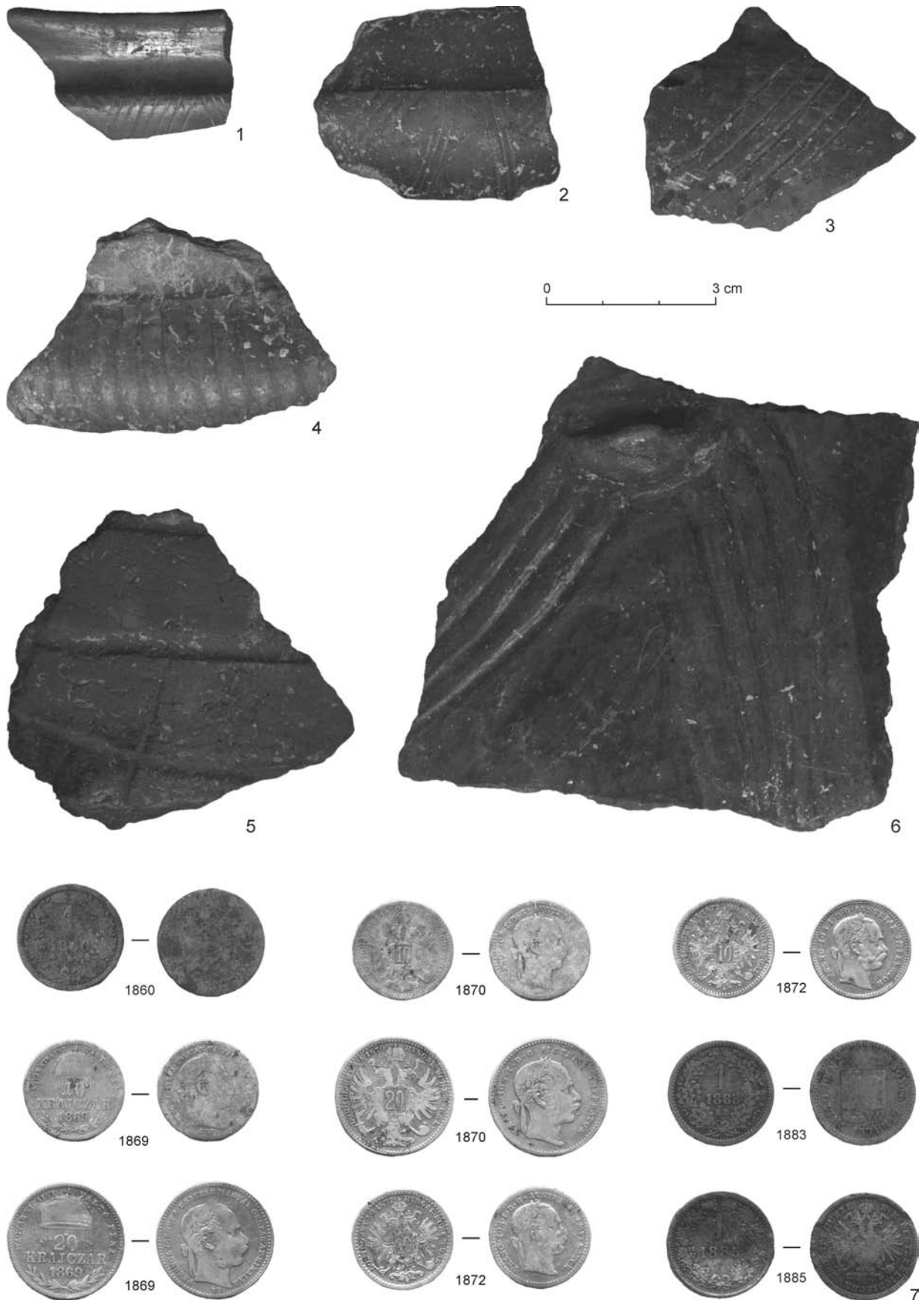

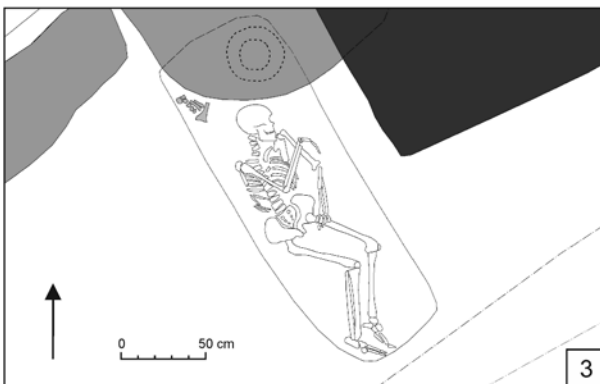
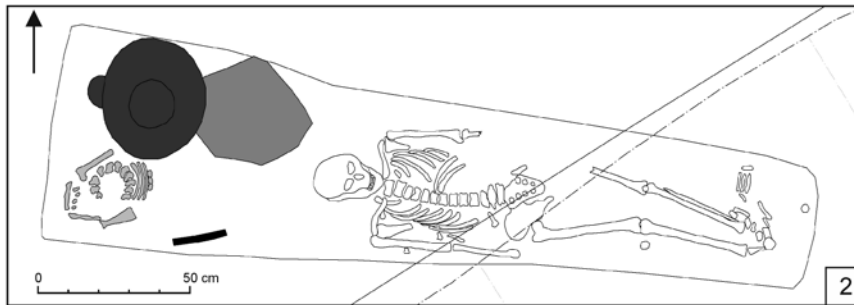
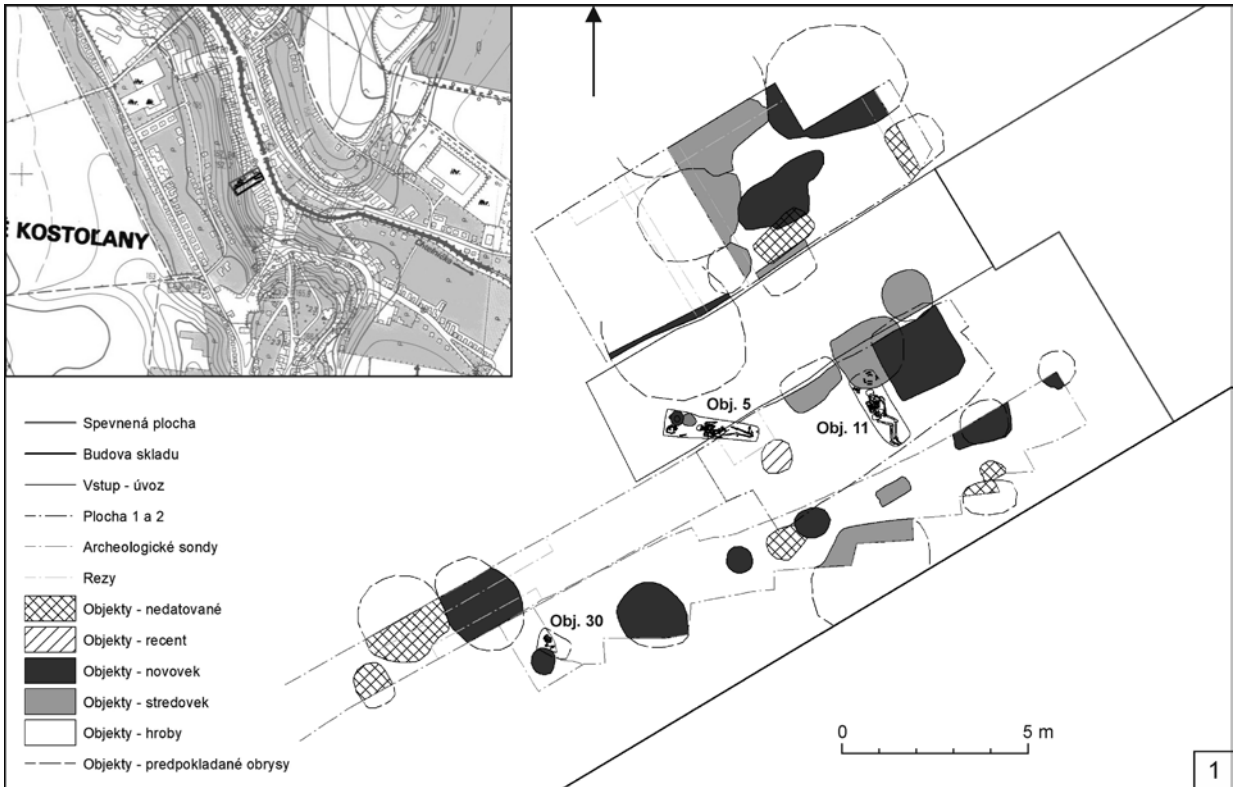
Obr. 66. Veľké Kostolany (Za humnami/Vysielač). Výber nálezov z archeologických výskumov. (Žaár/Žaárová, 115).
 Fig. 66. Veľké Kostolany (Za humnami/Vysielač). Selected finds from archaeological excavations. (Žaár/Žaárová, 115).

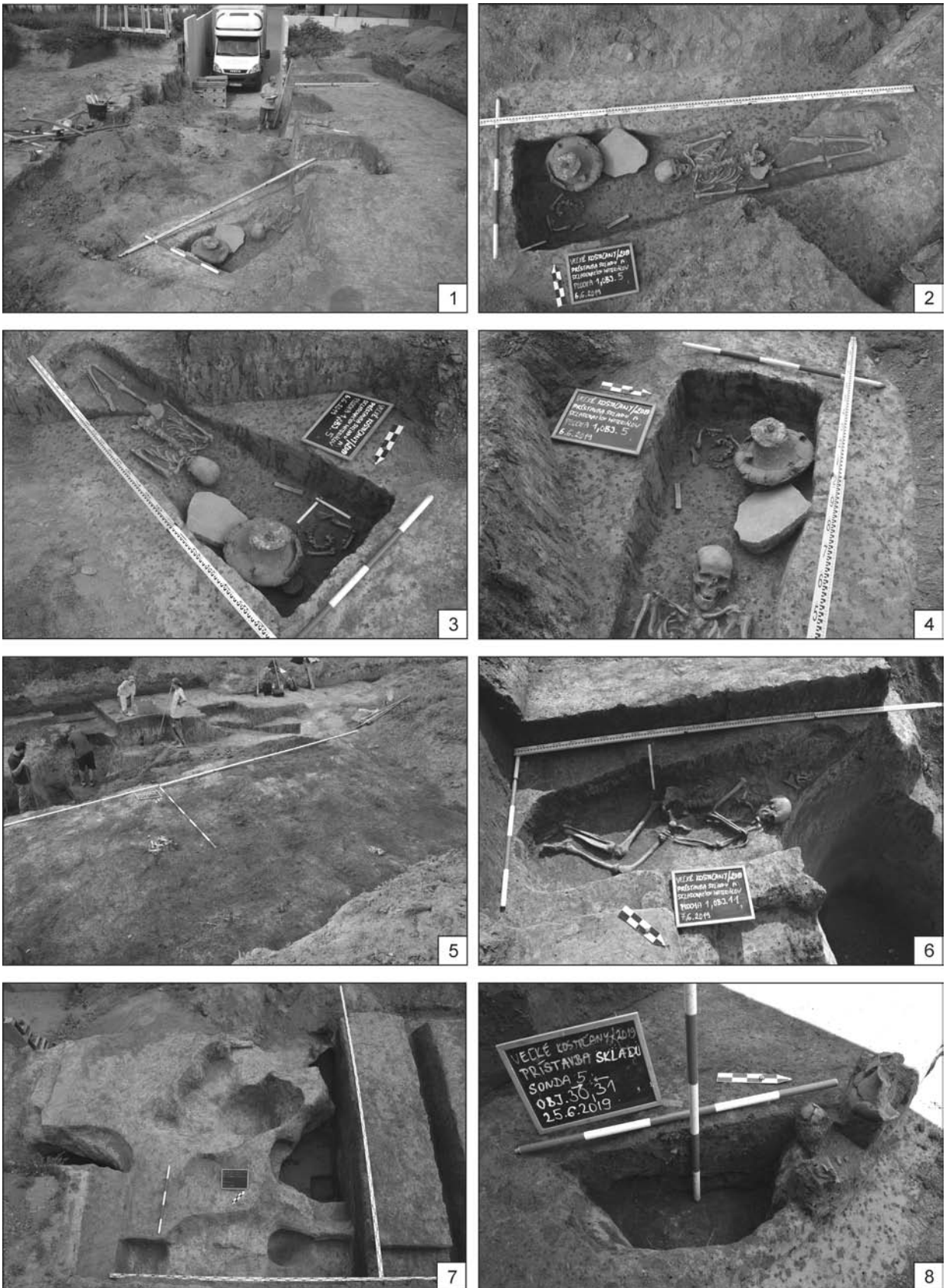
Obr. 67. Velké Kostolany (Za humnami/Vysielač). Výber nálezov z archeologických výskumov. (Žaár/Žaárová, 115).
 Fig. 67. Velké Kostolany (Za humnami/Vysielač). Selected finds from archaeological excavations. (Žaár/Žaárová, 115).

Obr. 68. Velké Kostolany (Za humnami/Vysielač). Výber nálezov z archeologických výskumov. (Žaár/Žaárová, 115).
 Fig. 68. Velké Kostolany (Za humnami/Vysielač). Selected finds from archaeological excavations. (Žaár/Žaárová, 115).

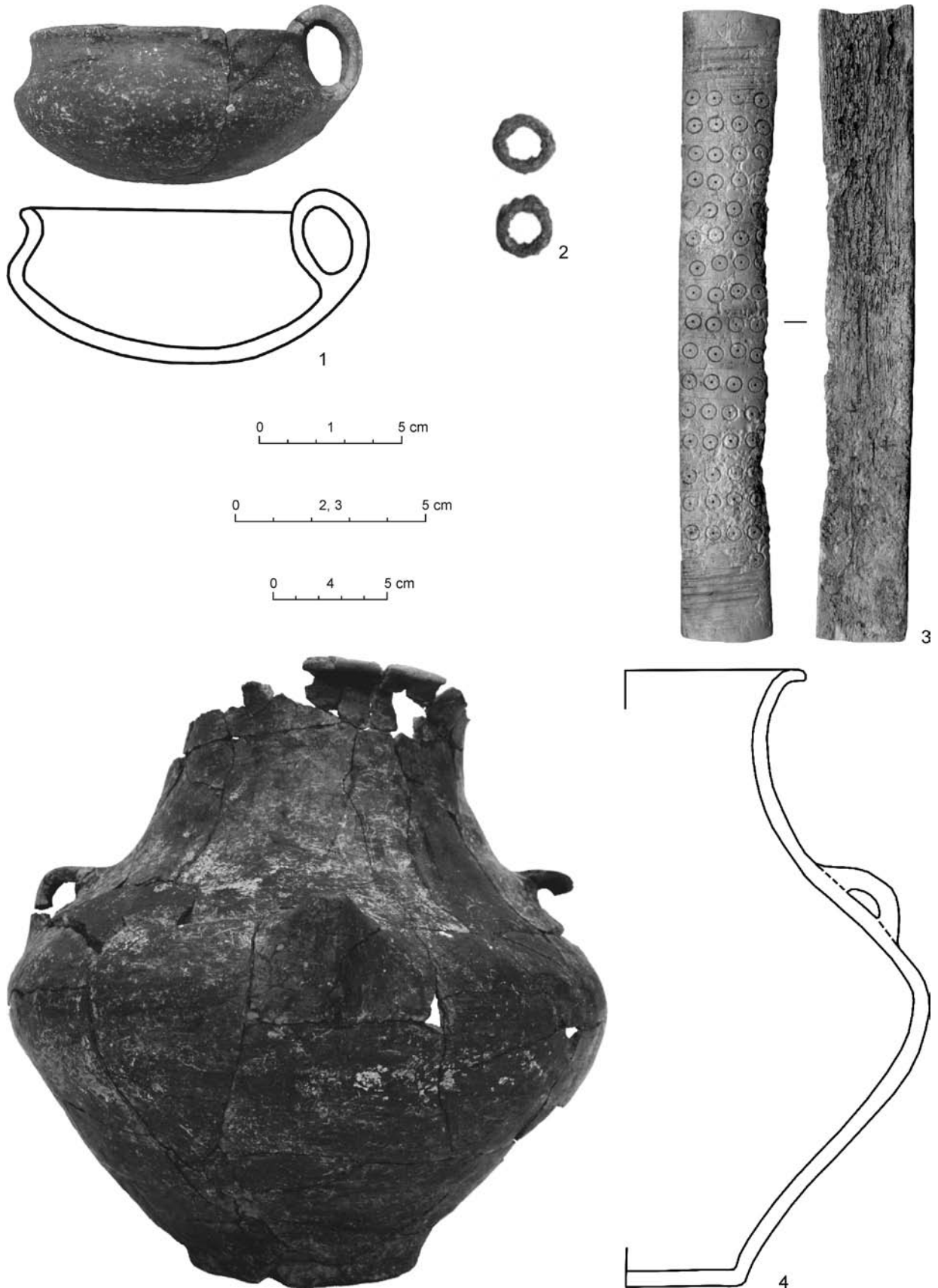

Obr. 69. Veľké Kostolany (Ulica Cypriána Majerníka). 1 – plán výskumu; 2 – objekt 5; 3 – objekt 11; 4 – objekt 30. (Žaár a i., 117).
 Fig. 69. Veľké Kostolany (Ulica Cypriána Majerníka street). 1 – excavation plan; 2 – feature 5; 3 – feature 11; 4 – feature 30. (Žaár et al., 117).

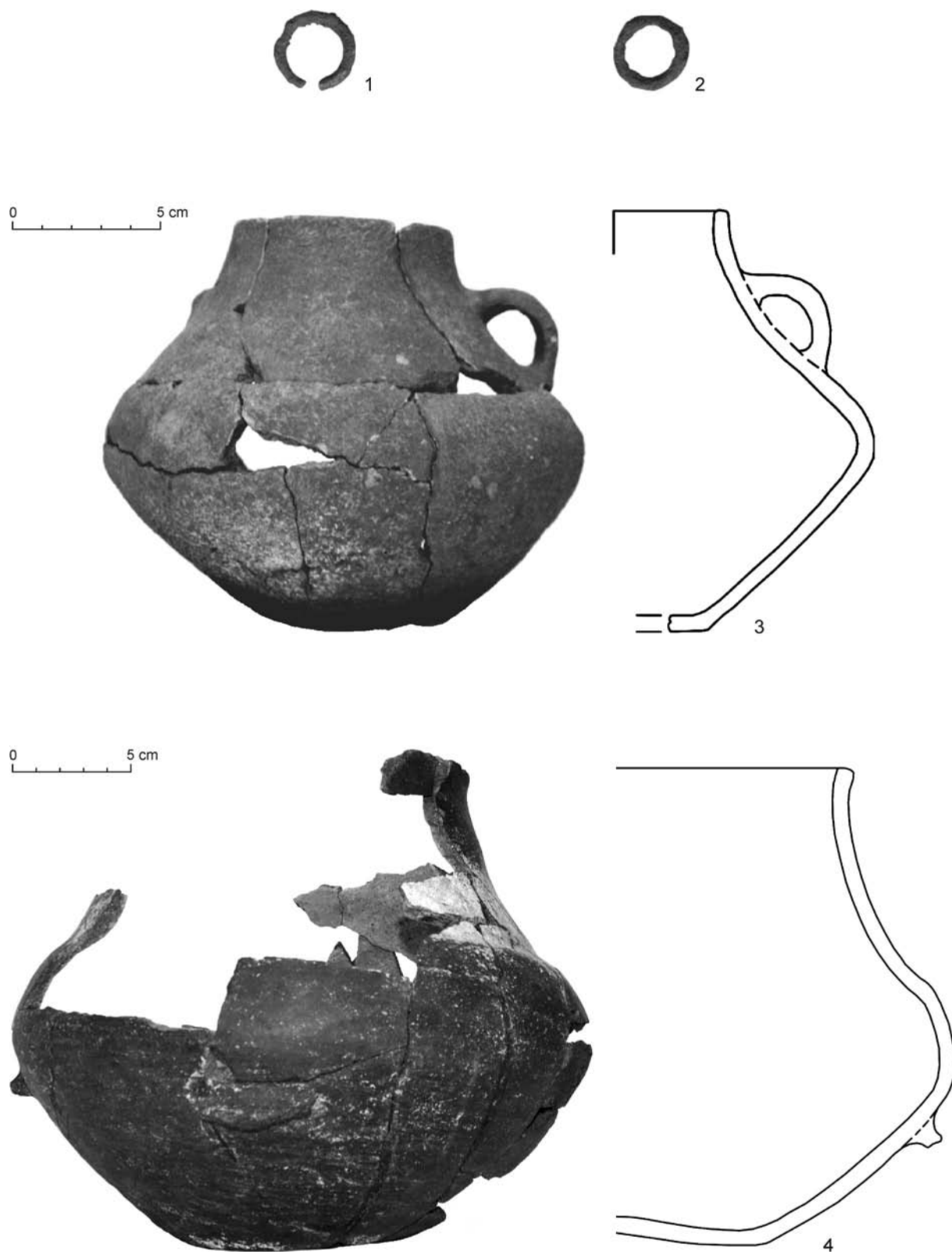

Obr. 70. Velké Kostolany (Ulica Cypriána Majerníka). 1, 5 – severovýchodná časť skúmanej plochy; 2-4 – objekt 5; 6 – objekt 11; 7 – plocha 2 po vybratí archeologických objektov; 8 – objekt 30. (Žaár a i., 117).

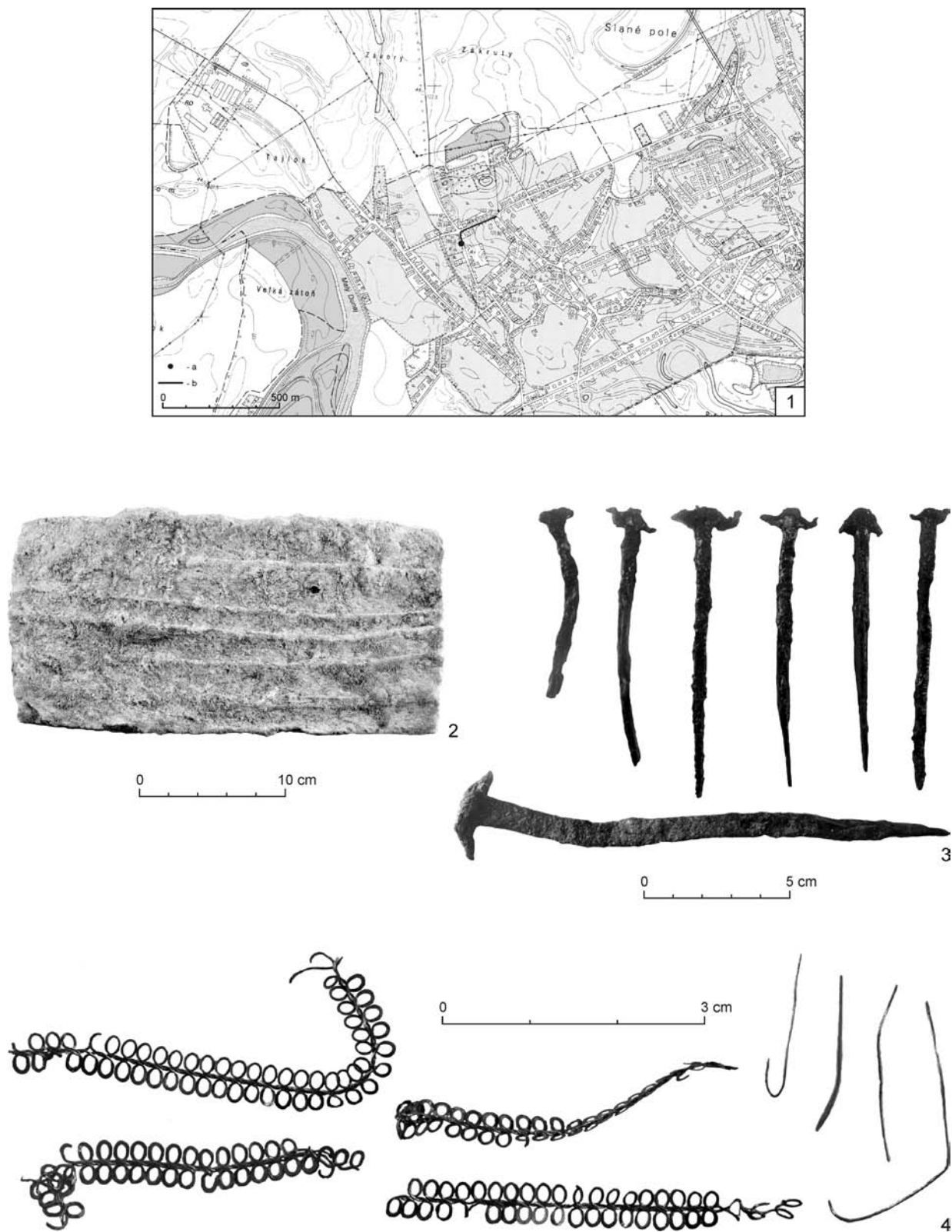
Fig. 70. Velké Kostolany (Ulica Cypriána Majerníka street). 1, 5 – northeastern part of the excavated area; 2-4 – feature 5; 6 – feature 11; 7 – area 2 after excavation of archaeological features; 8 – feature 30. (Žaár et al., 117).

Obr. 71. Velké Kostolany (Ulica Cypriána Majerníka). Výber nálezov z objektu 5. (Žaár a i., 117).
 Fig. 71. Velké Kostolany (Ulica Cypriána Majerníka street). Selected finds from feature 5. (Žaár et al., 117).

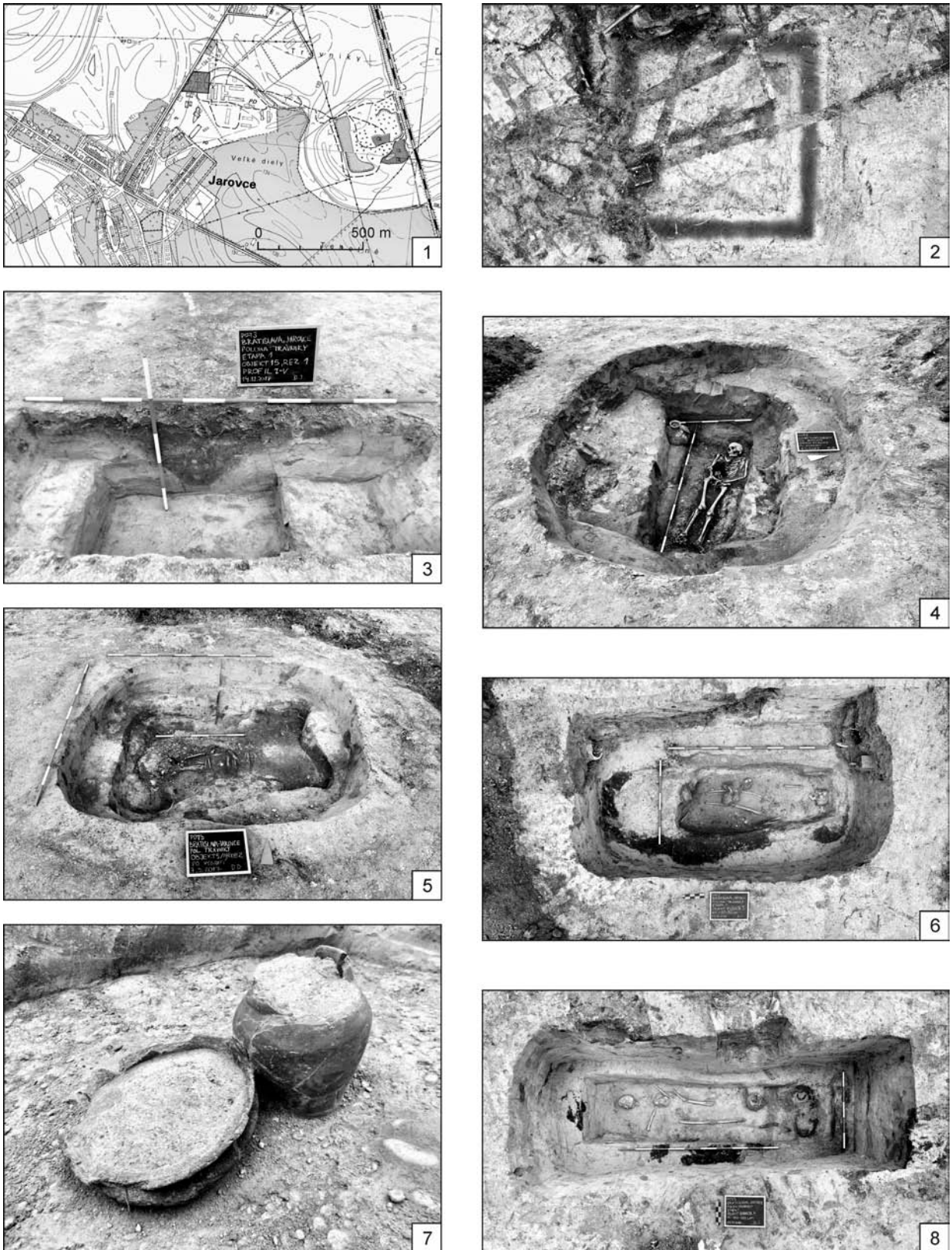
Obr. 72. Veľké Kostolany (Ulica Cypriána Majerníka). 1 – objekt 30; 2 – objekt 31; 3 – zrekonštruovaná nádoba z objektu 11; 4 – zrekonštruovaná nádoba z objektu 30. (Žaár a i., 117).
 Fig. 72. Veľké Kostolany (Ulica Cypriána Majerníka street). 1 – feature 30; 2 – feature 31; 3 – restored vessel from feature 11; 4 – restored vessel from feature 30. (Žaár et al., 117).

Obr. 73. Jelka (Kostolná ulica). 1 – lokalizácia archeologického výskumu (a – umelo vyčlenený výkop pre prieskum archeologickej situácie; b – trasa ryhy); 2 – tehla „prstovka“ vyzdvihnutá zo zásypu; 3 – železné klince; 4 – fragmenty strieborného drôteného šperku. (Žák Matyasowszky a i., 119).

Fig. 73. Jelka (Kostolná ulica street). 1 – location of the archaeological excavation (a – artificially separated trench for the survey of the archaeological context; b – construction trench route); 2 – brick with finger prints withdrawn from the backfill; 3 – iron nails; 4 – fragments of a silver wire jewel. (Žák Matyasowszky et al., 119).

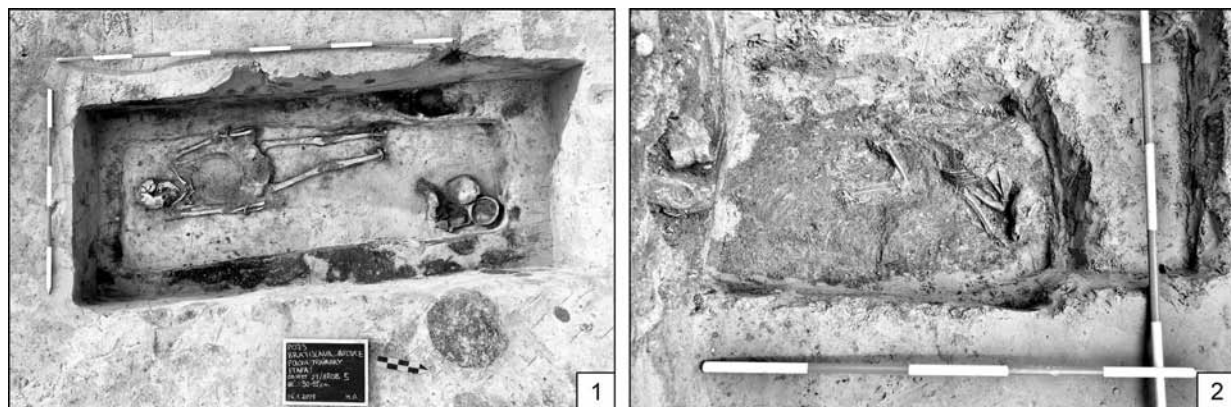
Obr. 74. Bratislava-Jarovce (Trávniky). 1 – lokalizácia archeologického výskumu; 2 – zvislá snímka objektu 15; 3 – profil objektu 15; 4 – objekt 1/hrob 1; 5 – objekt 5/hrob 2; 6 – odkrytie objektu 14/hrobu 3; 7 – nádoby v severnej časti objektu 14/hrobu 3; 8 – objekt 20/hrob 4. (Žák Matyasowszky a i., 120).

Fig. 74. Bratislava-Jarovce (Trávniky). 1 – location of the archaeological excavation; 2 – vertical photo of feature 15; 3 – section of feature 15; 4 – feature 1/burial 1; 5 – feature 5/burial 2; 6 – unearthing of feature 14/burial 3; 7 – vessels in the northern part of feature 14/burial 3; 8 – feature 20/burial 4. (Žák Matyasowszky et al., 120).

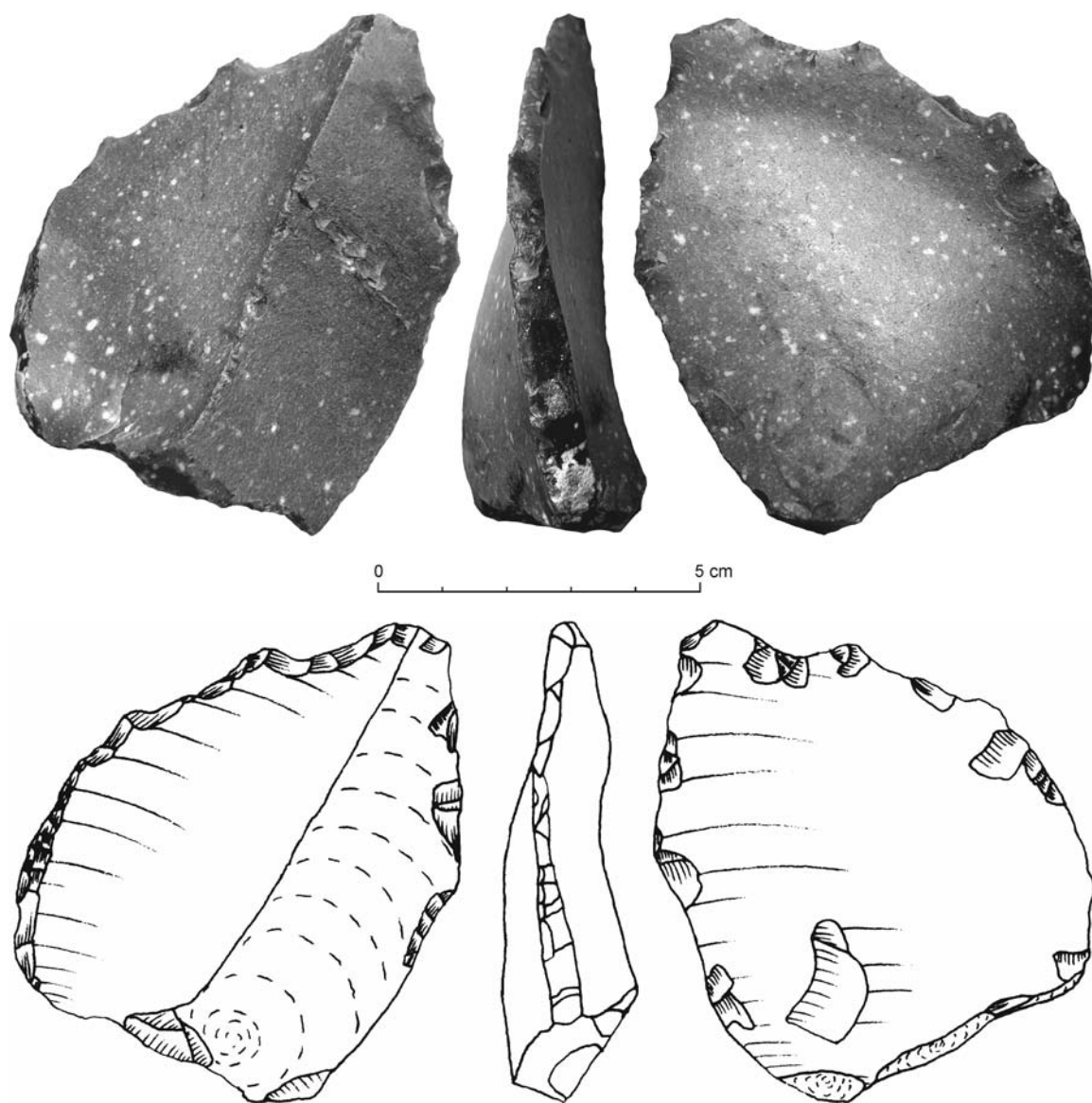

Obr. 75. Bratislava-Jarovce (Trávniky). 1, 3 – keramické nádoby z objektu 1/hrobu 1; 2, 4 – keramické nádoby z objektu 14/hrobu 3; 5, 7 – nádoby z objektu 20/hrobu 4; 6, 8, 9 – nádoby z objektu 21/hrobu 5. (Žák Matyasowszky a i., 120).

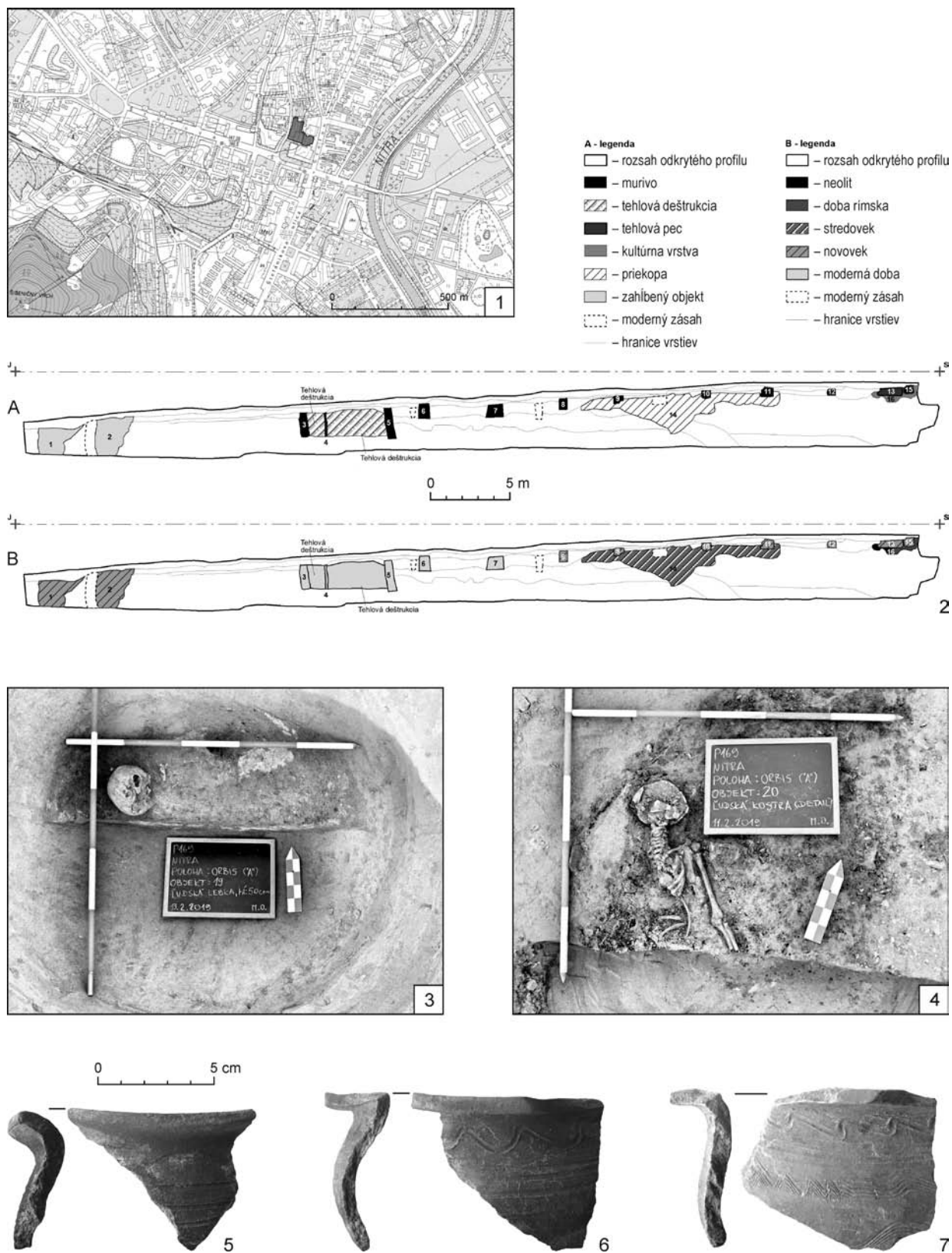
Fig. 75. Bratislava-Jarovce (Trávniky). 1, 3 – pottery vessels from feature 1/burial 1; 2, 4 – pottery vessels from feature 14/burial 3; 5, 7 – vessels from feature 20/burial 4; 6, 8, 9 – vessels from feature 21/burial 5. (Žák Matyasowszky et al., 120).

Obr. 76. Bratislava-Jarovce (Trávniky). 1 – objekt 21/hrob 5; 2 – objekt 24/hrob 6. (Žák Matyasowszky a i., 120).
 Fig. 76. Bratislava-Jarovce (Trávniky). 1 – feature 21/burial 5; 2 – feature 24/burial 6. (Žák Matyasowszky et al., 120).

Obr. 77. Štrba (Za Kolombiarkom). Štiepaný kamenný artefakt zo šwieciechowského pazúrika. (Soják/Wawrzczak, 86).
 Fig. 77. Štrba (Za Kolombiarkom). Chipped lithic artifact from Świeciechow flint. (Soják/Wawrzczak, 86).

Obr. 78. Nitra (Štefánikova ulica, Piaristická ulica). 1 – lokalizácia archeologického výskumu; 2 – interpretácia objektov a štruktúr v profile J – S sondy I (A – funkcie objektov, B – datovanie objektov); 3 – nález ľudskej lebky v objekte 19; 4 – objekt 20; 5–7 – výber nálezov z objektu 20. (Žák Matyasowszky a i., 123).

Fig. 78. Nitra (Štefánikova and Piaristická ulica streets). 1 – location of the archaeological excavation; 2 – interpretation of the features and structures in the S – N section of the trench I (A – functions of the features, B – dating of the features); 3 – discovery of a human skull in feature 19; 4 – feature 20; 5–7 – selected finds from feature 20. (Žák Matyasowszky et al., 123).

Obr. 79. Prešov (Levočská ulica). 1 – lokalizácia objektov 1–6 na podklade katastrálnej mapy z roku 1869 (rev. 1934); 2 – pôdorys objektu 5 s rozdelením na jednotlivé časti a so zobrazením sond; 3 – pôdorys objektu 6 s rozdelením na jednotlivé časti a so zobrazením sond. (Žák Matyasowszky a i., 124).

Fig. 79. Prešov (Levočská ulica street). 1 – location of features 1–6 on the background of the cadastral map from 1869 (rev. 1934); 2 – ground plan of feature 5 with the division into individual parts and with indicated trenches; 3 – ground plan of feature 6 with the division into individual parts and with indicated trenches. (Žák Matyasowszky et al., 124).

ABECEDNÝ ZOZNAM AUTOROV / LIST OF AUTHORS IN ALPHABETICAL ORDER

- Bazovský Igor (SNM – Archeologické múzeum, Bratislava)
 Bátora Jozef (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Bednár Peter (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Beljak Ján (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Beljak Pažinová Noémi (Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra)
 Benediková Lucia (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Bielich Mário (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Bielichová Zora (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Bobek Pavol (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Bóna Martin (Zlaté Moravce)
 Bordáč Miloš (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
 Čambal Radoslav (SNM – Archeologické múzeum, Bratislava)
 Čierny Miloš (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Daňová Klaudia (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Debnár Peter (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Diačiková Denisa (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
 Dörnhöferová Michaela (Univerzita Komenského, Bratislava)
 Drábik Štefan (Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce)
 Ďurišová Marcela (Krajský pamiatkový úrad, Košice)
 Fottová Eva (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Fusek Gabriel (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Gabulová Monika (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Gábor Peter (Tríbečské múzeum, Topoľčany)
 Godiš Jakub (Múzeum Jána Thaina v Nových Zámkoch)
 Gróf Michal (Krajský pamiatkový úrad, Nitra)
 Harčar Peter (Šarišské múzeum, Bardejov)
 Hladíková Katarína (SNM – Archeologické múzeum, Bratislava)
 Horáková Lenka (AA AVALA, s. r. o., Bratislava)
 Horváthová Eva (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Hromadová Bibiána (UMR Temps 8068, Paríž)
 †Hunka Ján (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Husár Martin (Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra)
 Iván Róbert (PAMARCH, s. r. o., Nitra)
 Javorek Daniel (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
 Klaric Laurent (UMR Temps 8068, Paríž)
 Kotorová Jenčová Mária (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Kovár Branislav (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Krajčiová Daniela (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
 Labuda Jozef (Slovenské banské múzeum, Banská Štiavnica)
 Lešinský Gabriel (Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, Liptovský Mikuláš)
 Malec Juraj (Trenčianske múzeum, Trenčín)
 Miroššayová Elena (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Mitáš Vladimír (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Moravcová Martina (Geologický ústav Dionýza Štúra, Bratislava)
 Nemergut Adrián (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Neumann Martin (Historický ústav SAV, v. v. i., Bratislava)
 Nevzánsky Gabriel (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Ontko Michal (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
 Ölvecký Róbert (PAMARCH, s. r. o., Nitra)
 Pálincás Tibor (Hontianske múzeum a galéria Ludovíta Simonyiho, Šahy)
 Pieta Karol (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Putško Mária (Ústav súdneho lekárstva a medicínskych experimentíz Jesseniovej lekárskej fakulty UK, Martin)
 Rákoš Ján (Východoslovenské múzeum v Košiciach)
 Robak Zbigniew (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Soják Marián (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Strakošová Ivana (Vihorlatské múzeum v Humennom)
 Styk Matej (Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra)
 Šebesta Bohuslav (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
 Šimkovic Michal (Michal Šimkovic, s. r. o., Zvolen)
 Šútor Marek (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
 Švaňa Kamil (Katedra histórie, FF UPJŠ, Košice)
 Tábiová Miriama (PAMARCH, s. r. o., Nitra)
 Tirpák Ján (Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra)
 Valde Nowak Pawel (Jagellonian University, Krakov)
 Vangľová Terézia (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Vlačíky Martin (Bratislava)
 Vrablec Miroslav (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
 Wawrzczak Maciej (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Žaár Ondrej (PAMARCH, s. r. o., Nitra)
 Žaárová Ľubica (PAMARCH, s. r. o., Nitra)
 Žák Matyasowszky František (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
 Žitňan Andrej (AA AVALA, s. r. o., Bratislava)